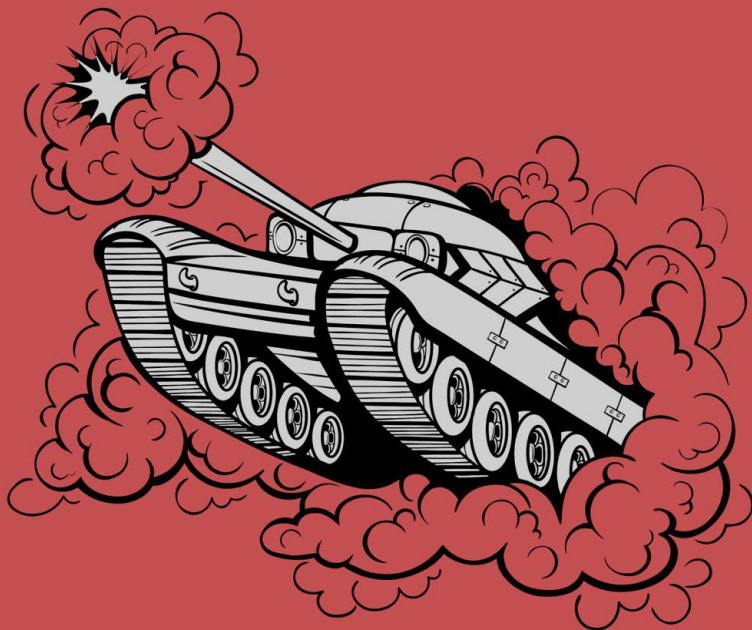

Městská knihovna v Praze

Z deníku kontrarevolucionáře

Pavel Kohout

Hledáte místo, kde...

... můžete celý den studovat nebo pracovat?

... seženete knížku pro zábavu, do školy, k poučení?

... stahujete e-knihy, posloucháte hudbu, tisknete 3D?

... osobně potkáte české i světové autory?

... můžete zajít na koncert, filmy artové i 3D?

Právě jste ho našli!

Městská knihovna v Praze

43 poboček, **3** pojízdné knihovny, **4 000** akcí ročně,
2 000 000 dokumentů, **60** Kč za registraci

www.mlp.cz

knihovna@mlp.cz

www.e-knihovna.cz

www.facebook.com/knihovna

Městská knihovna v Praze

Z deníku
kontrarevolucionáře
aneb
Životy od tanku k tanku

Pavel Kohout

Znění tohoto textu vychází z díla [Z deníku kontrarevolucionáře](#) tak, jak bylo vydáno nakladatelstvím Mladá fronta v Praze v roce 1997. Pro potřeby vydání Městské knihovny v Praze byl text redakčně zpracován.

§

Text díla (Pavel Kohout: Z deníku kontrarevolucionáře), publikovaného [Městskou knihovnou v Praze](#), je vázán autorskými právy a jeho použití je definováno [Autorským zákonem](#) č. 121/2000 Sb.

Vydání (obálka, upoutávka, citační stránka a grafická úprava), jehož autorem je Městská knihovna v Praze, podléhá licenci [Creative Commons Uved'te autora-Nevyužívejte dílo komerčně-Zachovejte licenci 3.0 Česko](#).

Verze 1.0 z 15. 5. 2020.

OBSAH

Středa 21. srpna 1968 (z deníku turisty – pokračování).....	9
14. II. 1945 (z deníku občana).....	12
7. ledna 1968 (z deníku spisovatele PK).....	15
Středa 21. srpna 1968 (z deníku turisty – pokračování).....	17
26. II. 1945 (z deníku občana).....	23
21. ledna 1968 (z deníku spisovatele PK).....	26
5. V. 1945 (z deníku občana).....	31
Středa 21. srpna 1968 (z deníku turisty – pokračování).....	38
16. V. 1945 (z deníku občana).....	41
Středa 21. srpna 1968 (z deníku turisty – pokračování).....	48
29. února 1968 (z deníku spisovatele PK).....	55
26. V. 1946 (z deníku občana).....	60
Středa–čtvrtek 21.–22. srpna 1968 (z deníku turisty – pokračování).....	63
13.–22. března 1968 (z deníku spisovatele PK).....	72
26. II. 1948 (z deníku občana).....	88
Čtvrtek 22. srpna 1968 (z deníku turisty – pokračování).....	101
5. X. 1949 (z deníku občana).....	109
24. dubna 1968 (z deníku spisovatele PK).....	116
1. V. 1950 (z deníku občana).....	125
Čtvrtek 22. srpna 1968 (z deníku turisty – pokračování).....	131
6. V. 1952 (z deníku občana).....	139
30. května 1968 (z deníku spisovatele PK).....	151
20. III. 1953 (z deníku občana).....	161
Čtvrtek 22. srpna 1968 (z deníku turisty – pokračování).....	165
28. IX. 1954 (z deníku občana).....	171
30. června 1968 (z deníku spisovatele PK).....	180
28. X. 1956 (z deníku občana).....	188
Čtvrtek 22. srpna 1968 (z deníku turisty – pokračování).....	194
25. XI. 1960 (z deníku občana).....	199

Čtvrtek 22. srpna 1968 (z deníku turisty – pokračování)	207
12. července 1968 (z deníku spisovatele PK)	212
25.–29. června 1967 (z deníku spisovatele PK)	227
21. III. 1963 (z deníku občana)	253
Pátek 23. srpna 1968 (z deníku turisty – pokračování)	256
?–? srpna 1967 (z deníku spisovatele PK)	260
Pátek 23. srpna 1968 (z deníku turisty – pokračování)	274
10. srpna 1968 (z deníku spisovatele PK)	276
Pátek 23. srpna 1968 (z deníku turisty – pokračování)	286
2. XII. 1963 (z deníku občana)	290
Pátek 23. srpna 1968 (z deníku turisty – pokračování)	294
25. ledna 1969 (z deníku spisovatele PK)	302
Úterý 20. srpna 1968 (z deníku turisty – začátek příběhu) ...	321
Autor čtenáři	325
Ediční poznámka	332

Opožděně svému synu Ondřejovi
a
snad ještě včas synovi svého syna Mikulášovi

*Kdo pravdu mluví,
hlavu si rozbíjí.
Kdo se bojí smrti,
pozbyvá radosti života.
Nade vším vítězí pravda...*
JAN HUS

V DOPISE REKTORU M. KŘIŠŤANOVÍ Z PRACHATIC

*Navrat' se, odkuds vyšel,
do domu srdce svého,
a zavři po sobě dvěře!*
JAN AMOS KOMENSKÝ

V LABYRINTU SVĚTA A RÁJI SRDCE, KAPITOLA XXXVII

*Humanita není sentimentalita,
ale práce a opět práce.*
TOMÁŠ GARRIGUE MASARYK
V ČESKÉ OTÁZCE

*Nezahyne národ,
ve kterém se každý
dokáže řídit
jak svým rozumem,
tak svým svědomím.*
ALEXANDER DUBČEK

V ROZHLASOVÉM PROJEVU PO NÁVRATU Z MOSKVY 27. 8. 1968

Středa 21. srpna 1968
(z deníku turisty – pokračování)
San Marino

Připoutali mne ke sloupu v obrovském sále. Strop jsem nedohlédl. Kolem dokola splývaly těžké sametové závěsy. Jeden z nich se nehlučně rozhrnul. Ozval se mnohohlasý vzdech. Nebylo pochyb: byl jsem na jevišti.

Uprostřed první řady jsem spíš vytušil, než spatřil tvář svého otce.

Chtělo se mi vykřiknout, ale roubík udusil můj hlas. Nedopřejí mně tedy ani milost posledního slova!

Z portálu vyšel černě oděný muž. Nesl v ruce rozpálený meč.

Pokoření, vztek i zoufalství, všechno se slilo v slzu. Kontury předmětů i postav se zmnohonásobily. Posledním pohledem jsem uviděl svět, jak ho údajně vídala ta známá moucha ze školních diagramů. Pak se meč přiblížil k mým očím a obraz explodoval v žáru a v bolesti.

Trhl jsem hlavou. Žár uhasl, bolest utichla. Otevřel jsem oči. Vedle mne propaloval podušku jeden z paprsků, vnikajících sem mezi lištami stažené žaluzie. Ranní slunce muselo stát přímo proti pokoji.

Na tváři mi lepkavě schly skutečné slzy. Zachránily mne, jako kdysi Michala Strogoffa. Proč se sepnuly neviditelné kontakty mozku, aby po takových letech odvysílaly ten dávno zasutý příběh? Otočil jsem hlavu, abych se zeptal Vykladačky snů. Ležela vedle mne jako krásná balzamovaná mrtvola. Bylo jí v noci zřejmě horko, odhodila prostěradlo.

Překročil jsem ji a sestoupil k oknu, abych vytáhl žaluzii. Otevřenými dveřmi proudil mezi lištami relativně chladný vzduch. Těšil jsem se v Itálii celé dny jako narkoman na tyhle ranní minuty, kdy se dalo trochu dýchat.

Žaluzie se nepohnula.

Začal jsem zkoumat systém. Popruh mizel v horní části dveří. Potahoval jsem. Jemně, pak silněji. Žaluzie vzdorovala.

Přinesl jsem si k oknu židli. I když jsem se vypnul na špičky, chyběly mi dva tři centimetry. Začala se mne zmocňovat nevole. Ráno je pro mne nesmírně důležité. První minuty rozhodují o celém dnu.

Musel jsem jít pro stůl. Jako vždycky se na něm válely její věci. Prosil jsem každý večer, aby nechávala stůl volný. Stoly zavalené předměty mi připomínají psací stůl a s ním všechny zmarněné hodiny posledních let.

Bral jsem do ruky: její kabelku, její hřeben, její cigarety, její tužku a nadeslané pohlednice přibývající s každým městem, její ronson a dva poloprázdné multifilly, její peněženku, ze které se v noci vysypaly české, italské i rakouské mince, její pudřenku zalepenou záhadnou hmotou, kterou si koupila, aby z ní mohla vyfukovat balonky, její blok počmáraný malými karikaturami s realistickými portréty jižních krasavců, její rozbité hodinky a nakousnutý banán.

Položil jsem to všecko na zem.

Vystoupil jsem na stůl a snažil se odklopit dřevěný rám, abych se dostal ke kladkám. Byl přibit hřebíky.

Začal jsem se potit o hodinu dřív než jindy a moje nálada se valem horšila. Vší silou jsem trhal za popruhy. Ozval se smích.

Musela mne pozorovat už delší chvíli.

– Čemu se směješ? zeptal jsem se mrazivě.

– Nevypadáš nejlíp.

– Nepořádám tu šau, vysvětlil jsem jí, – snažím se pouze opravit žaluzii, kterou zřejmě spouštěl člověk bez inteligence a citu.

– Nemáš pocit, žeš ji spouštěl ty?

Pomalu, ale jistě se mne zmocňoval hněv.

– Kladeš sugestivní otázku, ačkoliv si jistě vzpomínáš, že jsme sem přišli před půlnocí, když jsme v sobě měli dva litry frascati. V podobných situacích to obvykle nebývá já, kdo ztrácí přehled o svém konání. Najal jsem tenhle pokoj na základě ujištění, že má nejlepší vyhlídku. Neměl jsem tedy nejmenší důvod rozbíjet žaluzie. Logika věci ukazuje daleko spíš na tebe, protože rozbiješ téměř všechno, na co kdy sáhneš!

– Pokud rozvíjíš své teorie, řekla, – neměl bys to aspoň dělat na stole a nahý, protože jsou pak ještě komičtější.

Nato jsem sestoupil se stolu a řekl po dlouhé době několik neslušných slov. Ten den to měl prostě v sobě. Po dlouhé době se mnou přestala mluvit.

Pak jsme se začali uraženě oblékat. Na ranní něžnosti a vyprávění snů už nebylo ani pomyšlení. Za trest jsem nám neobjednal snídani.

Když si malovala oči, pokusil jsem se ještě jednou vytáhnout žaluzie. Marně. Přestože ráno zásadně nekouřím, zapálil jsem si cigaretu a snažil se alespoň mezi lištami zahlédnout něco z krajiny. Škvíry byly však zcela minimální. Z vyhlášeného panoramatu pod sanmarinskou skálou byl k spatření jen ubohý výřez, který by neuspokojil ani řidiče tanku.

Ohlédl jsem se. Byla už hotová, seděla na posteli a mlčky se dívala před sebe. Jako obvykle mi jí bylo náhle líto. Přisedl jsem k ní a objal ji kolem ramen.

– Tak už se nezlob, řekl jsem, – musíš přece uznat, že je to i tvoje vina. Neměla ses mi posmívat, když jsem se snažil udělat ti radost. A už vůbec jsi neměla tvrdit, že jsem tu blbou

žaluzii rozbil já. Vždyť jsme sem nahoru vyjeli právě proto, abych ti ukázal vyhlídku. Vzal ji čert! Přece si nezkažíme celý den kvůli blbé žaluzii!

– Ano, řekla, – celý život nám slibujete nádherné vyhlídky, a vždycky vám do toho přijde nějaká blbá žaluzie.

* * *

14. II. 1945

(z deníku občana)

Praha

Když se ozvaly sirény, zdálo se mi o A. Snažil jsem se jí rozepnout šedivý zimníček, ale prsty se mi třásly a knoflíků stále přibývalo. Hned po výstraže následoval poplach. Přetáhl jsem si deku přes hlavu, chtěl jsem rozepínat dál, ale to už byla v pokoji maminka. Rychle jsme se oblékli, otevřeli okna, aby je nevyrazila tlaková vlna, a vzali náletové kufry. Ve tmě schodiště bylo slyšet kroky, hlasy a dětský pláč.

Ještě včera nechodil do sklepa nikdo. Za nocí jsme poslouchali v posteli a ve dne se dokonce beze strachu dívali, jak nad městem křižují spojenecké svazy. Daleké fronty, na které jsme tolik čekali, byly náhle na dosah ruky. Malé třpytivé body zanechávaly na obloze bílou pavučinu sraženého vzduchu. Byl jsem nahoře s těmi muži, kteří za nás bušili do Německa. Oko za oko, zub za zub!

Dnes v poledne dopadly bomby na Prahu. Na mosty, na náměstí, na obytné domy. Viděl jsem to!

Šel jsem do gymplu letenskou strání. V zimním slunci se letadla podobala vánočním ozdobám. Ještě jsem se podívil, kde se vzaly dole ve městě ty veselé prskavky. V tu chvíli se teprve ozvaly sirény, které hned přehlušil temný, strašný, rachotivý zvuk.

Tehdy jsem pochopil, že se dívám, jak umírají lidé. Prahu přetřela dlouhá ohnivá rána, od Smíchova až k Vinohradům.

Vinohrady! Zahrabal jsem tašku s učením do sněhu za holé keře a běžel jako smyslů zbavený dolů, přes most, ulicemi. Předjížděly mne hasičské stříkačky i ambulance. Schwerinova třída byla už od Národního muzea uzavřena policií.

– Pust'te mě! křičel jsem, – pust'te mě za ní!

Slitovali se. V ulici stál prach jako černá mlha. Poledne se proměnilo v půlnoc plnou požárů a křiku. Minul jsem zázrakem nezasažený rozhlas a našel spíš po paměti Mánesovu ulici.

Její dům byl nepoškozen. Přesto jsem zoufale bušil do dveří, úplně jsem zapomněl na zvonek. A. mi otevřela v šedivém zimníku, jak právě přišla ze školy. Chvěla se, byla bledá, neschopná slova. Vzal jsem ji za ruku a beze smyslu provedl přes kuchyň do pokoje. Tam jsem ji objal.

– Já tě miluji! Já tě nedám!

Čeho jsem se od léta neodvážil, bylo náhle možné. Padli jsme na postel a líbali se. Hladil jsem, kde jsem ji vždycky toužil hladit, vůbec jsem nevnímal tlustou drsnou látku.

Ostatně za chvíli přiběhli její rodiče.

A teprve pak, ve snu, jsem začal rozepínat nekonečnou řadu knoflíků a neskončím, dokud nerozepnu poslední.

Sklepní prostor je rozdělen dřevěnými latěmi. Každá z dvaceti rodin tu má své oddělení. Jako ostatní i my jsme už na podzim odházeli uhlí až do rohu. Máme tu staré křeslo po babičce, dvě židle a stolek. Maminka plete při svíčke svetr. Vídám ji tak od dětství. Když byl táta nezaměstnaný, musela nás živit. Chodil jsem s ní prodávat svetry manželkám obchodníků v sousedních čtvrtích. Tady ne. Nechtěla, aby se vědělo, jak dopadla dcera ředitele banky, která se vdala z lásky. Platili nám většinou masem, máslem a cukrem. Občas maminka plakala, že ji ošidili. Anebo že jí řekli Ženská. Když

dostala peníze, koupila mi linecký koláč. Jestli skončí válka a budu mít peníze, pojedu s ní do Lince. Linec je pro mne něco jako ráj.

Vidí mne psát a říká.

– Nekaž si oči!

– Ty si je kazíš taky!

– Ale ty musíš daleko dohlédnout!

Za laťkami u sousedů se pohybuje tátův stín. Slyším ho šepat. Vím, že přeříkává panu Jankovcovi večerní zprávy z Londýna a z Moskvy. Táta je nejchytřejší člověk, jakého znám. Umí sedm řečí. Nikdy nepochopím, jak ho mohli nechat dva roky bez místa. Když jsem se ho jednou zeptal, zasmál se.

– Člověk může mít buďto peníze, nebo přesvědčení.

Četl snad všechny knihy na světě. A je statečný. Ale o tom teď nesmím psát. Až někdy jindy. Snad.

Letí. Celý sklep ztichl. Blíží se ten zvuk, který umí prostoupit všecko. Už začaly bouchat flaky. Drnčí okna. Maminka pořád plete, ale vidím, že se dívá jinam, někam strašně daleko. Nikdo z nás nechce dát najevo strach. Anebo se bojím jen já? Ano, já se bojím. Pořád vidím ty veselé barevné prskavky a tu černou mlhu potom. Možná, že za chvíli dopadne bomba i na náš dům. Taky proto začínám psát tenhle deník.

Bude mi teprve sedmnáct. Ze všeho na světě znám jenom válku, hlad a strach. Lidé přeletěli oceány, dobyli severní pól, objevili důležité léky, napsali tak nádherné knihy, jako je Cyrano z Bergeraku, Válka s mloky, Michal Strogoff. Já jsem ještě nestačil dokázat nic, vůbec nic. Nic než to jediné:

Že jsem miloval Ji, miloval nejvíc, jak to vůbec jde. Líp už to sotva budu někdy umět, i když snad zázrakem přežiju tuhle noc. A jestli ne?

Jestli ne, snad někdo vyhrabe můj deník se třemi popsányými listy, na které se vešel můj život, snad je vyhrabe, snad tě najde, snad ti ho dá.

V tom případě si někdy vzpomeň na ten den, kdy prvně padaly na Prahu bomby, vzpomeň si a zasad' mi na hrob knoflíčky svého zimníku, A., má lásko, má první a poslední lásko!

* * *

7. ledna 1968

(z deníku spisovatele PK)

Praha

Když se v říjnu rozkřiklo, že na zasedání ÚV KSČ nazval Antonín Novotný Alexandra Dubčeka nacionalistou, řekl jsem v divadle.

– To je jeho konec.

– Dubčeka? ptali se kamarádi právem, protože stejné obvinění bylo před patnácti lety poukázkou na šibenici.

– Ne. Novotného. Myslím, že se mu v Dubčekovi konečně podařilo urazit všechny Slováky včetně členů ústředního výboru.

Začali tomu věřit až v prosinci, když došly zprávy, že další plénium, ačkoliv svoláno téměř k Novotným domů – do Míčovny Pražského hradu, má bouřlivý průběh. Já jsem tomu naopak věřit přestal, když bylo v nejlepším přerušeno s odůvodněním, že i komunisté mají právo nakoupit vánoční dárky. Znělo to příliš pravděpodobně, než aby se dalo očekávat, že tento sbor může někdy porodit rozhodnutí, které by skutečně odpovídalo zájmům strany i země.

Prostí členové ÚV nakupovali tedy v Praze svetříky, brusle či třeboňské kapry, zatímco se placený stranický aparát řítí v šestsettrojkách zasněženou krajinou, aby obnovil v krajích i na okresech stabilitu mocnářství.

Základní otázka zněla: Jsou už Slováci opravdu uražení natolik, aby jako první velká opoující skupina ÚV přijali za své i koncepční politické návrhy progresivních sil v Čechách?

Ještě jednou vyvrátil tu naději sám AN, když na Nový rok jako obvykle vstoupil skrze obrazovky do zklamanych rodin.

„Jsem, soudruzi, přesvědčen, že je to začátek velkého procesu všestranného rozvoje socialistické společnosti a že naše cesta je správná!“

Vypnul jsem ho, ale jeho duch dál výsměšně bloudil mým bytem. Je-li cesta plná ÚV nadále jeho cestou, pak je i tato křížovatka pouhou fikcí, pak bude naše krize pokračovat až ke katastrofě.

Lednový díl plná pokračoval však od první minuty s neztenčenou prudkostí. Ačkoliv se AN bránil zuby nehty, ač byl prý dokonce podpořen ultimátem generálů, ocitli se jeho přívrženci nečekaně v menšině. Svědkové přísahají, že diskuse přešla od osoby AN k nezbytnosti zásadní hospodářské i politické reformy, která jedině může vrátit socialismu smysl a důvěru. V dnešním komuniké nicméně stojí:

„Plénium ÚV KSČ schválilo na základě vlastní žádosti AN, aby byl jako prezident ČSSR uvolněn z funkce prvního tajemníka.“

Tedy ani slovo, že proměnil zemi s hlubokou demokratickou i socialistickou tradicí v nápravný ústav pod ostrahou policejní byrokracie. Naopak: Za tuto neutuchající činnost se mu děkuje stejným dechem, kterým se zdůrazňuje „celková koncepce politiky, směřující k vytvoření hluboce demokratické a rozvinuté socialistické společnosti“. K té máme nyní kráčet pod vedením A. Dubčeka, o němž se proslýchá, že vytvořil na Slovensku přijatelnější klima, ale o němž se současně ví, že si nese do funkce proslulou průpravu ze sovětských škol a ze stranického aparátu.

První mu blahopřál už dnes L. Brežněv. Z. k tomu podotkla.

– Starý bordel s novým personálem!

Nehádám se s ní. Je to detektivka s otevřeným koncem. Beru-li však v úvahu, že začal rok s osmičkou na konci, která má magický vliv na české dějiny, dostávám nicméně po letech chuť psát deník.

* * *

Středa 21. srpna 1968
(z deníku turisty – pokračování)
Perugia

Do Perugia jsme na sebe nepromluvili. Na náměstí jsem zaparkoval. Bylo kruté poledne, obyvatelé zmizeli beze stopy v oné druhé Itálii, kterou si představuji jako klimatizovaný ristorante u řeky Styxu, z něhož vyjdou teprve k večeru na sběr sušených turistů. Vzdor tomu jsem schválně usedl k jednomu z malých stolků stojících na rozpálené dlažbě hned u zdi paláce dei Priori. Po chvíli se malátně dostavil černovlasý číšník.

– Budeš jíst? zeptal jsem se jí chladně.

Zavrtěla hlavou. Musela mít příšerný hlad, stejně jako já.

– Mezzolitre, přikázal jsem.

– Va bene, signore.

Podrobnosti ho nezajímal. Piazza del Quattro novembre, rámovaná přísnými středověkými portály, vypadala jako obrovská přesvícená filmová kulisa. Občas přejel od portálu k portálu prázdný autobus, jinak byla tichá a liduprázdná, dokonale připravená k příštímú záběru. Z fontány Maggiore pili holubi. Chyběl už jenom svatý Bernhardin z nedaleké Sieny, aby začal vyvolávat své modlitby za mír.

Přinesl naštěstí studené bílé víno. Vypili jsme je naráz. Jako vždy to jen rozpoutalo mou žízeň. Objednal jsem velkou karafu. Zaléval mne pot. A rostla ve mně hořkost, až se provalila.

– Myslím, že bychom si měli promluvit, řekl jsem.

Pili jsme druhý litr. V opilosti bývala ještě nepřístupnější argumentům, ale už mi to bylo jedno.

– Pokoušel jsem se pět let snášet tvé rozmary a sobectví, ve víře, že jednou musí přestat. Ztratil jsem veletucty hodin a tunu energie, abych ti vyložil nejzákladnější věci. Mohl jsem najít padesát ženských, které by bez váhání opustily všechno,

aby mohly sdílet můj život, aby mi pomáhaly dělat, co dělám. Nejenže tě to nikdy nenapadlo, tys nevynechala jedinou příležitost, jak mě pokořit. Věděla jsi, že jsem komunista, ještě než jsi ke mně poprvé přišla, věděla jsi to jako všichni. Bylas pět let svědkem, jak se peru o věci, které mi mohly být koneckonců lhostejné. Viděla jsi, jak si natloukám hlavu a komplikuju život, ačkoliv jsem si mohl při své profesi žít jako rudé kníže. Ale nejen to, tys věděla, že to má dokonce smysl, že ta donkichotiáda probouzí řetězovou reakci, že směřuje k naději, která má obsah a tvar. A přece ti to nevadilo, abys při každé idiotské příležitosti neřekla to své svrchované vy! Je mi čtyřicet, nemám pleš ani břicho, dvacetileté holky mi píšou milostná psaní. Přesto jsem stačil prožít světovou krizi, Mnichov, okupaci, heydrichiádu, nálety, barikády, Únor, procesy, Dvacátý sjezd i Pražské jaro! Dějiny mají své hráče i diváky. Nevyčítám už dávno nikomu, že se jen dívá. Ale nenávidím diváky, kteří lhostejně přihlížejí zotročování, hladomorům i válkám, aby pak ze svých lůží odsoudili povstalce, že nezaaklepalí a nepřezulí se do trepek. Tři roky jsem usiloval o vítězství své revoluce. Dvacet let o její čistotu! Dvacet let trval zápas, obtížnější než kterýkoli jiný, protože tu náhle nebyl zákop proti zákopu, protože protivníci měli stejnou minulost, stejný jazyk, stejnou stranickou legitimaci v kapse. Dvacet let trval spor komunistů s komunisty, spor o výslednou tvář revoluce, v němž naši soudruzi u moci použili nejednou jako krajního argumentu šibenice. My jsme tu konfrontaci přijali a my jsme v ní zvítězili. Když jsme našli pevný bod, pro sebe, ale i pro vás, místo uznání opět zvedáte čisté ruce a říkáte nám všem bez rozdílu vy! Pět let jsem tě noc co noc objímal, pět let jsi ve mně četla jako v knize, protože jsem tě miloval, protože jsem chtěl, abys mi porozuměla. Po pěti letech jsme si vzdálenější než na začátku. Politika mezi námi leží v posteli jako

obnažený meč, a kladeš jej tam ty. Činíš mě zodpovědným za to, že není telecí maso, že vyrábíme špatné boty, že nemůžeš cestovat po světě, kdy a kam se ti zachce. Připisuješ na mé konto rozkopané ulice, padající římsy, nudné noviny, zbabělé poslance a všemohoucí policajty. Beru to jako hozenou rukavici, která mne nutí ještě víc odbíhat od psaní, starat se o věci, do kterých mi koneckonců nic není. Pak jednou, konečně! přijde den, přijde týden, přijde čas, kdy těch dvacet let vydá plody, kdy život znovu začne stát za to, aby se žil. A v tu chvíli se ty, o kterou mi šlo, zvedáš na tribuně s pocitem nudy a hnusu, abys pronesla průměr o blbě žaluzii!

Překvapilo mne, že necítím hněv ani lítost. Náhle jsem jasně pochopil, že mne u ní držel vlastně už jen vzdor. Chtěl jsem jí dokázat, že mám pravdu. Ted' se stalo. Byl jsem zas volný a svobodný jako má vlast. Našla svůj pevný bod. Také já jsem ho našel.

– Rozejdeme se! Tentokrát doopravdy. Koupím ti letenku, anebo, jestli chceš, můžeš se vrátit mým vozem sama. Chci mít konečně pokoj od politiky, od tebe, od všeho. Chci mít poprvé v životě skutečné prázdniny, prázdniny od života. Až se vrátím, začnu úplně znova. Bude to i můj druhý poločas.

– Máš pravdu, řekla. – Vyndeš mi kufr a nezdržuj se.

– Napřed ti snad musím zařídit odjezd...!

– Kam bych jezdila? Mně se tu líbí.

– Víš dobře, že je to nesmysl. Neumíš ani jednu řeč.

– K čemu jsem se je měla učit? Díky vám jsem vyrůstala v zemi, odkud se smělo jezdit nejdál na Slovensko.

– Mám dojem, že jsi za poslední tři roky projela půl Evropy.

– Ano. Ale s tebou.

– Děkuju za upřímnost. Naštěstí víš, že ted' už můžeš vyjet i beze mne. Nic ti tedy nebrání, aby ses vrátila domů a našla si konečně někoho podle chuti.

– Ani mě nenapadne, řekla. – Vracela jsem se tam vlastně jen kvůli tobě. I když to čím dál méně chápu, je asi fakt, že jsem tě musela mít ráda. Zajímal jsi mě snad právě proto, že jsi byl jeden z nich. Když jsem si přečetla jmenovku na tvých dveřích, jíkala mě hrůza, co by tomu řekli rodiče, příbuzní, spolužáci. Patřil jsi k těm, které jsme nenáviděli. Učili jsme se ve škole tvoje básně o Gottwaldovi, o straně, o našich velkých osvoboditelích. Háдали jsme se, jestli je píšeš z blbosti, anebo pro peníze. Chtěla jsem to vypátrat. Tím spíš, že jsi na blbce nevypadal. Chtěla jsem vědět, jací jste doopravdy. Zjistila jsem ke svému úžasu, že tomu všemu skutečně věříš. Ale i v té rudotě občas problesklo něco lidského. Snažila jsem se to v tobě probudit. Chtěla jsem, abys pochopil, co si o vás myslíme. Tys to pochopil po svém. Snažil ses přesvědčit mě. Sedali jsme s lidmi, kteří byli neobyčejně nudní, tahal jsi mě na schůze, které mi připadaly nesmyslné, pořád jsi úporně bojoval za něco, co bylo v podstatě směšné. Za dvacet let jste dosáhli obrovského vítězství: přivedli jste nás slavně tam, kde jsme byli už před dvaceti lety. A zase chcete, abychom vám děkovali za krásnou vyhlídku. Vrat' se sám, mě už nezajímá. Poznali jsme vás až příliš, než abychom mohli uvěřit, že se jí dočkáme. Jed' a nestarej se, já se tu neztratím. Mám po krk života v kleci. A jsem, koneckonců, našťěstí ženská! Klidně jed', ručím ti za to, že i bez tebe jsem do večera v Římě, do týdne se domluvím a do měsíce vdávám, dokonce nejen bohatě, ale i z lásky. Mám díky vám ještě jednu výhodu. Abychom dali cele svá srdce světové revoluci, zatajili jste nám už ve škole, že máme vlast. Bylo neslušné zpívat hymnu či vyvěšovat vlajku, pokud kolem nevlály vlajky a nehřměly hymny našich bratří. Učili jste nás, co řekl první tajemník mongolské strany o chovu skopců, ale zatajili jste nám, že první prezident naší země byl filozof. Proměnili jste v muzeum dům, kam jednou

náhodně zašel Vladimír Iljič, ale nechali jste nás nevědomé chodit kolem domu, kde se narodil a psal Franz Kafka. Místo do hrobky českých králů jste nás vodili k nabalzamované mrtvole Klementa Gottwalda. O pár let později jste ji spálili s káravým podotknutím, že šlo o produkt kultu osobnosti. Jako by se nabalzamoval sám! Vypukl věk vůdců, kteří postrádali dokonce i osobnost. Jaký div, že jste museli změnit státní znak a popřít národní tradice, aby ten rozdíl nebil tolik do očí. Trvali jste na tom, abychom se stali ryzími internacionalisty. Dalo nám to práci, ale vyplatila se. Zbavili jsme se sentimentálních pout. Můžeme vyměnit Prahu za kterékoli město, aniž bychom postrádali víc než pár krásných portálů, které lze najít i jinde. Můžeme vyměnit hymnu, vlajku i řeč, aniž bychom ztráceli víc než pár prázdných symbolů, jaké jsou k mání všude. Nikdo nám nevštípil dějiny ani tradice. Změnit vlast není pro nás těžší než přestoupit z tramvaje do tramvaje. Nejsem si jistá, jestli jste právě tohle chtěli, ale je fakt, že jste to dokázali. Dnes vidím, že dokonce není těžké ztrácet tebe. Až zmizíš támhle v té protější ulici, přijde mi, jako bys nikdy nebyl!

To mi stačilo. Vstal jsem a došel k vozu, vytáhl její kufr, její tašku, její porůznu zastrkané věci. Položil jsem to všechno na rozpálenou dlažbu a zabouchl za sebou dveře. Vůz se podobal peci. Spustil jsem rychle všechna čtyři okna a nastartoval. Ještě jednou jsem k ní otočil hlavu. Seděla bez pohnutí nad dvěma skleničkami, sama na té obrovské scéně mezi Palazzo dei Priori a Dómem, kterou právě opouštím po svém posledním výstupu. Teď už jsem bezpečně věděl, že to dokážu. Byla cizí a vzdálená jako ženy na začátku mé milostné abecedy, už dávno neskutečné a neuvěřitelné. Nezůstala ve mně ani láska, ani zodpovědnost. Ostatně – nestála o ni. Patřila už do jiného světa. Vždycky do něho patřila, to jen má věčná naivita mi namlouvala opak.

Odbrzdl jsem. Vůz se pomalu rozjížděl z prudkého svahu. Ještě jednou se mihly ve zpětném zrcátku barevné stolky. Pak jsem vjel do protější ulice. Nic se ve mně nepohnulo. Naopak. Začal jsem přemýšlet o mladých krásných dívkách, které pozítří potkám v srpnové Praze. O těch padesáti, které bez váhání zahodí všechno, aby mohly sdílet můj zbrusu nový život. Pot, který ze mne přímo lil, mi poprvé nebyl nepříjemný. Sluneční žár mne očišťoval jako sauna. Duševní příprava nanečisto dopadla bezvadně. Mohl jsem to tedy zkusit doopravdy. Ča ira!

– Nuže, řekl jsem, – na tvé osvobození od vlasti, jakož i na mé od tebe!

Připila si se mnou. Položil jsem na stůl její pas.

– Snad ti bude ještě chvíli k něčemu dobrý.

Zvedal jsem se, sbíraje síly, abych zpřímá došel k vozu, když se ozval podivný hlas. Bylo to spíše táhlé skučení, znásobené ozvěnou.

Ze středověké kulisy vyběhl na scénu kamenným průjezdem snědý muž s balíkem novin. Když doběhl téměř k nám, zavolal opět mečivým hlasem.

– Cecoslovacchia è occupata!

Na potištěné plachtě, kterou zvedal přímo proti mým očím, byla důvěrně známá silueta hranic probodena ze všech stran šípy vojenských operací. Z velkého snímku v rohu na ni mířilo dělo tanku.

Uvědomil jsem si s ulehčením svou opilost. Někdy se mi stává, že po alkoholu usínám a mívám pak spíše než jindy své groteskní, absurdní sny. Uslyšel jsem však podivný zvuk a otočil hlavu.

Hlasitě plakala.

Podíval jsem se lépe na ten tank.

* * *

26. II. 1945

(z deníku občana)

Praha

Matykář jako obvykle zahajloval. Div se nestrhl. Je už jediný, kdo to dělá. A jediný, kdo nás zkouší, i když ví, že máme na kahánku. Septimy už jsou v totálajnsatzu. Ted' jsme na řadě my.

Zahájil hodinu sdělením, že nějaký pancéřový granátník zničil pět ruských tanků. Opravdu neví, že ruské tanky právě ženou Němce od Visly k Odře?

Udal kluka ze sousední sexty, že přemaloval na rudo hvězdu nad školním betlémem. Na Štědrý den ho poslali do Drážďan. Zůstal tam při náletu 14. února. Kdo ví, třeba by to byl dostal i v Praze? Takhle se říká, že matykář bude viset. Má strach?

Pak vstoupil do třídy řídá, že má poslat dobrovolníky na odklizovací práce. Na vztek matykáři jsme se přihlásili všichni.

U ředitelny nás čekal frajer z Kuratoria pro výchovu mládeže. To byla zrada. Z naší třídy nebyl v Kuratoriu skoro nikdo, matky nám kvůli tomu dávaly trhat mandle a vystavovat vysvědčení o celkové slabosti.

Nedalo se nic dělat. Sepsal si nás, a šlo se. V tramvaji jsme blbli, vyráběli umělou mačkanici a děsně se smáli. Bylo nás čtyřicet, neznal nás, a tak jen bezmocně vykřikoval.

– Kamarádi, kázeň!

Jednu chvíli dodal skoro mstivě:

– Ona vás ta sranda brzo přejde!

Vystoupili jsme ve Strašnicích, na té křižovatce u tří hřbitovů. Začali jsme reptat, že se tu přece nebombardovalo. Už si nás nevšímal a šel napřed. V ruce držel náš seznam. Museli jsme za ním. Vešli jsme na Židovský hřbitov. Za branou nás přivítal odporný puch jako ze strašně shnilých brambor. Slávek tvrdil, že budeme vykopávat krechty. Robert byl zhnusěn.

– Na hřbitově! Němci jsou prostě dobytek.

Na hlavní cestě mezi hroby stál za stolem muž v bílém plášti. Před ním byly vyrovnány balíčky cigaret a skleničky s hnědou tekutinou.

– Tak do toho, mládenci, řekl, – každé desítku vlast a frťana. Je to poctivá rezná!

Dodneška jsem nekouřil ani nepil. Jako většina třídy. Cigaret na příděl je málo i pro kuřáky. Měl jsem radost, že je přinesu tátovi.

Kluci začali pít. Rudly jim tváře a začali zpívat šlágry. Napil jsem se, abych nebyl pro smích. Taky jsem byl zvědavý. První doušek mi spálil rty. Málem jsem ho vyplivl, ale Slávek radil:

– Musíš to tam hodit najednou!

Bylo to, jako bych spolkl hřebík. Ale bolest trvala jen chvíli. Zůstalo příjemné teplo a taková zvláštní lehkost. Začal jsem zpívat s sebou. Bylo legrační, že jsem se slyšel zdálky. Rob mi něco říkal. Musel to třikrát opakovat, než jsem porozuměl, že chce zdrhnout, protože se mu to nelíbí. Chtěl jsem odpovědět, ale místo toho jsem se pořád slyšel zpívat.

Najednou jsme pochodovali ve dvojstupu. Nevím, jak jsme se seřadili. Došli jsme ke kapli nebo snad k synagoze. Pod kamenným schodištěm byly hromady podivných beden. Kuratorista vystoupil na schody a začal křičet.

– Kamarádi, v této budově jsou provizorně uloženy pozůstatky obětí barbarského náletu angloamerických vzdušných pirátů ze čtrnáctého února. Máme za úkol přenést je do rakví, aby mohly být důstojně uloženy k věčnému odpočinku. Doufám, že nejste srabi! Ostatně – v létě by to bylo horší. Provedem si ukázkou. Ty a ty, vezměte rakev a pojdte za mnou!

Robert a já jsme vystoupili z řady. Třída se dívala, jako by nás viděla poprvé. V hlavě mi šumělo. Bedna z tenkých prken nebyla těžká. Vešli jsme do budovy. Puch mne skoro omráčil. Podél zdí ležely řady těl. Nevím kolik. Snad několik set.

– Postavte rakev! Odklopte víko! Vemte tuhle! Každý z jedné strany, za rohy pytle, trhnout, zvednout, přenést, raz, dva a teď!

Na pytli ležela dívka. Měla jen sukni a k noze přivázaný karton s nápisem HANA KORUNOVÁ, 19 LET.

Poprvé jsem viděl nahou ženu. Ženská ňadra. Nepodobala se ničemu, co jsem si představoval. Byla nestvůrně velká a odporně žlutá.

Dál pamatuju jen svoji první cigaretu v životě a hrob, na kterém jsem seděl a zvracel, zatímco všude kolem se dávili spolužáci. A sirénu. Rozeřvala se před polednem, jako toho 14. února.

Prchali jsme ze hřbitova šílením strachem. Nablízku byl jediný dům. Vecpali jsme se do jeho sklepa mezi staré ženy, penzisty a děti. Objevil se kuratorista a začal hulákat.

– Je to jen výstraha! Okamžitě zpátky!

Nikdo se nehnul. Začal nejbližší kluky tahat. Nějaká paní se mu postavila.

– Styďte se! Jsou to ještě děti!

– Takoví jsou v Německu dávno na frontě. Vztyk, kamarádi!

Jeden starší pán ho vzal zničehonic za bradu.

– Ukaž se mi, ať si tě pamatuju!

Kamarád svěsil ramena a odtáhl. Kdo má vlastně větší strach, oni, nebo my?

Když odhoukali, jeli jsme první tramvají domů. Bylo nám všechno fuk. Nevystoupil jsem ani u A. Nemohl bych se jí dnes dotknout.

Je večer, píšu v posteli, maminka mi naměřila teplotu. Nic jsem jí neřekl. Proč se má trápit za dva? Právě odešel Petr, je na dovolence. Jejich septima kope protitankové zákopy u Ostravy. Vyprávěl mi, že dva kluky z jiného gymplu zastřelili, když šli v noci s baterkou na záchod. Je hubený, úplně jiný. Říkal jsem mu, že v souboru zkusíme Daidala a Ikara, ale vůbec mě neposlouchal. Půjčil si mého Cyrana.

Kdy povolají nás?

Táta mi oznámil poslední zprávy. Ruské tankové divize pořád útočí. Na západní frontě je klid. Jsem zase sám a chce se mi brečet. Všude samá smrt a smrt. Proč jdou tak pomalu? A proč, když vědí, že nás osvobozují, zabili tu holku, co jí bylo devatenáct? Co když ji taky někdo miloval jako já A.? Kolik nás musí ještě zbytečně umřít? Musím i já?

Co je vlastně život, když může tak beze smyslu skončit? Je skutečně něco po něm? Je Bůh? Jak strašně nepodobní všemu jsou mrtví! Co když má pravdu Petr? Co když *pak* není *nic*?

Bojím se. Bojím se o A., o rodiče, o sebe. Když umřeme, už se asi nikdy nesejdeme. Leda v té kapli. Leda v té hnusné kapli.

Otče náš, jsi-li na nebesích, posvět' se jméno Tvé, buď vůle Tvá jak v nebi, tak i na zemi, ochraň nás před těmi, kteří zabíjejí z nebe, a přiveď k nám brzo ty, kdo se blíží po zemi, požehnej, Pane, jejich tankům, ať rudá hvězda z východu jako ta betlémská prozáří naši noc, amen.

* * *

21. ledna 1968

(z deníku spisovatele PK)

Praha

Za okny svítí v zimním slunci Hrad, Matyášovou branou plyne nedělní korzo, je hřích sedět doma, mám hlad jako vlk, ale nejsem s to odtrhnout se od své čethy.

Dva tisíce cyklostylovaných stran: protokol prosincového i lednového zasedání ÚV KSČ, který musím ještě dnes vrátit.

Vůbec nevím, co si o tom myslet! Je to neskonale míň, než bylo zapotřebí. Je to neskonale víc, než se od nich dalo očekávat.

Byli si vůbec vědomi, co činí? Anebo jim opět přisuzují snahu, která jim vůbec nepřišla na mysl?

Když je tak člověk čte, jednoho za druhým a téměř všechny, jak byli nenadálou situací po letech donucení vyjevit skutečný stav svého ducha, uvědomuje si teprve v plném rozsahu katastrofické důsledky stalinského modelu strany.

Dobrá polovina z nich by v téhle zemi, kde šestnáctiletí kluci opraví motor auta a uklízečky zhodnotí vývoj na Středním východě, nemohla za normálních okolností řídit tramvaj.

Ta druhá polovina v dojemné shodě s první ještě před čtyřmi měsíci, v odvetu za sjezd spisovatelů, zlikvidovala Literární noviny a vyhodila ze strany tři čestné, vzdělané komunisty.

S nimi, či lépe skrze ně, zasloužilé aparátníky, ale i nefalšované univerzitní profesory, vládl celých dvanáct let muž, kterého charakterizuje naprostá průměrnost ve všech parametrech, jimiž se dá posoudit lidské individuum.

Jeho každoroční extempore po skončení prvomájového průvodu, přenášené rozhlasem do nejzapadlejší vísky, paří do zlatého fondu sběratelů magnetofonových nahrávek.

Sám jsem si pro osvěžení mysli mnohokrát pouštěl ten nadšený hlas, vrhající z tribuny do zástupu proslulé poselství.

– Bude maso, soudružky, maso bude!

Nejsem líný prohrabat své papíry, abych našel záznam o jeho setkání s českými a slovenskými spisovateli v budově ÚV KSČ dne 24. 1. 1963. Zde několik státnických myšlenek, starých téměř na den pět let!

„Literární noviny se míchají do oblastí, pro něž nejsou odborně kvalifikovány – jako do ekonomie či politiky –, místo co by sehrály rozhodující roli v boji proti úpadkové ideologii v umění, jak to od nich očekávala strana, když je povolila.“

Vlastní odbornou kvalifikaci šéfa strany i státu dokazuje vzápětí dalšími výroky.

„My jsme byli v stavu splnit všechny plánované úkoly pro rok 1962 a vystartovat k roku 1970, ale přišla nám do toho zima.“

„Rozhodli jsme se zvýšit přírůstek zemědělské výroby pro letošní rok směle o 6 a půl procenta – i kdybychom ho neměli splnit!“

„Plánovali jsme jedno řeznictví na 800 konzumentů, jenomže ono jich je teď 3 500, stojí ve frontách, a pak to vypadá, že není maso!“

Pro každého, kdo ví, že se ministři musí před každým rozhodnutím konzultovat s příslušným referentem na ÚV, že každou personální změnu provádí osobně AN a že není oblasti, do níž by nezasáhl jeho pronikavý duch, zní fantasticky jeho povzdech:

„Vy byste mohli říci – proč jste připustili chybnou decentralizaci, rozpad služeb, pokles úrovně řízení, proč jste dopustili, že vláda nevládla, proč jste nezasáhli, vždyť jste to dělali spolu! My jsme zasahovali, soudruzi, ale vláda to nerespektovala. Řada členů už nestačila ani fyzicky, sám předseda vlády nemůže do schodů a nemůže ani sedět!“

Má obličej poctivého génia, který je neustále klamán svými nehodnými spolupracovníky.

„Já nejsem žádný rouhač, já nejsem Jugoslávec, chraň bůh, ale co by nám bylo ublížilo, kdybychom byli nechali trafiky a malé živnosti?“

Pro ty, kteří by snad chtěli dopřát sluchu pověstem o početnosti jeho ochranky, je určeno vyprávění oživující vzpomínku na dobrého lidového krále Václava.

„Jdeme tak o Vánocích s manželkou po Praze, zabrousíme do jednoho obchodu a já vidím: mladí lidé marně shánějí hodinky, co byly právě zlevněny. Ptám se, a říkají, že nejsou po celém městě. Tak jsem dal příkaz, aby je okamžitě přesunuli z Bratislavy!“

S jakou blahoslavenou nevinností to říká před našimi slovenskými kolegy. Avšak to hlavní je teprve čeká.

„Když jsme pouštěli buržoazní nacionalisty na amnestii z kriminálu, předpovídal jsem, že přijde druhá fáze. A už je to tady. Husák se nám odvolává, a máme tu osm rezolucí ze Slovenska, které se ani nesnaží formulovat věci jinak než on. Nabídl jsem Husákovi náměstka ministra financí. Já nejsem politický nováček, já věděl, že odmítne.

A pak jsem tedy řekl – dost! Konec! Nedáme si kalit vodu! Uděláme za minulostí jednou provždy tečku a nastoupíme k útoku. To byste koukali, jak ÚV tleskal!“

Poslední stránky mých poznámek jsou doplněny kresbami, které svědčí o postupujícím rozpadu mé osobnosti. Je to detail, ale příznačný: za sedm hodin schůzky ho nenapadlo, že bychom mohli mít žízeň nebo hlad.

A přece právě tento muž získal bez boje obě nejvyšší funkce ve straně i ve vládě, stal se vrchním velitelem armády i Bezpečnosti, rozdával úřady, nařizoval i zastavoval trestní stíhání, jmenoval poslance, zakazoval filmy, a jeho vůle platila víc než zákon.

Byl prvním československým prezidentem, jenž po sobě nejen nezanechal mnohasvazkové dílo, ale dokonce ani jedinou pozoruhodnou myšlenku nebo čin. I jemu nejoddanější, měli-li charakterizovat jeho dějinný vklad, připomínali dojatě výsledek ankety kteréhosi západního magazínu, podle níž byl AN spolu s J. F. Kennedym nejkrásnější státník současného světa.

Vysvětlení?

S minulostí neoplývající ničím, co by ho zařadilo mezi uznávané lidové vůdce, zrodil se jako Venuše z politické pěny padesátých let, protože byl v očích znesvářených a vzájemně se podezírajících autorů procesů jediný, u něhož nepředpokládali schopnost samostatně vládnout. Navíc byl v procesech sám dostatečně namočen, než aby je mohl použít proti nim.

Jestliže se přesto vládcem stal, pak už v souladu s jejich vůlí, protože se programově opřel o všechny zkompromitované a neschopné ve státním a stranickém aparátě, jejichž ctností byla oddanost. Jeho občasná záchvaty hněvu kvůli zvláště křiklavým proviněním nezačínaly podnět ke vzpouře, protože nikdy neohrožovaly uzavřený systém. Krom toho bylo brzy jasné, že si svou vlastní oddaností získal naprostou důvěru Velkého Bratra, jenž se mohl ve všech věcech obracet přímo na něho.

Postupem let vznikl tak v kdysi moderní evropské zemi zcela regulární patriarchát. Po Karlu IV., jenž byl z podobných důvodů nazván Otcem vlasti, dostalo se Antonínu Novotnému titulu Taťka, jak mu totiž i na státních recepcích s oblibou říkávala jeho žena.

Nyní tedy ÚV, jež si Taťka před časem více méně osobně sestavil, učiniv několik nejnutnějších koncesí veřejnému mínění, tentýž ÚV odebral všemohoucímu nemohoucímu tu rozhodující z obou funkcí a vyhlásil cosi, čemu odvážně říká Obrodný proces.

Co je to? Omyl? Trik? Heslo, které má ozdobně zastříť palácový převrat?

Nebylo by na místě opětovat na jejich adresu otázku člena ÚV Františka Vodsloně, kterou byl vlastně zahájen spor hned po žonglérském úvodním projevu Antonína Novotného, jenž se ještě naposledy pokusil vyčarovat iluzi, že situace je zcela normální?

– Soudruzi, za jak blbý nás vlastně máte??

Nutno však přiznat, že ze změti blábolu a pavlačových urážek se v protokolu ostře vylupují diskusní příspěvky Dubčka, Smrkovského, Slavíka, Mináče, Fierlingera, Indry, Biláka a především ovšem Šika, který jde opravdu k samé podstatě krize. Podle nich by se dal program záchranné akce vyjádřit čtyřmi pojmy: federalizace, rehabilitace, demokratizace a nový ekonomický model.

Ale jak se k tomu chtějí dobrat, když jediný Šik výslovně označil situaci strany i země za krizovou, což mu téměř všichni ostatní po všechny ty dny usilovně vymlouvali?

Jakým zázrakem to chtějí prosadit, když neprosadili, aby se tohle všechno dostalo do rezoluce, když dopustili, aby byla i o tomhle klíčovém zasedání vydána informace, ve které se znovu opakují všechny obligátní prolhané fráze, až po tu „naprostou jednotu a semknutost“? Jak chtějí získat pro takový proces otupělý a naprosto nedůvěřivý národ, když mu ani mrknutím oka nenaznačí, oč jim vlastně kráčí? Nebo to hodlají zase všechno vybojovat sami? Za jak blbé mají nás všechny??

Můj pane, kdy už se najde v Československu středně osvícený politik, který vyrozumí z dějin, že tahle podivná země obětuje své poslední kalhoty tomu, kdo jí řekne trpkou pravdu?

P. S. Že by se už našel? Právě jsem s úžasem objevil v dnešní Práci úvodník Josefa Smrkovského Oč dnes jde?. Sahá jako první daleko za rezoluci.

„Nejde jen o personální záležitost, ale o všechno, co zajímá a pálí každého komunistu a každého občana. Personální řešení na nejvyšší funkci je k tomu první krok. Chceme jednat tak, aby nebylo rozporu mezi našimi slovy a našimi činy. A být realisty. Neslibovat nesplnitelné, říkat národu pravdu, ať je příjemná, nebo ne, a spolu s ním pak vše řešit. Do důsledků opravit a napravit deformace socialismu, ke kterým došlo v minulosti, a nedat možnost vzniku nových.“

Je-li to tedy opravdu šance, pak nám buď Marx milostiv, neboť je se vši pravděpodobností poslední!

* * *

5. V. 1945

(z deníku občana)

Praha

Píšu Ti na sklonku dne, který mi dal všechno, po čem jsem kdy toužil: svobodu a Tebe!

Sedím u Tvé postele a dívám se, jak spíš, ztracená v otcově pyžamu. Nebudí Tě ani ozvěna výstřelů. Spíš jako ježek, chráněný ostny barikád. I já jsem jedna z nich.

Připadá mi to jako před lety, ale bylo to dnes ráno, kdy mne máma probudila senzační zprávou.

– Rozhlas hlásil jenom česky!

Věděla, že mám dneska vysílání.

– Neměl bys tam chodit. Co kdyby to začalo...?

Protestoval jsem.

Naštěstí to pochopil táta.

– Bude ti sedmnáct. Spoléhám na tvůj rozum!

Před studiem číslo 6 byl s Robertem a Slávkem Petr. Definitivně zdrhl ze zákopů. Říkali jsme si zprávy. Sověti v Brně, Američané v Chebu. Přeli jsme se, jestli má Praha povstat. Rob tvrdil, že je škoda zbytečně prolité krve. Byli jsme s Petrem i Slávkem zásadně proti. Žili jsme příliš dlouho vkleče. Svobodu nelze přijímat darem. Svobodu si musí národ vydobýt, chce-li jí být hoden. Rob řekl větu, která nás pobouřila.

– Aby jí mohl být hoden, musí se jí dožít!

– Všechny nás zabít nemohou, řekl jsem. – Ti, kdo přežijí, budou navždy silnější o tu krev. Vyžehlené prapory sluší baráčníkům. Prapory národa zrcadlí jeho vůli hájit pravdu!

Chodbou šla německá hlídka. Dva kluci jen o málo starší než my. Měli příliš velké kabáty i přilby. Posádku rozhlasu tvořilo léta pár starších Rakušáků, které už každý znal. Říkalo se, že slíbili složit zbraně, když je za to pustíme domů. Ted' je tedy vyměnili.

Zastavili se u nás, jeden blíž, druhý dál.

– Ausweis!

Vytáhli jsme německé potvrzení školského vysílání, že jsme členy rozhlasového souboru mládeže.

– Wo ist hier der Ansagerraum?

– Nevím, řekl Petr česky.

Ten první se ušklíbl.

– Scheisse!

Nadhodil výhrůžně pušku, odstrčil Roba, který mu stál v cestě, a šli dál. Téměř současně jsme jim skočili zezadu na krk.

Škoda že jen v duchu! Mohli jsme být první...

Potom zaklapaly kramflíčky, a já zapomněl na všechno, co jsi nebyla Ty.

Řeklas nám, že vaši odjeli na pohřeb a že bys šla večer do kina. Smluvili jsme se na šestou. Litoval jsem, že spolu nejdeme sami dva. Kdo mohl tušit, co nám chystá osud. Krutý osud? Skvělý osud.

Vysílání skončilo po desáté. Slávek mluvil Ikara, my jako obvykle chór. Nezávidím mu. Mám Tebe. Po chodbách chodili redaktoři, technici i herci se šroubováky. Odstraňovali všude německé štítky. Pomáhali jsme jim. Byla to veselá vzpoura. Kdo mohl tušit, jakou bude mít brzy cenu!

Když jsme Tě doprovodili, jeli jsme tramvají domů. Průvodčí oznámil německému letci, že marky už nebere. Protože neměl koruny, dal zastavit a vysadil ho. Potom začal bláznivě tahat za zvonec.

– Čechy vozíme zdarma!

Začali jsme zpívat. Tramvaj se přidala. Před výkladními skříněmi stály špalíry štaflí. Obchodníci škrabali německé nápisy. Když jsem vystupoval, řekl Rob.

– Tak v šest!

Na refýži stál dozorce s flaškou a začal křičet:

– V šest večer po válce! V šest večer v Republice!

Němci se propadli do země. Na náměstí Adolfa Hitlera létaly z domovních zdí plechové tabulky. K budově generálního štábu táhl zástup s obrovskou vlajkou. Byl v ní už zas modrý slovenský klín. Zpívali hymnu. Vzpomněl jsem si na jednu noc v září 1938. Bylo mi deset a držel jsem se za ruku táty, když jednooký generál oznamoval Mnichov. Tenkrát jsem prvně viděl tátu plakat. Taky tehdy se zpívala hymna. Kolik smrtí a slz padlo mezi ty dvě hymny!

Doma ještě nikdo nebyl. Pustil jsem rádio. Po šesti letech zněly sokolské pochody. Samou radostí jsem postavil přijímač do okna a vyladil naplno. Ten nápad snad visel ve vzduchu. Za okamžik se ulice otřásala v základech. Lidé na sebe mávali a věšeli do oken girlandy červenomodrobílých praporků. Naráz pochod zmlkl, ozval se praskot výstřelů a rozčilený hlas.

– Voláme českou policii a české vojsko! Přijďte nám na pomoc do budovy rozhlasu. Němci tu vraždí naše lidi!

Stačil jsem napsat na lístek NEMĚJTE STRACH, JSEM V POŘÁDKU!

Pak jsem podruhé v tomto roce běžel o závod s časem v Tvé čtvrti. Zástupy zmizely. Tramvaje přestaly jezdit. Obchody stahovaly rolety. Pár lidí spěchalo stejným směrem jako já. Kolem projel nákladák plný ozbrojených mužů, byli v civilu, měli německé přilby. Na stupátku stál československý důstojník. Neviděl jsem tu uniformu šest let. Byla mu malá, měl rozepnuté knoflíky. Nezastavili mi.

Václavské náměstí postřelovali Němci. Nešlo to ani u viaduktu. Nakonec jsem se dostal přes kolejiště Hlavního nádraží.

U rozhlasu už bylo skoro po všem. V průjezdu protějščího domu leželi mrtví. Přikryli jim tváře klobouky.

Němci začali střílet, když nenašli hlasatelnu. Nenašli ji, protože jsme ráno odšroubovali nápisy. Naši se na ně dostali po střechách. Bojovalo se o každé poschodí. Trosky posádky se stáhly do sklepa. Teď je hasiči vyplavovali vodou. Sami nás to naučili! Takhle dostali před třemi lety v kostele Karla Boromejského parašutisty, kteří ztrestali Heydricha. A můj táta – dnes už smím! – jim nosil jídlo.

V budově čpěl střelný prach. Také v hale leželi mrtví. Na svůj věk jsem jich už viděl až příliš. Ale nikdy si na ně nezvyknu! V jednom rohu řada našich. V druhém Němci. Položili je na hromadu jako šedozelené klády. Řádka holínek, řádka hlav. Vzpomněl jsem si na ty dva vojáky. Mohli být sextáni jako já. Představil jsem si je v té hromadě a zamrazilo mne. Ale soucit jsem nepocítil. Soucit ne.

Když byl kaplan Petřek naposled u nás doma, den před atentátem, hovořil s tátou o německé vině a trestu.

– Až potkám po válce Němce, řeknu mu: Uhni, Němče, nevidíš, že jde člověk?

Ten štíhlý asketický kněz a učenec, který mi stále připomínal Krista, i když mě seznamoval s Marxem, zvedal denně betonovou desku krypty, aby dopravit psancům jídlo a vynesl jejich výkaly... Ano,

i z takových činů se skládá hrdinství. Jako Ježíš byl zrazen, mučen a zabit, aniž promluvil. To za něho se teď bráním soucitu. A za svého popraveného strýce. A za svého zastřeleného básníka Vančuru. Za mrtvé v koncentracích. A taky za svých i Tvých šest let beznaděje.

Hala se začala otřásat. Ve sklepě vybuchovaly granáty. Hledal jsem, kdo by mi dal zbraň, ale přednost měli bývalí vojáci. Až jsem narazil na pana Karla.

– Pojď se mnou, zašeptal, – že jsi to ty!

Má mne rád za tu formanskou lucernu, co jsem přinesl do jeho sbírek. Vedl mne k sobě do rekvizitárny. Na zemi ležela kupa německých přileb, plynových masek, opasků, čepic a distinkcí.

– Roztahali by to, řekl vítězoslavně, – musíme myslet na divadla, teď se bude hrát o válce!

Vybral jsem si prilbu, opasek a bajonet, které právě leží na Tvé posteli. Tak jsem pospíchal na naši schůzku. Ulice byly znovu plné lidí. Začínaly se stavět barikády. Právě u našeho kina obraceli napříč tramvajový vlečňák. Motorový vůz už ležel na boku v tříšti skla. Lekla ses.

– Kde je Petr? A kluci?

– Asi se nedostali. Proběhl jsem v poslední chvíli.

– Bojím se o naše. Už vůbec nejedou vlaky. Obklíčili nás.

– Američané jsou v Plzni. Do rána budou v Praze!

Pak jsme se stali na tři hodiny dvěma články lidského řetězu. Mezi našima rukama putovaly dlažební kostky, po kterých jsem Tě tolikrát doprovázel. Nikdy jsem netušil, kolik váží ulice. Začalo pršet. Po tváři Ti tekla voda, dlaně Ti rozdíral kámen. A přece jsi vydržela. Chci, abys věděla, že jsem byl šťastný a pyšný. Viděl jsem živou Janu z Arku. A byla to má láska!

Došli jsme k vašemu domu. Ze všech směrů zněly výstřely. Na druhém konci města vyletovaly v deštivé mlze světlice. Napadlo tě, co mě.

– Kam půjdeš? Domů se už nedostaneš!

– Nevím.

Srdce mi bilo v krku. A pak jsi to přece řekla.

– Ustelu ti u nás v kuchyni.

Seděl jsem oblečený na lůžku z gaučových polštářů, které ležely mezi plotnou a jídelním stolem. Poslouchal jsem, jak v koupelně teče voda. Objevila ses v županu, pod nímž plandaly pyžamové kalhoty tvého otce. Bylas dojemná jako cirkusový klaun. Řekl jsem Ti to. Smála ses. Spojila nás nikdy nepoznaná důvěrnost. Zeptala ses.

– Proč nespíš?

Vstal jsem.

– Já mám přání, jedno jediné, nech mě u sebe sedět a držet tě za ruku, než usneš, slibuji, že neudělám nic víc.

Tak jsem podruhé v životě vešel do toho pokoje, kde jsme se před čtvrt rokem políbili. Jak jiný byl zatemněný, při světle stolní lampy, jak jiná jsi byla Ty, s hlavou na polštáři. Odložil jsem opasek, přilbu i bajonet, ale válka zůstala s námi. Rádio vysílalo dokola starý sokolský pochod jako znělku bojujícího národa. Mezi tím varování, že se od Benešova blíží německé tanky.

Drželi jsme se za ruce. Dlouho. Pak jsem se zbláznil.

– Mám dvě lásky, tebe a Republiku, s jednou jsem, ke druhé za chvíli půjdu, když mi Bůh dopřál tenhle večer, nech mě, ať smím položit ruku na tvoje srdce, přísahám na svou smrt, že opravdu nechci víc než dar tepla, který si odnesu v dlani...

Ležela jsi bez hnutí. Byl jsem zoufalý. Nezbývalo než vstát a rychle jít. Tu se ozval Tvůj hlas.

– Zhasni...

Poslechl jsem. Polilo mne horko. Zašustila látka. Tvé ruce mne objaly a přitáhly k sobě. Otcův kabátek se rozplynul, byla tu jen kůže. Položil jsem obě dlaně na Tvou hrud'. Byla teplá a živá. Přitiskl jsem se k ní celým tělem. Zdálo se mi, že ztratím vědomí. Vtom jsem Tě uslyšel.

– Už jsi někoho měl?

– Ne... A ty?

– Já taky ne... Tak pojd', budeme se mít...!

Na okamžik se mi zarazil dech. Otevřel jsem oči. Slabě jsem rozeznával obrysy předmětů. Déšť přehlušovala vzdálená střelba.

– Ne.

– Proč ne...?

– Já jsem ti přísahal...!

Chci, abys věděla, proč jsem to řekl! Znáš Tě. Vím, jak dlouho trvalo, než jsem Tě směl vzít za ruku. Toužím po Tobě. Ale nechci, aby ses mi dala v této noci loučení a krve. Připadalo by mi to jako oběť. Nechci oběť, chci lásku. Chci Tě mít v červnu, který bude vonět senem, na tiché louce, kam padají všechny hvězdy. O ten červen se teď vede bitva. Čekej mne, a já se Ti z ní vrátím. Jsem nezranitelný, když na mne čeká Panna.

Políbilas mne.

– Jsi hodný!

Ted' spíš, má lásko, schoulená do klubíčka jako dítě. Ještě před tím jsi hlesla: Nechod' pryč, zůstaň u mne...

Ale já musím. Slíbil jsem Ti to. Slíbil jsem to nám dvěma. I tomu, který přijde a který se nikdy nesmí stydět za svého otce. Bude-li třeba, dokážu i zabít. Bude-li nutno, dokážu, věřím, i umřít.

Nenávidím ten hnusný svět, který mne nutí loučit se denně v hrůze, že se snad loučím navždy. Ale dnes ještě trvá a kope kolem sebe, proto jsem Ti tu vzal Tvůj školní sešit a proto Ti píšu dopis. Kdybych se měl nevrátit, pak to bude má závěť. Vyřid' mé mámě, aby mi odpustila. Tátovi řekni, že jsem sice měl rozum, ale navíc i čest.

A Ty zij. I za mne. A budeš-li mít někdy syna s někým jiným, dej mu aspoň mé jméno.

Líbám Tě, A., moje ženo.

Nechci Tě budit. Vyskočím oknem.

* * *

Středa 21. srpna 1968
(z deníku turisty – pokračování)
Roma

Bez mapy jsem rychle našel výpadovku. K návratům nikdy nepotřebuju mapu. Vracím se jako pes po vlastní stopě.

Film se odvíjí zpátky: okrové Gubio v krajině beze stromů jako pevnost obležená sluncem, blesk serpentiny zabodnutý mezi růžové paláce Urbina, dál k severu, mezi Scyllou Rimini a Charybdou San Marina, napříč Ravennou kolem ohavné kamenné rakety Dantova hrobu, Ghioggií, za níž tlí v mělkém moři slavný vrak Benátek, proti Dolomitům, které útočí a rostou jako příliv, film se zrychluje, nastává kamenný odliv, Lienz jako odraziště k novému skoku do hor, Grossglockner s věncem mlhy, Salcburk s členkou hradu, nudný Linec jako zvláštní, nejasná, sladká vzpomínka z dětství, krajina-předzvěst, krajina-předsín rodného domu, posledních sto metrů, film se zastavuje.

Pod hraniční závorou uprostřed jízdní dráhy stojí tank. Dívá se na mne svým jediným kyklopským okem dělové hlavně. Tisknu současně klakson i pedál plynu. Renault vyráží vpřed jako válečný kůň a řítí se proti kovovému kopí, které mu uzavírá cestu domů...

Ne, všechno je jinak! Ručička tachometru se přilepila ke stopadesátce. Šíp autostrády mířil už hodinu k jihu. Levou ruku na volantu, pravou jsem lovil ve změti rozhlasových stanic. Éter byl plný překotné italštiny. Jako magická formule se znovu a znovu ozývalo slovo Cecoslovacchia. Seděla vedle mne nehybná a němá. Náhle se předklonila.

– Naši!

Před námi ujížděla škodovka s bratislavskou značkou. Sotva jsem ji předjel, spustil jsem okénko a dával znamení, aby

zastavili. Minuli nás v plné rychlosti a zamávali. Nerozuměli, anebo nechtěli. Opět jsem se rozjel a v několika vteřinách je dohonil. Jeli jsme na jejich úrovni a znovu dávali znamení. Domlouvali se mezi sebou. Pak začal šofér brzdit. Zastavil jsem těsně za nimi. Z vozu vystoupil vysoký šedivý muž. Kalhoty z erární látky prozrazovaly důstojníka. Promluvil slovensky.

– Čo potrebujete? Ponáhlame sa. Ideme až do Palerma.

Ozvala se dřív než já.

– Okupují nás!

Také jeho žena se okamžitě rozvzlykala. Ženy mají úděsný instinkt. I tahle, třebaže se k ní slzy téměř nehodily. Byla vysoká a šedivá jako on, dovedl jsem si ji představit v uniformě. Obořil se na ni.

– Čo blázníš, prosím ťa? Varšavská zmluva bude predsa okamžite intervenovať! Vyprášime ich behom dvadsiatich štyroch hodín!

Spontánní reakce muže, který zažil Mnichov. Viděl jsem na něm, že je ochoten obrátit škodovku a vyjet s ní proti Němcům jako na husitském voze. Podal jsem mu noviny. Beze slova hleděl na mapu se šipkami. Teprve teď mě napadlo, že důstojníci nesmějí jezdit na Západ.

– Vy jste voják?

Musel jsem otázku opakovat, než ji zaslechl.

– Minulý týždeň ma rehabilitovali...

Jeho žena to doplnila:

– Vycestovali sme prvýkrát po dvadsiatich rokoch...

Kolem nás svištěla cizí krajinou cizí auta. Klaksony vytrubovaly útržky břeskných melodií. Kdesi nad námi se pohybovaly špionážní družice, registrující předměty o velikosti jednoho metru. Představil jsem si Evropu pohledem těch fantastických teleobjektivů. Od Černého moře k Atlantiku, od Středozeří až k polárnímu kruhu stály mlčky statisíce

zkamenělých postav. Byli to Češi a Slováci, vyvržení ze svých drah. Naše osudy se spojily a zastavily.

– Kam idete? zeptal se mne šofér nejistě, jako chlapec, který beznadějně zabloudil.

Teprve teď jsem to věděl.

– Na vyslanectví.

– Pôjdem za vami, řekl.

Kdysi dávno jsem letěl z Prahy do Brna. Evropa zmizela v mlze, jediná Vídeň zachraňovala trosečníky. V té době bylo ještě i Rakousko terra prohibita. Jízda autobusem přes Mariahilferstrasse se podobala neskutečnému snu. Právě tak neskutečný byl dnes odpoledne Řím.

Korunami cypřišů ve Villa Borghese pronikaly snopy slunečních paprsků, jako by vystoupily z barokních obrazů. Řady kavárenských židliček, obrácených čelem k jízdni dráze, připomínaly desítky divadélek. Hosté listovali v novinách jako v programu. Všude se hrála okupace Československa.

Jel jsem zas bezpečné po své pěší stopě staré dvanáct let. Světová federace mládeže tu tehdy pořádala jakýsi kongres. Abychom jako komunisté dostali vízum, vydávali nás za sportovce. Pro uklidnění policie jsme každé ráno vyklusávali kolečka v římských parcích.

Vyslanectví se ohlašovalo už z dálky. Via Luisa di Savoia byla vzdor zákazům přeplněna parkujícími československými auty. Před budovou zmatek, slzy a hněv. Italští karabiniéri s ducatými tvářemi venkovanů rozháněli zástup lidí v tepláčkách a plážových šatech.

– Proč nejdete dovnitř?

Opálený mladík v pružovaném tričku vypadal jako Říman, ale promluvil nefalšovanou pražštinou.

– Zamkli se, svině! Asi už voprašují portréty Novotného!

Přistoupil jsem ke dveřím a zmáčkl zvonek. Byl to silný zvonek. Nechal jsem prst na tlačítku.

– Signore, basta, basta!

Důstojník byl mladý a horlivý. Pohlédl jsem na něho z výše schodů a sebral střepy své italštiny.

– Io sono all'ambasciata!

Zasalutoval mi.

– Skusi, signore...!

Řinčení zvonku prostupovalo celou budovu. Krajané s napětím přihlíželi experimentu. Ti uvnitř za pět minut ztratili nervy. Dveře se rozletěly a objevila se ta známá drahá tvář českých vrátných, kterou by člověk nejradši rovnou praštil. Zastupoval vrchnost a chystal se k jejímu rozhořčení přimísit vlastní žluč. Než stačil otevřít ústa, řekl jsem ledově.

– Chci vás upozornit, že tato budova nebyla dosud okupována. Vyřid'te šéfovi úřadu, ať okamžitě vpustí dovnitř občany republiky, kterou tu zastupujete. V opačném případě budeme žádat jeho odvolání.

Pražské jaro stále ještě kvetlo. Šel ihned k telefonu a volal kamsi vysoko vzhůru, neboť mluvil uctivě, upíraje oči ke stropu.

Ale to už jsem ho nevnímal, protože po schodech proti mně sestupoval – on!

* * *

16. V. 1945

(z deníku občana)

Praha

Z rádia zaznívá jásot statisíců. Po šesti letech a sedmi měsících se vrací do Prahy pan prezident Beneš. Jak jsem se těšil na tenhle den! A přece sedím doma, smutný a prázdný.

Viděl jsem mnoho mrtvých. Ale pořád to nebyla smrt. Smrt je, když odejde někdo, koho jsme důvěrně znali. Pak nezemřelo jen tělo, ale s ním bezpočet příběhů, myšlenek a snů, na nichž jsme měli účast. Životy blízkých lidí se překrývají. Smrt vytrhne člověka i ze všech okolních životů. Proto ji dnes poprvé cítím na vlastním těle.

Krutá ironie osudu? Proč se to nestalo mně??

Ještě předminulou středu tu seděl proti nám. Měli jsme se učit, ale místo toho jsme se všichni čtyři hádali o smysl českých dějin.

– Pochopme už, řekl, – že naším prorokem není Hus, ale Jeroným Pražský. Hus byl při vši úctě heretik, který své upálení zakalkuloval. Mučednická smrt se stala úhelným argumentem jeho filozofie. Ale kolik se u nás rodí mučedníků? Jeroným před svými soudci dvakrát odvolal, aby se mohl vrátit a učit dál. Připadá mi to mnohem účelnější.

– A stejně ho upálili! triumfoval jsem.

– Příklad rozených mučedníků, pokračoval klidně, – utvrzuje zástupy slabých, že je nesmyslné vzdorovat násilí. Slabé mohou zburcovat jen lidé stejně zranitelní, kteří vytyčí rozumnou hranici slabosti a svědomí. V mezní situaci řekl Jeroným své Neodvolám stejně jako Hus. Předtím však získal čas, aby mohl svoje postuláty rozpracovat. Hus dal české reformaci prapor, Jeroným mozek.

– Ale kdo z nich dvou se stal českým svatým, který dal národu sílu přežít Habsburky i Hitlera??

– Připouštím, že jsou chvíle, kdy národ ze všeho nejvíc potřebuje apoštoly. Lidé, které mučilo gestapo, aby prozradili své organizace, se museli přidržet Husa. Ale mezní situace tvoří jen zlomek dějin. Národy nežijí trvale ve výjimečném stavu; jejich koncepci tvoří ten, kdo prakticky připravuje budoucnost. Husité přecenili své možnosti. Místo aby zajistili vítězství politicky, rozhodli se obrátit na víru celou Evropu. Jejich dvacetiletá permanentní revoluce vyčerpala národ a doslova vydupala ze země opozici. Každý ví ze školy, že v bratrovražedné bitvě Čechů s Čechy u Lipan bojovali

věrní husitští zemané proti zrádné šlechtě. Málokdo ví, že tam proti sobě stály i generace. Generace fanatiků proti generaci realistů.

Byli jsme pobouřeni.

– Pro tebe jsou tedy kontrarevolucionáři realisté?

– Nechte demagogie! bránil se. – Naučte se vnikat do obsahu slov. Podle klasickéhoustru byli nejrevolučnějším křídlem husitů chiliasté, kterým nestačilo přijímat pod obojí, ale požadovali i úplnou sociální rovnost. A co udělali husité? Zmasakrovali je. Byli proto kontrarevolucionáři? Tenkrát ne; chiliasté předběhli svou dobu a jejich vzpoura rozbíjela jednotu revoluce ve chvíli smrtelného nebezpečí. Ale dějiny pokračují. O patnáct let později se stává z revoluční síly vojenská diktatura, která vede zem ke katastrofě. Proto musí odejít z politické scény husité, aby na ni mohli nastoupit čeští bratři. Proto se objevuje jako symbióza starého s novým – husitský král. A Jiřík z Poděbrad dokáže nejen zkonsolidovat zem, ale především zachránit reformaci. Svou diplomacií získá oslabeným Čechům takové politické postavení v Evropě, jakého nikdy nedobýly husitské zbraně.

Skoro jsem křičel.

– Jenomže bez Vítkova, bez Ústí a bez Domažlic by to nedokázal! To Žižka naučil Evropu respektu! Věděla dobře, že i po Lipanech zůstal v Čechách Žižkův duch, že by z nás byli od hodiny znovu boží bojovníci!

Vidím dosud jeho přísný pohled, slyším zamyšlený hlas.

– Nemám moc rád, když někdo mluví jako zasloužilý boží bojovník. Připouštím, že jsou doby, kdy národ potřebuje i vojevůdce. Jsem rád, že měl svého Žižku. Jenomže Jiřík viděl Evropu o půl tisíciletí dopředu a viděl ji správně. Někdy se mi zdá, že počítal i s Mnichovem. Jak nám pomohl za Mnichova Žižka?

– Tak ty souhlasíš s kapitulací??

– Ne... jenom neznám alternativu.

– Alternativou byl boj. Měli jsme armádu. Měli jsme pevnosti. Byli jsme povinni bojovat!

Pochybovačně kýval hlavou.

– Snad. Ale to bychom tu dneska možná neseděli a nehádali se o budoucnost.

Zaútočil jsem.

– Máme se tedy nechat každých dvacet let okupovat a potom čekat, až nás někdo osvobodí? V čem je pak vůbec smysl naší národní existence? Čím jsme jí hodni?

– Přemýšlím o tom, řekl, – co zbylo ze Žižkova válečnického odkazu v době kobercových náletů a pancéřových klínů. Zato odkaz Komenského najdeš dodnes v každé čítance na světě.

Zaznamenávám útržky jeho myšlenek. Je to jediné, co mohu ještě udělat, aby neodešel tak úplně, tak nenávratně.

Naše přátelství s ním byl vlastně jeden dlouhý spor. Přel se snad o všechno. Zpochybňoval i myšlenky, ke kterým dospěl sám. Říkal, že i největší pravda přestává večer platit a ráno musí být znovu dokázána. Často – jako tehdy naposled – jsme byli absolutně přesvědčeni, že se mýlí, pokaždé nám však nestačily argumenty. Četl neskonale víc než my tři dohromady.

Ve chvíli zkoušky popřel svá poslední tvrzení činem, který je neodvolatelný. Nemohu to stále pochopit.

Sedím sám ve svém pokoji, šťastný a zoufalý zároveň. Ulice třestí radostí. Týden mi bylo nanic z těch úřednických myší, které vylezly ze sklepů, aby se daly fotografovat na rozstřílených barikádách. Dnes, v ostrém světle jeho oběti, mám pocit, že patřím mezi ně.

Co jsem vlastně dokázal? Pomáhal jsem stěhovat zařízení hlasatelny do budovy Husova sboru, když vzdušné torpédo proletělo všemi patry rozhlasu a vybuchlo v hale. Pak jsem nosil tři dny jako obyčejná spojka sem a tam papírky, které možná neměly žádný smysl. Má jediná udatnost je snad v tom, že jsem při tom nikdy nezašel k A., aby mě nepodezřívala ze slabosti. A jediná mimořádná událost, která mne potkala, ve mně budí leda stud.

V úterý večer jsem nesl vzkaz technikům vysílačky ve Strašnicích. Od rozhlasu k ní bývalo deset minut tramvaj. Pěšky přes barikády mi to trvalo tři hodiny. Přišla zpráva, že zpáteční cestu odřízly německé tanky. Bylo slyšet dunění kanonů. Musel jsem zůstat.

V kanceláři ředitele seděla druhá směna techniků. Měli spát, ale místo toho lovili v éteru střípky naděje. Na všech vlnách zněly zvony evropských katedrál, které vítaly mír. My jsme byli uprostřed války. Schörnerova armádní skupina se snažila dobýt Prahu, aby ji proměnila v poslední pevnost. Anténa nad našimi hlavami vrhala do prostoru skličující zprávy. Na předměstích zapalovali Němci činžáky i s lidmi. Na nádraží Praha-střed postavili do řady železničáře i cestující, které tu v sobotu zastihlo povstání, odpočítali je a každého desátého popravili přímo v kolejišti. Teď šli tedy na nás.

Ležel jsem na polním lůžku a nemohl usnout rozčilením. Kolem půlnoci jsem se rozhodl. Vyšel jsem před vysílač a obelhal velitele stráže.

– Zpráva do Husova sboru.

Běžel jsem ulicemi přes opuštěné barikády. Její okno bylo otevřené. Přitáhl jsem se za římsu. Probudila se. Všechno se opakovalo i s ohromujícími detaily až do té věty.

– Tak pojd', budeme se mít...

Tentokrát jsem neodešel. Serval jsem mokrý kabát, který mne dusil jako pancíř. Pak jsem ji objal a cítil, jak do ní slastně pronikám. Slabinami projela horká bolest. Trvala jen okamžik. Potom jsem už s nesmírnou úlevou blaženě padal do hloubky.

Ozvalo se železné řinčení. Do pokoje vběhl její otec a surově mi sevřel rameno.

– Vstávej!

Nad lehátkem se skláněl jeden z techniků.

– Náckové!

Přicházel jsem k sobě. Na stehnech jsem cítil mokré teplo. Budu v tomhle deníku vždycky upřímný. Až čas promění přítomnost v legendu, chci v něm najít svůj skutečný obraz.

Tak tedy vypadaly mé poslední minuty války: s bajonetem v ruce jsem se krčil pod oknem, za kterým se blížil kovový rachot pásů. Kdosi se polohlasně modlil. Nebyl jsem schopen jediné myšlenky. Vnímal jsem jen kalhoty, které se mi lepily ke stehnům, a měl jsem pokořující pocit, že umřu bez užitku a ještě tak trapně!

V šeru se objevil hrozivý obrys prvního tanku.

Tak to je tedy vše. To byl celý můj slavný život.

Pak někdo na dvoře zařval.

– Rudá armáda!

Dál jen fotografická deska, tisíckrát exponovaná. Musí na ní být má triumfální jízda na tanku, před kterým se otevíraly brány barikád. Zazvonění u našich dveří a slzy mámy, která se současně zlobí a raduje. Pěší cesta s tátou napříč městem, kde místo tramvají jezdí nekonečné kolony pancéřů. Poražení dobyvatelé Evropy eskortovaní v dlouhých zástupech vojáčkem, který jim hraje do kroku na foukací harmoniku. A vítězové dospávající tisíc válečných nocí, schouleni na schodech Muzea jako holubi. Němci a kolaboranti s hákovým křížem na zádech, odklízející dlažební kostky. A také upálený esesák, vytažený za nohy na lucernu. Dělá se mi zle. Ptám se nejistě táty.

– Je to spravedlnost...?

– Ne! To je barbarství. Ti, kdo to provedli, nejsou lepší, než byl on.

Loučíme se. Rvu v parku šerík a běžím k A. Házím kytici do okna. Objevila se v něm. Ne, nemůže jít se mnou, právě se vrátili rodiče. Chápu, ale čekám alespoň slovo, které by potvrdilo tu naši noc z pátého na šestého.

– Zastav se někdy, řekne A.

Jsem zklamán. Ale hned si nadávám. Měla mi před celou ulicí vyznat lásku? Budu čekat dál a radovat se!

Znovu pěšky přes celou Prahu. Na Václaváku se tančí. Pod Karlovým mostem napájejí kozáci koně. Oživlý obraz Mikoláše Alše z mé dávné čítanky! Na trávníku před Rudolfinem pohřbívají sovětského vojáka. Dívka v uniformě má na klíně jeho hlavu a usedavě naříká. Je to skoro zpěv. Píseň lásky a utrpení. Spolu s ní pláče půlkruh zarostlých samopalníků. Ostrov žalu v moři nadšení. Nemohu se na to dívat!

Potkávám konvoj nákladních aut. Na lavicích drží sestry Červeného kříže kolem ramen podivné bytosti podobné lidem. Pod lysými lebkami se snaží usmívat bezzubá ústa. Chvilí mi trvá, než pochopím otřesen, že jsou to ženy. Otvírají se hroby koncentráků.

UDĚLAT VŠECKO, UDĚLAT VŠECKO! ABY SE TO NIKDY NEVRÁTILO!!

Zvoním u Petra. Přišel před chvílí a právě usnul. Byl taky kdesi u rozhlasu. Nechci ho budit, jdu zatím k Robertovi. Našel jsem jenom jeho vyděšenou maminku. Rob odešel v sobotu v poledne jako my, ale ještě se nevrátil.

Tak začalo jeho hledání.

Teprve předevčírem ho našel Slávek v pankrácké sokolovně, která se proměnila v obrovskou márnici. Měl na sobě uniformu Afrikakorpsu s páskou Revoluční gardy. Zůstal na své barikádě až do konce. Ruční granát mu utrhl vrchlík lebky.

Čekal tam na nás v květnovém horku celých šest dní.

Jeho maminka se zhroutila. Chtěli jsme objednat pohřeb, ale bylo tolik mrtvých, že hrobníci padali únavou.

Půjčili jsme si náradí z civilní obrany. S Petrem a Slávkem jsme mu dnes ráno na Olšanském hřbitově sami vykopali hrob. Rakev jsme sehnali z německého vojenského skladu. Zazpívali jsme mu nad ní v pracovních mundurech československou hymnu. Proti mně stála A. ve vypůjčených černých šatech. Byla úplně nově krásná.

I v tu chvíli se mi chtělo jít a líbat se s ní...

Robe, Robku, odpusť. Čeho jsem se tak bál, stalo se tobě. Odešel jsi bez poznání. Právě ty, který jsi z nás všech nejvíc miloval život, ses dobrovolně stal bojovníkem a mučedníkem.

Stydím se.

Na Staroměstském náměstí mluví pan prezident o budoucnosti. Tobě už nepatří, třebaže jsi jí byl z našeho čtyřlístku nejspíš hoden.

Sbohem, Roberte.

ZVEDÁM TVOU RYTÍŘSKOU RUKAVICI A PONESU JI DÁL JAKO SVŮJ PRAPOR!

* * *

Středa 21. srpna 1968

(z deníku turisty – pokračování)

Roma

On: Je to třetí a nejtěžší šok mého života!

Já: Co byly ty dva?

On: Stalinova smrt a Chruščovův projev na Dvacátém sjezdu.

Ta smrt znamenala konec mýtu. Ten projev ztrátu jistoty.

Já: Co jsi ztratil dneska?

On: Bojím se to nazvat.

Já: Ty máš pořád ještě rodiče?

Moje otázka ho překvapila. Přestal otáčet sklenkou, ve které rytmicky cinkal led. Přisvědčil. Bylo zřejmé, že pátrá po smyslu toho odbočení. Vysvětlil jsem.

– Jsi starší než já, ale já jsem, bohužel, v něčem dospělejší. Pamatuju se přesně na březen 53 i na jaro 56. Taky jsem byl tenkrát přesvědčen, že se zbořil svět. Jenomže pak jsem pohřbil krátce za sebou oba rodiče. A teprv tehdy vstoupilo do mého života měřítko.

On: Slučuješ neslučitelné. Je mi čtyřicet jako tobě, zažil jsem si svoje. Rozvod... nač to sem tahat. Nepodceňuju lidskou sféru života. Ale my jsme přesně determinovaná generace. Politika vstoupila do našich osudů jako jejich neodbytná součást. Politické otřesy nás ohrožují stejně jako otřesy osobní, ne-li víc. Vzpomeň na tu sérii sebevražd letošního jara. Byli to lidé ještě dospělejší než my, prošli frontami i koncentráky, taky jistě zažili své soukromé vichřice. A přece stačilo zhroucení politické koncepce, aby zanikla celá jejich lidská rovnováha.

Já: Pokud nemáš na mysli ty ničemy, kteří za sebou zabouchli dveře, protože nebyli schopni nést zodpovědnost za zmaření jiných rovnováh, pak je to ovšem nejtěžší argument proti nám.

On: Jsme vinni, protože jsme se angažovali za víc než jen za sebe?

Já: Volili jsme komunismus jako zbraň proti hladu, který s námi od dětství sedával u večeře, proti smrti, která s námi od heydrichiády chodila i do školy. Volili jsme komunismus jako nejvyšší formu ekonomické i duchovní svobody, měl zajistit maximální prostor naší seberealizaci. Ať jsme byli sebenaivnější, sebeemocionálnější, sebedogmatičtější, i když jsme byli upřímně ochotni

podstoupit jakoukoli oběť ve jménu světové revoluce, pod vší abstrakcí byla přece docela konkrétní lidská přání: tvořit, milovat, řečeno se vší banalitou – šťastně žít. Nepřipadá ti absurdní, že jsme málem dospěli k popření nejzákladnějších životních hodnot?

On: To je nesmysl. Nic jsme nepopřeli! My jsme jen špatně odhadli světový kontext naší revoluce. Počítali jsme, že svět, otřesený hrůzami fašismu, vyvodí ze svého poznání okamžité důsledky, jako je vyvodilo Československo hned v prvních poválečných volbách. Věřili jsme, že je to otázka několika málo let. Nedocenili jsme sílu imperialismu. A současně jsme na své vlastní straně podcenili lidský faktor. Byli jsme čistí a předpokládali proto čistotu u všech. Nemohli jsme tušit, že osvědčení vůdcové revoluce promění třídní boj v inkvizici.

Já: That's the question! To je ta otázka!

On: Narážíš-li na moskevské procesy, uvěřila jim v té době z dobrých důvodů drtivá většina evropských komunistů i socialistů. Navíc byly tradice naší strany hluboce demokratické!

Bylo ještě brzo, atmosférické poruchy stále znemožňovaly vyladit Prahu. Čekali jsme na zprávy italské televize v pokoji, který ani tady, v srdci věčného města, nezapřel svou neosobností český služební byt. I on byl vizitkou našeho úpadku. Vlast legendárního porcelánu a křišťálového skla vybavovala své reprezentanty kýčem z obchodního domu.

Já: Nejde o jednotlivosti, ale o podstatu věci: Přihlásili jsme se k marxismu, protože nám nabídl princip vědeckého poznání přírody i společností. Může nás tedy omlouvat, že jsme něčemu věřili? Má-li lékař operovat, musí bezpodmínečně znát diagnózu a vlastní schopnosti i možnosti. Jinak se dopouští zločinu. Pro marxistu, který chce operovat společnost, to platí dvojnásob.

On: Chceš tím říct, že jsme byli zločinci?

Já: Chci říct, že jsme nebyli marxisti. Jsme mastičkáři, kteří se vydávali za chirurgy. Je možné vzít v úvahu náš nezištný úmysl, ale omluvit nás nelze. Podřídili jsme objektivní zákony zbožným přáním. Dovolili jsme, aby vědecké myšlení potlačila a nahradila nevědecká ideologie. A tak se stalo, že i ta naše nejčistší a nejspravedlivější revoluce požírá vlastní děti.

On: Nejsem, bohužel, básník...

Já: Ale byl jsi! Proboha, proč mluvíš pořád jako partajní funkcionář?

On: Protože jsem, i když momentálně jaksi ve vyhnanství. Protože někdo ho dělat musel. Ale o tom si snad můžeme povídat jindy.

Bylo jasné, že se nechce přít před ní. Upíjela campari, ve kterém rychle tál led, a nedalo se poznat, zda nás vůbec poslouchá. Snad to bylo lepší. Jestliže mne obvykle svým úmyslně přeháněným antikomunismem nutila obhajovat fundamentální myšlenky, ocital jsem se před ní při diskusích

s komunisty v groteskní kontrapozici. Připomněl jsem si jistě pražské psychiatrické zařízení, které hostí ve svých zdech vězně koncentračních táborů i protektorátní kolaboranty, oběti politických procesů i jejich vyšetřovatele. Napadlo mne, že je moje generace posílí skupinou schizofreniků. To už však hovořil dál.

– Každá revoluce je srážka ideální představy s konkrétní skutečností. Revoluci může programovat mozek vědce nebo světce, ale provést ji musí miliony ubohých hříšníků.

Já: Rád slyším, že tě ani dvacet let stranické práce nevyhléčilo z metafor.

Jako kdysi i teď soustředěně sledoval svou myšlenku a nedal se vyrušit.

– Snad se spolu ještě i dneska shodneme v tom, že kapitalismus splnil svou historickou úlohu a narazil na vlastní strop.

Já: Proč snad? Určitě!

On: Tím líp. Převzal štafetu kolonialistů, nahradil středověké vykořisťování moderním, a jeho východiskem z cyklických krizí zůstala válka. Ale v jednom se poučil: Pochopil, že brutální násilí jen urychluje jeho zánik. Proto musel i on sežrat své vlastní dítě, Hitlera. A proto se právě poražené Německo stalo výkladní skříní zboží a svobod, namířenou proti hladovým vítězům. Věděli jsme, že je to hanebný trik. Ale věděli to všichni? Také nevědomost a únava jsou politické faktory. Úděl vedoucích funkcionářů je o to těžší, že musí umět přijmout odpovědnost i za nevědomé...

Já: A někdy dokonce proti nim...

On: Ano, protože je to v jejich nejvlastnějším zájmu. Směli jsme vzdát poznanou pravdu pro plné žaludky a fikci demokracie? Směli jsme riskovat nové vydání první republiky, od střelby do dělníků přes nezaměstnanost až po Mnichov? Směli jsme ve jménu relativní životní úrovně a demokratických tradic zradit čerstvě zformované společenství národů východní Evropy, které se vydaly k socialismu přímo z fašismu nebo dokonce z feudalismu? Vždyť právě skutečnost, že se k revoluci tak spontánně přihlásilo průmyslové i kulturně vyspělé Československo, měla klíčový význam pro celou Evropu! Západ to pochopil okamžitě. Ochromil nás embargem, obklíčil propagandou. Vyhlásil nám studenou válku, která byla sakramentsky horká, protože k ní patřila diverze, sabotáže i surové vraždění řadových komunistů. Zapomněl jsi už na mrtvé v babické škole? To Západ nás donutil stáhnout železnou oponu! Byla to naše jediná možnost, jak získat prostor, klid a čas. Že současně s tím vzniklo i klima, ve kterém bdělost přerostla v podezíravost a třídní spravedlnost ústila někdy ve zvůli, je sice tragédie, ale ne naše vina. Dokud revoluce bojuje o holou existenci, obsahuje vždy latentní konflikty svědomí a nutnosti. Vzpomeň si na Rollandovy Vlky! Já jsem samozřejmě pro potrestání lidí, kteří inscenovali falešné procesy nebo zneužili moc pro své sobecké zájmy. Ale odmítám módní flagelantství, které ve světě Vietnamů a Biafer staví statisíce čestných komunistů do role obžalovaných. Mohu litovat svých chyb. Jsem připraven za ně platit. Ale nemám se osobně za co stydět!

Uvědomil jsem si, jak málo se změnil. Přes šedivé vlasy na spáncích a ostřejší rysy obličeje vypadal stejně jako před třiadvaceti lety. I monology dosud vedl. Mluvil ovšem tišeji, bez gest, jako by nahlas přemýšlel.

Všiml jsem si, že i ona ho pozoruje. Kupodivu spíš se zájmem než s nesouhlasem, který bych předpokládal. Napadlo mne, že musí mít ještě stále úspěchy u žen. Slabě se ozvala ta jeho dávná zrada.

– Není těžké žít v tomhle městě sám? Nebo z tebe strana udělala řeholníka?

Překvapilo ho to. Ale pak se poprvé zasmál. Skoro chlapecky.

– Těžké to začne být teď. Když vidím, že existují krásné ženské, které přesto baví poslouchat tyhle řeči!

– Nejsou už ty zprávy? zeptala se vzápětí.

Jako by se bála, abych ji před ním neshodil. Ale hodiny opravdu ukazovaly přesně sedm. Italský spíkr četl komuniké TASS. Překládal nám, pokud stačil.

„Straničtí a státní funkcionáři ČSSR se obrátili na Sovětský svaz a ostatní bratrské země s naléhavou prosbou o vojenskou pomoc proti kontrarevoluci.“

Smělé i skvělé Prohlášení předsednictva ústředního výboru Komunistické strany Československa:

„Stalo se to bez vědomí prezidenta a předsednictva strany, vlády i Národního shromáždění. Tento akt je v rozporu nejen se základními normami mezinárodního práva, ale i s principy vztahů mezi socialistickými zeměmi.“

Filmová reportáž. Záběr z auta. Jedu vzhůru po Václavském náměstí. Slalom mezi lidmi a tanky. Co mi to připomíná? Chci zpomalit, ale brzda mě neposlouchá. Slavná tmavá fasáda je bíle kropenatá. Zhoršila se kvalita obrazu? Budova uplývá doprava. Pociťuji bezmoc drožkařské kobyly, odsouzené hledět jen kupředu. Bývalý přítel překládá.

„Národní muzeum bylo cílem krátké soustředěné palby.“
Slyším její vyděšené: Proč...?

Ale já už vím. Tato salva vyšla předčasně. Byla určena jinému cíli. Blížím se k němu ústím Vinohradské ulice. Dostala zpět své nevinné tradiční jméno poté, co byla nestálým vývěsním štítem tří epoch: Fochova, Schwerinova, Stalinova. Pro Pražany – ulice Tří maršálů. Teď tu zanechalo své vizitky pět dalších najednou.

Převrácený autobus s osleplými okny, osamělá a marná barikáda. Před důvěrně známou budovou s nápisem ČESKO-SLOVENSKÝ ROZHLAS hoří tank. A v průjezdu protějščího domu opět tichá těla, zakrytá praporem.

– A to je ten trest, říkám. – To je ten trest!

Obrátil se ke mně.

– To se nemuselo stát, nebýt vás.

* * *

29. února 1968

(z deníku spisovatele PK)

Praha

Ráno na Vyšehradském hřbitově. Letos mi chybí dvojnásob. Komu se poštěstí mít za kamaráda vlastního otce... Nebo jsem tím byl naopak připraven o nejdůležitějšího oponenta?

Nevím. Představuju si, jak vzrušeně by prožíval tuhle zimu. Každopádně by dneska večer oslavil se vši parádou své devatenácté přestupné narozeniny!

Ještě že má letošní únor o den víc. Komické vzpomenout: Ioni touhle dobou plynuly celé dlouhé týdny, které se zapsaly do života země přibližně stejně jako do paměti přezimujících čmeláků.

Aby se nám po nich jednou nestýskalo!

První veřejná zamyšlení nad lednovým plénem mají bouřlivou odezvu. Především televizní interview profesora Eduarda Goldstückera, který použil termínu „osvícený socialismus“.

Po Praze koluje rozmnožený dopis, podepsaný pěti starými členy strany v čele s jakýmsi soudruhem Josefem Jodasem, zasloužilým pracovníkem v tělovýchově. Proslychá se, že byl ještě zasloužilejším pracovníkem Bezpečnosti.

Čtrnáct hustě popsaných stran je doslova rekviem za Antonína Novotného, jenž „zůstal jediný, kdo hájí odkaz gottwaldovského vedení strany, vystupuje proti reakci a je pro bezvýhradnou orientaci na Sovětský svaz“. Už tajemník pro ideologii Jiří Hendrych, zvaný Druhý, který ještě v létě tak tvrdě zmanipuloval spisovatelský sjezd, je v provolání charakterizován jako „muž dvojí tváře“, jenž „deklaroval v ideologii toleranci od Komunistického manifestu až po Mein Kampf“. Jím počínaje jsou členové ÚV KSČ jeden za druhým jmenovitě obviňováni z „ideologického marasmu“.

„Oč vlastně šlo na prosincovém a lednovém zasedání ÚV? Vyplavalo to na povrch nyní celkem jasně. Je to tzv. teorie elity. Každý z nás se pamatuje, že pro komunistu to, čemu se říkalo elita, bylo vždy k smíchu a opovržení. Byli to Preissové, Petschkové, Baťové, Beranové, Göringové, Himmlerové, Heydrichové a podobná sebranka. K té elitě se nyní hlásí skupina inteligence. V jejím čele jsou někteří spisovatelé, redaktoři a profesori. Její teorie je následující: je elita moci a elita vlivu. Komunistická strana je elita moci, ale nemá vliv. Spisovatelé, novináři a umělci jsou elita vlivu, ale nemají moc. A právě 5. ledna šlo na ÚV o to, aby elita vlivu, tj. naše měšťáctvo a neoburžoazie, měla také moc. Aby naše reakce byla nejen elitou vlivu, ale i elitou moci, k tomu potřebovala ovládnout stranu. A to se jí pomocí tajemníků ÚV proti soudruhovi Novotnému podařilo. To je výsledek zasedání, a žádný jiný!“

S přibývajícimi stránkami je argumentace stále subtilnější.

„Celé toto období ovládají spisovatelé, básníci a umělci, kteří se zhlédli v perversitách Západu a hitlerovského fašismu. Konečně to dokázali i tím, že si postavili do čela Svazu československých spisovatelů germanistu Goldstückera, jehož duše i srdce jsou v západním Německu...“

„Smrkovský a Hübl dali do odborářského deníku Práce dva články, z nichž zvláště Hüblův oplývá sprostotou, jaké je schopen jedině profesor...“

Dokumentem defilují desítky jmen politiků, ekonomů, filozofů, publicistů, umělců. Jsou představováni veřejnosti stále výstižněji: provokatér, likvidátor, pseudointeligent, výtečník, kumpán. A pod tím vším zní ze skladby jmen i ze slovního aparátu zřetelná žaloba, která vzlíná přímo z páchnoucího mauzolea padesátých let: sionisté.

Téměř současně však odešla z bezpečnostního oddělení strany šedá eminence soudruh Mamula, kterého střídá generál Prchlík, čestný chlap, můj velitel z vojenských cvičení 1954 a 1955, která mě dovedla k napsání Zářijových nocí.

Nedá se říci, že by obyvatelé Československa umírali nudou.

K dvacátému výročí únorových událostí mluví na Staroměstském náměstí Lidovým milicím dva řečníci: Antonín Novotný a Alexander Dubček.

Každý si může vybrat.

Ten slavný Únor před dvaceti lety jsem spoluprožíval s nejlepším předsevzetím stát se dříve nebo později jednou z hlav světového revolučního hnutí.

Právě teď, přesně po dvaceti letech, jsem byl poctěn první stranickou funkcí. Stal jsem se předsedou základní organizace.

Mimořádnou událost z toho nicméně činí dvě okolnosti: že je to stranická organizace Svazu spisovatelů a že jsem byl navržen i zvolen, třebaže stále trvá důtka s výstrahou, kterou mi sotva před půl rokem udělil sám ústřední výbor strany za spisovatelský sjezd.

Novinová noticka o mé kariéře vyvolala okamžitou reakci. Už včera odpoledne mi pošta doručila dopis, podaný bez zpáteční adresy v průmyslové oblasti Prahy 9.

Jistý soudruh Morávek mi v něm jménem dělnické třídy sděluje, že jsem sionista i revizionista v jedné osobě. Soudruh Morávek má dobré zprávy, že jsem navíc i agentem mezinárodního imperialismu. Poté, co mnou placené kreatury provedly puč v ÚV KSČ, vydám vbrzku pokyn, abychom byli připojeni k západnímu Německu.

Soudruh Morávek prohlašuje, že tomu však spolu s dělnickou třídou včas zabrání, a končí ujištěním, že lucerna pro mne je už vybrána.

Avšak i druhá strana se po dvaceti letech probudila k potěšující aktivitě.

Dnes, dvě hodiny po půlnoci, mne zavolal jistý pan Novák, jak se představil, a řekl netrpělivě.

– Tak kde chceš viset, ty rudá svině?

Rychle jsem nabyl vědomí. Poté jsem mu popravdě odpověděl, že vlastně vůbec nechci viset.

Zachechtal se a pravil, že na mém názoru možná záleželo za Novotného, avšak nyní, až vypukne demokracie, se nikdo se mnou nebude bavit.

Mezitím jsem procitl úplně a otázel se ho, proč se mě tedy ptá na takové podružnosti.

Začal mi spílat, řka, abych nemyslel, že nás nějaký fígl s Dubčekem zachrání před novou Budapeští. On, pan Novák, že je určen k tomu, aby se o mne postaral.

Vyslovil jsem dotaz, mám-li sejít na ulici, anebo bude-li se on obtěžovat do mého bytu.

Nato mi oznámil, že mě ta sranda brzo přejde, a bez rozloučení zavěsil.

Ne, rozhodně se nedá říci, že by politické dění v naší vlasti postrádalo zajímavosti. Moje osobní situace je ovšem dosti komplikovaná.

Pan Novák i soudruh Morávek jsou zřejmě prodchnuti stejnou mírou ušlechtilých pohnutek. Vzniká problém, komu z nich mám dát přednost.

Představuji si, jak věc proběhne, jestliže se shodou okolností dostaví oba ve stejnou dobu. Soudruh Morávek slíbil přijít s dělnickou třídou, ale ani pan Novák výslovně neřekl, že mne navštíví sám.

U mého domu se tedy patrně setkají dva zástupy.

Budu-li dotázán, musím samozřejmě uvést podle pravdy, že soudruh Morávek se ohlásil dřív. Pak už záleží jen na tom, zda to pan Novák uzná.

Horší situace nastane, jestli se mě nikdo nezeptá. Tehdy musí obě strany vyložit své argumenty.

Pan Novák začne reklamovat svůj nárok na mne obviněním, že jsem svým dílem oslavoval stranu.

Soudruh Morávek bude zdůvodňovat své přednostní právo tím, že jsem svým dílem stranu oslabil.

Pan Novák uvede, že jsem byl v ústředním výboru komunistického Svazu mládeže.

Soudruh Morávek namítne, že jsem byl v ústředním výboru protikomunistického Svazu spisovatelů.

Pan Novák prohlásí, že jsem zaprodanec Moskvy.

Soudruh Morávek prohlásí, že jsem zaprodanec Wólstrýtu.

Pan Novák vykřikne, že jsem zradil Masaryka.

Soudruh Morávek vykřikne, že jsem zradil Lenina.

Pan Novák se rozzlobí.

Soudruh Morávek se taky rozzlobí.

Oba zástupy začnou hrozivě mručet. Bude se schylovat k všeobecné bitce.

Tehdy přijde má velká chvíle!

Zavolám na ně z okna, že jsem Žid.

V ten moment se obě strany dohodnou, a mé věšení proběhne už bez dalších svízeli v radostné činorodé spolupráci všech.

Nejlepší na tom bude, že já vůbec nejsem Žid.

Ale to jim neřeknu. Budu odcházet s hřejivým pocitem, že jsem se významně zasloužil o jednotu obou krajních křídel naší společnosti.

* * *

26. V. 1946

(z deníku občana)

Praha

Ten den, co jsme spolu pohřbili Roberta, ten večer, kdy zrušili zatemnění a my se dívali z Letné, jak se po šesti letech rozsvěcí svobodná Praha, tu noc, kdy nás sovětský komandir pozval k ohni, abychom ochutnali vodku – jsme si připili na bratrství.

Je to dneska 375 dnů.

Tak dlouho jsi byl pro mne opravdovým bratrem, Petře! Byli jsme vzájemně prvními čtenáři svých veršů. Spolu jsme poprvé přečetli Fučíkovu Reportáž psanou na oprátce, nahlas, aby se nám vryla do paměti. Spolu jsme hledali zdroj síly, která ho neopustila ani na popravišti, stejně jako ty unavené vojáky, kteří k nám přišli umřít v poslední hodině války. Našli jsme jej tam, kde ho začal hledat Robek, když k nám v zimě přinesl Engelsův Původ rodiny.

Protože nám oběma chyběla ta hloupá plnoletost, založili jsme si vlastní komunistickou stranu. Byli jsme v ní čtyři: Stalin, Fučík a my dva.

Spolu jsme přišli do školy s pěticípou hvězdou na klopě a dopadali pak jako první křesťané v Římě. Páni profesori z naší dobré měšťácké čtvrti nás zkoušeli dvakrát týdně, ale my jsme do nocí dřeli jako koně, takže z nás nakonec byli primusové tříd.

A spousta kluků se přestala bát Marxe.

Spolu jsme začali jezdit po sobotách místo k řece na noční směny do kladenských dolů. Spolu jsme přemohli strach z nízkých zábojů

a nalomených kopen, spolu jsme praskali pýchou, když nás ráno skuteční proletáři pozvali na slanečka a pivo. Získal jsem jednou i bojácného Slávka, takže jsme jim pak mohli při svačině na nárazišti voice-bandem recitovat Nezvala a Bloka.

Byli jsme spolu i v tom listopadovém dni, kdy odjížděla z Čech Rudá armáda. Stáli jsme na pomníku svatého Václava, abychom lépe dohlédli na ty pod plachtami nákladních aut. Odtamtud jsme také uviděli tváře přitisknuté k okenním sklům kaváren a bank. Četli jsme v nich naději, že konečně přichází jejich chvíle.

Spolu jsme se přihlásili na ústředním sekretariátu strany. Nemohli nám vystavit legitimaci, ale dali nám skvělý úkol. Zatímco spolužáci odcházeli na hřiště a do kin, my dva jsme vstupovali do zápasu o svět. Vítězná aliance soudila v Norimberku nacistické vrahy, ale v Řecku už zase umírali komunisté. V našich novinách vybuchovaly první předvolební pumy. Pravice se netajila, že po svém vítězství odvolá znárodnění a vrátí kolo dějin do předmnichovských cest. Bylo nám sedmnáct pryč a měli jsme lásky – ty mnohé, já jednu –, a přece jsme místo lyrických slok psali agitační letáky a útočná hesla. I pro A. jsem je psal, protože jsem chtěl, aby naše děti žily ve světě zbaveném bídy a násilí.

Spolu jsme byli šťastni, když jsme své verše vonící tiskařskou černí sami vylepovali pod plakáty VOLTE 1.

Byli jsme spolu ještě dneska ráno, když jsme rozčileně obcházeli volební místnosti, kam jsme neměli přístup. Byla to naše bitva a my jsme odhalovali podle šatů a chování, kdo je pro revoluci a kdo bude hlasovat proti.

Je dávno po půlnoci, v kuchyni cinkají sklenky, slyším maminčin smích a hlasy tátových přátel.

Zápas je rozhodnut. Levice zvítězila. V tajných, svobodných volbách získali samotní komunisté 38 procent. Vládu sestaví Gottwald.

A mně je do breku.

Znova a znova čtu lístek psaný její rukou, zapomenutý v Cyranovi, kterého jsi mi dnes konečně vrátil.

„Proč se tak dlouho neozýváš? Zas kvůli němu? Ty přece víš, není a nebyl nikdy víc než kamarád. Mluvím s ním, protože mi vypráví o Tobě. Je mi ho líto, ale jestli chceš, už se s ním neuvidím. Je 5. květen, právě rok, cos v noci zapískal pod naším oknem. Kolem chodila smrt, ale Ty jsi mě naučil život. Tak mě netrap, mon cher Pierre! A.“

Tak tedy i tu noc jsme byli vlastně spolu. Jenomže já šel od ní do boje. Protože jsem ji měl rád! Tys to věděl nejlíp. A přece jsi u ní zůstal.

Připil sis se mnou dokonce na bratrství a pak jsi mi 375 dnů lhal. Naučils to i ji.

Je mi z vás nanic. Neumím žít napůl. Dal jsem se celý, a proto vím: Už nikdy v životě nebudu milovat.

A nikdy nechci mít bratra!

ACH, VŠE MI BERETE, MŮJ VAVŘÍN I MOU RŮŽI!

JEN BERTE! JEDNO PŘEC VŽDY ZŮSTANE TU MUŽI!

Nebudu skákat z mostu ani polykat prášky. Chci žít pro ty, kteří trpí, chci být s těmi, kdo bojují. Netoužím po úřadech a titulech. Netoužím ani po vavřínu básníka.

Chci být komunista!

Řadový pěšák armády, která dneska vykročila i u nás, aby dala světu mír a spravedlnost, aby ho zbavila nejen hladu a strachu, ale taky podlosti a lži.

Bratra jsem ztratil. Budu mít soudruhy!

Ti nezrazují!

Doufám pevně, že chápeš sám, proč mezi nimi nemáš místo. Komunistická revoluce potřebuje především morálku. Novou dobu mohou vybojovat jenom noví lidé.

A tak tedy sbohem. Naše cesty se neodvratně a navždy rozcházejí. Milujte se a množte se.

A já? Já se Cyranem
DVA MRTVÉ POHŘBÍT JDU: ŠTĚSTÍ A PŘÍTELE!

* * *

Středa–čtvrtek 21.–22. srpna 1968
(z deníku turisty – pokračování)
Roma

Nabídl nám, abychom u něho přespali. Zdvořile jsem to odmítl. Věta, kterou pronesl, šla příliš hluboko pod pás. Přešla mě chuť pokračovat v rozhovoru. A nechtěl jsem mu být za nic vděčný.

Pokrčil rameny a obrátil se k ní.

– Tak vám aspoň zavolám do jednoho malého hotelu. Je blízko ambasády a Češi tam dostávají slevu.

– Buďte tak hodný! řekla s úsměvem.

Když jsem usedal k volantů, zeptala se mne.

– Co máš v plánu?

– Navštívit papeže, odpověděl jsem. – Jedině on mi může dát rozhřešení za to, že jsem vám způsobil národní tragédii.

Byl jsem unaven, bez nálady, a systém neznámých jednosměrných ulic mne zmátl. Když jsem pár minut bloudil, ozvala se.

– Nechápu, proč jsme nemohli zůstat tam.

– Myslel jsem, že by ti to bylo právě dneska ještě nepříjemnější než mně.

– Proč? řekla. – Neposlouchala jsem vás.

Hotel, který zvýhodňoval Čechy, byl tristním svědectvím naší valutové situace. Přestože ležel v centru, nebyl v pokoji telefon ani tekoucí voda. Vedle železných postelí a staré skříně stálo plechové umyvadlo se džbánem. Utrácel jsem zpravidla

většinu svých honorářů za slušné hotely, protože mi bylo trapné předvádět naši bídu. Hned ráno se přestěhujeme!

Přestože celá léta spávala nahá a vedro bylo přímo skleníkové, oblékla si noční košili. Netušil jsem vůbec, že ji má, tím méně, že si ji vzala s sebou. Proč? Usnula ve vteřině.

Sešel jsem k vrátnému objednat Prahu.

– Můžete čekat celou noc, jestli ji vůbec dostanete! řekl na třetí pokus mizernou angličtinou.

Představa, že uslyším své děti, byla silnější než ospalost. Svlékl jsem si jen košili zmáčenou potem, ulehl v kalhotách na postel a pustil tranzistorové rádio, donesené z vozu. Úzkými průplavy mezi italskými stanicemi se ke mně prodíraly a opět odplouvaly české hlasy. Jeden z nich, s cizím přízvukem, který rval uši, monotónně četl nekonečný článek z moskevské Pravdy „Obrana socialismu je nejvyšší internacionální povinnost“.

Autoři vyšli ze zásady, že má-li se lež stát pravdou, musí být co nejabsurdnější. Byla to fantastická sbírka falešných důkazů a zkreslených citátů, která měla zřejmě přesvědčit evropskou levici, že bratrský zásah zabránil pět minut před dvanáctou kontrarevolučnímu puči. Argumentem se staly i lži naší vlastní domácí výroby, jejichž původce Dubčekovo vedení nikdy veřejně neodsoudilo, s ohledem na jejich dlouholeté členství ve straně. Ted' se vracely jako bumerang na naše hlavy.

„Starý komunista Jodas již na jaře říkal, že určitá reakční skupina ve straně, která je dobře organizována a ovládá veškeré sdělovací prostředky, sprostě útočí v televizi, rozhlase a tisku proti straně. Tato skupina, v níž aktivně působí různé reakční živly, provádí během pěti měsíců tuto kampaň, která neodvratně skončí zničením jednoty strany.“

Přeladil jsem. Povědomý hlas četl prohlášení vlády všemu lidu Československa.

„Tak se poprvé v dějinách mezinárodního komunistického hnutí odehrál akt represe, provedený spojeneckými armádami socialistických zemí proti státu řízenému komunistickou stranou.“

Smysl textu mi začal unikat. Fascinoval mne ten hlas. Musel patřit někomu, koho jsem důvěrně znal. Zavřel jsem oči a okamžitě spatřil jeho tvář.

Kdybych byl vyladil Prahu ještě v tom úředním bytě, mohli jsme být všichni pohromadě. Tři mušketýři po dvaceti letech. Jeho osud byl nejpohnutější.

Blížila se půlnoc. Poslech začal být velmi jasný, nebýt podivného praskání, které nepřipomínalo atmosférickou poruchu. Teprve po chvíli jsem si s ustrnutím uvědomil, že jsou to série výstřelů. Navzdory tropickému horku mne zamrazilo.

Odkud ten dávný přítel mluví? Přestěhovali se snad zase do Husova sboru? Nač asi myslí v přestávkách mezi zprávami, v provizorní hlasatelně, jejíž zdi prostupuje rachot kulometných dávek? Na těch svých šest ztracených let v podzemí uranového dolu? Jak je mohl vůbec přežít? Když jsme ho tenkrát po válce vytáhli na jedinou kladenskou šichtu, měl takový strach, že byl pod mourem bílý jako křída. Čeho se bojí dnes?

Jeho hlas zněl však vážně a klidně.

„Občané a občanky, ještě je v naší moci dokončit velké dílo obrody socialismu, které jsme zahájili v lednu. Neuchylujte se k násilným akcím proti okupantům, nedejte se vyprovokovat silami, které si chtějí dodatečně obstarat důkazy pro oprávněnost intervence. Žijeme těžké hodiny. Učiňme vše, abychom z nich vyšli se vztyčenou hlavou a s rovnou páteří!“

Ze zpráv vyplývala otřesná bilance čtyřiaadvaceti hodin. Dubček, Smrkovský, Černík, Kriegel a další – nezvěstní. Prezident izolován na Hradě. Republika byla v tomto okamžiku

nestřeženým sudem prachu, který mohl prakticky kdokoli přivést k explozi. Ze všech hlasů, které tomu mohly zabránit, zbyl právě jediný.

Ten jeho.

Přišlo mi fantastické, že právě on, který měl deset dobrých důvodů zamknout se doma a čekat, jak to skončí, drží dnes v noci tu těžkou, riskantní stráž u národního pokladu rozumu a svědomí.

Tisíc kilometrů od něho, za třemi hranicemi, odsouzen k bezmocnému bezpečí, jsem se rozhodl držet ji s ním. Rozhlasová vlna mi připadala jako lano, kterým jsou k sobě připoutáni horolezci zastiženi mlhou. Šplhal dál a já jsem ho jistil soustředěnou myslí...

Vzbudil mne vrátný, který považoval za svou povinnost sdělit mi v šest hodin ráno, že Praha nepřišla. Také hlas přítele už pohltilo svítání.

– Pojd' něco dělat, řekl jsem jí, – nebo se zblázníme.

Učinili jsme pokus pokračovat v prázdninách. Skončil, když jsme v kamenné podlaze vatikánského Dómu, kde jsou vyznačeny délky světových katedrál, objevili kótu Svatého Víta.

Zavřel jsem oči. Otočil jsem se. Popaměti jsem ušel těch dvě stě kroků skrz chrámové dveře, přes hradní nádvoří, k Matyášově bráně. Na Hradčanském náměstí, v líbezném čtverci barokních a renesančních portálů, stál řetěz ocelových oblud. Dělové hlavně mířily k oknům mého bytu. Proti modrému stropu, který se mnou putuje od chlapeckých let jako malá soukromá obloha, křehce zářil růžovobílý fajánsový lustr z Karlových Varů, první, co jsme kdy koupili spolu. Pak zadunění.

V klenbě San Pietra krouživě dozníval úder zvonu. Klečela vedle mne na svatovítské kótě a modlila se pokorně i úporně, jak to činívají ti, kdo po letech v úzkosti hledají svého zapomenutého Boha.

Ještě jeden pokus uniknout přítomnosti dál proti proudu času. Snad nás alespoň na pár minut ohromí Colosseo, ten dvoutisíciletý titánský souboj lidského díla se slunečním žářem! Ne... měl jsem prostě beznadějně jinou optiku, viděl jsem jen deprimující pomník pomíjivosti. Panebože, když zanikl velký Řím, jakou šanci jsme vůbec měli my?

V antickém interiéru, na jehož vlhkých kamenech jako by dosud lpěl předsmrtný pot lidí i šelem, byl ohavný bar s lednicí, ale také chládek, studená coca-cola a především noviny ve srozumitelném jazyku. Světový deník Neue Züricher Zeitung věnoval Československu plných šest stran. Chvilími jsem jí překládal. Naše deprese nepochopitelně vzrůstala. Všechno, úplně všechno bylo přece obsaženo v krátkém výkřiku kame-lota z Perugie. Ale zřejmě teprve podrobnosti, i nejbanálnější, vyvolávají hlubinnou reakci a ochromují.

Autobus nás vezl zpátky kolem Tibery. Věčné město běželo však už podruhé za okny jako nezajímavý, ohraný film bez titulků a beze zvuku.

Naprosto automaticky jsme opět dorazili k vyslanectví. Potřebovali jsme být mezi svými, slyšet známou řeč. Byl to odvěký atavismus: sdílet zoufalství i naději v houfu, se svým kmenem.

Trvalé napětí a nejistota do něho vpisovaly zřetelné stopy. Ženy měly neupravené vlasy, mužům rašila na tvářích strniska. Přejel jsem si dlaní bradu. Poprvé po letech jsem se zapomněl oholit. Rehabilitovaný důstojník z Bratislavy vypadal přes tu noc jako stařec.

Právě otevřeli. Vecpali jsme se do haly, k patě mohutného schodiště. Sedli jsme si na nejnižší schod. Pracovník vyslanectví držel řeč. Úřad měl zřejmě panickou hrůzu, že mu celá tahle horda zůstane na krku. Z toho vyplýval i tón projevu. Okupace se v něm jevila jako drobná domácí mrzutost.

– Proč byste se nemohli vrátit? volal optimisticky. – Co by se vám mělo stát? Byli jste prostě na dovolené! Čeho se bojíte? Copak se někdo z vás politicky angažoval?

V tu chvíli mne zahlédl a rázem se stal střízlivějším.

– Samozřejmě, každý si to musí rozvážit individuálně...!

Poznalo mne i několik dalších turistů. Obklopili nás.

– Co budete dělat?

Tak prostá, tak základní otázka. Jak to, že jsem si ji do téhle chvíle nepoložil? Co vlastně hledám v Římě? Ted' už jsem mohl být na hranicích! Proč jsem tam nejel rovnou z Perugia? Měl jsem v hlavě naprostý zmatek. Přesto jsem odpověděl s jistotou.

– Chci domů.

Viděl jsem, jak se jim ulevilo. Ulevilo se i mně. Nevěděl jsem dosud, zda mohu, ale věděl jsem už alespoň, že musím. Neměl jsem žádnou jinou volbu. Jsou situace, kdy spisovatel není ničím jiným než jedním z herců národního osudu. Rozhodně v Čechách. Bohužel i já. Změnit roli uprostřed kusu by znamenalo zradit obecenstvo a navždy ztratit tvář.

Reagovali spontánně.

– To chceme všichni. Ale dostaneme se tam?

Vznikl dlouhý spor nadšenců se skeptiky. Nadšenci postupně navrhovali: přejet společně, nechat auta v Rakousku a přejít pěšky, vyslat napřed delegaci, požádat o doprovod švýcarský Červený kříž, přeplavat Dyji ve člunech či prostě přemluvit naše pohraničníky, aby nás nechali projít.

Muž, který navrhoval předposlední variantu, byl přirozeně z Moravy. Doprovázel nás pak ještě se svou rodinou k hotelu. On, žena i dcera byli dost nevhodně v koupacích pláštích. Děvče drželo v náručí nesmyslně dlouhou lepenkovou krabici. I tady, ve svobodomyslném Římě, působili výstředně. Stáli jsme dlouho před hotelem, a on se stále dožadoval podpory pro svou myšlenku.

Viděl jsem na Z., že je unavená. Zdvořile jsem se ho zeptal – Kde máte vůz?

Pak jsme zažili šok. Ukázalo se, že jim ho včera v Benátkách ukradli se všemi věcmi, když si odskočili na pláž. Zůstaly jím jen koupací pláště a obrovská gondola, kterou si krátce před tím koupili jako suvenýr. Když v naprostém zoufalství dorazili na policii, dozvěděli se, že kromě auta ztratili ještě vlast. Druhá rána zřejmě přehlušila první. Zeptal jsem se, jak se teď dostanou domů.

– Bože, naši nás tam přece musí pustit! odpověděl.

Pomoc odmítl. Ukázalo se, že mají pokoj nad námi. Ambasáda se přece jenom probouzela z mrákot.

Když jsem vyzvedával v recepci klíč, dostal jsem dopis.

„Je mi to líto, nechtěl jsem tě urazit. Strašně rád bych s tebou mluvil. Jednáme s italskou partají. Stavím se krátce po poledni. Zatím rozhodně zůstaň, na hranicích jsou Rusové. Pozdravuj tu svou báječnou ženskou!“

Četla mi přes rameno.

– Jdi si lehnout, řekl jsem, – dám si venku kávu.

Položila klíč na pult.

– Vlastně mám hlad. Půjdu s tebou.

Byl jsem příliš ztupělý, než abych to komentoval. Když jsem se už otáčel, padl můj zrak na dopis pohozený v rohu recepčního pultu. Na obálce byl vyražen jakýsi povědomý pták. Při pokusu o jeho identifikaci jsem s údivem spatřil vedle něho své jméno.

Když jsem to recepčnímu vytkl, odušil, že u nich se ještě nikdy nic neztratilo, o čemž nově svědčí, že svůj dopis držím v ruce. Raději jsem roztrhl obálku. Pták byl orel, onoho druhu, který se vyskytuje pouze v Americe, a i tam jen na státním znaku USA.

„Dear Sir,“ psal mi zdejší kulturní atašé, „právě jsme pro Vás obdrželi depeši ze Státní univerzity v Iowě, stát Iowa. Díky laskavému zprostředkování Vašeho velvyslanectví Vám ji můžeme ihned doručit a očekáváme Vaši ctěnou odpověď.“

DEAR SIR CARKA STATNI UNIVERZITA OF IOWA STAT IOWA VASZVEKUCASTINAROCNIMKURZUPROMLADESPISOVATELE Z CELEHO SVETA TECKA JE TO NAS STARY PROJEKT CARKA KTERY JSME SE ROZHODLI USPISIT S OHLEDEM NA PRO VAS TAK TRAGICKE OKOLNOSTI TECKA CESTA I POBYT BUDOU HRAZENY STATNI UNIVERZITOU OF IOWA STAT IOWA STREDNIK TAKTEZ OBDRZITE MESICNI STIPENDIUM 4 000 DOLARU TECKA V OCEKAVANI VASI OKAMZITE ODPOVEDI YOURS SINCERELY STATNI UNIVERZITA OF IOWA STAT IOWA END+++“

V tom okamžiku jsem nevěděl co dělat nebo říct.

– Vidíš, kdyby sis mě vzal, řekla, – nezbylo by jim než pozvat i mě. Ted' musíme jednu cestu platit sami.

– Děkuju ti, řekl jsem, – takový argument jsem právě hledal.

Napsal jsem na hotelový papír, že jsem poctěn a vděčen, nezdržuji se tu však sám, nýbrž s doprovodem své ženy, protože vycházím z toho, že i velkorysost à l'americaine má své meze.

Počkal jsem, dokud recepční v mé přítomnosti nepřediktoval sdělení poště. Ona se pohroužila do prohlížení nabídkové vitríny, která byla právě prázdná.

Ristorante byl na chodníku hned vedle hotelu. Stolky při zdi byly ve stínu, ale chládek jen fiktivní. Dal jsem si mraženou kávu, na nic jiného jsem neměl ani pomyšlení. Objednala si spaghetti milanese a půl litru bílého vína. Žádná společenská ani živelná pohroma nemohla ohrozit její chuť k jídlu.

Od dialogu v Perugii jsme si spolu vyměňovali jen nejn nutnější věty. Ted' jsme zmlkli docela. Nevadilo mi to. V duchu

jsem znovu viděl ty tři v koupacích pláštích a s nesmyslnou gondolou, unaveného muže ve vojenských kalhotách i jeho plačící ženu, celý ten náhodný sociologický vzorek občanů obléhajících vyslanectví. Kolik z nich asi zachytil a poranil nelidský mechanismus deformací, kolik jich čekalo až do letošního jara na omluvu, odškodnění, na důstojnou práci, na cestovní pas. A přece za ty dlouhé hodiny ani jedna výčitka, a přece až fanatická důvěra, že především komunisté, ano, komunisté tam doma ubrání tu naději všech, které se začalo říkat socialismus s lidskou tváří! Kolikrát jsem za dnešek slyšel větu:

– Kdyby se tak dokázal sejít ten sjezd!

Ze všech zemí, kde byla buržoazie poražena, byl socialismus nejpřirozeněji zakořeněn v Československu! Ze všech selhání a omylů revolučního hnutí od říjnové revoluce do dneška je tenhle nejtragičtější!

Kdo je tu kontrarevolucionář?

Snad ona?

Ano, vyčítala, ano, urážela, vinila mne ze všech smrtelných hříchů od závislosti na Moskvě až k nízké doживosti krav, a vím, že její hlas byl dokonce hlasem generace, když se ptal, proč jsme odsouzeni k socialismu na kontinentě, kde existuje Švýcarsko a Švédsko.

Ale byl to opravdu socialismus, co odmítali – to spiknutí neschopných, to carství bodré průměrností, stvořené k obrazu Antonína Novotného?

Jakmile jsme vyjevili tu prostou pravdu, že král je nahý, jakmile politika opět vyšla z kuchyně u Novotných na náměstí a osvobozené mozky začaly vracet revoluci čistotu i program, byla se mnou, byli s námi.

Pro tu šanci – vyslat nové poselství světu, poselství z rodu těch, k jakým se národy vzepnou třeba jen jednou ve svých dějinách.

Na okamžik jsem ji spatřil v té březnové noci, znovu jsem uslyšel její užaslý hlas.

– Proboha, ono se ve všech oknech svítí...

A to nenávistné krédo z Perugie?

Bohužel... kdybych byl bankéř, byla by stejně vášnivě napadla kapitalismus. Politika byla v tu chvíli jen zástupným tématem lásky. Nebo nelásky?

To byla jiná kapitola. Na ni jsem teď nechtěl myslet.

* * *

13.–22. března 1968

(z deníku spisovatele PK)

Praha

Středa třináctého

V poště jsem našel pozvánku k účasti na diskusním večeru ve Slovanském domě. Asi bych nešel, nebýt povzbudivé poznámky Z., že je i nadále užitečnější strávit večer s papouškem než s komunisty.

U Slovanského domu mračna mladých lidí. Zřejmě taneční. Vzpomněl jsem schůzí, které jsme tu absolvovali před dvaceti lety. Toho hory přenášejícího nadšení! A té smrtící naivity, která spoluzpůsobila, že jsme se stali poslední politickou generací. Po nás jen big beat!

Uvítal mne funkcionář městského výboru Svazu mládeže. Netušil jsem, že to pořádají oni. Uvedli mne do prázdného salonku. Předtucha zabitého večera se měnila v jistotu. Přemýšlel jsem, jak zmizet. Už zase měla pravdu!

Vtom vstoupil vysoký muž s ježkem. Jeho tvář mi byla povědomá. Když mi stiskl ruku, málem jsem zařval bolestí. Přesto jsem se představil.

– Tak to jsi ty! řekl. – Já jsem Smrkovský.

– Tak to jsi ty! pravil jsem s potěšením. Začalo mne to zajímat.

Do místnosti vstupovalo podivné procesí. Člen ÚV strany František Vodsloň a ze strany vyloučený Zdeněk Hejzlar, bývalý předseda Svazu mládeže, který měl přes deset let zakázanou Prahu, rehabilitovaná Marie Švermová, ekonom v nemilosti Radoslav Selucký i spisovatel Jan Procházka, také člen ÚV. Zdravil jsem se s nimi, zdvořile i srdečně, ale nic jsem nechápal. Budem si tu povídat mezi sebou? Je to ilegální schůze? Vřítíl se bledý pořadatel.

– Soudruzi, venku je několik tisíc lidí, kteří se nedostanou dovnitř! Na Příkopech už nejezdí tramvaje!

Taneční...! Napadlo mě, že zůstanu do smrti blbec. Smrkovský, obecně zvaný Smrk, taky pro svou dlouhou sukovitou postavu, šel zasáhnout. Pak nás vyvedli do velkého sálu. Měl jsem pocit, že diváci visí i na lustrech. K tribuně jsme se prodrali husím pochodem. Oslepily nás blesky fotografů a jodové výbojky filmařů. První, co jsem zaslechl, byl výkřik z balkonu za našimi zády.

– Fašisti!

– Jediné, co nám možná pomůže, abychom odtud vyšli pouze částečně invalidní, pravil jsem Procházkovi, – jsou tony humoru!

U mikrofonu Smrkovský.

„Přátelé, kamarádi, chlapci a děvčata, čím mám začít? Především, že jsem strašně rád ve shromáždění, jaké tenhle dům už dávno neviděl. Několik tisíc lidí jsme museli poslat domů. Řekl jsem jim, sem se už nedostanete, tak se sejdem co nejdřív ve Sjezdovém paláci. A zítra se na tom musí pracovat, Svaz mládeže, zkrátka to rozjet!“ (Potlesk.)

„Nečekejte žádné senzace. Vy se budete ptát a my vám budeme jako starší komunisté odpovídat, šťastní, že i vy chcete být u toho, jak budeme své věci, věci naší republiky, dál řídit.“

Z balkonu opět posupné výkřiky. Ale už vstávají diváci v přízemí a volají přes naše hlavy na balkon.

– Provokatéři! Chuligáni! Jděte si blbnout jinam!

Atmosféra začala připomínat pražské derby. Ve vzduchu visely stovky pravděpodobných facek. A kdyby jen! Bylo nám jasné, že

uražená Státní bezpečnost právě vyhlašuje poplach. Rozzlobený starý muž na Pražském hradě měl jedinečnou příležitost. Dozvíme se ráno, že nás zachránil před novým Maďarskem?

Na stůl prší otázky. První balík si nese k mikrofonu Jan Procházka.

Otázka: „Nebojíte se, že to tu skončí jako v Budapešti?“

„Myslím, že by to byl pro nás luxus, protože naše města se rozpadají i bez našeho přičinění!“ (Smích.)

Otázka: „Bude zase zpřísněna cenzura?“

„Přátelé, cenzura přestala existovat. Hurá. (Frenetický potlesk, řev.) Je to obrovský pokrok. Naposled jsme ho dosáhli přesně před padesáti lety!“

Salva smíchu. A pak další téměř po každé větě.

„Je nelogické, aby se člověk tak dlouho učil mluvit a pak mluvit nesměl. Ostatně svobodná výměna názorů naší zemi velice prospěje. Třeba nám ukáže, kterým směrem se máme ubírat, abychom se znovu dostali do Evropy.“

Přebíráme štafetu. Novináři z Východu i Západu vyjeveně zapisují. Je to povstání, nebo estráda? Padal nám kámen ze srdce. Neviditelné facky se řadily do eskader a odlétaly. Policejní generálové budou čekat marně. V té chvíli se rodil žánr Pražského jara. Existují-li rozvody po italsku, ať existuje i politika po česku!

Z přízemí zněl pískot a hluk. Ti, co se nevešli. Z pořadatelů se lil pot. Nikdo nepomyslel na vnější ozvučení. Škodolibě jsem si pomyslel, jak se nám hodí zkušenosti z mládí. Pak jsem si uvědomil, že k nim i naši vinou sotva kdy mohli přijít.

Stačil stůl, přistavený k mříži uzavírající schodiště a vstupní halu. Strídali jsme se na něm po řadě. Místo megafonu posloužil kornout z dlaní. Ze zástupu vystřelovaly otázky. Bylo nutno odpovídat téměř aforisticky. Ale poctivě. Prázdné bonmoty sklízely pískot.

„Chcete i teď hájit vedoucí úlohu KSČ?“

„Právě jste svědky pokusu o její uplatnění podle našich představ!“
Potlesk.

V Čechách se znovu rodil smysl pro fair play. Argumenty a vtip přemáhaly davové emoce. Ale kritická zkouška měla teprve přijít.

Blížila se půlnoc, začala padat únava. Vtom přišel ze sálu návrh, aby byl Antonín Novotný zbaven funkce prezidenta. Mladý předsedající, dosud nesmělý až vyděšený, se náhle rozparádil a dal o tom hlasovat. Přijato, než se kdo vzpamatoval. Smrk se vztyčil a pochodoval k mikrofonu. Chápali jsme, že je v překérní situaci, a byli jsme napjati, jak se z ní dostane.

Uvítaly ho ovace. Každý běžný politik by strážil právě nabytou popularitu jako vítězný los. On však vytkl svému publiku bez servítku, že ho dnes poprvé zklamalo. Nezákonnost nelze nahradit nezákonností. Prezidenta může odvolat jedině parlament.

Hvzd.

„Jen si pískej, soudruhu, já taky umím pískat. Ale pochop, že velkou kuráž a malý mozek má i slon. Přesně tenhle návrh někdo čeká, aby dokázal, že politiku dělá ulice. (Hvzd.) Já ti rozumím! Jenomže živelná politika je stejně nebezpečná jako kabinetní. Slibuju vám, že budu tlumočit vaše stanovisko parlamentu i ústřednímu výboru strany. Prosím vás, abyste svou rezoluci stáhli.“

Většina přítomných viděla poprvé v životě politika, který prosil. Nabitý sál mu to odhlasoval. U východu nečekaně čekala Z. se svými nekonformními spolužáky z FAMU.

– Dalo se to přežít, řekla.

Čtvrtek čtrnáctého

Zasedání předsednictva Svazu spisovatelů. Abych se nestal členem tohoto orgánu, přikázal loni tajemník ÚV KSČ Jiří Hendrych sjezdu škrtnout mne z kandidátky. Ted' jsem tu zas jako nový předseda stranické organizace. Navrhl jsem, aby byl pozván i další vyškrtnutý, předseda Kruhu nezávislých Václav Havel.

Na druhém konci stolu seděl P. Od podzimu jsme se neviděli. Byl tedy dosud vedoucím příslušného odboru ústředního sekretariátu

strany. Všiml jsem si, že ho mí kolegové důrazně přezírají. Logický důsledek minulých měsíců. Nevázalo je k němu pouto, staré už přes čtvrt století. Byl pro ně „konzerva“! Kývl jsem na něho. Unaveně mi odpověděl. Byl nejhubenější, jak jsem ho kdy viděl, zapaloval si cigaretu od cigarety.

Referoval a na dotazy odpovídal člen předsednictva ÚV KSČ Drahomír Kolder.

„Když se mluví o opozici uvnitř strany, zní to mnohým nepřijatelně. Ale rozdílné názory ve straně existovaly, i když jsme si to nechtěli přiznat. Ve straně musí být skutečná demokracie, jinak nesehraje svou historickou úlohu. I když bylo mnoho výhrad k Togliattiho závěti, myslím, že teoretické otázky našeho hnutí je třeba řešit a že jsme právě my v Československu povoláni, abychom věci nově formulovali.“

Léta jsme ho považovali spíš za levého obránce. Bylo nezvyklé vidět ho v roli pravého útočníka. Mluvil však přesvědčeně a přesvědčivě. Poznamenal jsem.

„Po dvaceti letech se i politika opět stává rizikovým pracovištěm. V nových podmínkách se jistě objeví i nové politické talenty, které vás mohou přerůst. Nemůže se stát, že se proti nim znovu ohradíte mocí?“

„Když neobstojíme, musíme udělat místo druhým. To je železná logika demokratického procesu. Já osobně vůli uspět mám. Nevyjde-li to, půjdu studovat, získat takovou kvalifikaci, abych se mohl vrátit!“

Můj Pane? Požehnal jsi nás opravdu svým zázrakem?

Chtěl jsem pozvat P., aby šel ke mně na sklenici vína. Odešel, bohužel, ještě před koncem.

Pátek patnáctého

Zástupce náčelníka správy vyšetřování Státní bezpečnosti naléhavě požádal, aby směl zodpovědět na stránkách Literárních listů otázky rozzlobené veřejnosti. Večer měla přijet černá limuzína, aby dopravila Ludvíka Vaculíka a mne do politické věznice v Ruzyni. Z. mne donutila učinit jistá rozumná opatření. Především poslat D. výživné

pro děti na půl roku. Navíc mě před odjezdem vybavila třemi křížky na čelo.

Světla vozu ozářila pancéřovou bránu, která se začala rozevírat jako harmonika. Obklopilo nás mnoho poschodí temných, zamřížovaných oken. Brána se neslyšně zavřela. Náhle nám doslova vypálily oči kužele reflektorů.

– Jménem zákona jste zatčeni!

Prudký pohyb, mnoho párů rukou, které zavazují oči a vlečou tělo přes dvůr, do schodů, po chodbě. Pád. Třesk dveří. Betonová krychle bez okna, s odpadovým otvorem přímo v podlaze. Plazím se k němu, snažím se uvolnit kalhoty, protože šokovaný organismus ztrácí zábrany. Cvakne kukátko. Slyším vzdálený hlas.

– Co dělá ten tvůj?

– Chčije.

– Ten můj sere!

Smích. Stránka z pamětí Josefy Slánské, zatčené ženy zatčeného generálního tajemníka, ve mně pozvolna doznívá. Uvědomil jsem si, že už dávno přehlušila pankráckou reportáž Julia Fučíka. Oč hůř muselo být komunistům, které týrali komunisté. Dábelská verze božích mlýnů...

Podplukovník K. i major V. zdůraznili hned v úvodu, že sem přišli až dlouho po procesech. Současně nám sdělili, že dr. Ivan Pfaff, autor loňského podvrženého Manifestu československých spisovatelů, který jsem v Hamburku právem označil za podvrh, byl dnes v poledne propuštěn. Dýmka míru? Rozhodně dobrý počinek.

Ptali jsme se. Manifest, Jan Beneš, Mňačko, sjezd spisovatelů, moje zadržení na hranicích, kontrola pošty, odposlech telefonů. Odpovídali stručně, obšírně i vyhýbavě. Občas si pomohli křečovitým vtipem. Silně kouřili. Major V. se viditelně potil. Snažil jsem se představit si tu galerii tváří, které se tu potily před ním.

Vždyť my je tu vyšetřujeme v jejich vlastní kanceláři, v křížovém výslechu! Otázky i odpovědi jsme řádně nahrávali.

Otázka: „Seznámili jste nás s některými výroky a články, které byly předmětem vašeho šetření. Jsou nevinnou sbírkou slov proti tomu, co dnes slyšíme i z oficiálních úst v rozhlase, vidíme v televizi, čteme na stránkách tisku. Docházíme tedy k závěru, že táž litera zákona doznala za pouhých šest měsíců dvojího výkladu...?“

Odpověď: „Vyšetřování Státní bezpečnosti je silně vázáno na stávající politický kurz. Předválečná vražda Vranské je dneska pořád vražda. Špionáž z roku 1948 nemusí být dneska ani právní přestupek. Sud'te vyšetřovatele, jestliže jednali s lidmi nelidsky. Ale nesud'te je, že vyšetřovali pro to, co bylo porušením tehdejší linie.“

Náš závěr: „Vypadá to, jako bychom měli jednu ústavu, kterou známe všichni, a druhou tajnou, kterou tvoří vnitřní vyhlášky a stranická usnesení. Myslíme, že dvě ústavy jsou pro tak malou zemi luxus a že by ta druhá měla co nejdřív doexistovat. Asi by to uvítali i vyšetřovatelé, prokurátoři a soudci, protože status quo vede jediné k schizofrenii!“

Skončeno a podepsáno. Byli jsme všichni ospalí. Nabídli nám, abychom si ještě prohlédli nové cely, které mají zajistit vězňům kulturní prostředí. Zdvořile jsme poděkovali. Zažertovali.

– Ano, je to vlastně lehkomyšlné, přijet v noci sem k nám!

V duchu jsem blahořečil Z.

– Ani ne, odtušil jsem skromně, – všichni kamarádi nás totiž čekají ve Viole. Kdybychom se do dvou nevrátili, došla by si pro nás celá hospoda.

Urychleně byl přistaven vůz.

Sobota šestnáctého

Výroční konference komunistů Prahy 1 ve velkém sále Lucerny. Další z mých opožděných životních premiér. Dostal jsem slovo jako osmý ze sto padesáti přihlášených diskutérů, abych přednesl názor spisovatelské organizace.

„... Zpráva obvodního výboru je opět složena z mlh a par. Skoro mrazí, když si člověk uvědomí, kolik lidí na ní pracovalo ve dne v noci,

aby se z té hory dřiny narodila tak hubená myš. A skoro děsí, že stejně jako tento referát se u nás dvacet let budoval socialismus.“ (Potlesk.)

„... Nikdo nemůže pominout, že proti komunistům, kteří zavedli společnost do slepé uličky, vystoupili zase komunisté. Jestliže navíc nabídneme důvěryhodné záruky, nejenže nemůžeme vypadnout ze hry, ale teprve pak opravdu dobudeme vedoucí pozici, tím skutečnější, že respektovanou. (Potlesk.) Musíme soustředit mozky i síly, aby se z Akčního programu strany stal nejen československý, ale světový bestseller 1968.“ (Potlesk.)

„... Jestliže ČSSR přeruší diplomatické styky s Izraelem a nepřeruší je s Indonésií, kde byly vyvražděny statisíce komunistů, a nepřeruší je se Spojenými státy, které vedou podstatně špinavější válku ve Vietnamu, pak v tom není logika a něco by se revidovat mělo.“ (Potlesk.)

*„... Ve střetnutí dvou koncepcí vystupuje stále zřetelněji do popředí osoba soudruha Novotného, ačkoli právě on stojí zatím nejdůsledněji v pozadí. Naše organizace využila v minulosti všech cest, aby ho informovala o těžkých přehmatech, kterých se vedení dopouštělo nejen v oblasti kultury, ale i v řízení strany a celé společnosti. Můžeme to doložit dokumenty. Soudruh Novotný nevzal tato varování na zřetel a naopak postupoval způsobem, který ho diskvalifikoval. Nemyslíme si, že je jedině zodpovědný za krizovou situaci, ale máme důvody tvrdit, že se stal hlavní oporou všech, kdo by nás rádi uvrhli do minulosti, aby zachránili svou moc. K tomu přistupuje okolnost, že soudruh Novotný dosud neobjasní svůj podíl na přípravě politických procesů, jak vyplývá i z oficiálních dokumentů padesátých let. Proto navrhuje-
me, aby naše konference odeslala tento dopis:*

Prezidentu republiky a členu předsednictva ÚV KSČ Antonínu Novotnému.

Vážený soudruhu, stále zřetelněji se rýsuje skutečnost, že soudruzi, které doba usvědčila z vážných politických omylů, nehodlají vytvořit progresivním silám potřebný prostor pro překonání krize ve straně

i společnosti, a naopak vytvářejí organizovaný protitlak. Komunisté z Prahy 1 jsou tím vážně znepokojeni. Historie poválečných let, zejména maďarské události, nás varují před takovým vývojem, který může mít katastrofální důsledky. Jsou chvíle, kdy osobní zájem jednotlivce musí ustoupit zájmům společnosti. Žádáme Vás proto, soudruhu Novotný, abyste přinesl straně i celé zemi důkaz své zodpovědnosti a vzdal se dobrovolně další účasti na řízení našeho politického života – jak v ÚV strany, tak v úřadě prezidenta republiky – i pro příklad všem ostatním!”

Přijato v poměru 924 : 7.

Neděle sedmnáctého

Konference pokračovala i druhý den řadou ostrých střetnutí. Odhlasováno prodloužení. První tajné volby v dějinách strany se proměnily v tichou, ale úpornou bitvu. Pravice bez milosti škrtala levice, levice pravici. Beze ztrát zůstali vesměs neznámí lidé, kteří nevystoupili ani v diskusi.

Do obvodního výboru neprošel žádný z bývalých tajemníků. Zvoleni téměř všichni progresivní, i když někdy jen těsnou většinou.

Ve volbě delegátů na městskou konferenci jsem těsně neprošel ani já, se ztrátou tří set hlasů.

To bylo rekviem za Antonína Novotného.

Jednání zakončeno v ranních hodinách Internacionálou.

Pondělí osmnáctého

Průměr týdne – tři hodiny spánku. Smutný pohled na psací stůl s beznadějně opuštěnými papíry. Zlaté doby útisku, kdy jsem směl být jenom spisovatel. Teď dělám politiku – na vlastní náklady. Mám pocit, že jsem to komusi dlužen.

– To je fakt, souhlasila Z., – jen bys toho měl tentokrát včas nechat, než to zase zkazíte!

Zatím zdaleka nebylo co kazit. Probuzené miliony měly prakticky stejnou moc jako mateřská školka. Ještě jsme mohli jít každou chvíli klečet na hrách.

Porada u Smrkovského před dalším večerem otázek a odpovědí. První návštěva na ministerstvu lesního a vodního hospodářství. Vrátný v uniformě hajného. Tajemník-nadlesní. Než jsem dospěl k šéfovi, kuckal jsem smíchem, takže jsem snáze přežil stisk jeho ruky.

– Už se nedivím, že po tobě jdou. Vždyť ty seš jedinej, kdo tu může s úspěchem provést puč!

– Jak to myslíš?

– Kolik je u nás myslivců?

– Asi sto tisíc...

Řekl jsem mu, že by mohl za jednu noc obsadit s držiteli kulovnic všechny strategické body a na počest vítězství rozdávat obyvatelstvu kapry a koroptve.

V jeho pracovně nebylo k hnutí. Spisovatelé, studentští funkcionáři, zástupci mládeže z velkých závodů. Mezi nimi Rudolf Slánský mladší. Syn popraveného generálního tajemníka strany vstupoval, vzdor rodinným zkušenostem, na politickou scénu.

– Tak jak to uděláme, chlapci, aby nám to odsypávalo...?

Smrkovský řídil improvizovanou schůzi zkušeně a v tempu. Šlo to ostatně lehce. Mluvil se stručně, věcně. A vtipně. Musel jsem si vzpomenout na Únor 48. Co by se stalo, kdybych teď vylezl na stůl a začal zpívat revoluční písně? V nejlepším případě by mi dali hysteps. A přece: jde o něco menšího než tenkrát?

Porada končila. Kdosi se ustaraně ozval.

– Přijde tam nejmíň deset tisíc lidí. Co když jeden pitomec vykřikne Na Hrad!? Nemělo by se to nějak pojistit?

– Nejlepší pojistka by byla, řekl jsem, – poslat všechny esenbáky do kina.

Smrk se zašklebil.

– Já ti rozumím!

Závěrem večere U Golema. Pověstní kurevníci a opilci, kteří při slově Marx dostávali kopřivku, hleděli dvě hodiny u vytržení nad barový pult. Televize vysílala úryvky diskusních vystoupení z okresních konferencí strany.

Úterý devatenáctého

Poprvé jsem řídil plenární schůzi spisovatelů-komunistů. O výsledcích budapešťské porady komunistických stran referoval člen ÚV KSČ dr. František Kriegel, kdysi lékař čínských revolucionářů. Nevydržel sedět za předsednickým stolem, začal se před ním procházet, popíjel přitom čaj a kouřil lulku. Malý, zavalitý, houpavou chůzí a řídkou kadencí slov připomínal mnohem spíš kapitána ponorky než přimáře.

Zájem se brzy přesunul k žhavějším tématům.

„Soudruhu Kriegle, jsi jeden z nejvzdělanějších členů ÚV, jak dokazuje i tvé lednové vystoupení. Proč jsi tedy ještě v září hlasoval pro spisovatelské tresty a likvidaci Literárek?“

„Věděl jsem, že progresivní uskupení v ÚV není ještě dost silné. Vystoupení nás, kteří jsme nesouhlasili, mohlo dát Novotnému další argumenty a přimknout k němu znovu váhající střed. Bylo nutno počkat, až se sjednotí a připraví Slováci. Kdybych to prožil podruhé, hlasoval bych stejně. Ostatně věděl jsem taky, že vy něco vydržíte.“

Zdvořilý nesouhlas, a přesto všeobecný úsměv v místnosti. Jeho klidná otevřenost působila sympaticky. Líbilo se mi, že se nedovoľával příkladu Smrkovského, Šika a dalších. Přesto jsem přemýšlel, jak dalece měl tenkrát taky strach.

Ale to se asi všechno ještě pozná.

Poslední zimní noc. Naposled, už jen symbolicky, jsem zatopil v krbu. Později Z. větrala a pohlédla přes náměstí.

– Ty jsi naivní! Ten tam bude sedět, ještě až ti budu nosit do Ruzyně prádlo!

– Optimistko! Kde bereš jistotu, že tě neseberou taky?

– Mně započítají ty roky, co jsem byla s tebou!

Přímo naproti nám vlála nad střechou Hradu prezidentská vlajka Antonína Novotného.

Středa dvacátého

Poslední zimní den. Ve 14.30 mítink s dělnickou mládeží v závodní jídelně ČKD-Elektrotechnika. Dotazy ještě otevřenější. Pan profesor Goldstücker musel být ještě exaktnější, než když dokazuje, že Let kolem lampy nenapsal Franz Kafka.

„Snažíme se zbavit slova jako ‚vedoucí úloha strany‘ či ‚přátelství se Sovětským svazem‘ nánosu, kterými je zavalila padesátá léta. Nemá-li politika ztroskotat, nesmí se řídit emocemi, ale neustálým vyhodnocováním všech společenských faktorů i sil, krátkodobých, ale především konstantních. Konstantním faktorem je například celosvětový pohyb k socialismu. Naším úkolem je překonat vzniklé deformace a naučit se jim čelit. Kdybychom chtěli naopak čelit socialismu, změnil se náš humanistický pokus ve svou negaci a nejlepší lidé světa nás odsoudí. Extrém nelze vytlouci extrémem. Rezignovat na vedoucí úlohu strany a vypovědět přátelství se Sovětským svazem by znamenalo vyklidit ring komukoli a čemukoli. Zbývá tedy – dát těmto pojmům nový obsah!“

V pět jsme se rozešli, ale jen přechodně. Na továrním dvoře už túrovaly autobusy. Posluchači jeli za námi – směr Sjezdový palác.

Úderem sedmé nastupujeme na tribunu ve značně zesílené sestavě. Zvedá se ohlušující řev. Slovanský dům byl proti tomu školní besídka. Před námi na dlouhém stole obrovské cedule se jmény. Jsme představováni jako účastníci finálové soutěže v catch as catch can. Div nám nezvedají triku. Úměrný je i ohlas. – Gong.

Smrkovský: „Slíbil jsem těm, co se minule nevešli, schůzku ve větším sále. Ukazuje se, že nestačí ani největší sál v Praze. (Smích.) Otevřeli jsme i druhé křídlo. Taky nestačí. (Potlesk.) Je nás tu přes dvacet tisíc. (Řev.) Ale republika má čtrnáct milionů obyvatel. Aby se dostalo na

všecky, bude celý průběh našeho mítinku přenášet Československý rozhlas.“ (Hurá!)

U řečnického pultu girlanda mikrofonů s iniciálami velkých světových stanic. Na pravé straně sálu desítky kamer. Červené signálky označují kamery Československé televize, které každou chvíli vstupují do vysílání.

Fantasmagorie! Veřejné defilé jmen, včera ještě prokletých, názorů, ještě včera zakázaných.

Profesor Goldstücker jako by přímo navazoval na svou odpolední myšlenku: „Musíme si uvědomit základní věci. To, co se u nás děje, není pokus o restauraci starých řádů, nýbrž hnutí, které má přivést socialismus do vyššího vývojového stadia. Nezapomeňte, že jsme uprostřed revoluce, která začala před dvaceti lety. Dobyťi moci a její upevnění si nelze představit bez revoluční diktatury. Jenomže pak přichází chvíle, kdy je nutné i absolutně možné vrátit do struktury společenské svobody, které revoluce dočasně zbavila platnosti. Všechny revoluce minulosti na tomto problému ztroskotaly a na něj i zašly. My máme poprvé v dějinách reálnou naději, že ho vyřešíme.“

Akademik Šik: „Jednotlivci, kteří měli moc, neobsazovali rozhodující místa z hlediska celospolečenských potřeb, ale tak, aby si vytvářeli příznivé podmínky pro své vlastní postavení. Proto odcházeli odborníci, kteří měli jiný názor než dejme tomu první tajemník. Proto se uměle vytvářel rozpor mezi odborností a političností. Jenomže politicky řídit může pouze ten, kdo zabezpečí rozvoj a prosperitu svěřeného mu úseku. Musíme zajistit, aby volené stranické orgány byly nadřizeny tajemníkům a nikoli naopak, aby z pléna mohly vycházet variantní návrhy jak na řešení problémů, tak v kádrové politice, aby členové volených orgánů rozhodovali tajným hlasováním mezi několika kandidáty. Jen tím lze zabránit jednotlivci, aby zneužíváním kádrové politiky upevňoval svou moc nad mocí kolektivů.“

Dr. Husák: „Mám tuná otázku: Platí ešte ústava? Ak áno, ako je možné, že môžu byť hanobené portréty prezidenta, ktorý je ešte

hlavou štátu? – Je pravda, že ústava platí, a je aj pravda, že portréty sú hanobené. Myslím, že je to paradox medzi ústavou a skutočným stavom, ale dôvod toho je, že v čele štátu ešte ostáva človek, ktorého si už väčšina obyvateľstva nepraje. – Okolo Akčného programu, nových zákonov a ústavy budeme musieť domysliť vzájomnú kontrolu štátnych, straníckych a ostatných spoločenských inštitúcií, aby viacej nemohol jeden človek alebo skupinka ľudí naozaj z nás robiť barany.“

Sálem plujú oblaka cigaretového kouře, jeho zadní zed' nelze dohlédnout. Zde je, ten přízrak všech socialistických – a nejen socialistických! – politiků. Ta obrovská nekontrolovaná masa mladých lidí bez dohledu, bez bdělé péče učitelů, školníků, hlídačů, strážníků i pořadatelů z řad Státní bezpečnosti. Pokud ti tu snad jsou, pak jenom jako nesmělí pozorovatelé, obklíčení davem. A co dělá dav? Směje se a tleská i dupe a píská, ale je i v nesouhlasu obdivuhodně spravedlivý a ukázněný.

K jedinému konfliktu došlo opět v závěru, kdy hlasy z pléna navrhly vyškrtnout z rezoluce větu o nerozborném přátelství se Sovětským svazem. Smrk vytáhl znovu do boje.

„Až přijdeš domů, soudruhu, koukni se na mapu!“ Úporné střetnutí názorů trvalo přes hodinu. Výsledná formulace zněla:

„Chceme, aby naše zahraniční politika respektovala geografickou polohu republiky ve střední Evropě a naplňovala vůli českého i slovenského národa po dobrých a rovných vztazích se všemi sousedy, zejména se SSSR; historické zkušenosti našich národů dostatečně zdůvodňují naše spojenecké smlouvy se Sovětským svazem a zeměmi socialistického společenství. Myslíme, že by se však měla oprostít od všech tabu a balastů minulých let, že by se měla důsledně řídit principy státní nezávislosti, socialistickými humanními a morálními zásadami, a že bychom měli se všemi státy jednat jako rovný s rovným.“

Přijato mnoha tisíci hlasů proti zhruba padesáti.

Vycházeli jsme z výstaviště s posledními. Nebe bylo plné hvězd a široko daleko žádný policajt. Zástupy lidí před námi se rozplynuly

beze zvuku, s důstojností téměř vznešenou. Když jsme nasedali do auta, Z. užasla:

– Ono se ve všech oknech svítí!

– A co má být...?

– Je půl třetí ráno...

Tak začalo v Praze jaro.

Čtvrtek dvacátého prvního

Ke všemu jsem přijal pozvání na mítink v Táboře. Ani ne proto, že je to město husitů, jako že se v něm narodila moje máma. Jel se mnou filozof Kosík. Místní kino praskalo už po poledni ve švech.

Včerejší rozhlasový sedmihodinový přenos způsobil šok. Dosud fungoval přidělový systém informací, navíc filtrovaný v poslední instanci místními funkcionáři, tím líp, čím dál od zdroje. Nám v centru země i událostí jaksi nedošlo, že většina spoluobčanů žila vlastně do včerejška v hlubokém prosinci. Ohlas přesto potvrdil, že v Čechách ani nejtvrďší pravda nezabíjí, ale naopak burcuje k životu. V záplavě lístků se hlasy levých i pravých extremistů naprosto ztrácely.

Účastí Karla Kosíka dostala diskuse novou úroveň.

„Pro každý národ je důležité, v jakém znamení vstupoval do dějin. Jsou národy, které zahájily své dějiny jako podmanitelé, válečníci a kolonizátoři. Náš národ vstoupil do evropských dějin ve znamení poselství, kterým mu velký český intelektuál patnáctého století osvětlil cestu na staletí a na věky: „Stůjte v poznané pravdě!“ – O tuto poznanou, nikoli zjevenou pravdu nyní jde.“

Byl na podobném shromáždění poprvé, neměl zkušenosti ani manýry politických profesionálů, ba ani amatérů, jako jsem já. Choval se, jako by přednášel v univerzitní posluchárně, ale jeho exaktní projev nabyl prostředím na sdělnosti.

„Naše společnost je v krizi. Její příčinou je rozpor mezi pokrokovostí společensko-ekonomické základny – kterou tvoří znárodnění výrobních prostředků, odstranění vykořisťování i zánik antagonistických

tříd – a naprostým zpátečnictvím politického systému. Tento policejně byrokratický systém je založen na mocenském monopolu nekontrolovatelné vládnoucí skupiny, která ovládá stranické masy, a pomocí ovládaných stranických mas ovládá masy nestranické. Je proto načase, aby se přestalo hovořit o stranických a nestranických masách a stalo se zřejmým, že politickým subjektem naší společnosti, tudíž nositelem všech práv i povinností není anonymní manipulovatelná masa, nýbrž socialistický občan a organizace socialistických občanů.“

Nejmíň sedmkrát, když hledal nejpresnější výraz, upřel oči ke stropu a bez ostychu se na dlouhé vteřiny zamyslel. Jako divadelník jsem se sedmkrát zpotil. Nabíty sál však setrval v napětí, jako když inspektor manéže ohlásí salto mortale.

„Obrodný demokratický proces se nesmí zastavit dříve, dokud nevyústí v právní, ústavní a organizační ustavení systému socialistické demokracie. Zastaví-li se vpůli cesty, zabředne-li do polovičatosti, bude jeho výsledkem pouze zmodernizovaný a na jinou barvu natřený starý systém policejní byrokracie, v němž se všechny dnešní problémy znásobí a propuknou v tragické konflikty.“

Toho večera byla Praha unavená a nervózní. Antonín Novotný zatelefonoval redakci Večerní Prahy, aby objasnil ten dlouhý čas mlčení. Oznamoval, že se zotavuje z chřipky.

„Jsem připraven a mohu kdykoli vystoupit.“

V ústech vrchního velitele armády a Lidových milicí nabývala ta slova zcela zvláštního významu.

Pátek dvacátého druhého

V poledne jsem natáčel interview pro německou televizi ZDF. Motto: Socialismus s lidskou tváří není méně socialismem, ale naopak.

Bylo to u mne v bytě, stál jsem v okně. Za mými zády se vzdouvala v obraze prezidentská vlajka.

Skončili jsme. Skládali si věci. Bylo přesně 12.20, když jsem se otočil.

*Vlajka právě klesala ze stožáru.
DESET DNŮ, KTERÉ OTŘÁSLY...
Takovou knihu už kdysi kdosi napsal.
Redaktor Robert Stengel si zoufal, že nezačali o pár minut později.
Mohli mít historický záběr.
Byl jsem rád.
Epocha, která hrozila skončit v krvi, končila v tichu.
To je taky nejvhodnější aktšlus pro epochu hluchoněmých.*

* * *

26. II. 1948
(z deníku občana)
Praha

Dívám se na poslední stránku deníku, napsanou před pěti dny, a připadá mi, že mezi ní a tímto novým listem moře pohltilo Atlantidu, láva spálila Pompeje a plebejský plevel zadusil věčný Řím.

Uplynulo pouhých sto dvacet hodin – a přece tyto řádky píše jiný člověk v jiné zemi. Kdybych byl John Reed, vydal bych knihu
PĚT DNŮ, KTERÉ OTŘÁSLY ČESKOSLOVENSKEM.

Je poledne. Nepamatuji, kdy jsem byl v poledne doma, od doby, co máma pracuje. Do zamrzlých oken svítí slunce. Všecko je slavnostní. Ohřál jsem si vodu. Vykoupal se. Ležel jsem ve vaně, nádherně unavený, až se mi chtělo usnout. Pravou ruku jsem celou dobu držel nad hladinou.

Dlouho to viselo ve vzduchu. Dělníci z malých podniků a z velko-
statků se začali domáhat znárodňování. Vojáci žádali výměnu
reakčních důstojníků. Přízrak loňského sucha zaháněla sovětská
pšenice. Komunistická strana svedla úspěšný boj za milionářskou
dávku a sílila každým dnem.

Museli něco podniknout, než bude pozdě.

Rudý ministr vnitra propustil několik pravicových důstojníků Bezpečnosti, které obvinil z přípravy puče. Dvacátého února se sešla jen půlka vlády. Ministři českých socialistů, lidovců a slovenských demokratů podali demisi.

– Jestli to udělají, řekl táta den předtím, – bude to pokus položit celou vládu. Prezident pak může jmenovat kabinet úředníků, aby se klíčové rezorty dostaly z rukou levice. Podobně to dopadlo v zápase za socialistickou republiku v roce 1920!

Zpráva o demisi mne zastihla na fakultě. Okamžitě jsem letěl na ústřední sekretariát strany. V ulicích se už prodávala zvláštní vydání pravicových novin. Režie byla důkladná.

Zvolili si čas. Měli náskok. Ale my ho doháněli. Dům u Prašné brány se proměnil v obrovský mozek, který řídil bitvu. Za železnými mřížemi stál kulomet. Na dvoře plály ohně, u kterých si ohřívali ruce námořníci, po schodištích spěchali nahoru a dolů kurýři s telegrafními páskami. Uslyšel jsem bouři hlasů. Prodral jsem se do velkého sálu. Mlhou dýmu stoupajícího z laciných cigaret jsem matně spatřil, jak k řečnickému pultu přichází – Lenin!

Ne, dnes to bylo, bohužel, mnohem střízlivější, ale pulzovala tu stejná revoluce, která se rozhodla odrazit útok a zvítězit.

Ve třech malých místnostech agitpropu se tísnily desítky lidí. Poznával jsem známé spisovatele, malíře, herce. Šli s námi. Šli s lidem, jako s ním vždycky chodí umění této země. Chtělo se mi brečet, že tu smím být s nimi.

Konečně soudruh Jiří Hendrych! Menší, silný, s brýlemi, vyzařuje z něho moudrost a klid. Mluví pomalu, váží slova a často je opakuje, jako by se chtěl sám znovu přesvědčit o jejich správnosti.

Soudruh Gottwald vyřizuje pozdrav a dík. Strana nikdy nezapomene umělcům, že ji tak manifestačně podpořili v těžké chvíli. Strana potřebuje jejich pomoc a prosí je zejména:

Seznam úkolů. Plakáty. Články. Verše na letáky. Projevy v rozhlase a na závodech. Hlásí se, žertují, pokřikují, není slyšet slovo. Začínám

mít dojem, že strana bude mít s umělci ještě nemalé problémy. Tím víc chci pracovat, chci být co nejdřív skutečný spisovatel. Já nikdy nepřestanu být ukázněný pěšák revoluce. V mém srdci i peru získá strana vždy připravenou a spolehlivou zbraň.

„Strana svolává na zítřek shromáždění občanů ve všech městech a obcích republiky. Na Staroměstském náměstí promluví soudruh Gottwald. Projev bude přenášen, pracovníci rozhlasu jdou ve své zdrcující většině s námi. Spoléháme na to, že v sociálně demokratické straně, která spolu s námi tvoří vládní většinu, nevítězí pravé křídlo. Ale i bez nich jsme odhodláni prosadit jednotnou vůli pracujících: prezident musí demisi zrádných ministrů přijmout! Buržoazie chtěla torpédovat loď socialismu, ale ke dnu půjde sama. Strana naplní naději lidu a dovrší revoluční odkaz generací. Strana nezklame bojující proletariát kapitalistických zemí. Strana nezradí věrné přátelství Sovětského svazu! Soudruh Gottwald nám vytyčil heslo: Kupředu, zpátky ni krok!“

Konec. Běžel jsem k němu.

– A co mám dělat já?

– Vás potřebujeme ve Svazu mládeže!

Nás...? Unaveně se usmál.

– Posilte tam jejich agitprop. Tady soudruh už ode mne ví!

Za mnou stál Petr. Dlouho jsme se neviděli. Tušil, nač myslím. Zeptal se nejistě.

– Chceš jít se mnou?

Svaz mládeže, vzdor odchodu pravičáků, zůstal dosud malou Národní frontou, kde se potkávaly desítky tisíc našich vrstevníků bez rozdílu politické příslušnosti. Ano, bylo to nutné. Přemohl jsem se.

– Půjdu.

V budově na Gorkého náměstí byl zmatek. Poslali nás nosit slavníky, aby bylo možné držet sekretariát i v noci. Pomohli jsme tedy proměnit kanceláře v noclehárny. Pak jsme zas dál marně sháněli pořádnou práci. Až jsem dostal nápad, který musel ocenit i Petr.

– Dejme dohromady frontové divadlo revoluce!

Tak se zrodil FRODREV. Sám předseda Svazu Zdeněk Hejzlar nám přidělil místnost a slíbil obstarat potřebné rekvizity. Petr jel shánět soubor, já texty. Doma jsem našel mamčin vzkaz, že budou s tátou v noci na okresním výboru strany. Připsal jsem veselý pozdrav.

„Vrátím se po vítězství. Čest práci. Soudruh syn.“

Tušil jsem, že Petr sežene Slávka. Netušil jsem, že přivede i A. Slyšel jsem o ní, že chodí se svým profesorem z divadelní školy, ale zůstala zřejmě i s Petrem. Řekl jsem si – at! Je to prostě zkouška a já v ní musím obstát.

Se Slávkem přišla i jeho dívka z medicíny, která měla ráda divadlo. Byla Olga, ale říkal jí hrozně hezky Ofinko. Držel jsem se příchů.

Noc. Pod okny se rozjížděly motocykly, na chodbách se rozléhaly hlasy těch, co organizovali zítřejší manifestaci. Zkoušeli jsme pásmo revolučních veršů až skoro do půl třetí. Dokázal jsem se chovat naprosto normálně, byl jsem, myslím, vtipnější než kdy jindy.

Pak jsme srazili tři slavníky a pod hlavy nanosili spisy ze stolů. Lehli jsme si v šatech: Slávek, Ofinka, A., Petr a já. Přikryli jsme se kabáty. Byla tma jako v ranci. Dva a dva si šeptali. Po dlouhé době jsem si vzpomněl na tu noc za povstání.

Myšlím, že se přeli. Náhle vstal a vyšel na chodbu. Pak jsem ucítil její dlaň. Silně mi stiskla ruku. Odtáhl jsem ji, šel ke kamnům a přikládal tak dlouho, dokud se nevrátil. Věděl jsem, že ji mám pořád rád, a bylo mi z toho lila.

Ale když jsme ráno přitáhli dvoukolák na Staroměstské náměstí a postavili ze dvou štaflí a prken svou scénu, byl jsem už zase klidný. Měli jsme obrovský úspěch. A když pak i můj hlas splynul s hlasem Prahy, aby uvítal Klementa Gottwalda, pocítil jsem jistotu: Ano, moje naděje, kterou jsem kdysi ze zoufalství hledal v Bohu a potom v lásce, je zde; v tomto zástupu, který vyšel hledat spravedlnost, a v tomto muži, který ho vede do rozhodujícího střetu.

To je ono centrum securitatis, jež marně hledal Komenský a které najdu já i za tebe, můj ubohý Robe!

Naše scéna se změnila v tribunu ověšenou lidmi. Padal řídký sníh a na balkoně paláce Kinských půjčil soudruh Slánský – nebo to byl Clementis? – soudruhu Gottwaldovi svou ruskou papachu. V ní oznamoval zrození akčních výborů obrozené Národní fronty, do kterých vstupují po celé zemi i poctiví členové pravicových stran.

– Reakce v Československu neprojde!

Na rozdíl od spiklenců v kabinetech vyložila strana svou politiku na náměstích všem bez rozdílu. To byl ten tah, který rozhodl.

Pak tři dny jako jediná dlouhá a opojná minuta. Táhlí jsme Thespidovu káru FRODREUV křížem krážem po celém městě. Zatímco prezident stále odmítal přijmout demisi a buržoazní svět bil na poplach, stáli jsme na štaflích a sytili lačné verši Majakovského, Bloka, Wolkera, Neumanna – i svými! Psali jsme je s Petrem v noci na slavnících a donutili k tomu i Slávka: herec Revoluce musí umět všechno! Měli jsme klid, zbyli jsme sami, po první noci vydalo vedení Svazu mládeže příkaz, aby děvčata spala odděleně. Nic nesmělo pošpinit náš prapor. A všechny myšlenky musely patřit boji.

A. chodila na noc domů. Domů...? Nebyla to moje starost. Petr byl nervózní. Jistě cítil s námi ten paradox: ona, dítě z proletářské rodiny. A Ofinka, dcera velkostatkáře, spala v poschodí pod námi s mladými dělnicemi. Už druhý den ráno přišla k nám, bledá, štíhlá, hezká i v pomačkaných šatech, a obrátila se na Slávka.

– Prosím tě, sežeň mi přihlášku do strany!

Mohla ho ranit mrtvice.

– Co tomu řekne tvůj otec?

– Mám jenom jeden život! Chci ho prožít po svém!

Jaký div, že jsme ten den všechny své nové verše přidělili jí. I Petr. Jako by chtěl, aby A. pochopila, že divadelní akademie není vše, že k revoluční poezii patří přesvědčení. Snad to bylo tvrdé, ale určitě v jejím zájmu. Líbilo se mi, že se ovládla.

Stáli jsme na štaflích před Průmyslovým palácem, když se tam scházely stovky delegátů na sjezd závodních rad, aby proti deseti hlasům usnesly generální stávkou. Recitoval jsem Ódu na rudý tank číslo 23, co první přijel do Prahy, mezi vrátnicemi Pragovky a ČKD, když byla vyhlášena. Tón nesčetných sirén se podobal hmotě, která zalehla celé město – a přece nepřipomínal ničím hrůzu válečných nocí. Byl vznešený jako hlas varhan ve Svatém Vítu. Snad se brzy najde revoluční skladatel, který napíše Gottwaldův koncert pro sirény a proletářský sbor, aby každoročně oslavil výročí toho dne.

A stáli jsme na štaflích uprostřed Václavského náměstí i toho večera, kdy se k nám zezdola od Můstku blížil hrozivý zástup skandující nenávislné heslo.

HVĚZDY PŮJDOU KE ZDI! HVĚZDY PŮJDOU KE ZDI!!

Tak tedy vyrazili. Reakční vysokoškoláci, úředníci, živnostníci, oklamaní pěšci, kteří měli prolévat krev za cizí krále.

– Děvčata, dolů!

Ofinka odmítla. Pohlédl jsem na A. Zůstala, ale viděl jsem, že má panický strach. V té vteřině jako by prasklo pouto, které mě ochromovalo tři a půl roku. Jak jsem ji mohl někdy milovat?? Zatoužil jsem po někom, kdo by byl i v lásce mým bojovým druhem, jako kulometnice Anna z Tichého Donu.

Dav se přiblížil, už jsme rozeznávali obličeje. Petr vylezl s naším rudým praporem na nejvyšší příčel a křikl jako ti námořníci v Pudovkinově filmu:

– Kronšadtští se nevzdávají!

Ozvaly se nadávky. Budou po nás plivat? Zmlátí nás? Anebo budu první mrtvý občanské války...? Bylo mi to teď jedno! Vybral jsem si svůj úděl. A nelitoval jsem.

Současně však zazněla z tisíců hrdel píseň. Vyjeveně jsme se otočili. Od pomníku svatého Václava sestupovalo směrem k nám lidské moře, zaplňovalo celou šířku náměstí až k domovním zdem. V první

řadě příslušníci nových Lidových milicí, bez pušek, zavěšeni jeden do druhého. A za nimi studenti, svazáci, poštáci, železničáři – lid!

*Halí holá od lodi k lodi
od fabriky k fabrice jdem
a s dělníky ruku v ruce
prapory revoluce po celé zemi rozvinem...!*

Valili se kolem nás. Zdravily nás stovky zatátých pěstí. Spodní půlka náměstí byla už téměř prázdná. Brečeli jsme nadšením. Včetně A.

Anebo snad oplakávala tu vzdálenost od nás, kterou už nedokázala překročit zpět? Poznala prázdnotu v sobě, která jí nedovolí naplnit skutečným životem postavy příštích revolučních her?

Příští ráno už nepřišla. Petr byl zamlklý, ale držel se.

– Odpusť...! řekl mi náhle.

Vyšel jsem mu rád vstříc.

– Vzal jsi na sebe můj kříž.

Vypili jsme spolu malý rum, tentokrát na soudružství. Budiž jí postel pana profesora lehká.

Pak nás ale čekala nejdramatičtější hodina. Byli jsme na poradě ve Slovanském domě, když se dostavila delegace mladých sociálních demokratů. Právě u nich probíhala bouřlivá schůze. Ministr Majer žádal vedení strany, aby mohl vystoupit z Gottwaldovy vlády. V tu chvíli by ztratila většinu. Chtěli tomu zabránit a žádali, abychom jim pomohli obsadit ústřední sekretariát. Slávek se ptal, proč to neudělají sami. Řekli, že je jich málo.

– Ale my nejsme sociální demokraté!

– Vás nikdo nezná!

– Ale nebylo by to fér!

Vznikl spor. Pár lidí se přidalo k Slávkovi. Čekal jsem, že promluví Petr, ale nebyl opravdu ve své kůži. Vzal jsem si tedy slovo sám.

– Soudruzi, a co když socdem pravice skutečně zvítězí? Když se k demisi přidá? Pak máme na krku občanskou válku! Zažili jsme včera Václavák! Co když právě tahle akce zachrání tisíce životů? Co když zachrání celou revoluci? Přišli nás požádat o pomoc jako marxisté marxisty. Máme právo ji odepřít? Mohli bychom si to před někým zodpovědět? Navrhuji, abychom se konečně spojili. Lhát nemusíme, budeme prostě jednat!

Přijato jednomyslně. K budově sekretariátu na Příkopech jsme doběhli klusem. Právě tam dorazil za stejným účelem malý oddíl dělnické milice. Měli pušky. Začalo to vypadat jako opravdová revoluce. Po dohodě jsme naráz vstoupili do všech místností a všude učinili stejné prohlášení.

– Soudruhu, prosíme tě, abys zůstal na místě a nepoužíval telefonu.

– To je dost, řekl ten můj, – už jsem jim tam chtěl jít rozbít hubu sám!

Otevřel pivo a nabídl mi cigaretu. Z místnosti předsednictva někdo vyběhl a začal se fackovat s mladými sociálními demokraty. Do toho jsme se už nemíchali. Zeptal jsem se jednoho milicionáře, jestli fasovali ostré. Přikývl.

– Šest. Kdyby se hnuli důstojníci. Ale soudruh Pavel nám řekl Kdo si vystřelí, vyletí z partaje tak, že se už nezastaví.

Pak nám bylo horko, když se dostavilo šedesát policistů, které poslal socdemácký náčelník Pros. Dali příkaz vyklidit budovu a vůbec se netajili tím, že jsou ochotni nás všechny sebrat. Naštěstí někdo stačil zatelefonovat ministru Noskovi, takže se z Bezpečnosti dostavila ještě stovka komunistů. Odešli všichni společně v bouřlivé debatě. Tím to skončilo. Vládní většina byla zachována.

A já mám báječný pocit, že moje slovo poprvé dokázalo probudit čin.

Středa! Snad o ní za pár let napíšu román. Dnes vidím stále ten jediný okamžik.

Statisíce lidí čekajících na Václavském náměstí už od rána zpívaly snad podesáté Internacionálu. Náhle vypukl jásot. Díky našim štaflím, které už každý znal, jsme se dostali až k tribuně. Tvořilo ji obyčejné nákladní auto. Snad by ho měli odvézt rovnou do Muzea! Vedle předsedy strany se opírali o postranici Slánský, Zápotocký, Kopecký, velitel milicí Pavel, celý revoluční štáb.

„Soudružky a soudruzi! Právě jsem se vrátil z Hradu. Pan prezident demisi přijal!“

Pomyslel jsem si, že není větší štěstí nad to, které právě prožívají ti popelaví, ale vítězni mužové. V tu chvíli bych byl dal zbytek života za to, abych mohl stát mezi nimi.

Potom sestoupil soudruh Gottwald po schůdcích na dlažbu. Přes kordon milicionářů se natahovaly stovky rukou. Také moje.

A právě tu stiskl! Jedinou!!

Jako by tím symbolicky děkoval straně, lidu, nám všem.

Podal jsem ji svým soudruhům. Pak mi ji dojatě stiskla spousta jiných.

Potom jsme jeli natřískanou tramvají a bylo nám trochu smutno, že je konec. Věděli jsme, že něco podobného už nikdy neprožijeme. Socialismus zvítězil. Otvírala se před námi přímá a jasná cesta ke komunismu.

– Pojd'te k nám! řekla Ofinka. Byla sama doma. Rodiče odjeli na lyže do Svatého Mořice. Rozesmála mě představa, že se vrátí do země vítězného proletariátu a k dceři komunistce.

Přivítala nás vila jako hrad. Typická pevnost pražské buržoazie. V hale hořel oheň v krbu. Na tygří kůži, jako ve filmu, ležela na břichu dívka v červeném koupacím plášti a upíjela z tlusté sklenice. Ofinka byla trochu rozpačitá.

– Ty nejsi u Ivana?

– Toho jsem včera poslala do prdele.

Řekla to, jako se říká Dobrý večer. Ztuhli jsme. Asi nás neviděla. Kolem hlavy jí splývaly dlouhé černé vlasy a zakrývaly tvář.

– Nějak se ti ten víkend protáhl, řekla.

– Byla jsem na Svazu mládeže.

– To se tam tak dobře šoustá?

O Slávka se pokoušely mrákoty. Zčervenali jsme všichni. Ofinka získala už rovnováhu.

– Děkuju za optání. Můžu ti představit své milence? A tohle je má sestra, končí medicínu.

Otočila konečně hlavu. Nevím, jak bych nazval tu tvář. Snad krutě krásnou?

– Pánové jsou, zřejmě, bolševici. Jdou nás vyvlastnit?

– Zajisté, slečno, řekl jsem, – ale můžete dopít, my posečkáme.

Nevím, kde se to ve mně vzalo. Snad mě konečně osvítil tátův duch.

– Jak delikátní! V tom případě se rače napít se mnou.

Pil jsem prvně skotskou whisky. Ředil jsem ji sodovkou jako ona. B. si nás přestala všímat, ale nám to nevadilo. V krbu jako by běžel zrychlený film těch dnů a nocí. Jeden přes druhého jsme si připomínali nejsilnější scény.

– A pamatuješ ještě...? A vzpomínáš...?

Zvláštní! Den nebyl u konce – a už patřil historii.

Petr pil nejvíc. Bylo mi jasné, proč. Přepíjel neštěstí a snad i stud. Začal hodně nahlas recitovat své Rudé rytmy.

*Nenávidím vaše až a vaše kdyby
Vaše ptáky vaše plazy vaše ryby
Vaše banky tanky erby s heslem Urvi
Nenávidím vaše světice i kurvy
Jejich ňadra jejich klíny jejich ruce
Špínu kterou brzy spálí revoluce!*

Znělo to tu opravdu trochu křečovitě, ale co řekla, ohromilo i mne.

– Vy jste tak revoluční, až mám obavu, jestli nejste impotent.

Vyskočil jsem. Ale on k ní udělal jenom první krok. Pak upadl. Ve vteřině byla u něho. Netušil jsem, jak dovede být věčná.

– Otrava alkoholem. Pomozte mi s ním!

Dopravili jsme ho do koupelny. Zůstala u něho. Bylo slyšet, jak zvrací. Mon cher Pierre...

Když jsem otevřel oči, ležela opět u krbu a dívala se na mne. Rychle jsem se zvedl. Bylo deset večer. Spal jsem skoro tři hodiny.

– Promiňte...

– Nic se nestalo.

– Kde jsou...?

– Vyblitého básníka jsem dopravila domů. Ségra s tím druhým umělcem patrně souloží.

Byl jsem úplně fit a dostal jsem vztek.

– Nestydíte se?

– Co to je?

– Taková přirozená vlastnost, kterou se člověk liší od zvířete. Taková drobná schopnost, která ho chrání před návratem do džungle. Ale vy zřejmě nejste ve své kůži.

– Proč?

– Vaše pravá leží nejspíš pod vámi.

Pohlédla na tygří srst a zasmála se. Byl jsem v ráži.

– Jste zlá a bezcitná. Urážet a ponižovat vám působí potěšení. Byla jste sprostá na mého přítele, který má stokrát větší cenu než vy, protože se umí obětovat pro druhé. Jste typická dcera třídy, která není schopna vytvořit jinou hodnotu než peníze. Proto se nesmíte divit, že vás nenávidíme!

– Já se nedivím, řekla. Kupodivu bez ironie.

– Dobrou noc.

Podala mi ruku. Stiskl jsem ji. Než jsem si to stačil uvědomit, přitiskla si mou dlaň na levé nadro. Stál jsem v předklonu, neschopen slova ani pohybu.

– Ted' mám pocit, řekla, – jako by mi hladil kozu sám Kléma Gottwald. Zatmělo se mi před očima. Pár zlomků vteřiny jsem ji chtěl udeřit. Místo toho jsem se na ni vrhl. Strhl jsem z ní župan. Snad jsem chtěl, aby křičela, aby mne bila. Chtěl jsem ji pokořit. Ale pak jsem slyšel podivný, skoro dětský hlas:

– Miláčku, prosím, prosím, buď' opatrněj...

Dál vím jen málo. Bojím se, že jsem byl surovec.

Přesto opakovala stále stejná slova.

– Ach, ty jsi dobrej, ach, ty seš krásnej...

Lekl jsem se, když vykřikla. Ale strhla mě zpátky k sobě.

– Neodcházej, proboha, zůstaň ve mně!

Mnohem později jsme leželi vedle sebe. Vyslovila otázku, které jsem se bál.

– Kolikrát jsi už...?

Musel jsem se napít.

– Nestálo to za nic...?

– Blázne! You're fishing for compliments! Byl jsi úžasnej...

Položila mi hlavu na prsa a hladila mě po vlasech. Kde se v ní vzalo tolik něhy?

– To taky nevím. Asis mi ji dal.

– Něha se nedá dát. Musela být v tobě.

– Tak mi to zapomněli říct.

– Říkám ti to já!

– Ano! Říkej mi to!

– Nosíš masku, která se k tobě nehodí. Proč?

– Jsem přece dcera své třídy, ne?

– Máš ji ráda?

– Ty blbce, ochlasty a děvkaře? Chce se mi z nich blít! Přeju jim, že to dneska prosrali! Jenomže já s nima.

To nebylo divadlo. Cynická slova opravdu jen zakrývala pocit katastrofy. Nemohl jsem se dívat na cizí požár. Cizí? Byla mi najednou nesmírně blízká.

– Nemáš pravdu! Tvoje loď se potápí, ale právě my k ní posíláme záchranné čluny. Komunismus znamená štěstí člověka. *Každého* člověka, pokud se sám nevyloučí ze společnosti *rovných*! Máš příležitost! Vystup z toho vraku.

– Jak se to dělá...?

– Ještě moji dědečkové byli ředitelé dolu a banky. Ale táta s mámou se vzepřeli. Chtěli, aby jejich život měl *smysl*. I tvoje sestra se rozhodla vstoupit do strany!

Napila se whisky. Viděl jsem, že usilovně přemýšlí.

– To bych asi nemohla...

– Tvá sestra pochopila, co bys měla pochopit i ty: Stejně jako dělníky a vojáky musí mít revoluce i básníky a lékaře. Tak buď jedním z nich. Třídní vědomí tě ochromuje zbytečně! Rodiče jsou tvá kotva, která tě váže k minulosti. Ale ty máš i harpunu, zacílenou do budoucna!

– Co to je?

– Dítě, co se ti jednou narodí. Protože to už bude žít v komunismu.

B. mlčela. V přísvisu řeřavějícího dřeva jsem viděl její oči. Byly pokorné i divoké. Zrychloval se mi tep.

– Panno Marie dravých šelem...!

– Co je zas tohle?

– To se k tobě modlím. Smiluj se nad sebou i nad ním. Čeho se bojíš? Revoluce jsem přece i já. Jestli chceš, zůstanu s tebou, naučím tě žít pro všechny!

– A já tě za to naučím milovat...! Ale jen mě!

Zvedal jsem se k ní, ale přitiskla mě na zem a zašeptala.

– Lež...

Nevěděl jsem, kolik slastí má láska. Netušil jsem, že teprve za hranicí studu začíná nekonečný oceán milování.

Náhle se celé mé tělo, má duše, mé vzpomínky, má přání soustředily do jediného bodu, který se mnou krouživě stoupal vzhůru. Vykřikl jsem závratí.

Pak dlouhé, konejšivé šumění krve, z něhož připlul tichý, drsný alt B.

– Víš, že by se mi to asi líbilo... mít s tebou dítě...?

PĚT DNŮ, KTERÉ OTŘÁSLY ČESKOSLOVENSKEM.

A jedna noc, která otřásla mnou!

Stmívá se. Na stole je od včerejška připravena láhev vína. Za chvíli přijdou rodiče. Otevřeme ji a budeme si vzájemně vyprávět dějiny Února. Jen jednu kapitolu jim zatajím. Píšu ji jen pro sebe. Zatím.

Zítra nabídnu B., aby si mě vzala.

Co na tom, že je o pět let starší. Naopak – je to přímo geniální: Budeme si navzájem učiteli i žáky. Ona ze mne udělá muže. Já z ní soudružku.

Dívám se na svou dlaň. Hřeje v ní stisk jeho ruky i teplo jejího těla. Vůbec se nestydím! Boj a něha – dvě fáze střídavého proudu, který mne napájí, kterým žiju.

Pro tebe, strano.

S tebou, láska.

* * *

Čtvrtek 22. srpna 1968

(z deníku turisty – pokračování)

Roma

Přestože jsme ulehli každý do své postele, probudil jsem se v jejím objetí. Naše těla se ve spánku přisunula k sobě, jak tomu uvykla za tisíc společných nocí. Noční košilka, kterou opět neopomněla obléknout, se svezla k opálenému břichu, jak přitáhla kolena až skoro k bradě. Zaujímalá pokaždé onu jímavou polohu lidského plodu, z níž se člověk tak zbytečně rychle napřimuje do polohy vhodné pro rakev. Vracela se do stavu předporodní blaženosti každou noc, celých šestadvacet

let, jako by se tak chtěla chránit před smrtí a všemi špatnostmi světa.

Obě okenice byly pevně uzavřeny, ale sluneční reflektor byl dosud tak přepálený, že i úzké paprsky pronikající mezi spárami udržovaly v pokoji vysokou hladinu světla. Vzdychla a začala se probouzet. Omámena spánkem myslela, že je ráno, a zapomněla náš spor.

– Dneska se mi celou noc zdálo, že jsme byli v ilegalitě a měli jsme se spojit s Dubčekem... A věděli jsme jenom určitě, že je schovanej v takovém pletařským krámku, co se prodávají dráty a vlny..., a tak jsme tam za ním šli a pořád jsme si mysleli, že bude mezi prodavačkama schovanej, že je maskovanej jako jedna z nich, ale vůbec jsme ho nemohli najít tam a pořád jsme hledali a žádná prodavačka nebyl Dubček, až teprve pak jsme zjistili, že on je daleko mazanější, protože se postavil do výkladu jako taková panna a držel... jak se tomu říká...?

– Klubko...

– Ne, ne, přadeno! Přadeno držel a z toho se odvíjela nit, a byl tam kolovrátek a židle, a on nám řek: Nikdo si nechce sednout ke kolovrátku a příst mou nit. A plakal.

– A ty sis tam sedla.

– Já jsem se probudila v tu chvíli.

– A co to znamená, vykladačko?

– To je smutnej sen. Babičce se zdálo o kolovrátku, když byl dědeček v Rusku. A taky dostala psaní hned, že byl zajatej.

– Ale dědeček se snad vrátil, ne? Jinak by se nenarodila maminka!

– Maminka by se asi i bez dědečka narodila. Ale třeba v tom nebyla ta nit...

– Co znamená nit?

– Nit je neštěstí dlouhý. A když se přetrhne, je z ní smrt.

– Ale ona se nepřetrhla.

– Protože jsem se probudila.

– To nevadí! Vždycky platí přece, jen co je ve snu. Náhodou ses probudila včas!

– Já vždycky probouzím se včas... na rozdíl od jinejch...

S připlouvajícím vědomím se vracela skutečnost. Pomalu, na etapy, jakoby bezděky natahovala nohy, shrnutá košile jí dala dobrou záminku, aby osvobodila i své ruce. Mezi našimi těly začaly opět neslyšně proudit chladné vody Suez, oddělující nepřátelské břehy.

– Kolik je? zeptala se.

– Budou čtyři.

– Máš opravdu báječného kamaráda.

– Slíbil navštívit mě, ne tebe.

– Ano. A proto jsem se nemohla jít koupat.

– Neměl jsem tušení, že ses chtěla dneska koupat.

– Třeba zapomněl jsi, že jsme sem proto jeli.

– Zdálo se mi, že máme nějaké starosti.

– Můžu se koupat, i když mám starosti.

– A kdo brání ti? napodobil jsem její náročný slovosled.

– Nechodím se koupat sama ani v Praze.

– Se mnou jsi dneska sotva mohla počítat.

– S tebou já taky nepočítala. Čekala jsem na tvého kamaráda.

– Myslím, že má taky jiné starosti.

– Myslíš?

Mé podráždění opět rostlo. Chtěl jsem rozvést myšlenku, že sympatie, které k němu zřejmě pojala, jsou při jeho starobolševickém vyznání naprosto nelogické a že by je, pokud se jí líbí jako chlap, alespoň nemusela dávat najevo tak vesnický. Dřív se však ozvalo zaklepaní a téměř současně vstoupil do pokoje recepční. Díval se na ni se zřejmým zalíbením. Vyjekla,

a protože ležela na pokrývce, kterou tak nemohla použít, svezla se na zem za postel.

– Buon giorno. Un signore vuole parlare con Lei.

Ustoupil, aby host mohl projít, a s úsměvem zavřel dveře.

– Prokristapána, ať jde přece pryč! zaúpěla ze země.

– Krucinál...! zakoktal jadrnou češtinou, – sorry, já netušil..., počkám v tom bárku na ulici, bože, to je ale vůl!

– Jsem na kongresu v Neapoli, řekl potom. – Co pijete v tuhle dobu?

– Doma nic, tady campari. Ale dneska si dám rád whisky.

– Cameriere!

Objednal italštinou, která mi přišla perfektní. Pak ho vrátil.

– Un momento... a vaše žena?

– Nejspíš to campari.

Protože tu ještě nebyla, mohl jsem to pro pořádek zkorigovat.

– Není moje žena.

– Rozumím, řekl a chápavě na mě mrkl.

– Myslím že ne. Ale na tom nezáleží...

– Každopádně je to kus. Ještě se to tak v Praze říká? Ted' mají asi jiný téma...! Já včera s hrůzou zjistil, že jsem pořád Čech jako poleno! Měli jsme mít normální briefing s Taliánama, přišel chief a vybalil to. A já z toho byl úplně down. Tak jsem dneska práskl do koní a přirazil k ambasádě, kdyby někdo z krajanů potřeboval radu nebo tak. Když tam někdo vyslovil vaše jméno, hned jsem si vzpomněl.

Ještě mluvil, ale už se díval přes mou hlavu a vstával s výrazem nejvyššího obdivu. Stín slaměného klobouku ležel jako krajka přes její ňadra, bez podprsenky téměř obnažená v hlubokém výstřihu. Minisukně musel vymyslet muž, který spatřil její nohy.

Bylo až fantastické, jak se mě to všechno netýkalo. Políbil jí ruku a znovu se omlouval.

– Pan inženýr, vysvětlil jsem jí, – vzal si sestru jedné mé dávné známé. Přišel nám nabídnout pomoc.

– To jste hodnej... a kde máte paní?

– Loni mi umřela... na rakovinu plic. Sama ji léčila. A v životě nevzala do úst cigaretu!

Ačkoliv celou tu dobu vypadal jako tvrdý, ostrý chlap, měl ve vteřině vlhké oči. Hlavou mi bleskla myšlenka, kdy budu smět znovu spatřit hrob svých rodičů.

Přestože nebyl ani trochu tlustý, vězel v tenkých italských šatech jako naditý. Měl vlasy Old Shatterhanda, důvěryhodné oči, široká ramena a bradu natrčenou stále vzhůru. Bylo neuvěřitelné, jak si umí příroda a práce uzpůsobit člověka k svému obrazu.

Ted' se omlouvala ona. Mávl rukou, a bylo to pryč.

– Když jsem tam v padesátém prvním dorazil, měl jsem akorát ten paper z techniky. Přečetl jsem si v novinách, že v Saskatchewanu vypsali konkurz na místo hydrologa, tak jsem si to stříhnul stopem. Bratru čtyři tisíce mil. Dělal to se mnou Japonec, Anglán, dva Američané a pět Kanadánů. Když se skončilo, zavolali mě ti chlápci dovnitř a ptali se: Odkud že jste? No z Československa... Never heard of it! Kde to leží? Ach, v Evropě. Oukej. Tak tady máte plány, klíčky i pušku a jed'te rovnou do terénu! K čemu ty klíče? K tý káře, co stojí na dvoře; budem vám ji strhávat z platu. A ten kanón? No přece na medvědy. Není to fór? Dneska jsem hlavní hydrolog provincie, která je velká jako půl Evropy, a můj chief, když jsme včera čuměli na večerní news, brečel se mnou jako stará kurva...

Bylo obdivuhodné, že po sedmnácti letech, až na ta anglická slůvka, která používal zcela automaticky, mluvil, jako by včera přijel z Prahy. I když... z té Prahy před sedmnácti lety!

– My jsme mluvili s manželkou doma jenom česky, i náš syn umí, přestože jinak je už Kanadán jako bejk. Jenomže je na koleji, a tak mám trabl. Jsem sám. Amerika je báječná, ale ženský tam stojej, dáma promine, za hovno. Kristepane, proč musej bejt fajn ženský akorát v tom podobaným Československu?? A proč jich tak málo utíká??

– Ted' budete mít příležitost, řekla, – skoro všechny pěkný holky jely letos k moři.

Čmárala cosi na rub jídelního lístku.

– Já přiznám bez mučení, že taky proto jsem tady, abych si nějakou narazil. Snad na to mám právo: bude mi čtyřicet, dřu od vidím do nevidím, přece tam nezksynu jako osamělej zlatokop? Jakej by pak měl život smysl?

Záměrně jsem se zajímal.

– A zvykne si tam?

– Ale jo. Mezi náma, problém vůbec není v tom, zvyknout si.

– Nýbrž?

– Odvyknout! Na podnebí, práci, prachy i na ty medvědy jsem si zvykl za pár dní. Ale dodneška jsem neodvyk, že ať člověk u nás potkal koho chtěl, moh se s ním bavit o všem možným a vždycky to bylo o něčem. V tom my jsme fantastickej folk! Tam se můžete bavit s hydrologama jen o vodě, se zubařem jen o stoličce a s cizejma lidma o počasí. Ale když ta holka nebude moc na kulturu, tak se jí povede. Kultura je v Americe groggy! Musí bejt spíš na ledničky, káry, air-condition a tak, nejlíp turistka nebo kajakářka, nevíte o nějaký?

Nevěděli jsme. Objednal novou rundu.

– Kdy jste odrazili z Prahy?

– V sobotu.

– Good heaven, to jste teda měli pípu!

– Jak se to vezme...

– To se dá brát jen tak, jak to leží. Ona totiž taková věc jako demokratickej komunismus není, v tom ti Rusáci mají docela pravdu. To, co dělal pan Dubček, to fakticky nemělo s komunismem nic společného, to byl jen obchodní název company, která změnila majitele i sortiment a jméno si nechala kvůli stejnejm kunčaftům. Komunismus je jenom jeden a naposled se nám představil včera v Praze, jestli máte first hand account o tom, co se tam děje. Všecky ty řečičky o konvergenci západního a východního socialismu nejsou nic víc než blaf. To, co třeba děláme my v Kanadě pro sociální uspořádání lidskejš věcí, a to, co má na mysli učitel národů Leonid Iljič, prostě nemůže konvergovat. Protože taky ten folk, co má za zády on, je už tak brainwashovanej, že mu pomůže leda zvláštní konstelace hvězd, anebo – dáma promine – mimořádně roztřískaná prdel. Je to holt novejš osumatřicátej rok, a až to zlikvidujou u nás, půjdou dál, protože třeba zrovna tady v tý zemi, co teď pijem ten drink, se najde dost hošíků, který je půjdou vítat chlebem a solí jako my tenkrát v květnu pětáctýřicet. Jestli můžu radit, a rád vám taky pomůžu, sbalte rance a jed'te přes louži. V Kanadě máme dost kopců, a když je našich venku taková síla, stálo by za to najít tam nějakěj novejš Říp a začít to pod ním znova. Těch pár kluků, co jste jim léta nadávali do zrádců, tam udělalo Čechoslovákům takovou firmu, že nám rádi dají třeba celou provincii. A ten folk si zaslouží, aby existoval, protože kam přijde, nechá za sebou work, a tam mu do něho jednou nebude nikdo kopat!

Recepční mě povolal k telefonu. Ještě cestou ve mně dozníval ten monolog, naivní, ale zároveň i velkolepý.

– Čest! pozdravil zřejmě ze zvyku, – vyřídili ti můj vzkaz?

– Ne.

– To jsem si mohl myslet. Teprv teď jsem skončil a sjedu rovnou pro vás. Vyříd', že se kaju, ale že to vynahradím. Řekni, že jí položím k nohám noční Řím.

Vracel jsem se s pocitem, že jsem jeden z mála Čechů, kteří zůstali normální. Navíc jsem vyrozuměl, že sympatie jsou vzájemné. Když jsem vyšel na ulici, byl také vodní inženýr předkloněn daleko nad stolek, držel její ruce ve svých a dlouze je líbal. Nadšeně se na mě zasmál.

– Jak říkám, my máme prostě fantastický squaw! Dokázala by tohle Kanadanka?! Slečno, vy byste byla v Albertě první dáma!

Na rubu jídelního lístku se skvěla zběžně načrtnutá karikatura. Srdečně pozdravován medvědy, vracel se na ní ke svým tokům s otepí čerstvých dívek. Chtělo se mi poznamenat, že by mu ji za tisíc lir a za pět minut pořídil každý ze studentů-rychlomalířů na Piazza di Spagna, ale pak jsem si spravedlivě uvědomil, že to má opravdu Made in. Omezil jsem se tedy na vyřízení vzkazu. Jak jsem předpokládal, přijala omluvu vlídně a návrh se zřejmým uspokojením.

Vodník se okamžitě začal loučit. Nechal nám vizitky se svými adresami v Neapoli, Montrealu i Edmontonu. Když pak ona přesto odcházela napřed, aby někde našla sprchu, ještě jednou jí políbil ruku.

– Kdybyste potkala nějakou kamarádku, přimluvte se za mě! Zůstanu tady do neděle, hotel Parco dei Principi. A kdyby byla jako vy, ať mě vzbudí třeba ve dvě ráno!

Doprovázel jsem ho přes ulici k širokému bouráku. Jídelní lístek s kresbou nesl jako svátost. Když jsme míjeli můj vůz, shýbl se a položil dlaň na rozpálenou tabulku s poznávací značkou.

– Pitomej plecháč, a člověk z něho málem cejtí jihočeský louky!

Konečně jsem se ho mohl zeptat.

– Vaše žena měla ještě starší sestru, taky lékařku...

– Jo, Barunku alias Betty.

- Co dělá?
- Ta se normálně zcvokla. Zabouchla se na dovolený v Havaně do hotelovýho doktora a zůstala tam s ním léčit revoluci!

* * *

5. X. 1949

(z deníku občana)

Praha

Kamarádi, Petře a Pavle,

promiňte oslovení, kterému jsme dávno odvykli, ale slovo soudruzi se dnes hodí ještě míň.

Vám patří můj poslední dopis.

Recitoval jsem Vaše verše, protože jsem jim věřil. Protože po všem, co jsme prožili do našich sedmnácti, i pro mne komunismus znamenal svobodu a spravedlnost.

Totéž pro ni, třebaže vyrostla v prostředí, o jakém se nám nesnilo. Na rozdíl od nás vědomě ztrácela. Pohodlí, přepych, domov. Proto si myslím, že byla z nás všech vlastně nejstatečnější. Snad nejsem objektivní. Ale pokud vím, byla i pro Vás živoucím dokladem síly našeho ideálu.

Na společnou plavbu

K zemi plné krás

My stavíme stavbu

Stavba staví nás!

Pod tím připsáno rukou autorů: Ofince ke vstupu do Komunistické strany Československa.

Když jsem Vám přišel říct, že vysokoškolský výbor její přihlášku vrátil, byli jste rozhořčení. Mluvili jste o dogmaticích

a idiotech. Slíbil, Petře, intervenovat. Později jsi jí vyřídil od tajemníka Hendrycha, že strana prožívá kritické období, kdy musí být bojovou organizací dělnické třídy. Ptal jsem se, proč v ní můžeme být my. Řekl jsi, že je nejspíš nutno rozlišovat předúnorové členy od těch, kteří se vždycky přidávají k vítězům; že se strana chrání před konjunkturalisty i za cenu dočasných křivd.

Mělo to logiku, a Ofinka se s tím smířila, ačkoliv současně byli přijímáni lidé, kterým bych nepodal ruku, ani kdybych se topil. Přesto dál recitovala Vaše verše. I na náměstí, které teď vidím z okna hotelu, ještě letos v dubnu, v den, kdy její rodiče a sestra utíkali na Západ. Čekali celou noc na smluveném místě nedaleko odtud. Ona zůstala s námi.

Vilu nabídla státu pro nebydlící, výměnou za místnost na koleji. Přestěhovala se tam s knihami, s kufrem šatů a s jediným přáním: dobře dostudovat, aby pak mohla léčit v osvozeném pohraničí –

*Kde naše revoluční moc
Má zrno přichystáno
Kde lišky dávají dobrou noc
A lidé dobré ráno!*

To všechno jste věděli. Co už nevíte, je: 15. září jsme se vrátili z Nové huti. Ačkoliv mohla pracovat jako zdravotnice na štábu stavby, byla se mnou v zednické brigádě. Prosil jsem ji, ať se aspoň nehlásí na noční směny. Řekla, že se chce osvobodit od své třídy. Že si chce vybojovat důvěru a najít samu sebe. Den před odjezdem dostala údernický odznak.

Den po příjezdu do Prahy jí na fakultě oznámili, že nebude zapsána do pátého semestru. Poukazovala na svůj prospěch, na FRODREV, ukázala jim ten odznak. V akčním výboru seděli

její spolužáci. Řekli jí, že není sama, koho tu reakce nechala hlídat majetek, že buržoazie je mazaná, ale strana chytřejší, a proto nepřipustí pátou kolonu.

Zakázala mi jít za Vámi, aby Vás nepřivedla do maléru. Poslechl jsem, protože jsem se spíš bál, že byste jí třeba řekli totéž. Musela se ještě tentýž den vystěhovat z koleje.

V jejich vile už bydlí jistý soudruh z vnitra. Vzal jsem ji k nám. Spala v kuchyni. Ale pořád neztrácela kuráž. Šla do Tesly, aby ji zaměstnali na běžícím pásu.

Ona pořád věřila, že nás přesvědčí!

Zřejmě si vyžádali posudek. Po týdnu jí sdělili, že nemohou rozmělnit dělnickou třídu buržoazními elementy, protože vyrábějí spojovací techniku. Zeptala se, co má proboha dělat. Ten kádrovák se zeptal jí, proč vlastně neodešla se svými rodiči.

Když nám to večer vyprávěla, poprvé se rozplakala. Okamžitě jsem prohlásil, že si ji vezmu.

Myslel jsem, že matku raní mrtvice. Naříkala, že je mi jednadvacet, že otec jako živnostník neví, co bude zítra, že musí oba dřít, abych mohl studovat herectví, a teď jim takhle zkomplikuju život. Řekla, že ten člověk měl pravdu, že se utíká pořád, tak proč nejde Olinka za rodiči, vždyť se tam bude mít jako prase v žitě.

Ano, řekla to přesně tak. Pak brečela vedle ní, hladila ji po vlasech a prosila, aby zůstala, jak dlouho bude chtít, to že z nás necity dělá ta doba...

Ta doba, kamarádi, které jsme společně dali své srdce, své síly i ten kousek talentu, co snad máme.

A tak teď sedím v hotelu na domažlickém náměstí a píšu Vám dvěma poslední dopis z Čech. Až ho dostanete, budu už „za kopečky“. Víím, že mě i Vy prohlásíte za zrádce. Ale neodcháším bojovat proti Vám. Jdu prostě s ní. Je to má povinnost.

*Unikám pouze zlobě
A vlast si nesu v sobě*

To mě konečně napadl můj vlastní verš.

Dopustili jste, aby stranická legitimace přehlušila rozum i svědomí. Já nemůžu.

Je mi strašně smutno a tiše volám spolu s Komenského Poutníkem:

BOŽE, JESTLIŽE JAKÝ BŮH JSI, SMILUJ SE NADE MNOU
BÍDNÝM!

Ale mně nikdo neodpovídá.

Sbohem. Budoucnost rozsoudí, kdo z nás měl pravdu.

Váš Slávek

Domažlice 2. X. 1949

Slíbil jsem C., že ji vezmu na Dětství Maxima Gorkého. Čekala u kina Sevastopol. Místo toho jsem seděl s Petrem ve Slovanském domě, u stolu, kde jsme se tolikrát ve třech skládali na jeden oběd a zapíjeli své triumfy sklenicí laciného druháku. Dneska jsme měli na pořádné víno, ale byli zdrceni.

– Co tam bude dělat? Herec! Neumí jazyky! Petře, stala se tragická chyba! Nikdy ho nedokážu nazvat zrádcem!

– Ani já...

– Udělal pro ni, co mohl. My jsme zbabělci.

– Zbabělec je ten, kdo jedná ze strachu. Máš z někoho strach? Ne, to jemu bohužel chyběla odvaha...

– K čemu?

– Rozejít se s ní...

– Měl ji přece rád!

– Já jsem ti jednou ublížil. Proč jsi přijal mou omluvu?

– Protože nás spojovaly důležitější věci. Moje soukromá nenávist by oslabila naši společnou věc.

– Ted' jsi to řekl sám. Jsme na frontě. Já jsem tenkrát selhal. Mohl jsi opustit armádu, ve které byli vojáci jako já. Ale podals mi ruku, a proto spolu válčíme dál. Proč to nedokázal Slávek?

– Slávka zranila křivda, která se nestala jemu. Měl proč mít ji rád. Ofinka patřila k nám! Dokážu pochopit, že nemohla být ve straně, ale proč ne ve škole? A. jí lidsky nesahala po kotníky, a přece smí všechno, protože má otce topiče!

– Ted' z nás mluví naše vlastní křivda. A hlavně naše měšťácká výchova. Budme rádi, že jsme pochopili nutnost revoluce. Ale to je vše. My dva nejsme proletáři. Vyrůstali jsme v teplých domovech, četli si knížky a nikdy nepoznali hlad.

– Já ano. Můj táta byl nezaměstnaný.

– Ale taky intelektuál! A to je něco jiného. Přečti si líp Marxe. Plechanova. Ať chceme nebo ne, jsme kultivováni tradicemi třídy, kterou nenávidíme. Proto bychom ji sami nikdy nemohli porazit. Vzpomeň, kolik revolucionářů z našich řad selhalo. Stačil jeden neúspěch. Nebo záchvat sentimentality. Proletariát je prostě otužilejší. Nemá co ztratit, a proto umí riskovat. Ví, že za prohru vždycky platí krví. Proto je nesentimentální. Musí spoléhat jenom na sebe. Nesmí plně uvěřit ani nám. Vzpomeň si na trockisty. Jak má uprostřed bitvy rozlišovat, kdo z nás je spojenec a kdo zrádce. Tragédie francouzské revoluce není v tom, že požírala vlastní děti, ale že se zalekla prolité krve, dřív než stačila zlikvidovat všechny své odpůrce. Vlna sentimentality vynesla do čela státu malého muže, který stál Francii tisíckrát víc mrtvých než revoluce.

– Ofinka není Napoleon. Milovala tuhle zem a chtěla léčit její občany tam, kam normálně nedostaneš doktora párem koní!

– Byla právě tak netypická buržujka jako Slávek komunista. Jenomže dělník, který měl v ruce její přihlášku do strany, a dělník, co dostal na starost vysoké školy, i dělník zodpovědný za kádrovou

práci v Tesle, ti všichni tři mají svou třídní zkušenost. Může nám připadat tvrdá, ale jak vidět, je koneckonců oprávněná. Ona nevydržela. Nezapřela svůj původ.

– Ale co měla tedy dělat??

– Víš to jako já. Byli bychom jí zařídili, aby se vrátila na stavbu mládeže. Nebo aby šla do fabriky, která nevyrábí zrovna vojenské vysílačky. Anebo do zemědělství, prozatím.

– Jenomže ona chtěla dělat medicínu!

– Jako tisíce lidí před ní, kteří měli možná ještě větší nadání, ale nikdy se nedostali na vysokou, protože otec byl třeba zrovna topič.

– To chceme nahradit jednu nespravedlnost druhou?

– Nechceme a nesmíme. Ale napřed musí definitivně pominout ta první. Proletariát má právo na své vlastní lékaře, vlastní učitele, vlastní důstojníky – a vlastní umělce, chceš-li! Taky nám dvěma může zítra říct: Chlapci, běžte na pár let do fabriky, abyste napřed poznali, jak o nás máte psát. Co uděláš pak? Taky zdrhneš za kopečky?

– Proč se hloupě ptáš? Znáš mě od včerejška? Půjdu vždycky, kam mě strana pošle!

– Protože už víš, že revoluce není jen zajímavá společenská hra. To se nám mohlo zdát, když jsme chodili do gymplu s hvězdou na klopě. Revoluce je úděl, který jsme přijali na celý život a se všemi důsledky. Jedním z nich možná je, že ovoce budou trhat teprve naši synové. Naše sláva nebude nikdy triumfem vojevůdců. Bude nejvýš v poctivém vědomí těch, kdo přežili palbu, že došli, kam dojít museli. Jestli ji opravdu tak miloval, měl ji o tom přesvědčit. Jestli to nebylo možné, měl mít tolik síly, kolik jsi měl ty.

Mluvil zřejmě o B. Donutil mě, že se k tomu vracím. Dnes už je to, zaplatpánbůh, možné.

Chyba nebyla v tom, že jsem ji měl rád. Vždyť jsem zůstal sám sebou. Chtěl jsem z ní udělat člověka naší doby. Právě za to mě

objímala. A kvůli tomu i opustila. Nebyl jsem to já, kdo našel tu sílu – to ona jedné květnové noci už neotevřela. Skvěle's mě šoustal, řekla mi ještě po telefonu, ale jinak ti ve věži straší Marx! Asi to bylo mé štěstí. Ještě teď, přiznávám, se chvěju, když vzpomínám na těch deset jarních týdnů, kdy mi denně dávala všechny klíče ke svému tělu. Já po ní šlel. Co by se stalo, kdyby mi byla řekla Pojd' se mnou?! Jistě bych nešel. Jistě? Snad...

Ta chyba byla v tom, že jsem se do ní vůbec zamiloval.

Petr má pravdu. Vybrali jsme si úděl, kterému musíme podřídit vše. Nejenom nenávisť oslabuje frontu. Bojovník nemůže hledat ani lásku na druhé straně barikády!

Snad ji konečně objevuji v C. Nechci to zakřiknout, byl jsem přece už dvakrát zklamán. Zatím jí půjčuji knihy, vodím ji na své milované filmy. Často se na ni v přítomnosti dívám. Mám radost, že reaguje jako já. Otce, komunistu, jí popravili v heydrichiádě, nikdy ho nepoznala. C. chce být také herečka, ale na rozdíl od A. především proto, aby příkladem těch nejkladnějších postav pomohla lidem žít. Přesto ji nepolíbím, ani nevyslovím větu, která váže, dokud si nebudu naprosto jistý, že by v těžké chvíli řekla totéž, co Fučíkova Gustina, když jí gestapák Böhm pohrozil smrtí.

„Pane komisaři, to není hrozba, to je má nejvyšší prosba: popravíte-li jeho, popravte i mne!“

Dnes vím, že by to B. nikdy neřekla. Ani Ofinka ne. Ach, Slávku, už ve chvíli, kdy jsi ji poprvé doprovázel, začala cesta tvé zrady.

Napsal jsem – zrady...? Napsal. Tedy to cítím.

Podruhé v životě jsem pil za mrtvého přítele. Jenomže Robert zůstane navždycky s námi. Ty ne.

* * *

24. dubna 1968

(z deníku spisovatele PK)

Praha

Přečetl jsem úplný protokol dubnového zasedání ÚV. Trvalo šest dnů, vystoupilo 144 diskutérů, byl schválen Akční program strany a složení nové vlády. Ten výkon patří spíš do sportovních tabulek.

Mezi jiným obsahuje Akční program tezi, která byla od založení socialistických států poprvé formulována jednou z komunistických stran a nejspíš vejde do dějin:

„Komunistická strana uskutečňuje svou vedoucí roli nikoli tím, že nad společností vládne, nýbrž tím, že se cele věnuje svobodnému, pokrokovému socialistickému vývoji společnosti. Svou autoritu si nemůže vynutit; musí si ji neustále zasluhovat svými činy. Svou linii nemůže prosazovat rozkazy, ale pouze příkladnými výkony svých členů a opravdovostí svých ideálů.“

Poprvé vystoupil i nový prezident – Ludvík Svoboda. Je to uklidňující. A rychle se na to zvyká. Novotného éra mi připadá vzdálená jako středověké Temno.

Ačkoliv byla poprvé uveřejněna údajně celá diskuse, doufal jsem najít v protokolu nějakou nepublikovanou pasáž, kde bych seznal něco víc o drážďanské schůzce hlav šesti „bratrských“ stran. Nenašel jsem. Vážili takovou štrapáci opravdu jen proto, aby nás přátelsky varovali před antisocialistickými silami a závěrem „popřáli, aby se naše dílo podařilo, a ujistili, že za námi plně stojí“?

Ale jak si vysvětlit, že tisk NDR zdůvodňoval pád Antonína Novotného zdravotními problémy? A jak chápat neuvěřitelné vystoupení Kurta Hagera, který označil vývoj u nás za „důsledek snah západoněmecké vlády Kiesingera a Strausse“? To tu přece ještě nebylo? Právě němečtí soudruzi mají až příliš vyvinutý smysl pro pochod v zákrytu, než aby učinili takové faux pas na vlastní pěst!

Nebo snad žádali naši velcí bratři něco jiného, tak docela jiného, že se nám to vedení stydí říct? Tak či tak vzniká nepříjemný dojem, že i obrodný proces má ještě pořád přízemí pro lid a v patře salonek pro zvané.

Březnové okresní konference s neočekávanou silou nabouraly rozlehlé základy pyramidy aparátčků, kteří po léta transformovali zbožná přání vůdců v politický systém. Krajské konference právě demolovaly i její střední část. Stoupající vlna odnáší univerzální funkcionáře, jejichž jedinou kvalifikací byla věrnost, někdy nadto jen předstíraná. Na jejich místa jsou kandidováni ti, kdo si nesou do funkcí přirozenou inteligenci, vzdělání, důvěru a především zázemí svých civilních profesí, jež je činí nezávislými na vrchnosti. Ústřední výbor si mohl přirozeně spočítat, že příliv dosáhne brzy k jeho branám. Některé diskusní příspěvky budí dojem, jako by byly předneseny v protipovodňové komisi.

„Znepokojující je především fakt, že demokratizační proces překročil tentokrát stranickou půdu a stal se věcí veřejnou, pro kterou v minulosti strany nenajdeme historickou paralelu...“

Vskutku znepokojující v zemi, která bojuje za občanskou i sociální rovnost přesně pět set padesát pět let!

Jestliže něco opravdu znepokojuje, pak je to situace v ÚV.

Sbor, který dal v lednu zelenou nové trati, stává se teď zcela paradoxně posledním bastionem staré gardy. Stojí už před Waterloo, anebo ještě na Elbě? Vzdor přísahám na prapor obrody je dosud teoreticky schopna jedním rozkazem ruky vrátit truchlivého Bonaparta z Čakovic.

BUDE MASO, SOUDRUŽKY, MASO BUDE!

Jen abychom to za týden v májovém průvodu neslyšeli od něho znova!

Jaký div, že sílí volání po mimořádném sjezdu strany. Jaký div, že ho dubnový ÚV jen váhavě slíbil svolat „tak, jak to dovolí jeho seriózní příprava“.

Jako předsedu pražské stranické organizace Svazu spisovatelů – a pochopitelně i z důvodů ryze soukromých – mě zaujaly především dva odstavce usnesení.

„Kratší diskuse se rozvinula v záležitosti udělení stranických trestů spisovatelům-komunistům PK, Ivanu Klímovi, Antonínu Liehmovi a Ludvíku Vaculíkovi. Všichni diskutující se vyslovili v tom smyslu, že udělení trestů bylo vysloveně administrativním opatřením, jaká jsou v stranické praxi nepřijatelná. Zářijové plénum rozhodlo na základě nesprávné, zkreslené informace, která mu byla o IV. sjezdu spisovatelů předložena.“

„Po zvážení všech skutečností dubnové plénum zrušilo vyloučení ze strany spisovatelů Ivana Klímy, Antonína Liehma a Ludvíka Vaculíka a stranický trest důtky s výstrahou soudruhu PK, a rozhodlo upustit od zavedení disciplinárního řízení se soudruhem Milanem Kunderou. Uložilo základní organizaci KSČ Svazu čs. spisovatelů, aby zhodnotila přípravu IV. sjezdu, jednání stranických skupin i jednotlivá diskusní vystoupení. Plénum též doporučilo přezkoumat usnesení, přijaté k odstoupení soudruha Jana Procházky z funkce kandidáta ÚV KSČ.“

Tím jsem byl fakticky pověřen, abych předsedal soudu ve vlastní věci. Organizace ho pochopitelně odmítla pořádat, neboť se zabývala analýzou sjezdu brzy po pogromu, se závěrem zcela jednoznačným. Mínila pouze, že akt nápravy musí odpovídat rozsahu škody.

Sdělili jsme tuto myšlenku telefonicky Ústřední revizní a kontrolní komisi strany. Orgán, pyšníci se zvuknou zkratkou ÚKRK, se poradil bleskově, neboť nám vzápětí volal pověřený pracovník.

– My vám tam hned pošleme jejich legitimace, pravidl pln optimismu, – a vy jim je prostě vrátíte.

Zeptal jsem se.

– A co když je nebudou chtít?

Na druhém konci drátu hrobové ticho.

– Nehledě k tomu, dodal jsem, – že my jsme se nevyloučili, takže nevím, proč bychom se měli sami přijímat.

Poté jsem tlumočil návrh výboru.

– My svoláme pražské spisovatele-komunisty, vy jim podáte vysvětlení, k tomu se vyjádří potrestaní – a pak se uvidí.

– No a co když je teda nevezmou...

– Tak je zas aspoň odnesete zpátky.

Je květen, čas lásky, vztahy jsou rovné a přímé.

Liehm byl v Japonsku. Vaculík s Klímou účast potvrdili. Stanovisko nezaujali. Dnešní aktiv byl proto navštíven jako premiéra dlouho očekávané původní novinky se špičkovým obsazením a dosud neznámým koncem.

Musel jsem myslet na poslední podobnou schůzi, která se konala před necelými sedmi měsíci pár domů odtud. Do Lidového domu v Hybernské ulici, kam jsme byli pozváni, aby nám byly veřejně vyneseny tresty, jsem přišel loni 6. října s půlhodinovým zpožděním: vrátil jsem se z hamburské premiéry Švejka po vlastní ose ve tři ráno. Soudruh Jiří Hendrych stál už na řečništi a z pověření ÚV strany i osobně soudruha AN četl levity svou obvyklou kadencí šesti slov za minutu. Volné židle byly jediné vpředu, což je v podobných situacích lidsky pochopitelné. Šel jsem tam.

Soudruh Hendrych mě spatřil a jeho kulatý obličej zbledl. Oblékl si sako, jež dosud viselo přes židli, a opustil sál s tlumenými výkřiky: Všechno proserete!

Nikoliv... to učinil o tři měsíce dříve na sjezdu; tentokrát vydržel, neboť byl svrchovaným pánem situace. Překvapen byl naopak sál, neboť po Praze šla už několik dní zpráva, že se – po vzoru Ladislava Mňačka – do drahé vlasti nevrátím. P. seděl na tribuně, cosi psal. Když zvedl oči a spatřil mě, radostně kývl hlavou.

Stačil jsem právě vyslechnout, že i mně hrozilo vyloučení, ale že vedoucí soudruzi včetně Nejvyššího vzali v úvahu mou svazáckou minulost a zejména pozitivní jádro mé hamburské polemiky s Günterem Grassem v Die Zeit o podvrženém manifestu českých spisovatelů, takže se rozhodli dát mi poslední příležitost důtkou s výstrahou. Po

sérii tvrdých háků následovala hned přestávka, abychom měli čas jít před diskusí do sebe.

P. zjevně čekal, až se pozdravím s kamarády. Přišel až těsně před začátkem druhého kola a silně mi stiskl ruku.

– Rád tě vidím. Už se říkalo, že jsi zůstal venku.

– To bylo asi zbožné přání. Jenže takovou radost já nikomu neudělám.

– Mně bys tím udělal leda průser.

– To vím. Na té hranici v Rozvadově jsem si už myslel, že jsi mrcha.

Ale pak ses zachoval jako bývalej brácha!

– První hláška byla, že jsi spáchal trestný čin.

– Ty jsi měl věřit mně.

– To jsem taky udělal.

– To je fakt. Tak ještě jednou dík.

– Za málo. Já ti zas gratuluju.

Znovu mi stiskl ruku.

– K čemu?

– Že jsi zůstal v partaji. Můžeš mi věřit, že to dalo fušku.

– To ti teda věřím.

– Doufám, že dneska neprovedeš žádnou vylomeninu...

Vracel se na tribunu unaveným krokem. Najednou mi ho bylo líto. Jaká náhoda způsobila, že dnes nesedím na jeho místě a on není tady dole v odbojném sále? Anebo to byl rozdíl povah...?

Pak jsem se tedy přihlásil a přečetl svůj šestistránkový dopis adresovaný ústřednímu výboru strany.

„... Je hrubým falšováním skutečnosti tvrdit, že sjezdová vystoupení Klímy, Vaculíka, Liehma, Kundery, Kosíka, mé i dalších soudruhů byla namířena proti straně. Pravda je, že kritické hlasy těchto i mnoha jiných komunistů se už po léta zvedají – jak je v normální politické organizaci zvykem – proti určitým soudruhům ztělesňujícím určité tendence, dle názoru mnohých straně škodlivé. Na sjezdu, stejně jako před ním, nebyla nikdy kritizována strana, ale metody řízení kulturní

politiky, litera i praxe tiskového zákona a jiné negativní jevy, za které nezodpovídá celá strana, ale zcela určití jednotlivci. Ti teď, stejně jako předtím, zakrývají stupňovanou pseudorevoluční tvrdostí důsledky vlastní nekvalifikovanosti nebo netalentu a dál vyhrocojí vzniklou krizi, jejíž skutečná analýza by byla nepříznivá především pro ně samé.“

„... Nepoznal jsem spisovatele, který by si reklamoval nárok na neomylnost. Mnozí – i já – jsme byli v dětských letech revoluce trubadúry schematismu. Soudruzi Novotný, Hendrych a další to rádi připomínají, chtějí-li zpochybnit naše dnešní stanoviska. Nikdy se však nezmiňují o tom, že v životě většiny z nás je přesto dělicí čára poznání, součet vlastních omylů, který jsme napsali sami a veřejně. V životě soudruhů, kteří nás nepřestávají přísně napomínat, podobná čára, bohužel, chybí.“

„... Beru-li v úvahu všechny okolnosti, nemohu považovat důtku s výstrahou, která mi byla udělena, za vlídnou velkomyslnost, ale za to, čím jediné je: za hrozbu, pokus o zastrašení a urážku své stranické cti. Žádám ÚV, aby přímo a bez prostředníků vyslechl mne i další obviněné, zčásti už vyloučené soudruhy, a zvážil znovu, nezaujatě, naše myšlenky i činy. Aby se přesvědčil, že tvrdá opatření, která postihla nejen několik osob a jedny noviny, ale v důsledcích i českou a slovenskou kulturu, celou československou socialistickou společnost a navíc i naše spojence ve světě, nebyla motivována ničím jiným než obavou, aby ve straně nezvítězily síly schopné překonat dnešní patriarchální systém a nahradit ho jiným, který by odpovídal úrovni i potřebám strany a státu.“

„... Píšeme rok 1967. S vědomím všech souvislostí nedopustíte, soudruzi, nová nespravedlivá škrtání lidí. Protože od škrtání z kandidátek a ze strany není nikdy daleko ke škrtání z umění – a ze života.“

Jiří Hendrych byl neprůhledný. P. viditelně nešťastný. V tu chvíli jsem pochopil, že my dva si už nikdy nemůžeme porozumět...

Ted' se psal duben 1968 – a změněn svět. Seděli jsme pro změnu v sále Poradny marxismu-leninismu v Celetné a já jsem bez průtahů požádal o slovo představitele ÚKRR soudruha Hlínu. Viditelně jím zmítala nejistota. Hned úvodem spěšně vysvětlil, že se ujal této mise rád, neboť se podzimního jednání o trestech nezúčastnil.

„Přijetí zářijových usnesení bylo ovlivněno složitou mezinárodní situací...“ – existuje vůbec někdy jiná?? –, „což vedlo při hodnocení vašeho sjezdu k nesprávnému použití administrativních a kádrových opatření. Negativní roli sehrálo též tvrzení soudruha Novotného, že příprava i průběh sjezdu byly organizovány ze zahraničí.“

„... Nyní je zřejmé, že v duchu demokratického centralismu se záležitostí neměl zabývat ÚV, ale základní organizace, kde byli jmenovaní soudruzi členy.“

„... Chybou ÚKRR bylo, že včas nerozpoznala podstatu a pravé příčiny sporu, že zatímco měla dbát o kvalifikovanou výměnu názorů, navrhla jmenováním nejvyšší stranické tresty.“

V závěru vyslovil politování i omluvu za tuto nespravedlnost a poprosil jmenované o převzetí stranických legitimací, které jim byly odebrány neprávem.

Protože jsem měl nejbliž k mikrofonu, ocenil jsem, že Ústřední kontrolní a revizní komise má pro rehabilitační činnost opravdu všechny předpoklady, mohou-li její členové střídavě napravovat ony křivdy, na kterých se náhodou nepodíleli. Je to další argument pro mimořádný sjezd, jenž by zvolil nové vedoucí orgány – včetně ÚKRR.

Jan Procházka osvětlil okolnosti, za nichž přestal být kandidátem ÚV KSČ.

„... Několikrát jsem se snažil mluvit s Antonínem Novotným na-prosto otevřeně. Říkal jsem mu, že pokračování v dosavadní politice vede národ do občanské války nebo jiné katastrofy.“

„...Těsně před naším sjezdem mělo ideologické oddělení vytipováno různé skupiny členů Svazu: lidi, kterým slibovali, lidi, kterým hrozili, i lidi, které prosili, aby na sjezd nešli nebo tam aspoň

nemluvili. Jednomu nabídli cestu kolem světa a na jiného hledali klacek. V té době uložilo předsednictvo ÚV Jiřímu Hendrychovi, aby mi vytkl velmi vážné nedostatky... Den před tímto rozhovorem jsem spolupodepsal dopis týkající se naší politiky vůči Izraeli. Soudruh Hendrych na mě dosti brutálně řval, že jsem vůl, že politice nerozumím, že se mám starat o literaturu a v první řadě napsat předsednictvu vysvětlující dopis, který bude rozhodovat o mé další existenci. Napsal jsem asi toto: Soudruhu Hendrychu, po rozhovoru s tebou ve mně zůstal pocit, že politika je něco, čeho se má člověk bát. Asi je lepší, když v ÚV nebudu, abychom se svými stanovisky navzájem nekompromitovali.“

Závěrem projevil ochotu podílet se dál na práci ÚV, ve kterém už zřejmě vládne jiná atmosféra.

K mikrofonu přišel Ludvík Vaculík, v brýlích a s kšticí vypadal jako neškodný ladič pian a mnul si nos. Napětí dosáhlo vrcholu.

„... Nové usnesení vlastně říká jen to, že se stala jakási procedurální chyba, že to nebylo vhodné, pěkné nebo správné. Neříká se nic k podstatě věci, tedy k názorům, které jsem na sjezdu vyslovil. V první chvíli u mne převažovalo takové hnutí, že není dobře být balíkem, který se jednou pošle poštou tam a toutéž poštou zase zpět. Zda člověk patří k nějakému společenství, vlastně nezáleží na něm, nýbrž na těch, kteří jednou řeknou ne a podruhé ano. Odmítnout to, což se mi velice chtělo, však nemohu, protože by to byla nafoukanost k lidem, o které mi jde.“

„... Budu rád v komunistické straně, která obnoví svou autoritu na základě působení především morálního, za podmínek, kdy dojde – vemte to obrazně nebo fakticky – k odluce strany od státu.“

„... Jinak mi jde stále o totéž, a to se nezmění ani tím, že by mě eventuálně tatáž pošta poslala zase opačně.“

Potlesk a úleva, že právě on, který programově odmítá taktizování, potvrzuje rozhodnutí mnohých. Ivan Klíma se připojil.

„... Nakonec musím říct, že ten půlrok v trestu byl v podstatě hezký, protože jsem poznal skutečnou lidskou solidaritu, zvlášť v tomto plénu, a to i u lidí, k nimž jsem třeba neměl nejlepší vztah. Ve světě, ve kterém žijeme, je to hodnota obrovská. Spolu s tím, co se děje v celé společnosti, mi to dává novou naději. A i když jsem byl rozhodnut, že se už na všechno vykašlu, dal jsem se znovu vtáhnout do víru událostí a budu usilovat o to, oč jsem usiloval dřív.“

Byli jsme vespolek dojati a náhle jsme pocítili, že by se vše pokazilo, kdyby jim legitimace opravdu vrátili ti, kdo je odebrali. Tak jsme je radši převzali, aby je vzápětí odevzdala přátelům členka výboru spisovatelka Volanská.

V diskusi k současné situaci vystoupil jako host staronový tajemník ÚV KSČ dr. Čestmír Císař. Konečně se vrátil z Rumunska, kam ho před léty odeslal jako velvyslance dnes tolikrát zmíněnou poštou sám Antonín Veliký.

„... Náš experiment vzbuzuje v některých komunistických stranách pochybnosti. Neměli bychom je dramatizovat, ale důsledně uskutečnit Akční program strany, aby se alternativa socialistické demokracie stala historickou realitou. To bude náš největší triumf, který odstraní otazníky nad směrem našeho vývoje.“

„... Vztah strany ke státu zůstane vždycky problémem. Komunisté budou i na základě demokratické volby dostávat do rukou moc. Je tedy nutno vytvořit záruky, aby jí nezneužívali, nýbrž aby podléhali demokratické kontrole jako všichni občané. Řešení je v tom, bude-li strana sama odvolávat z funkcí svoje členy, kteří zklamali, a to dřív, než ji přinutí tlak veřejnosti! Tak tomu dosud nebylo!“

„... Obrodný proces se neobejde bez rozsáhlé výměny lidí, od ÚV až po závodní výbory. Bude žádoucí provést přitom radikální restriktci aparátu, který již nemá plnit dohlížitelskou funkci.“

To byla ta věta, při níž jsem si uvědomil, že tu postrádám P. Dohonil jsem u východu pracovníci obvodního výboru. Podivila se.

– Ty nevíš? Včera ho odvolali z funkce.

- A co bude dělat...?*
- On snad umí jazyky. Jistě ho pošlou někam ven.*
- Usmála se na Císaře, který nás právě minul.*
- Ted' se tam přece uprázdnila spousta postů.*

* * *

1. V. 1950
(z deníku občana)
Moskva

Vzal jsem sekýru a rozštípal otcův mahagonový stůl na malé třísky. Pracoval jsem úporně, abych se zahřál a také abych nemusel myslet na chvíle, které jsme prožili kolem něho. Pak jsem zatopil v bubínku a díval se, jak v mihotavém ohni naposled vydává teplo mé dětství, mé mládí, mých krátkých dvaadvacet let.

Otevřela oči.

- Spi, maminko, řekl jsem jí. Proklínal jsem svůj hlas, ochraptělý mrazem, že není s to vyslovit něhu. Nemohl jsem ji ani pohladit; moje ruce byly plné mokvajících puchýřů. Zbyly mi jen oči, které neviděla, protože tajně vyměnila své brýle za tučet vajec.

- Spinkej, za chvíli bude teplo...

Usnula poslušně, jako by byla mé dítě. Zvedl jsem otce a odnesl ho do průjezdu. Byl lehký, síly mi vystačily. Přivázal jsem ho k sáňkám stejným řemenem, který kdysi chránil mne. Vezl jsem ho naší Wintrovou ulicí, kudy mě vodil na procházky, přes Hradčanské náměstí, kde mě každý 28. říjen zvedal na ruce, abych líp viděl ohňostroj. Ted' je měl tenké a bělejší než vlasy. Zastavil jsem a navlékl mu své rukavice. Zradily mě však prsty.

- Promiň, řekl jsem.

Svlékl jsem mu rukavice, abych ho dokázal táhnout dál. Chtělo se mi plakat, ale mráz nepustil slzy přes víčka. Z domů vyjížděly nové

a další saně, jako by se každý chtěl naráz pochlubit tím nejdražším, co kdy měl.

V petřínském parku, kde jsem stavěl své první pískové hra-
dy, kopaly ženy ve vojenských kožíšcích dlouhé a hluboké jámy.
Promrzlá země lámala nářadí i lidi. Čekal jsem ve frontě, která jen
pomalu postupovala. Dva muži brali těla a kladli je zručně na dno.
Chtěl jsem ho uložit sám.

– Nezdržuj, řekli unaveně, – živí mrznou!

Položili otce vedle cizí ženy s dítětem. Vrátili mi šátek, který mu
zakrýval tvář. Skoro jsem vykřikl.

– Nechte mu ho!

Jako bych ucítil ledovou hlínu na vlastním obličeji. Pokrčili
rameny. Chtěl jsem znát číslo hrobu. Řekli mi každý jiné. Nařídil
jsem ručičky hodinek proti rozhledně a kopuli Mikuláše, abych si
zapamatoval jeho polohu.

Cestou zpět jsem vybral příděl pro sebe i pro matku. Dávali pětá-
sedmdesát gramů otrubového chleba. Měl jsem ještě čtyři kostky
cukru. Uvařím jí k chlebu dobrou sladkou vodu. Až mi rozmrznou
ruce, nakrmím ji a budem si povídat o veselých věcech: jak zas
jednou rozsvítíme lampu a jak si dáme v restauraci čaj!

Oheň v kamnech ještě hořel, ale ona byla mrtvá. Snědl jsem
i druhý chléb – poslední z jejích darů. Prvním byl můj život. Co
s ním dál? S večerem vyplouvaly nad Prahu jako obludné ryby
stovky upoutaných aerostatů protiletdecké obrany. Chtělo se mi jít
a hodit ho těm rybám...

Myslíš si, má lásko, že to byl sen? Ne, to je příběh, který jsem
zkusil zasadit do vlastního života a města, abych jej spíš procítil.
Tím víc asi zní jako výplod nemocné fantazie. Ale jeho živý hrdina
stál ještě před hodinou vedle mne, uprostřed moře tančících párů
na Rudém náměstí.

– Kam jsi tedy šel...? ptal jsem se ho.

Šel na střechu. Byl nálet. Tu noc pršely zápalné destičky. Hasil je kabátem. Ráno rukovala domobrana. Němci zahájili další útok. Matku pohřbili sousedi. Zemřeli, než se vrátil, takže neví kde.

Jenom v Leningradě jich zemřelo milion. A ti, co zbyli, přesto nevydali jeho klíče. Existují slova schopná vyjádřit bídu i slávu téhle země? Kde se vzala síla, která od předměstí Moskvy, od leningradských hrobů i z trosek Stalingradu odrazila tehdy ještě nejmocnější armádu světa a obrátila ji v prach? Jak ji nazvat? Můžeš stokrát číst, a přece to pochopíš, teprv když tvůj vrstevník, který přešel Evropu pěšky, aby ho v Praze zmrzačil poslední granát války, pohlédne nad zdi Kremle a řekne vroucně.

– Stalin. V tu noc se stal mým otcem. A mou matkou vlast!

Zní nám to pateticky? Ale je to pravda. Jak nevzpomenout, že také husité se po ztrátě svého hejtmana nazvali Sirotky! Co měl dělat, k čemu se upnout, když ho smrt osekala jako strom? Na koho měl myslet, když usínal po útoku, pro koho se měl ráno vrhat na novou zteč? Jaký div, že všechno, co ztratil i več mohl ještě doufat, zosobnil muž, který řídil bitvu, jako předtím zápas o chléb a ocel?

Přiznávám: Když jsem jel poprvé z vnukovského letiště, vyrazily mi dech domky sroubené z klád, které prorůstaly z nekonečných předměstí až do samého centra Moskvy. Poválečná nouze našeho domova byla přepychem proti trvající chudobě sovětské metropole. Výkladní skříně, oblečení chodců, dokonce ani zařízení mého hotelového pokoje nemůže soutěžit s malými městy v českém pohraničí. Když mě poprvé požádali, abych napsal o Moskvě do pražských novin, byl jsem bezradný. Stačilo však pár týdnů, abych porozuměl a pocítil vděk, úctu i lásku.

Kolik let je revoluci, která vyšla přetvořit největší zemi světa z temného carství v moderní socialistický stát? Na podzim třiatřicet. Kristova léta! A od občanské války jedna nepřetržitá křížová cesta, provázená ranami do tváře i do zad.

Konečně jsem pochopil, proč mě sem strana vyslala do diplomatické služby! To básník, který snad ve mně opravdu je, dostal otázku: Jaké máš oči? Budeš spolu s nepřáteli výsměšně popisovat láptě, které si Země-Trpitelka ještě nestačila přezout, anebo objevovat zázraky, jež dokázala uskutečnit i v nich?

Bude to brzy pět let, ale ve mně dosud zní ozvěna běhu osvozenou Prahou. Kdesi blízko na operačním stole ležel ten stejně starý kluk z Leningradu, kterému právě brali nohu. Kolik takových potkávám denně na přelidněných bulvárech tohohle obrovského města. Ne, nikdo se nemusí bát o mé oči, dívají se dobře, aby dohlédly až pod kabáty a za zdi, kde tepou lidská srdce.

Nezapírám, že je mi tu někdy těžko. Nikdy nebudu diplomat. Příčí se mi mluvit jazykem protokolu s lidmi, které bych chtěl spíš obejmout. Vadí mi, že k nim nesmím domů; dosud se tak brání před špiony a zrádci. Chybí mi Praha. A chybíš mi Ty. Ale vím, že sloužím dobrým a důležitým věcem, i když jenom tím, že organizuju výměnu knih a písní.

Po třídě Gorkého sestupuje půlnoc, za několik vteřin probudí kremelské kuranty... mám otevřené okno... teď! V Praze je teprve deset, v Praze stále ještě trvá První máj, Petřín je plný milenců... a mezi námi leží dva tisíce kilometrů!

Nepočkal jsem ani na slavnostní střídání stráží u Leninova mauzolea. Chtěl jsem Ti co nejdřív napsat o celém dnešním dnu a především o největším zážitku svého života. Ale ještě předtím mi dala děžurná v hotelu poštu. Od táty – májová blahopřání. Od mámy – obvyklou sbírku starostlivých rad, které mi, chudák, dává od obecné školy. A od Tebe... otevřel jsem obálku, a pokoj oblékl černé šaty.

Asi proto jsem začal tím smutným příběhem, abych se ujistil, v jakém čase žijeme.

„Je mi smutno, protože jsem sama, a mám strach, že bude zase válka.“

Chtěl bych Tě obejmout a šeptat Ti celou noc jako před odjezdem. Tenkrát to byla slova lásky. Dnes by to byla slova víry. Protože dnes jsem konečně spatřil Jeho!

Stál na ochozu mramorové hrobky, ve které spí jeho učitel. Poprvé jsem si uvědomil, že už je o šestnáct let starší, přestože se narodil deset roků po něm..., to jen v mysli stárnou mrtví s námi, ve skutečnosti se otcové stávají našimi bratry a někdy i syny! Tak i žák, který tu ve vojenském plášti děkoval dlaní za pozdravy pochodujících tisíců, přerostl už svého mistra o celé čtvrtstoletí myšlenek i bojů. Nevnímal jsem hudbu ani jásot. Na vzdálenost několika desítek metrů jsem z tribuny pro hosty dlouhé hodiny sledoval každý jeho pohyb, gesto, pousmán, abych si je vryl do paměti.

Tak tedy není legendou a snem, on existuje, z masa a kostí, je tu, na kapitánském můstku lodi, která s námi směřuje do zaslíbeného věku. Nás, které zachránila její paluba v květnu 45, už vezla jiná loď. Vystavěli ji naši otcové a pokřtili krví a potem, aby se nikdy více nemuseli hrbit na cizích galériích. Vztyčili na ní tu lyrickou červeno-modro-bílou vlajku národní naděje a uvěřili, když bezpečnost plavby slíbily chránit bitevní křižníky slavných velmocí. Pak přišel Mnichov – a hrdá eskadra se na rozkaz špatných velitelů sobecky rozestoupila, aby nás mohlo přesněji zasáhnout torpédo značky Hitler.

Ta katastrofa se už nikdy nebude opakovat! Snad se Ti doma, na okraji té velké paluby, znovu zdá, že je nepřítel na dohled a připravuje se k útoku. Neboj se! Už nejsme malá posádka na rozbouřeném moři. Se Sovětským svazem, s Čínou a s ostatními národy, které připojily vlajky na stožár socialismu, je nás miliarda. Jsme největší mateřská loď světa – a já dnes i za Tebe pozdravil kapitána.

Tam, kde Kolumbův plavčík vzkřikl ZEMĚ!, zvoláme my a naše děti KOMUNISMUS!

Na takové lodi nesmí být nikomu smutno, má drahá! Na takové lodi není nikdo sám. Co na tom, že se dnes nemůžeme políbit?

Máme to štěstí, že jedni z prvních na planetě prožíváme závazek, jaký lidé dosud nepoznali. Tvoří ho naše láska i náš závazek ke světu. Oč jsme bohatší než ti, kdo šňerují své city do měšťáckého korzetu slz a žárlivosti.

Ted' je naše generální zkouška! Pracuju a poznávám, abych mohl lépe psát úchvatné příběhy ze života své doby. Pracuj a poznávej, abys je dokázala na scéně znovu proměnit v život, soustředěný z bezbřehosti do jediného okamžiku, ve kterém se zatřpytí jeho nejvyšší kvality. Nic menšího, ale také nic těžšího neznamení ta dvě magická slova SOCIALISTICKÝ REALISMUS, která se stala naším praporem. Jako se ve Stalinovi slila zkušenost a moudrost milionů, ať se v našem umění slijí jejich naděje. Klasikové marxismu nadarmo neříkají, že nejčistším pramenem realismu jsou pohádky. Nejsou menší literaturou proto, že v nich vždy vítězí Dobro a Zlo je poraženo. Naopak! Staly se živou vodou, která vracela i zoufalým víru. Dnes už víra vzchází na polovině světa, ale tím spíš musí i umění chránit její křehké výhonky. Postavme proti dekadentním hrdinům Západu hrdiny moderní pohádky, která se u nás stává skutečností.

Píšu Tobě, anebo sobě? A co to vlastně píšu? Píšu protest proti smutku, strachu a osamění. Píšu své politické a umělecké krédo i své vyznání lásky.

JE PRVNÍ MÁJ, JE LÁSKY ČAS...

Ty nezapomenutelné verše Karla Hynka!

PRVNÍ MÁJ, ČAS BOJE!

Ten věštecký pozdrav Jana Nerudy ze tmy devatenáctého století!

Jak bych měl nazvat svůj První máj já, jejich dosud neznámý pokračovatel? Ano, tak:

ČAS LÁSKY A BOJE!

Čas boje o lepší svět, do něhož jednou vstoupí Tvůj a můj syn, zrozený z času lásky.

Ano, právě tak nazvu knihu svých veršů a písní!

Pod oknem hotelu Nacional dosud proudí veselý zástup lidí, kteří uměli pohřbít své samoty, smutky a strachy mnohem strašnější, než mohou být kdykoli Tvé i mé. Ztrácí se v ohybu Gorkého třídy, ale nekončí, určitě pokračuje až tam, kam pomalu odplouvá srpek couvajícího měsíce, který mi vždycky připomíná monogram na Tvých kapesníčcích.

Zdá se mi, že kdybych nejbližšímu z nich řekl Tvé jméno s prosbou, aby je dal dál, muselo by za chvíli doletět až k Tobě. A tak to tedy zkusím:

C...!

* * *

Čtvrtek 22. srpna 1968

(z deníku turisty – pokračování)

Roma

Nestačil jsem pořádně vynadat recepčnímu, když Škoda MB přistála u chodníku. Bylo už pozdě měnit hotel, nechal jsem to na zítřek. Vrátili jsme se ke stolu. Krajan v rozčilení zapomněl zaplatit, takže jsme mohli rovnou zvýšit útratu. Blížila se šestá. Milosrdný bůh už sice odvolal svého střelce s plamenometem, ale whisky s ledem byla stále to nejlepší, co se dalo pít.

Zprávy, které přivezl, byly kusé. Mezi první obsazené objekty patří budovy Akademie věd a Svazu spisovatelů. Nic bližšího. Ambasáda zachytila nótu našeho ministerstva zahraničí vládám pěti zemí, která opakuje, že okupace je v rozporu s Chartou OSN i se zásadami Varšavské smlouvy, a žádá propuštění všech internovaných. V hotelu Praha se včera sešla pod ochranou vojsk část ÚV strany; v čele s Kolderem, Indrou a Biřákem vzala okupaci na vědomí jako realitu. Sestavili prý i jakousi dělnicko-rolnickou vládu, ale prezident s nimi vyběhl.

– Mrchy! řekl jsem, – konečně přiznali barvu.

– Myslím, že ji nemuseli měnit, namítl. – Měli k obrodnému procesu zásadní výhrady už od začátku.

– Nikoli! Pojali obavu o náš vývoj, teprve když zjistili, že nejde o řadový palácový převrat, ale o gruntovní výměnu kádrů, která se nezastaví ani před nimi. Pamatuju, jak se Drahomír Kolder dojatě zapřísahal, že uvolní své místo schopnějším politikům, jestliže neobstojí. Teď' zřejmě raději usoudil, že neobstála strana. Ostatně – co je normální a samozřejmé v mírové diskusi, dostává novou podobu v okamžiku, kdy teče krev!

Viděl jsem, že se nechce hádat. Jeho poslední informace daleko zastínila všechny předchozí. Nemožné se stalo skutkem: Od rána zasedal v kteréši z pražských továren XIV. mimořádný sjezd strany, kterého se účastní přes 80 procent řádně zvolených delegátů. Komuniké mělo být vydáno v noci.

Nedalo se než čekat. Mohli jsme se vrátit k našemu včerejšímu rozhovoru. Od začátku usiloval o přátelský tón.

– Nechtěl jsem samozřejmě říct, že přišli z tvé viny. Ale nemůžeme být přece tak naivní, abychom věřili, že je to nedopatření, které se zítra vysvětlí. Důsledky toho kroku jsou nedozírné a budou trvat léta. Nejen u nás, kde obnoví mnichovské trauma a probudí reakční nacionalismus, který začne identifikovat dočasnou mocenskou politiku Sovětského svazu se socialismem vůbec. O nic méně není postiženo celé revoluční hnutí. Komunistické strany Západu stojí a padají s tezí, že centrum naprosto respektuje národní specifiku. Co mají říkat teď'? Světová pravice je na koni. I Nixon může už dnes poděkovat Brežněvovi za své zvolení.

Já: To mají být argumenty proti mně?

On: To jsou argumenty proti politické slepotě. Když to Sověti přesto riskli, musela jim druhá alternativa připadat ještě katastrofálnější!

Já: Jakou máš na mysli?

On: Od chvíle, kdy socialismus po druhé světové válce zakotvil v celé řadě zemí, začal pro něj hlavní nebezpečí představovat jejich nerovnoměrný vývoj. Zatímco na jedné straně Československo a NDR vstoupily do společenství s vyspělou kulturou i vysokou životní úrovní, na druhé straně třeba Čína mu mohla přinést do vínku jen negramotnost a hlad; Sovětský svaz a ostatní lidodemo se pohybovaly někde uprostřed indexu. Vývoj tu disproportioni dále zvětšoval, křídla se stále vzdalovala. Zatímco jedni museli svému lidu obléknout polovojenskou uniformu, my jsme se rozhodli zrušit cenzuru a zapsat do stanov strany práva menšiny. Ramena váhy hrozila prasknout. Proto zasáhlo centrum: jednu miskou odlehčilo.

Já: To je krásné slovo. Vůbec, celé vysvětlení potěší jistě všechny, kdo tvrdí celých třiadvacet let, že Československo potřebovalo socialismus asi jako kůň ovády.

On: Rozhodující je, že socialismus potřeboval Československo. Chyba, které se dopouštíš, spočívá v tom, že posuzuješ dějinný vývoj kritérii jednoho lidského života.

Já: Pokud se pamatuju, slíbili jsme svým dětem, že budou žít v komunismu. Hodlali jsme se v něm dokonce procházet na penzi sami!

On: V tom je ovšem naše největší vina, a taky našich učitelů a vůdců. Iluzím nepřítele jsme čelili iluzemi domácí provenience. Místo revoluční abecedou jsme masy živili pohádkami. Líčili jsme jim pětiletky jako rychlovýtah do ráje, který se podobal Breughelovu, a ještě víc Ladovu Posvícení. V tom je odpovědnost politiků i umělců shodná. Protože stačila jedna studená válka a pár politicko-ekonomických renonců vlastní výroby, aby se veselice nekonala. A už nastal pláč a skřípění zubů, proč máme ukrajovat ze svého malého koláčku nějakým černým hubám. Leden to jenom dovršil. Ve chvíli, kdy Čína považovala za důkaz měštácké zrady i životní standard a politickou praxi Sovětského svazu, zahájili jsme slavnostně demokratizační proces. Copak to nebyla přinejmenším krátkozrakost?

Já: Úplně chápu, že sotva můžeš hořet nadšením při slově Leden. Právě v tvém případě jsem si kladl otázku, jestli nebyli zbytečně zahnáni do opozice lidé, kterým stačilo dát čas. Ale stejně by tě neměla opouštět schopnost střízlivé úvahy: Leden znamenal prakticky poslední šanci, jak u nás zachránit prestiž strany!

On: Nejsem malý kluk ani Antonín Novotný, abych si hojil mindrák pudovou nenávistí. Dokonce jsem si jist, že Leden byl nevyhnutelný. Strhl nám poutové brýle a nastavil obraz pravého stavu věcí. Objevil se rozvrat, který fakticky nastal už v roce 56.

Já: Máš na mysli Dvacátý sjezd sovětských komunistů?

On: Přesně! Nebudeš mě, doufám, podezírat, že chci hájit

stalinské deformace. Ale měly být odstraněny jinak! Chruščov se zachoval jako primář slavné kliniky, který rozhlásí, že tam léčili jen patologové. Komunisty celého světa postihl kolaps. Citlivější povahy, především inteligence, začaly v panice hlasitě pochybovat o základních principech revoluční teorie. Obnažily se celé úseky fronty, kam samozřejmě začala ihned pronikat kontrarevoluce. Extrém budí extrém: Následovalo utužení režimu, které vzápětí vyvolalo novou polární reakci. Od Chruščovovy řeči prochází socialismus permanentní krizí. Maďarsko představovalo její viditelný exces. Náš Leden byl méně zjevný, ale pro mnohé tím podezřelejší.

Já: Snad nehájíš ten enderácký canc o plíživé kontrarevoluci??
Vždyť právě nejsilnější a nejlépe organizovaná komunistická strana západní Evropy uviděla v Pražském jaru první praktický pokus o uskutečnění závěti Palmira Togliattiho!

On: Prosím tě, nepodléhej optickému klamu! Právě teď jsem mluvil dlouhé hodiny s vedoucími pracovníky sekretariátu IKS. To je ten starý paradox, že se oponenti odstavují do zahraniční služby, takže jsou v podobných situacích advokáty ďábla. Mluvili se mnou otevřeně: že si taky nejsou jisti, oč nám vlastně šlo. S odstupem, daným vlastní pozicí v kapitalistické zemi a především proletářským instinktem, chápou sovětský zásah jako zoufalý pokus zabránit hrozícímu rozpadu socialistické soustavy. Protože ten žvanivý penzista, který dnes loví ryby na své podmoskevské dače, ano, myslím Chruščoval, pustil z láhve strašidelného džina. Defenestrovaný stalinismus se vrátil dveřmi s rudou knížkou předsedy Maa.

Chce-li sovětské vedení úspěšně čelit útoku zleva – i ve jménu ostatních evropských stran –, muselo zamezit úderu pravice. Jen úplný amatér může přehlédnout, že obsazení ČSSR řeší současně i další problém. Nezdá se ti, že k té okupaci stačila možná třetina sil?

Já: Nevím. Jsem jen kapitán v záloze.

On: Pokud neměli v úmyslu vyprovokovat ozbrojený odpor sami, a to zřejmě neměli, protože to neudělali, nemuseli s ním přece vůbec počítat, vždyť celá naše obrana je směřována na Západ. Tak proč tedy ta zbytečná přesila? Možná pro to, čeho už také dosáhli. Západní aliance se bude zřejmě cítit nucena prodloužit existenci NATO. Ano, vždyť se chýlila ke konci. To by okamžitě uvedlo v pochybnost existenci Varšavské smlouvy, která byla výslovně označována za jeho protiváhu. Dovedeš si představit, jaká situace by nastala v Maďarsku, Polsku a NDR, kde socialismus zdaleka nestačil zakořenit jako u nás a kde hrají nemalou roli i protisovětské, dokonce ještě protiruské resentimenty?

Já: Panebože, chceš snad říct, že upřímní socialisté a přátelé byli obětováni ve jménu neupřímných?

On: Ve jménu poměru sil, který by se znovu změnil ve prospěch imperialismu.

Já: To je ale strašné!

On: Ale logické jako volný pád. Neuvádím to na omluvu, jen na vysvětlenou. Bez toho nemůžeme pochopit, jak na tom

vlastně jsme. A my to pochopit musíme, protože jinak zařvem. SSSR potřeboval získat bázi, na které by mohl odmítnout čínské obvinění z revizionismu a usilovat znovu o překlenutí sporu.

Já: To je naivita! I kdyby odvolali celý Dvacátý sjezd a poslali jim Chruščova v bedně, Číňané nanejdůš řeknou – Dobře, ale zařaďte se! Osvědčili jste svou nespolehlivost! Centrum hnutí bude napříště v Pekingu!

On: Já se opravdu obávám, že marxismus evropského typu prostě není schopen řídit skutečnou revoluci hladových, která je na pochodu v Asii, Africe a Jižní Americe. Klasický proletariát se vyskytuje v Evropě už jen sporadicky. Třídní vědomí dělnických mas taje v pokojovém klimatu konzumní společnosti. Jed' tu z Palerma do Milána a uvidíš ten trend! A intelektuálové? Stále častěji opouštějí revoluční pozice, když se dostanou do prvního konfliktu se svým svědomím, které nadále funguje v kategoriích buržoazního humanismu. Připomeň si jistý trojlístek přátel, co kdysi zaníceně upsal svůj talent i život revoluci. Nakonec zbyl jediný.

Já: Ty si ještě i po tom všem opravdu myslíš, že reforma je kontrarevoluce?

On: Myslím si, že jen ten uprchlý měl odvahu řešit svůj konflikt rigorózně: přiznat ztrátu a nepřekážet.

Já: Dovol, abych se vzpamatoval... Považuješ za přítěžující okolnost, že jsem zůstal komunista?

On: Zůstals ve straně, v tom je rozdíl. Ty a tisíce jiných inteligentů jste proměnili své soukromé trauma v politický faktor. Neadaptovali jste sebe k obrazu revoluce, ale revoluci k obrazu svému. Říkám-li ti mezi čtyřma očima, že důsledkem byla revize marxismu, pak nepapouškuju moskevskou Pravdu, ale pouze nazývám věci pravým jménem. Socialismus s lidskou tváří prostě nemůže existovat ve světě vlků!

Já: Něco podobného jsem už dneska slyšel...

On: Tak tomu konečně věř. Je to ta nejnebezpečnější ze všech iluzí, která v našem století už několikrát utonula v potocích krve. Proto byla od začátku odsouzena k jepičímu životu. Je to kruté, ale nesmíme si lhát: revoluce teprve začala.

Já: Ty jsi snad přímo trockista??

On: Ne... Jenom unavenej čtyřicátník trpící komplexem vlastní viny. Ačkoli jsem *věděl*, ačkoliv jsem byl skutečně schopen obětovat život ideálům našeho mládí, dopadl jsem vlastně hůř než ty. Jsem obětí stejné sentimentality, kterou vytýkám tobě. Jenomže *já* jsem byl v aparátu strany a tedy taky *já* jsem připustil její liberalizaci, kterou vidím už v tom, že se do jejího čela dostal naprosto neschopný amatér Novotný. Nechtěli jsme být tvrdí, ale neuměli jsme být jiní. Proto jste se mohli stát politickou silou. Proto spolu zapíjíme poslední hodiny strany. Vašimi ústy nabídl národu nesplnitelné. Prohrála a zaplatí za to ztrátou důvěry. Opouští scénu, na které nezůstala žádná jiná alternativa. Nadchází katastrofa,

za kterou jsme zodpovědní oba. Můžem se na ni odtud dívat dalekohledem televizoru jako na sluneční erupce a zpívat si s Dantem: *Lasciate ogni speranza voi ch'entrate!*

Při té hrozivé větě se nelogicky rozzářil.
Přicházela.

* * *

6. V. 1952
(z deníku občana)
Praha

Zavolala v půl desáté večer. Myslel jsem, že je to C. Málem jsem utrl sluchátko.

– Musím s tebou mluvit! řekla. – Prosím tě!

Za ty roky jsem potkal A. dvakrát, pokaždé s tím jejím obstarožním mistrem. Mohlo mu být dobrých čtyřicet. Oba jsme uhnuli očima. Pak mi Petr řekl, že ji vyhnali z domova. Přestěhovala se na divadelní kolej. A pan profesor si tam vybral novou. Z angažmá v Praze sešlo. Vše.

Máma už spala; co vede závodní kuchyň, vstává v pět. Táta jel dojednávat poznaňský veletrh. Čekal jsem na ni v parku a pak ji tiše provedl halou do svého pokoje.

– Máte obrovský byt...

– Ano, měnili jsme ho s jistou perspektivou...

Že budu mít s C. děti, neřekl jsem.

– Perspektivy...!

Ostře se zasmála. Počítal jsem, že bude jiná. Netušil jsem jak. I přes filtr pozdějšího zklamání se mi často vybavoval její obraz anno Domini 44. Válečné léto rozhlasového souboru v jižních

Čechách. Kulatá holčičí tvář s veselýma očima, rámovaná krátkými
cůpky. A taky první přednášečka mých veršů.

Ted' měla vlasy až na ramena, zženštěla a byla snad vyšší než já.
Největší proměnu však prodělaly její oči. Zdálo se mi, jako by byly
viděly víc, než stačily pochopit.

– Slyšela jsem, že se rozvádíte.

Zabolelo to. Ale před ní jsem nechtěl hrát obvyklou komedii,
kterou jsem zakrýval svou porážku.

– Taky se mi to doneslo. Třeba ji to ještě pustí...

– Byla bych se vsázela, že vám dvěma to vyjde.

– Asi jsme měli bydlet sami.

– Ale tvá máma je přece tak senzační!?

– Pokud se jí nesáhne na mě.

– To je zvláštní, vždycky je bita ženská...!

– Ale hlavně mi na ni chybělo pár let. To bys měla přece chápat,
ne?

Vzdychla a změnila téma.

– Něčeho bych se napila.

– Chceš kávu?

Zavrtěla hlavou skoro překvapeně. Najednou mě napadlo: Vždyť
je to na den sedm let od naší nenaplněné noci v povstání. Proto
přišla?

– Skočím něco koupit!

– Ne, ne... Mám zítra soud.

– Prosím??

– Budu souzená s protistátní skupinou.

Napadlo mě, že se zbláznila.

– Napadlo tě, že jsem se zbláznila? Snad... schovávala jsem Slávka.

– Slávek je přece na Západě!!

– Sebrali ho už začátkem března.

Otevřel jsem ústa, ale začala vyprávět, rychle a věcně, jako by si
opakovala roli. V únoru na ni čekal u divadelní fakulty. Nepoznala

ho hned. Byl večer, měl brýle a uniformu SNB. Řekl, že se vrátil, byl amnestován a rovnou odveden na Moravu. Ted' dostal dovolenou, ale rodiče se museli odstěhovat na Slovensko, nemá kde spát. Prosil, abych mu na pár dní pomohla.

– Měla jsem pořád klíče od naší chaty. Je kousek od Prahy a v zimě prázdná.

– Copak se u nás rukuje k policii??

– Myslela jsem, že snad právě z trestu...

– Nesmysl! Proboha, to tě nenapadlo, že mohl přijít jako špion nebo diverzant? Copak jsi nečetla o vraždě v Babicích a v Řevničově??

– Říkal mi, že je unavený a chce si odpočinout...

Byla tak naivní, anebo tak dobrá herečka?

– Po týdnu poděkoval a šel.

– Hlásila jsi to?

– Ne...

– Proč jsi to neřekla třeba mně? Nebo Petrovi??

– Já jsem se vás bála...

Měl jsem chuť vstát a požádat, aby odešla. Ale dřív se rozplakala. Snažil jsem se ji uklidnit. Každé slovo jsem z ní musel páčit: Přišli pro ni na kolej v pět ráno, v autě jí zavázali oči.

– To je fakt...?

Fakt. Byla do půlnoci vyšetřována. Korektně. Ptali se jí na školu, na divadlo, dostala oběd, cigarety, víno! Večer jí u koleje políbili ruku před očima všech, kdo ji už odepsali.

– Můžeš děkovat bohu, že to byli naši. Všude na světě bys dneska dopadla hůř. Prosím tě, proč pořád bulíš?

Pak přijeli znova. Měla potvrdit, že připravoval atentát na...

– Co!! Slávek chtěl zabít Klementa Gottwalda??

– Já o tom nevím...

– Tak oč běží?

– Přiznal prý, že se mi o tom zmínil. Přisahal jsem, že ne. Trvali na mém svědectví. Dneska jsem tam byla potřetí. Rozmysli si to,

soudružko: zítra buď jako svědek – nebo obžalovaná! Pak to ale bude napomáhání k přípravě – pět až deset let...

Vyletěl jsem.

– To je blbost! Dvanáct hodin před procesem ti nemůžou dávat na vybranou! Kdyby tě chtěli zítra soudit, museli by tě už dávno sebrat!

– Ukázali mi žalobu.

Zalpal jsem po dechu.

– A co ty...?

– Já přece nemůžu proti němu křivě svědčit!!

Uložil jsem ji s práškem pro spaní na své půlce gauče. Pak jsem jel k Petrovi. Neviděli jsme se vlastně od našich svateb. Jako zastara jsem házel na okno kamínky. Psal zrovna agitační brožuru o zakládání JZD.

– To je teď moje poezie.

Nikdy to nevyslovil, ale měl jsem pocit, že se mu pořád stýská po rozhlase. Přešel jsem rovnou k věci. Ohromil mě.

– Já vím. Psali se mnou protokol.

– Proč nevolali i mě??

– Víš, kolik toho teď mají. Uvedl jsem všechno, co mohlo svědčit pro něho.

– A ona?

O ní nevěděl nic. Rozčílil se.

– To je svinstvo. Ráno zajdem za prokurátorem!

Mluvili jsme tiše, ale přesto jsme vzbudili jeho ženu.

– Co se děje...?

– Dozvěděl se o Slávkovi, odpověděl.

– Pořád vám říkám, že jste důvěřiví jako děti!

Ona sama se podobala dítěti. Byla drobná, křehká, připadala mi téměř průsvitná. Ale šla z ní jakási podezřívavá přísnost. Myslím si, že to ona mě s Petrem rozvedla podruhé. O A. jsem už tedy nemluvil. Brzy se rozloučil.

Než jsem pak k ránu usnul vedle A., pozoroval jsem dlouho její tvář. Ve spánku nabyla svého dávného výrazu, byla prosta falše a neschopná zrady. Dávná urážka se rozplývala. Cítil jsem dojetí – a obdiv. Její postoj jsem skutečně nečekal.

Snad ji probudil můj pohled. V očích se rozhořivala úzkost.

– Pojd', řekl jsem.

Oblékli jsme se a jeli pro Petra. Taxikář nás dovezl až k bráně pankrácké věznice. Petr zazvonil a vytáhl své pověření.

– Jsem pracovník ÚV strany a to jsou mí soudruzi. Musíme mluvit s vězněm Pravoslavem L.!

Vedli nás nekonečnou chodbou. Každých pár metrů byla mříž, kterou odemykali vždy jiným klíčem. Za dveřmi cel bylo skličující ticho. Konečně poslední. Otevřeli ji. Byla prázdná. A. zatleskala.

– Vy jste ho pustili!

Všiml jsem si, že dozorce upřeně hledí na elektrické hodiny, po kterých kroužila tenká ručička.

– Za pět vteřin bude popraven. Ted'!

Věznici rozhoupalo strašlivé řinčení zvonků.

Byl to náš budík.

A., omámená spánkem, přicházela jen pomalu k vědomí. Máma už byla dávno pryč. Pili jsme čaj v hale. Jako vždycky na začátku měsíce byla podlaha pokryta stovkou papírových archů, polepených ústřížky potravinových lístků. Vyprávěl jsem o rozhovoru s Petrem. Nedařilo se mi ji uklidnit.

– Prosím tě! řekla náhle zoufale, – nemohl bys mě milovat??

Vyrazilo mi to dech.

– Ty víš, že jsem tě miloval..., a pak jsi sama...

– Neboj se! Já myslím jenom ted', jenom chvilku! Pro štěstí. Anebo na památku, kdyby si mě tam nechali! Ach ne! Zapomeň na to!

Na mou prosbu šla z domu napřed a těsně pod okny domovnice. K mému životu i k tomuto bytu patří dosud C. A patřit nepřestane...!

Na Soudním náměstí jsme se rozloučili. Neměl jsem, čím ji ještě povzbudit. Utrhl jsem si knoflík; mělo to s ní jakousi nejasnou souvislost. Zvlhly jí oči, krátce mě políbila.

– A za tenkrát se už nezlob, řekla, – já jsem v podstatě strašně pitomá ženská...

Ve dveřích budovy se zastavila a zamávala. Zdálo se mi, že mě ani nevidí. S úzkostí jsem si uvědomil, na co asi myslí. Že na tohle náměstí plné slunce a života vyjde třeba až za mnoho let...

Prokurátor nebyl o mnoho starší než my s Petrem. Pociťl jsem k němu obdiv. Takoví jako on teď nesli hlavní tíhu boje proti agentům západních rozvědek, kteří pronikali až na nejvyšší místa ve straně.

Ukázalo se, že četl moje verše. Zapůsobily možná víc než Petrův průkaz. Z ničeho nic začal recitovat.

*Skutečná láska velikou má moc
Roste z ní práce soudružství a děti
Nechodí k lidem na jedinou noc –
Přichází k lidem na desetiletí!*

Znovu mě napadla mučivá otázka, proč tahle moje sloka přesvědčila tolik lidí, jenom ne tu, které byla určena...

– Vlastně bych měl žalovat tebe, zasmál se, – ty jsi zavinil, že jsem se oženil. Chcete se podívat? Je to ovšem spíš lapálie. Přijďte, až budu dělat Slánského. To bude bitva!

Ale nám šlo o tu lapálii. Stručně jsem mu vyložil případ.

– To je přece sabotáž revoluční justice! Takoví vyšetřovatelé slouží víc nepříteli, a já se ptám, jestli nevědomě!

– Vyslovil jsi vážné obvinění, řekl. – Nechám ho prošetřit. Nicméně fakt je, že vaši soudružku žalovat musím.

– Známe ji osm let! prohlásil Petr. – Myslím, že může být souzena nejvýš pro svou blbost!

Prokurátor zalistroval ve spisech a rozhodl se.

– Má to vlastně můj zástupce, ale vyslechnu ji sám. Spolehněte se, soudruzi, že mi naleje pravdu.

Na odchodu jsem se odvážil zeptat:

– A on...?

– U toho je základní sazba doživotí. Jestli se ovšem neprovalí víc!

Nebyl jsem schopen mluvit. Petr jistě myslel na totéž. Jaké to musí být – uslyšet, že pro mě dovoněl les, vyschly řeky a zhasla města i hvězdy... na celý strašlivě dlouhý lidský život?

Byl přiveden za dvěma staršími chlapci, třetí z tuctu mužů, chlapců i žen, který uzavírala A. Auditorium bylo poloprázdné. Zdálo se mi, že nás zahlédl.

VÁM DVĚMA PATŘÍ MŮJ POSLEDNÍ DOPIS!

Mezi vysokými SNB se téměř ztrácel, byl hubenější, snad i drobnější než dřív. Zešpičatěl.

Ti dva starší byli bývalí důstojníci. Založili protistátní skupinu ve službách americké rozvědky. Spojení obstarával agent-chodec: on.

– Přišel jste tedy se svou milenkou Olgou T. do uprchlického tábora v Regensburgu, četl soudce, – byla tam její rodina?

– Ano, čekali na nás...

– Bydleli také v lágru?

– Ne.

– Kde bydleli?

– V hotelu.

– Bydlel jste také v hotelu?

– Ne.

– Kde jste bydlel?

– V lágru.

– Vaše milenka bydlela s vámi?

– Ne, s nimi.

– Proč?

– Nebyli jsme ženatí. Nechtěli, aby jejich dcery budily špatný dojem...

– Horší mohly těžko vzbudit, mínil náš prokurátor, – její sestřička se prodávala už v Praze.

Bože, on myslel B.! Polilo mě horko. Dobře mi tak...!

Ted' vypovídal Slávek, jak byl rodinou – slyšíme správně! ano, poslán zpátky přes hranici, aby přinesl od pražské tety rodinné šperky. Poprvé měly zazářit na jeho svatbě s Ofinkou.

– Přinesl jste je?

– Ne.

– Proč?

– Žádnou tetu jsem nenašel.

– Jak jste si to vysvětloval?

– Myslím, že nikdy neexistovala...

– Proč vás k ní tedy poslali?

Pauza. Měl skloněnou hlavu, shrbená záda. Mluvil stále tišeji. Poslední věta úplně zanikla. Styděl se před námi? Také prokurátor jako by myslel na nás s Petrem.

– Obžalovaný, mluvte hlasitě!

– Asi abych se nevrátil...

– Z čeho jste tak usoudil?

– Den po mém odchodu odjeli z Regensburgu.

– Kam?

– Do Ameriky.

Podívali jsme se na sebe s Petrem vyjeveně. To by si nevymyslel ani nejprimitivnější agitátor.

– Ale vy jste měl to pochybné štěstí, že jste znovu prošel. Jak vám bylo?

Nenechali mu vzkaz, peníze ani radu. Dva měsíce věřil, že se musí ozvat. Pak už byl na dně. Jako by to věděli, téměř na den přesně přišli za ním z CIA. Peníze, šaty, byt, budoucnost.

– Tedy budoucnost v Československu osvobozeném od komunistů?

– Ano.

– Smím se optat, na jaké místo jste si dělal zuby?

– Na žádné. Chtěl jsem hrát divadlo.

Vlna smíchu v obecnstvu.

– Kterému divadlu byste dal přednost, kdybyste si mohl vybrat?

– Národnímu...

Nový smích. Nám s Petrem bylo spíš do breku. Prokurátor se zasmál.

– To byste byl první herec, který se do Národního prostřílel!

Další čtyři cesty tam a zpět. Za měsíc budeme mít páté výročí maturity. Vidím ho dosud v uctivém postoji na školním stupínku, vidím v tělocvičně jeho válkou podvyživené tělo... Vy že chcete k divadlu? Vždyť byste jim tam vpůli monologu upadli!

Dvanáctkrát přeskákal, přebrodil a přeplazil stále ostřeji střeženou hranici. Poslední rozkaz zněl: zůstat prozatím k dispozici v Praze. Výstroj: uniforma SNB a falešné doklady. Výzbroj: pistole.

ALE JÁ NEODCHÁZÍM BOJOVAT PROTI VÁM...!

– Jaký úkol jste dostal tady?

– Odjet na Novou huť Klementa Gottwalda a zjistit možnost organizování sabotážních akcí.

– Nebyl jste tam dřív na brigádě?

– Ano.

– Takže jste jel bořit, co jste předtím pomáhal stavět!

– Ne. Nejel jsem tam.

– A kampak jste jel?

– Na chatu...

Nečetné obecnstvo se znovu směje. A. v poslední řadě obžalovaných schovala hlavu mezi ramena. Děvečko moje, má první ztracená láska, tuhle roli ti nezávidím...

– Takže vy jste vlastně první rekreant ve službách CIA!

Měl toho tenkrát dost. Všechno mu připadalo nesmyslné. Po týdnu se vrátil do Prahy a hlásil rezidentovi vymyšlená jména a adresy. Cestou ze schůzky byl zatčen.

– Obžalovaný!

Znenadání to prásklo jako bič.

– Měl jste v úmyslu spáchat atentát na prezidenta republiky a předsedu komunistické strany soudruha Klementa Gottwalda?

– Ne!!

– Jste si tím naprosto jist?

– Ano!!

Vzpomněl jsem na svůj sen a zamrazilo mě. Teď jsem pochopil, proč mluví náhle tak hlasitě, proč při řeči rozčileně zadrhuje.

– Pane předsedo, šlo vždycky jen o Novou huť Klementa Gottwalda! Nikdy o soudruha preziden...

– Obžalovaný! křikl prokurátor, – vy jste ztratil právo nazývat kohokoli v této zemi soudruhem!

Polední přestávka. Automat na náměstí. Neměli jsme potravinové lístky, jedli jsme mlčky bramborák s pivem. Až cestou zpátky vzdychl Petr.

– Tak nesmyslně si zničit život...!

A. přišla na řadu kolem páté. K čemu jí byly čtyři ročníky AMU? Stěží ovládala svůj hlas. Když zopakovala, co řekla včera mně, dal se do ní prokurátor.

– Řekl vám obžalovaný něco o svých záměrech?

– Ne...

– Svěřil se vám, že hodlá spáchat atentát?

– Ne!

– Atentát na soudruha Klementa Gottwalda?

– Neřekl mi vůbec nic!

– Setkal se s někým za ten týden nebo odjel během té doby?

– Ne.

Zdálo se, že pohlédl významně k nám.

– Nic vám neřekl, nikam neodjel... můžete nám, prosím vás, poradit, co jste tam spolu celý ten týden dělali?

– Mlčela. Cítil jsem, jak rudnu za ni.

– Měla jste snad s obžalovaným pohlavní styk?

– Po chvílce slabě kývla.

– Já neslyším, obžalovaná!

– Ano...

– Nahlas!

– Ano.

– Měla jste s ním pohlavní styk už dřív?

– Ne...

– Tak tedy až na té chatě?

– Ano...

– Protože jste se vůbec nedostali k řeči, soudím, že jste s ním měla pohlavní styk hned po příjezdu?

– Ano...

– Jde vám to vždycky tak rychle?

– Rozčileně jsem se otočil k Petrovi. Seděl bez hnutí, kousal si rty.

– Zeptám se tedy jinak: Byl to první muž, se kterým jste měla pohlavní styk?

– Zavrtěla hlavou.

– Odpovězte mi!

– Ne...

– Měla jste předtím pohlavní styk s více než jedním mužem?

– Ano...

– Udržovala jste tento styk s obžalovaným celý týden?

– Ano...

– Každou noc?

– Ano...

– Přes den také?

– Čekal jsem, že se zhroutí. Ale jeho hlas ji držel jako plavčíkovo lano.

– Také přes den?

– Ano...

– Pak ovšem začínám chápat, proč jste se vůbec nedostali k souvislejšímu rozhovoru. A ještě něco, obžalovaná: Měla jste po jeho zatčení pohlavní styk s jiným mužem?

– Ano...

Obrátil se s úsměvem k soudci.

– Pane předsedo, tenhle případ snad patří před jiný senát....!

Nevzpamatoval jsem se, ani když jsme na chodbě očekávali rozsudek. I Petr se zdál přesvědčovat sám sebe.

– Jestli teď říká předsedovi, že na trestu pro ni netrvá, tak jí chtěl dát zřejmě lekci, na kterou by nezapomněla!

Sál povstal. Slyšel jsem vlastní srdce. Dva rezidenti dostali doživotí. Slávek... devatenáct let! Ostatní pět až dvanáct. Ona – zproštěna žaloby.

Když ho odváděli, pohlédl znovu k nám. Bledý, zavrtěl hlavou, jako by žasl. V jeho očích bylo zděšení.

BUDOUCNOST ROZSOUDÍ, KDO Z NÁS MĚL PRAVDU...

Už rozsoudila. Ale až vyjdeš, budeme čekat. Slibuji! Revoluce se brání, ale nemstí. Vydrž!

Proboha, kolik nám to bude...?

Petr letěl na ÚV. Já jsem na ni počkal. Chtěl jsem jí blahopřát. Chtěl jsem, aby ani dnes nebyla sama.

– Teď půjdem na báječnou večeři. V Alcronu se jí bez lístků! My dva totiž máme dneska jedno výročí...!

Ani se nezeptala.

– Nevím, jestli příštích deset let vyjdu mezi lidi...

– Proč??

– Radši bych šla za špionku než za kurvu! A tou jsem pro tebe už od rána taky, vid'? Ne, prosím tě, nech mě radši jít!

Vrátila mi i ten knoflík pro štěstí.

Svítá. Nechce se mi spát. Nemrzí mě, že nepoděkovala. Bolí mě, že nepochopila. Že tolik lidí pořád nechápe. A proto musí trpět i v době, která vzešla, aby byl člověk šťasten.

Jsem šťasten?

Ano i ne.

Proč je na tomhle zázračném světě tak prázdný a smutný pokoj? Proč mě chce obejmout jiná, a ne ty? Co děláš, má drahá, má jediná C.? Kde jsi v tuhle noční hodinu? Kdy už pochopíš, že tě láska čeká jen tady, kde jsi ji opustila?

* * *

30. května 1968

(z deníku spisovatele PK)

Saarbrücken

Byl jsem na vrcholu blaha: Dvě hodiny jsem tahal před televizní kamerou drátěný plot, aby to hodilo iluzi jízdy. Konečně vypadla má ubohá hrdinka Lída Matysová úspěšně z vlaku. Taková láska škodí... Přišlo mi báječné, že jsem ty svoje až dosud ve zdraví přežil. Privil jsem dvojjazyčně – Na shledanou pozítří, vzal od přátel poštu do Prahy a jel. Svět se mi opět jednou jevil úžasným, takže jsem si dokonce zpíval.

Spojka začala drhnout už u Frankfurtu, ale ani to mi nezkazilo náladu. Celníci v Rozvadově mě pozdravili ve tři ráno jako rodného bratra.

Můj zdejší loňský striptýz se nám společně jevil jako legrační příhoda z dětství. Oznámili mi, že obrodný proces úspěšně pokračuje i beze mne.

U Plzně mi šla už jen čtyřka, ale řítil jsem se dál s vědomím, že je čas zázraků. Praha mě uvítala jako spící panna: nevinně netečná. Nechal jsem renaulta rovnou v motolském servisu. Nezaplacený mistr ho tentokrát vzal bez řečí. Dokonce mě osobně pro štěstí zavezl na Hradčana. Byl to první efektivní zisk z mé politické činnosti.

Na spánek bylo pozdě, na schůzky brzy. Probíral jsem poštu. Tak jsem objevil parte. P. ani S. jsem se nedovolal. Poslala je i jim? Chce nás mít za svědky svého vysvobození? Trochu morbidní, ale... proč ne? Pohřeb byl v pět v Motole. Musel jsem tam stejně pro vůz.

Když jsem pak vycházel z domu, minula mě šestsettrojka s Dubčekem. Chytil jsem se za knoflík a vyhlížel pro štěstí důstojníka. Projel kolem mne vzápětí: byl to ministr národní obrany. Od barnabitek, které povýšily z kláštera na stranický Hilton, kráčelo procesí veselých i kyselých mužů. Pochopil jsem, že na Hradě zasedne ÚV.

Byl bych už sotva stihl převlek. Musel jsem chodit od rána v tmavém. Při obědě jsem tvrdil Z., že je to na její počest.

Nebyl jsem si jist, že by mé pohnutky správně pochopila.

Ostatně jsem na to téměř zapomněl. Absolvoval jsem řadu setkání, vyslechl množství informací a rozborů. Navíc mě rozveselil dopis, který došel na základě našeho dotazu, zdali už není čas vrhnout světlo do jisté staré aféry. Už úvod byl impozantní.

*„NÁČELNÍK HLAVNÍ SPRÁVY STÁTNÍ BEZPEČNOSTI
výboru základní organizace KSČ Svazu čs. spisovatelů
Čj.: N/Ka-43/1-1968*

Vážení soudruzi... předem se i touto cestou omlouvám jménem svým i jménem pracovníků pasové kontroly v Rozvadově, zejména tamějšího náčelníka soudruha B., spisovateli soudruhu PK za z naší strany politováníhodný zákrok vůči jeho osobě, provedený v srpnu loňského roku při jeho cestě do Německé spolkové republiky.“

„... V předmětné věci bylo též vysloveno, ale jen mimo náš rezort, neodůvodněné rčení, že s. PK převážel do zahraničí závadové tiskoviny a korespondenci. K oběma věcem prohlašuji, že tato tvrzení neodpovídají skutečnosti... Jednalo se o normální odběr denního tisku, který si při pobytu v republice, jak sám na místě vysvětloval, nestačil doma přečíst, a proto si jej vzal na

cestu. Toto vysvětlení mělo být dostatečné i orgánům pasové kontroly a nebyl žádný důvod z těchto skutečností vyvozovat nějaké domněnky. Pokud se týče osobní korespondence, je toto jeho osobní záležitostí a nám nepřislušelo nějak do těchto věcí zasahovat ani vyslovovat určitá podezření.“

„... V rámci prováděné kontroly na úřadovně byl sepsán též zápis, že s. PK nepřihlášením určitých částek naší a cizí měny dopustil se valutového přestupku. Soudruh PK na místě podal k těmto skutečnostem vyjádření, dle mého názoru přesvědčivé... avšak teprve při dodatečném řešení celé věci zde v Praze bylo shledáno, že ani v tomto směru nařčení nemá opodstatnění, a proto i v tomto směru uvádím věc na správnou míru.“

„... Závěrem vás, vážení soudruzi, ujišťuji, že jsem již provedl opatření, aby se podobné případy nemohly opakovat. Se soudružským pozdravem pplk. J. B., zástupce náčelníka.“

Bylo mi lo hledět, jak si v tomto podivuhodném jaru si Státní bezpečnost osvojuje základy kindrštube. Škoda jen, že dosud nebyla schopna přiznat, co se u mne hledalo a kdo k tomu dal požehnání. Měl jsem další důvod mluvit s P.

Ve tři jsem si vzpomněl na pohřeb a hlavně na auto. Taxikáři vymřeli. Rozběhl jsem se k tramvaji a tak jsme se srazili.

Fantastické bylo, že jsem si na ni pár minut před tím po letech vzpomněl. Ale snad je to tím, že okolo pohřbů člověk automaticky probírá zásuvky svých vztahů. C., má první vskutku bolestivá láska, mě oslovila první. Málem jsem ji nepoznal. Vypadala ještě líp než před patnácti lety. Vytáhla žába s čapíma nohama, která se vedle ní snažila kráčet jako slečna, mohla být právě tak dobře její mladší sestra. Neprodleně jsem jí to sdělil.

– To mě utěšuje, pravila. – Když jsem tě tuhle spatřila v Komorním v první řadě s tím zajícem, měla jsem pocit, že je mi osmdesát.

– Tomu zající je šestadvacet, podotkl jsem.

– *Nech si to, nebo budu mít mindrák zas.*

Ze lži ji usvědčovalo, že si zejména kolemjdoucí muži vyvraceli krk, když ji poznali.

– *Tenhle pán byl můj muž, řekla čápici.*

– *Jó... my jsme se ho zrovna učili.*

Hodiny se zastavily. Byl modrý den, z Václaváku sem lyricky doléhal kravál pneumatických kladiv na stavbě podchodu a mladá dáma si odešla diskrétně prohlížet podprsenky. Mluvili jsme překotně o všem a o ničem.

– *Tuhle jsem se byla projít po Vyšehradě, tak jsem se zastavila u táty.*

– *Tvůj táta leží na Vyšehradě??*

– *U tvýho přece!*

O mámě se nezmínila. Máma ji zřetelně nechtěla. A ženské ženským neodpouštějí za hrob.

– *Napadlo mě, co by říkal, kdyby se toho dožil.*

– *Možná že by byl pro změnu konzervativní, řekl jsem, – on byl vždycky nekonformní!*

Byl jsem rád, že už o něm zas mohu klidně mluvit. Čas jako by odzbrojoval smrt. Hroby ztrácejí logiku a člověku se zdá, že může kdykoli zavolat na staré číslo či napsat na známou adresu.

– *On byl jedinej komunista, kterému jsem to nikdy nepřestala věřit. Zasmál jsem se.*

– *Děkuju za poklonu.*

– *Jestli ti to udělá radost, tak tobě už jsem zase začala. A když už jsme u toho: Našla jsem tuhle tvoje staré dopisy z Moskvy.*

– *Bože... to musí být šok! Z ducha i jazyka!*

– *Je. Mám ti je poslat, aby sis je spálil sám?*

– *Pošli! Ale dějiny se nepálí. Jsou protijed na další slepoty. Byť stejně neúčinný v politice jako v lásce.*

Dcera, střezící zřejmě zájmy svého otce, usoudila, že jsme si řekli až dost, a proto se k nám znuděně vrátila. Srdečně jsme se rozloučili. Mnohaleté mlčení se rozplynulo jako tolik jiných přízraků.

Litera C. mé soukromé abecedy. Udělala mi radost? Nevím. Jedno z několika přikázání, která jsem si uložil v roce 56, mi bylo od té doby svaté.

„Neučiníš si o sobě úsudku na základě cizí chvály či hany zleva ani zprava, neboť tvé království i moc i hanba jsou toliko v tobě, amen.“

Byl jsem jí však vděčen, že mne svou zradou – dá-li se tak nazvat, že si našla lepšího – byť nevědomky vykolejila z dráhy, na které dál zůstal P.

V tramvaji jsem si připadal jako venkovan, protože rekonstrukce centra dokonale zamíchala obvyklými linkami. Neustále jsem se ptal na cestu a průvodčí mi odpovídali s despektem; mé městské oblečení v nich zřejmě vzbuzovalo dojem, že jsem degradovaný politik, kterému právě vzali služební vůz.

Takových je, bohužel, stále příliš málo, než aby se to projevilo v městské dopravě. Všechny čerstvé rozbory se shodují v tom, že prodlení seje květy zla. Řada významných konzerv se zakopala na svých pozicích. Aniž by uznali za potřebné ztratit slovo o svém podílu na deformacích, začali se znovu identifikovat se stranou a podle osvědčeného klišé nafukovat bublinu antisocialistického spiknutí. Vedle sdělovacích prostředků vedou jako důkaz Klub angažovaných nestraníků a Klub politických vězňů, odsouzených v padesátých letech podle paragrafu 231.

Přemýšlím o nich pochopitelně taky. Jen závěry jsou zcela protichůdné. Myslím, že obranný sdružovací reflex nestraníků bude přímo úměrný výsledkům demokratizačního procesu ve straně. Po lednovém a/, jež vzbudilo pouze naději, musí následovat b/, které přinese jistotu. Úzkostné volání vůdců po jednotě strany dostává proto v dané situaci nebezpečný aspekt. Vyzvedl jsem si dopoledne předposlední Literární listy, kam jsem napsal úvodník právě na toto téma:

„Je načase říci si, že jednota patří mezi pojmy s velmi proměnlivou hodnotou. Vždyť jenom jednota strany před Únorem a po něm má zcela rozdílný charakter.

Předúnorová jednota byla mravná. Členové strany dobrovolně přijímali její revoluční program, protože obsahoval poselství lidskosti. Tento program plnili i kontrolovali.

Jednota padesátých let byla nemravná. Členové strany se dali degradovat na vojíny, důvěřující v neomylnost generálů. Generálové revoluci odlidštili. Vina padla i na vojáky.

Část strany z toho vyvodila nutné důsledky. Od té chvíle jednota fakticky neexistuje.

Vzniklá nejednota je zhruba úměrná podílu viny i názorovému rozdílu mezi Antonínem Novotným a Ludvíkem Vaculíkem. Musí-li být oba dosud v jedné straně, je tato nejednota opět mravná.

Dvě strany v jedné nemohou dlouho existovat. Strana dvou stran nemůže získat novou důvěru. Strana dvou stran může v nejlepším případě plodit nové kompromisy. Proto je nezbytně třeba mimořádného sjezdu, aby se komunistická strana buď očistila – anebo rozdělila.

Jedině tak může vzniknout strana nové mravní jednoty.“

Oprávněnost téhle úvahy až absurdně dokumentoval fakt, že se na dubnovém plénu ÚV přihlásil k obrodnému procesu – sám Antonín Novotný!

Ze všech rozhovorů jsem měl pocit, že se protinovotnovská koalice právě nyní definitivně rozpadá. To je samozřejmě užitečné, protože se v ní pomalu vezl kdekdo. Horší je, že přitom dochází k vážnějšímu přesunu sil. Mimořádného sjezdu se už neděsí jen konzervy, ale, bohužel, i mnozí mužové středu, kteří měli nezanedbatelný podíl na přípravě Ledna. Jistě se lekli také proto, že nejsou schopni vylézt ze své kůže a představit si jinou techniku řízení společnosti, než jaká jim byla po léta bytostně vlastní. Ale je to možná, ne – určitě je to i naše taktická chyba! Snad jim až příliš zdůrazňujeme, že už nikdy nebudou právi rolí, které by toužili hrát.

Ani nejlepší divadlo nemůže přece existovat bez průměrných herců! Herec, jemuž se průměrnost stále připomíná, je schopen zahodit i výstup, který by mohl zahrát velmi slušně. To málo, co přitom riskuje

sám, mu bohatě vynahradí zjištění, které je nejlepší náplastí na mind-rák: že v tu chvíli vedle něho klesá i výkon génia.

Možná že i proto vystoupil v Ostravě právě Alois Indra s kritikou novinářů, jaká v podobné intenzitě zazněla naposled loni, na adresu IV. sjezdu spisovatelů.

Nutno říci, že to má i svou pozitivní stránku. V odpověď se právě na největších ostravských závodech ustavily Výbory na obranu svobody slova. Když si člověk uvědomí, že od ledna dodneška vznášeli dělníci především mzdové požadavky – úhrnem bratru za 20 miliard korun –, pak je to událost klíčového významu: Dělnická třída uplatnila po letech svůj první požadavek politický.

Krajský výbor strany v Ostravě a nově zvolené silně progresivní městské výbory v Praze a v Brně přišly téměř současně s námětem, který nejlíp formuloval Zdeněk Hejzlar v článku Česká iniciativa: Setrvá-li vedení po zralé úvaze při svém názoru, že vzdor požadavku většiny komunistů nelze uskutečnit mimořádný sjezd dříve než v příštím roce, měla by být hned ustavena – třeba z delegátů krajských organizací – alespoň prozatímní vrcholová reprezentace komunistů českých zemí, obdobná dávno existující národní stranické organizaci Slováků. Byl by to jednak příspěvek k připravované federalizaci, jednak by vznikl důvěryhodný orgán, schopný převzít do sjezdu část mandátu zdiskreditovaného ÚV.

Návrh odpovídal potřebám doby a zásadám Akčního programu, jak ho převážně stylizoval Zdeněk Mlynář. Nebylo možné smést ho ze stolu ani přejít mlčením.

Podle zpráv se Alexander Dubček pokusil ještě jednou o kompromis způsobem jemu vlastním: Požádal některé členy ÚV, aby odstoupili sami, a tím zmenšili tlak na mimořádný sjezd či mimořádná opatření. Ve svém obdivuhodném entuziasmu se zřejmě dosud domnívá, že jim jde skutečně o zájmy strany. Až na jediného přirozeně odmítli. Kdo by taky opouštěl dobrovolně krám, když v něm může dál kryt své manko?

Otázka tedy cenila zuby jako dřív.

Cestou jsem si všiml, že se nejrozšířenějším módním doplňkem v Praze stalo tranzistorové rádio. Obyvatelstvo se zřejmě po mnohaletém půstu nemůže nabažit informací. Na refýži u Anděla jsem vyslechl z několika zdrojů konec zpráv.

Podle ČTK přijela do Československa právě dnes, zřejmě na počest pléna ÚV, skupina vojsk Varšavského paktu pod velením generála Kazakova, aby se účastnila cvičení spojeneckých štábů. Přišlo mi neuvěřitelné, že spojencům nikdo nevysvětlil, jak radostné nálady probouzejí hosté, kteří se dostaví na návštěvu, ačkoliv dostali telegram, že se v bytě právě maluje. Vzpomněl jsem přitom nedávné nezvané zdvořilostní návštěvy pracovníků sovětského velvyslanectví v Praze na Svazu spisovatelů. Jejich obavy, představy i rady vzbuzovaly dojem, že vykonávají svou misi v jakési cizí, nám neznámé zemi, zatímco u nás pouze přespávají. Kladli jsme si po jejich odchodu dosti zděšené otázky, jaké informace a doporučení asi zasílají své vládě a jaká z nich mohou vyplynout politická rozhodnutí.

Jedno právě vyplynulo: malá bratrská demonstrace síly. Celá ta politika se mi začala jevit jako počínání žárlivce, jenž po dvacetiletém věrném manželství navrhne ženě, aby nosila pás cudnosti.

Zbýval mi ještě čas. Od Renaultů jsem mohl vyřídit několik telefonů. P. se opět neozýval. Zato S. byl konečně na drátě.

– Ano, řekl mi, – vím to z novin.

– Ty jsi nedostal parte?

– Ne. Já bych se tam taky vyjímal trochu divně. Asi jako Kozinův duch na Lomikarově pohřbu.

– Jak se to stalo?

– V pátek večer odjel normálně z kanceláře. Oběsil se v garáži na ústředním topení. Našla ho v sobotu v poledne ona.

Tak se mi potvrdilo, že jeho smrt patří do série, která začala už v březnu. I Pražské jaro mělo mít své hroby. Někteří z tragických aktérů padesátých let se rozhodli zúčtovat sami.

– Měl bych mu být vlastně vděčný, řekl jsem, – tenkrát mi právě jeho zásluhou poprvé blesklo hlavou, že může být cosi shnilého i v jiném státě než dánském.

– Zákon společenského vývoje spočíval dosud v tom, pravil S., – že jedna generace něco rozmydlila a druhá ji vyhnala, aby to po ní dala dohromady. My to stíháme všechno sami. Naše děti budou mít dojem, že měly nejmíň po dvou otcích!

To mi připomnělo, že musím volat ještě jedno číslo. Místo příjmeného mezzo však zachraptěl neznámý bas. Položil jsem a vytočil znova. Bas tam byl zas. Vypadalo to, že jsou u nich zloději. Ostře jsem se zeptal, s kým mluvím.

– Ahoj, tati, řekl bas, – máma není doma.

– Ahoj, řekl jsem, – ty ses nastyd?

– Ne, řekl, – mutuju, to jsou hormóny, víš?

– Aha, řekl jsem, – vím, měl jsem je taky. No tak si to užij!

– Príma, žes přijel, přijdeš večer k nám?

– Ne, řekl jsem, – musím hned zase zpátky.

– Aha, řekl, – jó, ten tvůj článek v Literárkách byl príma!

– Aha, řekl jsem, – a rozuměl jsi tomu?

– No jasan, řekl, – všichni jsou to volové.

– Aha, řekl jsem, – tak si to snad radši přečti znova!

– No jasan, řekl, – tak se tam měj príma. A přivez mi, prosím tě, nákej katalog Paula Kleea a pak ty vampýří zuby, chci s nima strašit holky!

– Jasan, řekl jsem, – přivezu, pozdravuj, čao.

Zavěsil jsem svůj vlastní život a rozjel se k cizí smrti.

Tvář jsem si už nevybavil. Snažil jsem si představit poslední roky, měsíce a dny člověka, kolem něhož se zadrhovala smyčka svědomí. Kdy asi pochopil, že jeho právní služba straně se proměnila ve zločin? Tváří v tvář nebytí jsem pocítil k jeho činu jakousi úctu. Nevracel mu sice čest, ale přiznával lidskou důstojnost.

V malém motolském krematoriu bylo jen pár lidí. Podle jistých znaků nejspíš kolegové. Či snad staří přátelé ze Státní? Rozhodně se na mě netvářili příjemně.

Kdy jsem ji viděl naposled po tom soudu? Tuším v nějakém baru... rozhodně v té noci, kdy mi vyprávěla příběh manželství s tímto mrtvým. Tak otřesný, že jsem přes vysvětlení nechápal, jak s ním mohla zůstat. Ted' však držela za ruku dítě, asi pětiletého chlapce! Hlasitě plakala. Po letech jsem neměl pocit, že hraje jednu ze svých rolí. P. tu nebyl.

Myslel jsem, že se mnou chce mluvit, proto jsem čekal jako poslední v řadě. Řekla mi polohlasem v pláči jedinou větu.

– Proč jste ho uštvali...?

Ne, nikdy nepochopím logiku ženské lásky...

Noc byla jasná, vůz v pořádku. V Rozvadově měl půlnoční službu sympatický poručík, který na mě už loni při té mele povzbudivě mrkal. Za odměnu jsem mu ukázal omluvný přípis vysokého náčelníka.

– Kurva, pravil, – zas to kydlí na nás!

Československá loď, zakotvená u hraničních kůlů, splynula s bezměsíčnou nocí. Zmocnila se mě obvyklá nostalgie, která pokaždé začínala už tady. Musel jsem se znovu zasmát, že vůbec někdo někdy kalkuloval s mou emigrací.

V tuhle dobu nikdo nestopoval, ale i tak se mi zdálo, že je renault doslova přecpán osudy. Mých lásek, mých blízkých, mých známých i neznámých, mezi nimiž se zmítal, plynul, vlekl i letěl můj život. Na autobahnu jsem přísně držel stopadesátku, aby měl alespoň chvíli pravidelný rytmus.

Sedm set kilometrů jsem položil za obvyklých devět hodin. Minul jsem svůj hotel Am Staden a jel rovnou na televizní Hallberg. U pumpy stály desítky francouzských vozů. Generální stávka už vypila benzin od Biskaje až k Saaře.

Před studiem jsem potkal mladého rekvizitáře s bradkou, zaníceného příznivce německé mimoparlamentní opozice. Hrdě mi oznámil, že demonstrace proti nouzovým zákonům proběhla bezvadně.

– Ale ty starý fašisti v Bundestagu to stejně přijali! řekl rozčileně. – Myslím, že je budeme muset nakopnout jako ve Francii a u vás!

Poděsilo mě, že se právě zde potkávám s vlastním hloupým mládím.

Přišel jsem před prvním záběrem. Točil se začátek. Lída Matysová se pro změnu vrhla Petrusovi kolem krku. Příběh, ve kterém si lidé brali život pro lásku, mi přišel jako z jiného století.

Režisér Bělka si louskal u monitoru německé noviny.

– Nazdár, pravil, – prosím tě, jaks to všechno stih?!

Tak jsem se dozvěděl, že Antonín Novotný byl zbaven členství v ÚV a že Alexander Dubček nečekaně navrhl, aby se mimořádný sjezd konal už v září.

* * *

20. III. 1953

(z deníku občana)

Praha

Stokrát sepraná vojenská košile, která vybledla jako srpnová tráva, tuhé, neohebné kalhoty, snad podšité smirkem, řemen vydechující na dálku pach nové kůže, těžké poloholínky, upnuté řemínky, unavené oči, vpadlé tváře, ruce napuchlé zimou a pokryté fialovými škrábanci – jsem to já?

Ulice, ve kterých mrtvě visí černé prapory, mlčící tramvaje, zástupy nevyspalých tváří, rozhlas opakující dlouhé hodiny znělku Vyšehradu, skličující smuteční hudba z pouličních reproduktorů – je to mé město?

Slabá vůně parfému, cizí tichý dech, otevřený prádelník, v němž jsou úzkostně vyrovnány podivné modré a růžové vlny – je to můj pokoj?

Je to stejná planeta, stejný kontinent, stejné století, ve kterém jsem žil do 4. března...?

Ten den jsem nosil u Varů hlaveň těžkého kulometu bez střídání, každý z nás si zarputile hlídal své břímě, jako by mu pomáhalo přehlušit tíhu, která zavalovala srdce. Šli jsme spát, ale nebyl to zdravý spánek unavených lidí, spíš spánek před bitvou, spánek před soudem. Když dozorčí rozsvítil, nemusel ani promluvit, i když do budíčku zbývala hodina. Nikdo nevelel, a přesto se na nástupišti sešel celý pluk a čekal na osvobozující slovo. Ale i důstojníci, kteří přijeli ze svých domovů, zůstali němí. Nikým nevolána připochoďovala ze tmy plukovní hudba a do studené zimy zazněl Pochod padlých revolucionářů.

*Ne, nepadne svět do rozvalin
přes hoře které prožívá
je v našich srdcích mrtvý Stalin
mocnější než byl za živa!*

Několik nocí jsem psal verše, nepočítal jsem je, nepočítal jsem dny, chodil jsem do stráže i na dvorské cvičiště, jedl, spal a psal jako živý automat. Všechny naše myšlenky, naše naděje se upnuly k tomu druhému!

Zemřel devátý den po Stalinovi, jako by ho odmítal přežít.

Ten den jsem házel ostré granáty, studené jako smrt. Znovu a znovu se mi vnucovalo podržet některý o tři vteřiny déle... v ruce, kterou mi kdysi stiskl. Bylo mi, jako by končila epocha a my s ní.

Večer jsme nastoupili do stejného vlaku, který nás v říjnu přivezl do Karlových Varů, ostříhané a vyjevené. I když jsem chtěl projít svou občanskou zkouškou se ctí, začal jsem už tehdy počítat dny. Teď jsem se vracel domů, ale nevnímal jsem svět. Až do dneška, do jedné odpoledne. Vstříc té hodině jsme usilovně pochodovali celý týden, sem a tam, tam a zpět, po betonových drahách ruzyňského letiště, aby bodáky našich pušek splynuly v jeden jediný. Ta hodina přišla. Hodina poslední přehlídky.

Kdesi na druhém konci Prahy zazněla siréna, druhá, třetí. Jejich mocný chorál k nám letěl ze všech stran jako před pěti lety v Únoru. Tenkrát ohlašoval vítězství. Dnes oplakával smrt.

Stál jsem ztracen v přísně seřazených čtvercích na Letenské pláni. Jako já se zastavila celá zem. Utichly soustruhy i psací stroje, uprostřed jarních polí se zastavily vlaky. Jenom vítr vanul a plynul čas, voda v řekách a krev v lidských žilách. S ní připlouval do srdcí strach.

CO BUDE DÁL?

Korea a Vietnam krvácí, Německo buduje Bundeswehr, v Jugoslávii a v Řecku rostou nové lágry, v americké cele smrti čekají na zvuk klíčů Ethel a Julius Rosenbergovi. Zemřel Stalin, právě jsme pohřbili Klementa Gottwalda a napsali nám dovolenky. Viděl jsem poprvé vojáky, kteří se jen váhavě rozcházeli.

CO BUDE DÁL?

Sedím v pokoji z jiného století, dívám se na podivné předměty z hebké vlny a slyším, jak D. tichounce pluje ve snu. Zazvonila u mých dveří hodinu po tom, co jsem se vrátil od rozvodu s C. Neviděl jsem ji vlastně od léta, toho smutného léta, ve kterém jsem se snažil tak různě a tak marně přehlušit beznaděj. Přišla mi říct svým vždycky tichým hlasem, že se mnou čeká dítě a že si ho dá vzít.

Bože....! Ať jsem byl s kýmkoliv, v každém skutečném vzplanutí citu jsem přece vždycky myslel na ně! Věděl jsem už, jak krátký život má láska, ale to dítě jsem chtěl mít. Jemu jsem připravoval dar, úměrný zázraku zrození: vlast, kde se stanou skutkem nejbujnější sny lidstva. Poprosil jsem ji, aby si mě vzala. Týden po tom jsem s černým kufrem odjel držet svou stráž.

CO BUDE DÁL?

Život obou byl dějinami strany, znali ji jako zahradník zná svůj sad, věděli, z kterého výhonku vyrosté plevel. Kdo jiný než oni byl schopen rozpoznat i v nejvyšším vedení strany jidáše, kteří teprve před třemi měsíci přijali spravedlivý trest! Potoky slz tekly dnes

před tisícem katafalků v cechovních, kasárnách, školách i továrních halách. Kolik z nich patřilo krokodýlům?

Škúdcí, které už nestačili odhalit, tančí teď po našem neštěstí a sčítají poslední hodiny strany. Jak bez kapitánů najít v té bezhvězdě noci kurz, kterým lze proplout mezi Scyllou zrady a Charybdou vlastních únav i chyb? V Evropě, kterou už nevede žádná normální stezka, v Evropě zákopů, překážek a min, v Evropě, která se stává bojištěm, dřív než uzavřela mír?

Jsme armáda, která večer před bitvou ztratila oba nejvyšší velitele.

CO BUDE DÁL?

My jsme obdivovali a ctili Stalina i Klementa Gottwalda tak, že nás uráželo i jen pomyslet na jejich smrtelnost. Teď jsme zaskočení a otřeseni a chvílemi se nám zdá, že je všemu konec.

D. spí s uplakanýma očima.

– Nevím, jak to vyjádřit, řekla večer, – mám pocit, že se narodí do horšího světa, mám pocit, jako by byl už...

– Ano, dořekl jsem za ni, – všichni, kdo se narodí teď, budou už vždycky trochu pohrobci.

Usedám na kraj gauče, vyhublý, v tuhé uniformě, která páchne naftalinem. Za chvíli půjdu. Musím a chci. Kladu dlaň na její teplý, vysoký život, který se rýsuje v přísvitě pouliční lampy. Takový tvar má hora Říp, kde se počala existence Čechů. Přílbou hlíny ji nazval básník Seifert. Kladu dlaň na prilbu života.

Slyším tě. Nevím, kdo jsi, jak se jmenuješ, ani odkud a proč přicházíš. Ale jestliže ses rozhodl vstoupit do mého domu, je tvůj i se všemi a se vším, co k němu náleží, s láskou, zklamáním, prohrami, verši... i s touto nocí Velkých Mrtvých.

Až vyrosteš, dozvíš se jejich jména a budeš slýchat i číst o jejich díle. Žili ve svízelné, ale přitom slavné a krásné době. Byl to čas, kdy národy světa shazovaly okovy a zeměkoule se zachvěla pod jejich krokem. Byl to čas, ve kterém se nás starý podlý svět snažil

jako faraon strhnout do svého hrobu. Byl to čas boje – na život a na smrt. A právě tehdy, kdy jsme ještě jednou se zbraní v ruce chránili tvůj příchod, vedli nás oni dva.

Až budeš starší, budeš objevovat a poznávat Stalina, jako jsme my, narození po roce dvacátém čtvrtém, objevovali a poznávali Vladimíra Iljiče Lenina. Až budeš starší, budeš obdivovat moudrost a vtip Klementa Gottwalda, který nám bez výstřelu vyhrál Únor. Až budeš starší, budem ti o nich vyprávět uprostřed nepomíjivého jara, v němž se člověk člověku stane bratrem.

Spi klidně, človíčku. Aby to jaro přišlo, aby ho nespálil mráz, vstávám a odcházím znovu házet těžký obranný granát, ze kterého jde na mě strach. Abych se nebál, zpívám si do kroku.

*Nejsme dávno nejsme malincí
nechodíme nocí jako stádo ovcí
Není s námi Stalin – bud'me stalinci!
Není s námi Gottwald – bud'me gottwaldovci!*

* * *

Čtvrtek 22. srpna 1968
(z deníku turisty – pokračování)
Roma

Italka vstala z gauče a zapnula magnetofon. Ozvala se píseň Lary z Doktora Živaga, teplá a hustá. Začala se rozepínat. Pod sametovým kabátkem měla jen svou kůži. Musel jsem přiznat, že je nádherná. Pohlédla na mě se zvláštním úsměvem, na němž se spíš než oči podílely rty, a došla ke mně. Zůstal jsem sedět. Poklekla, vzala mou ruku do svých a položila ji na zip svých úzkých kalhot. Zavrtěl jsem hlavou, uvolnil ruku a vzal do ní opět cigaretu. Úsměv na tváři nezhasl, ale proměnil

se v masku. Zblízka jsem uslyšel pohrdavé zasyčení. Otočila hlavu přes ni k němu. Profil prozradil, že jí nemůže být víc než osmnáct. Překvapil mě: Zdvořile se uklonil, jako by se omlouval, a otevřel jí zdrhovadlo po celé délce nohavice. Italka přitom vstávala, až byla docela nahá. Ozval se potlesk. Zářivě se děkovala. Po mně hodila pohled jako nůž.

Rozsvítilo se. Vrchní doplňoval objednávky. Poručil jsem si opět seven up, přestože tu byla stejně drahá jako whisky, kterou si spolu před chvilí mí dva spolustolovníci připili na tykání. Byl okouzlující. Až příliš. Dosud nikdy jsem ho tak nezažil. Pil jsem limonádu, abych jí naznačil, že chci domů. Účinek byl opačný. Začala mě špičkovat.

– Slušně vychovaný člověk má dodržovat pravidla hry všude, řekla.

– Víš dávno, že je mi striptýz z duše protivný.

– Ale vy jste snad byli *oba* svazáci, ne?

– Patrně jsem poznamenán hůř než on.

– Netvrdím, že bych šlel, řekl, – ale taky mě to neuráží. Koneckonců je to návrat k folkloru starého Říma. Co ti na tom tak vadí?

– Nevím. Asi že se tak stylizují.

– Jak zvláštní, řekla, – u pána od divadla, jenž slzí, kdykoli Augusta žerou tygři, ačkoli ví, že je to pan Brodský.

– Tak je to asi v něčem jiném, pravil jsem už lehce podrážděně. – Třeba v jejich neosobnosti. Člověk v masce se na scéně proměňuje. Nahá ženská se před publikem popírá. Je bez tajemství. Je groteskní jako klavírní křídlo, které má místo strun reproduktor, je absurdní jako naše armáda, která už dvakrát v tomhle století stála tuny energie i prachů, ale pak se domnívala prokázat největší službu vlasti tím, že nebojovala.

– Oceňuješ, řekla mu, jako by na mně demonstrovala cvičenou opici, – jak se i od striptýzu dostane přes tři věty k politice? Byl vždycky takový mravouk?

Záměrně provokovala. Chtěl jsem jí připomenout jeden večírek, kdy donutila malou společnost hrát na fanty „až do těch hrdel“, aby pak dala políček důvěřivému příteli, který to vzal vážně. Chtěl jsem poznamenat, že jsem celý první rok nesměl v jisté situaci rozsvítit ani stupnici rádia. Ale řekl jsem pouze.

– Hodlám prostě zůstat v téhle věci amatér. Nikdy jsem na tom nebyl tak zle, abych musel ženským za svlékání platit.

– Patrně jsi platil mnohem víc, jenže to mělo jinou formu.

Byla to nahrávka na smeč, která mohla zasáhnout i ji. Zřejmě to dokonce chtěla, aby měla důvod zahájit další kolo. Od Perugie byla však jiná situace a v ní jiný i já. Nedalo mi práci se ovládnout.

– Bolí mě hlava, pravil jsem zdůrazněně přátelsky, – asi z toho vedra. Bylo by vám proti mysli, kdybych šel napřed?

Učinila, co jsem předpokládal: Odpověděla, jako by patřila k němu.

– Ale naprosto ne. Myslím, že se svedeme bavit i sami. Řekneš nám potom, jestli jsme už sovětská republika. Tvůj přítel v ní bude prezident a ty jeho disident, vid’?

On k tomu nepoznamenal nic. Když vstával, aby mi podal ruku, všiml jsem si, že začíná být opilý. Stiskl mi ji tak obřadně, jako bychom se potkali poprvé a naposled.

Šel jsem pěšky kolem monstrózního pomníku Viktora Emanuela, pod balkonem, odkud fascinoval své publikum největší herec italského fašismu Duce Benito. Via del Corso byla nezvykle tichá jako všechna města srpnové Evropy... s výjimkou našich. Moje podráždění pomalu ustupovalo. Také proto, že bylo konečně chladněji a přestával ze mě lít pot. Můj mozek, který byl na náměstí v Perugii zasažen třemi slovy

kamelota jako třemi kameny, začal náhle znovu pracovat, chladně a racionálně.

Jako vždycky, když se žene povodeň, ustoupily tam všechny složitosti našeho vztahu pudu sebezáchovy. Chytili jsme se jeden druhého, protože to bylo jediné, co bylo v minutě zmaru po ruce. Vlna se přelila, a my jsme tu, ohromení, poranění, ale živí. Zákon smrtelného nebezpečí ustoupil opět zákonům života. Příměří skončilo, a náš spor tu byl dál v celé své neřešitelnosti. Zatímco mne zavaluje tíha potopy, která padla na mé město, ona si bere plavky a očekává, že se půjdeme koupat...

V tiché ulici zabouřil křik. Od Piazza di Spania táhl průvod mladých Italů s potrhanými transparenty. ABBASSO BREZHNEV – VIVA DUBCEK! Doprovázela je policie na koních. Vzpomněl jsem italské písně, kterou kdysi zavál vítr do Čech právě včas, aby pozdravila tanky osvoboditelů. ABBASSO RE – VIVA STALIN!

Zaslechl jsem český i slovenský hovor a přidal se k malému ostrůvku blondatých vlasů.

– Kam jdete?

– Táhnem na zdejší Rusáky. Pojd'te s náma!

Byl jsem příliš unaven a především i teď neschopen roztloukat okna ambasad. Ostřeji než kdy mi přišlo, že to není český obyčej. Šli mým směrem. Sdělil jsem jim svou pochybnost, třebaže jsem chápal, že motorem jejich jednání je solidarita těch druhých a vlastní zoufalství.

– Zdá se mi, že kameny jsou argumentem světa, se kterým vedeme boj po celé naše dějiny.

Mládenec s chytrýma očima, který objímal kolem ramen uplakanou Godivu, na mě vyjel.

– Akorát že jsme ho vyhrávali jen tehdy, když jsme je házeli zpátky!

Širokým gestem ukázal na demonstranty, kteří hněvivě skandovali, jako by šlo o jejich věc.

– Podívejme se na ně! Kdyby vtrhly tanky do téhle ulice, lítaly by ze všech oken láhve s benzinem!

– A přemýšlel jste, proč v Praze nelítají?

– Protože jsme srabi! Protože nejsme hodni své existence!

Takový spor jsem už jednou v životě vedl. Pouze jsem vyměnil pozici. Stáří? Mé stanovisko hájil tenkrát chlapec Robert, který byl stejně mladý jako on. Bylo to v něčem jiném.

– Poslyšte, řekl jsem, – na co jsme právě narazili, se jmenuje česká otázka. Boj, anebo kompromis? Riskovat, že ztratíme všechno, anebo získat čas a prostor, ze kterého se obloukem znovu vrátíme na svou osudovou cestu?

– Jestli jste komunista, řekl, – a asi jste, protože mluvíte jako můj stařík, tak vám sděluju, že oblouk, co vede přes kriminály a popraviště, mě už nezajímá. Já se nechci znova učit, že telefon vynalezl Popov a Masaryk že střílel do dělníků. A už vůbec nemám chuť poznat sibiřský medvěd!

Připomněl jsem si muže, který potkal své medvědy v Kanadě. Drobný rozdíl byl v tom, že je potkat chtěl. Mladík s dívkou si mě přestali všímat.

– Viete, řekl třetí slovensky, – v Prahe sa už zatvára! Bude to opäť len také ako v päťdesiatych rokoch.

– Nesmysl! To by tentokrát museli zavřít milion lidí!

– A čo im to urobí? Azda nezatvorili viacerých? Amerikáni alebo Rusáci – všetci sú rovnakí žandári!

– Tak co si chcete vybrat?

– Švajčiarsko. Hovorili, že berú všetkých Čechoslovákov. Je to tiež Európa, ako u nás, len že to už nie je Byzanc!

Na Piazza Popolo jsem se odpojil.

– Kde idete vy? zeptal se mě.

Odpověděl jsem bez přemýšlení.

– Do Prahy.

– Pozdravujte tam kámoše kolaboranty! křikl chlapec s dívkou. Slovák mi rozpačitě zamával.

Šel jsem tichou ulicí, která se svažovala k hotelu, a byl jsem rozhodnut. Už se mi nechtělo pít campari, viset u rádia, žvanit o minulosti a nudit se na striptýzu. Od Perugia uplynulo třicet hodin. Moje zpoždění nebylo nedostižné. Rozhodl jsem se, že počkám, až se vrátí, a položím jí úplně poslední otázku.

Před hotelem se rozjíždělo embéčko s brněnskou značkou. Šofér prudce zabrzdil. Vyhrnula se rodina z Moravy. Mezi ranci na zadním okénku trůnila gondola.

– Dovezl nám ho zdejší autoklub! Našli ho u Benátek tady s tím!

Na víko krabice od bot zloděj aut kostrbatě napsal:

EVVIVA PRAGA ROSSA, PRAGA LIBERA!

– Jedeme domů, řekl šťastně. – V nejhorším to zkusím napřed přes tu Dyji. A co vy?

– Pojedu taky, řekl jsem.

– Nechcete s náma?

– Musím ještě počkat. Do půlnoci...!

Vyslovil jsem ten čas a věděl, že půlnoc je tedy lhůta, kterou dávám i jí.

– Tak to nás do Milána máte, já jezdím kvůli těm svejm ženskejm jako s hnojem.

– Už jsme byli okupovaný a vykradený, řekla paní, – tak ať jsme aspoň celí!

Mávali mi až za roh. Pak jsem vešel do hotelu a požádal, aby mi připravili účet. Spolu s klíči jsem dostal opět dopis s americkým orlem.

„Dear Sir,“ psal kulturní přidělenec, „právě jsme pro Vás obdrželi další depeši z Iow, stát Iowa. Očekáváme naléhavě Vaši ctěnou zprávu.“

DEAR SIR COMA UNIVERSITY OF IOWA STATE IOWA
SAMOZREJME UPRIMNE ZVE I VASI MANZELKU TECKA
V OCEKAVANI VASI ZPRAVY YOURS SINCERELY UNIVERSITY
OF IOWA STATE IOWA END+++“

Pozdě! vzkázal jsem jim nebeským telegrafem. Kostky jsou
vrženy!

* * *

28. IX. 1954

(z deníku občana)

Přibyslav

– To není náhoda, zasmál jsem se. – Četl jsem tvé polní letáky, tak
jsem se dal přidělit k vám. Ať spolu jednou doopravdy válčíme!

– Ale já se nevezu, řekl, – jdu pěšky s desantem!

– Tak mě vem s sebou!

– To by sis musel odpárat to zlato!

Byl v polní. Musel jsem uznat, že se má vycházková uniforma pro
takový podnik nehodí. Obrátil jsem se na velitele pluku. Srdečně se
mi vysmál.

– To jste si měl půjčit z divadla, soudruhu poručíku!

K pluku mě vzít musel. Měl jsem červenomodrobílou pásku
ředitelství cvičení a písemný rozkaz plukovníka Prchlíka z Hlavní
politické zprávy. Když jsem lezl z maringotky, slyšel jsem majora
velet:

– Zadělte ho k nějaký osádce, která moc nekecá. Něco blafnou,
on to napíše, a máme průser až na půdu!

Noc jsem prochodil s Petrem. Rozdával agitátorům papíry
a barevné tužky, aby mohli i za útoku vyrábět bleskovky. Činnost
politických skupin se prověřovala zvlášť. Po celém lese túrovaly
tanky, které zajížděly do východiště. O půlnoci začalo pršet. Desant

se ani nepokoušel spát. Posedávali mlčky pod chvojím, zabaleni ve stanových dílcích. Petr se zeptal nejbližšího:

– Tak co, soudruhu, jaká je nálada?

– Stojí to za hovno, soudruhu nadporučíku.

Ozval se smích. Namíchlo mě to.

– Nechtěl byste vstát, když s námi mluvíte?

– To bych nechtěl, řekl. – Ale co kdybyste se mi třeba vy dva ohlásili?

Než jsem se stačil znovu zesměšnit, vystříhl Petr pozdrav.

– Promiňte, soudruhu podplukovníku, já jsem vás nepoznal...!

Byl to velitel celého desantu. Kývl, abychom k němu přičapli.

– Lidi od rána nežrali, tak mi je tu neserte!

Patřil k jinému pluku a nepřijela jim kuchyň. Suchou stravu nefasovali, aby se prověřila činnost týlů. Přesto jsem namítl.

– Jestli je politická práce vůbec potřebná, pak zrovna v takovéhle situaci, ne? Když mají lidé hlad, ať aspoň vědí proč!

– Oni to vědí, řekl. – Kvůli těm hovadskejm proviantákům.

– Jistě rozumíte, oč mi šlo: přesvědčit je, že i s prázdným žaludkem musí splnit bojový úkol.

– To vědí taky. Pořád se zbytečně kecá a skutek utek. Čím víc vás bafuňářů, tím je tu větší bordel.

Rozdělil jsem se s Petrem o poslední salám. Pak jsme kouřili v dlaních cigaretu za cigaretou, přitisknutí zády ke smrkům jako odsouzenci. Byl jsem rád, že pořád existuje člověk, se kterým je možné po dvou letech navázat rozhovor přesně tam, kde skončil.

– Zpohodlněli jsme, řekl trpce. – On je dokonce dělník a komunista. Co může takhle chtít po jiných?

– Máš pravdu, ale s tím jídlem je to skandál. Pořád se zaklínáme třídním nepřitelem, a přitom největší hovadiny děláme dávno sami. Mysleli jsme si po procesech, že máme čistý dům. Tak co to je??

– Nalepili se na nás lidi, kteří používají stranu jako pláštěnku přes svou neschopnost.

- Ale kdo je za to odpovědný??
- To víš, že my.
- A co s tím tedy budem dělat?
- Prát se jako dřív. Musíme být nekompromisní a nároční, na druhé i na sebe. Jít příkladem ve všem, co děláme, v aparátu, v kumštu – i teď v uniformě!

Dělostřelecká příprava začala v 6.00. Odmítl jsem, když mi velitel tanku nabízel vatu do uší. Pak už jsem mu nechtěl říkat. Ženijní miny vyhazovaly do vzduchu hory hlíny. Byl jsem napůl hluchý. V 6.15 vyrostl na obzoru hřib. Pyrotechnici v roli Američanů suplovali výbuch taktické atomové pumy. První sled vyrazil v protichemických oblecích. Nebyl na ně hezký pohled. Uklidňovalo mě pouze, že ta síla patří nám. Vjeli jsme mezi nepřátelské bunkry. Desant seskočil, aby je vyčistil. Zhlédl jsem Petra. Klusal těžce shrben oranicí, nesl někomu hlaveň minometu.

JÍT PŘÍKLADEM!

Den rychle uběhl. Za Olomoucí jsme jeli po okreskách. Hlad a déšť přestaly vadit, protože v obcích stála hejna mávajících děvčat. Pak přišla Vysočina a noc. Tankový pluk byl součástí armádní rychlé skupiny; pronikla hloubkou německé obrany jako severní rameno kleští, které mělo do 6.00 ráno dosáhnout Příbyslavi. Ze sluchátke v přilbě přšely rozkazy urychlit postup.

Seděl jsem na věži T-34. Bylo to zakázáno: předevčírem se převrátil tank se záložníky, kteří odvykli základnímu reflexu – spustit se dovnitř. Oba byli doslova přestřižnuti. Ale byl jsem tu navíc a pode mnou seděl střelec. Chyběl mi kabát a z mé sváteční uniformy byl vodou nacucaný hadr. Začala mi být strašná zima. Záviděl jsem desantu: přivázali se za věži opasky k průduchům motoru, odkud sálalo horko. Pravidelně se ve spánku obraceli.

JÍT PŘÍKLADEM VE VŠEM!

Také kuchyně tankového pluku se beznadějně ztratily. Dokud bylo vidět, trhali jsme za jízdy nesklizená kyselá jablka. Od včerej-

ška jsem vykouřil dobrou stovku. A byl jsem bez informací. Rozkaz velitele pluku byl splněn: má osádka uměla jen maďarsky.

Lilo naprosto příšerně. Vjeli jsme znovu na lesní cesty, které se okamžitě proměnily v bažinu. Tanky vyryly hluboké brázdy a gazíky zůstávaly co chvíli viset na nápravách jako přišpendlení brouci. Lidí se zmocnila podivná zuřivost, která vybuchovala dovnitř. Nikdo už neměl sílu nadávat. Osádky uvízlých vozidel prostě seskákaly a posunovaly je mlčky jako burlaci o pídě kupředu, dokud kola nezabrala.

Rozhodčí v extrovkách s bílými páskami vraštili na svých stanovištích tragicky čela a psali kruté hodnocení. Cvičící velitelé se na ně dívali jako na vlastní smrt. Pak jsme uvízlí úplně. Motory zhasly. Brodil jsem se blátem dopředu. Byl tam solidní most s vysokou nosností. Měl jedinou vadu: nad vozovkou visel provázek s tabulkou VYHOZENO DO VZDUCHU. Sto metrů stranou se brodili ve vodě ženisté, kteří stavěli ponton. Představil jsem si masu tanků a specializovaných vozidel, která vázla za námi. Na desítkách kilometrů tam mokly, mrzly a hladověly tisíce mužů. Bylo jasné, že se útok hrouť. U mostu jsem uslyšel rozhořčený ochraptělý hlas.

– Co jsem vám uložil??

Mé životní dvojče tu plihlo v ukázkovém pozoru.

– Soudruhu majore, měl jsem provést politickou informaci.

– Měl jste provést informaci, měl jste svolat komunisty a svazáky, měl jste převzít závazky! Času bylo dost, stojíme potřetí!

– Soudruhu majore, lidi většinou spali...

Vmísil se malý tlustý podplukovník – rozhodčí.

– Vydal jste nějakou bleskovku nebo bojový leták?

– Ne, soudruhu podplukovníku...

– Tak co jste vlastně dělal??

– Zkoušel jsem najít polní kuchyně!

Major-nadřízený začal křičet. Bylo průhledné, že si dělá před rozhodčím alibi.

– Jste snad pingl?? Dal jsem vám k tomu rozkaz?? My nejsme Charita!! Máme své úkoly, které se hodnotí! Snižujete známku celé divizi! Hlad máme všichni, ale jestli vybuchl týl, nesmí vybuchnout právě politické oddělení! Okamžitě proveďte rozkaz!!

– Soudruhu majore, dovolte mi s vámi promluvit...!

– Nedovolím!! Odchod!!

Odpochoval do tmy. Dohonil jsem ho.

– Posranej papírník! cedil mezi zuby; poprvé v životě jsem ho slyšel říct sprosté slovo. – Dám to přes ÚV strany Hlavní politické správy. Dřív buzeroval jednu prodavačku, a teď celou divizi!

– Kam jdeš, Petře?

– Vzbudím komunisty i svazáky, abych je informoval, že stojíme, chce se nám chrápat, brečíme hlady, ale ráno v šest nula nula musíme dobýt Přebyslav. Jistě je to znova překvapí i potěší!

– Můžu ti nějak pomoci?

– Můžeš, řekl pojednou jiným tónem, – můžeš mi velice pomoci!

Přestal se zlobit a rázem měl svůj obvyklý dychtivý výraz.

Šli jsme každý z jednoho konce podél nekonečné řady téček. Probuzení výsadkáři klopytali za námi. Tvrdé spáče jsem přehlédl. Vprostředku se nás sešlo ke čtyřem desítkám. Na pluk to moc nebylo. Vylezli jsme s Petrem na nejbližší téčko. Naštěstí přestalo pršet.

– Nekouřit! poručil, – hledá nás letecký průzkum! Soudruzí, asi byste mi pak vynadali, kdybych vám teď zatajil, že s námi útočil známý básník. Tady je! Má naštěstí dobrou paměť, takže nepotřebuje světlo!

Někteří slyšeli mé jméno prvně, ale většina byla zaujata. Básník v téhle situaci je zřejmě překvapil víc, než kdyby potkali Sněhurku. Sedm let po Únoru jsem tedy zopakoval FRODREV. Rozdíl byl jen v repertoáru. Chtěl jsem recitovat politické verše; snad jsem v poslední době konečně pár slušných napsal. Ale když jsem je viděl pod sebou, ztuhlé, ospalé, s bahnem až za ušima, hrábl jsem do strun

lyriky a vtipu. Ozval se první smích a slabý potlesk. Tak novou! Ze tmy se blížil cinkot samopalů. Hladový baryton zařval.

– Žerie sa tuná volačo?

Zasyčeli. Nevím, zda zůstal, ale rozhodně přicházeli další. Šplhali na sousední tanky jako na tribuny. Potlesk sílil.

– To psaní tý kurvě, jak se na něho vysrala! objednal si někdo.

Souhlasné mručení. Báseň se jmenovala Dopis dívce, jež byla příliš sama, ale v zásadě to souhlasilo. Tentokrát následovaly spontánní ovace. Odhadoval jsem víc než sto lidí. Dostavila se i šlechta z tanků a zahlédl jsem důstojnické hvězdy. Poezie krmila hladové. Ted' byla pravá chvíle pro verše, které šly k věci samé.

Vojáci na západní hranici

šťěstí a mír mé země chránící...

Chraňte, ach, chraňte před útokem zvenčí

džbánečky ručně malované v Klenčí...

... jak první lásku střežte stužku hranic

a nedejte ji nikomu a za nic!

Potlesk nabral na síle. Využil jsem toho.

– Soudruzi, musím vám prozradit, že taky soudruh podporučík z politického oddělení je básník. Navrhuju, aby mě vystřídal!

Seskočil jsem z tanku a nechal ho v tom. Byl jsem si jist, že mou rukavici zvedne. Chtěl jsem ho vrátit do společných kolejí, které tak nepochopitelně opustil. Snad to čekal. Měl v ruce svůj autentizovaný sešit s prošitými listy.

– Ano, řekl, – mám tu jednu báseň, ale chtěl bych, abyste ji zarecitovali se mnou. Jmenuje se ZÁVAZEK a zní: ÚKOL SPLNÍME!

Jeden po druhém brali tužku a vážně se podepisovali. Jediným kazem byl dialog dvou výsadkářů.

– Vole, ale to abys šel pěšky napřed, jestli chceš splnit!

– Hele, já jsem tam nenapsal dokdy, vole!

Petr spočítal podpisy v sešitě.

– Sto jedenasedmdesát. Děkuju ti.

– Proč jsi uhnul...?

– S tím jsem skončil jednou provždy. Člověk si musí vybrat!

Vedle mostu našli brod. Tanky vyrazily napřed. Měl jsem co dělat, abych našel svůj. Průduchy byly utěsněny, voda dosahovala až k věži. Ponořil jsem do ní ruku. Byla jako led. Myslel jsem na ženisty a řidiče tanků. Myslel jsem na všechny, kteří jedou za námi.

A taky na ty, kteří jeli právě v těchhle téčkách před námi, od Stalingradu do Prahy. Myslel jsem na lidi, kteří musí znovu a znovu sahat ke zbraní, aby ubránili poezii života proti brutálnímu násilí. Pojede v téhle ocelové rakvi ještě můj syn? Skřípění oceli utichlo. Vstoupil jsem do svého pokoje. D. seděla na gauči a držela na každé ruce jedno dítě. Ve tváři měla milostný úsměv Sixtinské madony. Takže já mám dceru!! Uhodil jsem se hlavou o poklop věže. Zřejmě jsem zadřímával. Stáli jsme. Dva desanti snášeli z tanku před námi třetího, který se svíjel bolestí. Snad žlučnickový záchvat. Kolona se hnula. Nemocný ležel u cesty a vyhlížel doktora. Noc pravdy nekončila. Obrátil jsem se zády ke směru jízdy, protože jsem měl obličej spálený mrazivým větrem. Za věží stál výsadkář. Přidržel se kovové kramle. Měl uniformu Afrikakorpsu, v jakých se sloužilo těsně po válce. Límec pláště mu zakrýval nos, lodička byla naražena až k očím. Usmíval se na mě.

– Odkud jste? zeptal jsem se.

– Z Prahy...

– Neviděli jsme se už někde?

– Jistě.

Polkl jsem rozčilením. Napadlo mě, že se mi snad jenom zdá. Ale jak jeho samopal rytmicky narážel o věž, zvonil skutečný kov.

– Jak se jmenuješ...?

Odhalil cíp pláště a já jsem spatřil čistou chlapeckou tvář.

– Robku...! Tak ty žiješ??

V tu chvíli se ozval velmi blízko výbuch. Robert rozhodil ruce a padal do oslnivého jasu.

Při druhém výbuchu jsem otevřel oči. Tank stál, obklíčen mlhou. Nablízku zahřměla třetí salva samochodek. Ozvalo se slabší řachtání protitankových kanonů a staccato kulometů. Do toho stále zaznívalo rytmické zvonění. Nemotorně jsem slezl. Rameno, které se hodiny opíralo o tankovou věž, jsem vůbec necítil. Celá osádka se zabývala kovařinou, až z nich teklo. Praskl pás. Gestikulovali na mě, abych si přestoupil. Klusal jsem řídkým lesem, ale prapor byl zřejmě daleko vpředu. Terén stoupal. Potil jsem se. Spěchal jsem ve směru střelby a poznal pozdě, že v cestě stojí příkrý kopec. Pak už se nedalo než plazit a škrábat vzhůru. Myslel jsem, že se mi roztrhne srdce. Byla to hotová hora. Náhle jsem byl nahoře a popadal dech. Mlha řídla. Nedaleko mne čůral u stromu zavalitý civilista s bujnou hřívou, který vypadal úplně jako předseda Svazu spisovatelů Jan Drda. Když skončil a otočil se, myslel jsem, že pořád ještě spím.

– Honzo...!

Díval se na mne naprosto cize. Uvědomil jsem si, že mám uniformu a tvář zalepenou blátem. Řekl jsem své jméno.

– Prokrista, co tu děláš?

– Sbírám houby, řekl jsem. – A ty?

Vzal mě za rameno a odvedl pár metrů dál. Na pustém kopci se objevila čerstvě asfaltovaná silnice. Přízraky noci pokračovaly: Z mlhy vyrostly obrysy velkých stanů a bytelné pozorovatelný z vonícího dřeva. Rojili se tu důstojníci. Nejnižší šarží byl plukovník. Opodál divoce křičel malý generál na vysokého, protože ho zřejmě převyšoval svou funkcí.

– Za to jste zodpovědný vy, soudruhu generále!

– To je vina Meteoru, soudruhu generále!

– Že jsou tu mlhy, by vám řek každé zdejší listonoš, soudruhu generále! Mohli jsme plánovat dotyk o hodinu pozdějc!

– Třeba se zpozdí... namítl vysoký nižší z posledních sil.
– To bych tedy nikomu nepřál. Soudruh Čepička přijede v 6.00 a odjíždí v 7.00! Jestli nic neuvidí, ať už pro mlhu, nebo pro zpoždění, tak vám to tu všechno předepíše k náhradě!

Ted' mi došlo, že to vše – stany, pozorovatelná i silnice – bylo postaveno kvůli hodinové vyhlídce ministra národní obrany, člena politbyra a zetě Klementa Gottwalda.

JÍT PŘÍKLADEM...

Vstoupil jsem do stanu. Ze všeho nejdřív jsem spatřil sražené stoly pokryté bílými ubrusy. Bylo na nich vše, od kaviáru po koňak.

JÍT PŘÍKLADEM VE VŠEM...

Pocítil jsem nelidský hlad. Jako v transu jsem pozdravil skupinku přizvaných umělců a uslyšel jasný, zvučný hlas.

– Kdy budou jíst vojska?

Ministr měl malou, vždy trochu opuchlou tvář, inteligentní oči advokáta a držení následníka trůnu.

Vysoký týlař byl napjat v pozoru jako struna.

– V deset nula nula na čáře Tygr. Kuchyně jsou celou noc za prvním sledem a plynule vydávají teplou stravu!

Dostavil se malý generál a hlásil se jako na přehlídce.

– Soudruhu ministře, dovolte mi podat hlášení!

– Prosím.

– Čelo armádní rychlé skupiny dosáhlo určeného prostoru!

Stan se vylidnil. Vrhł jsem se ke stolu. Vešel generál, zodpovědný za mlhu, a nalil si plnou sklenici koňaku. Vypadal jako muž, který právě prošel mezi zuřícími slony. Spatřil mě a vzdychl.

– Doprdle práce! Co mi u těch tramvají chybělo...?!

Obrátil to do sebe a vyšel ven. Štábní vojáci rozdávali poslední dalekohledy. Když shlédli mé výložky, minuli mě jako vzduch. Měl jsem stejně obě ruce plné chlebičeků.

Vyklubalo se čisté podzimní ráno. Hluboko pod námi předstírali ženisté požár Žižkovy Přibyslavi. S plnými ústy jsem se díval, jak po

polích pronikají mezi zákopy železní broučci, doprovázeni běžícími mravenci.

Moje hodinky ukazovaly 6.30.

V tu minutu jsem neodvolatelně vyrostl z kabátu své poezie. Rozhodl jsem se, že o téhle noci a jejích souvislostech zkusím napsat příslušně kritickou hru. Napadl mě i název: Záříjové noci.

* * *

30. června 1968

(z deníku spisovatele PK)

Sázava

Pan Kulhánek, rolník z Xaverova, který mi významně vypomáhá na zahradě, dokončil svůj pravidelný komentář k poměrům v JZD i OSN, tentokrát nebyvale nadějný, zavěsil kosu a vydal se na cestu domů. Slunce stojí nad klášterem, voní posečená tráva, zrajou třešně, ve skleníku se udí kýty okurek, a jezevčík Adam se položil na hřbet, zpit psím blaženstvím. Je čas položit gramofon pod břízy, aby celá zahrada zahrála Malou noční hudbu. Snad přehluší dotěrný rachot spojeneckých tanků, kterých tu stále jezdí víc, než je v kraji zvykem.

Loni touhle dobou jsem si tu takhle hrál po návratu ze sjezdu spisovatelů. Sedl jsem do trávy v černých, šatech, které jsem oblékl ráno na vlastní funus, ale myslel jsem stále na Ludvíka Vaculíka. Dobrý soudruh Novotný sice tvrdil, že nás oba platí stejná rozvědka, ale já jsem ho tehdy spatřil prvně. Kdo by ho neznal, mohl se domnívat, že trpí herostratovským komplexem: zapálit jednou za rok chrám, aby si spravil sebevědomí. Ale už loni, když jsem ho poznal, měl velký strach. Já taky mívám, jenže ho maskuju. On ani to ne; v něm se objevil fenomén, který už na světě vymírá jako kůň Przewalského: muž, jenž říká nahlas, ne co by si myslet měl, nýbrž co si doopravdy myslí.

Do roka a do dne tedy opět vstoupil na politickou scénu způsobem jemu vlastním. Sepsal nachlup dva tisíce slov, která právě sklízejí uragán obdivu i hněvu, počínaje hned druhou větou.

„Nejdřív ohrozila život našeho národa válka. Pak přišly další špatné časy s událostmi, které ohrozily jeho duchovní zdraví a charakter. S nadějemi přijala většina národa program socialismu. Jeho řízení se však dostalo do rukou nepravým lidem. Nevadilo by tolik, že neměli dost státnických zkušeností, věcných znalostí ani filozofického vzdělání, kdyby aspoň měli víc moudrosti a slušnosti, aby uměli vyslechnout mínění druhých a připustili své postupné vystřídání schopnějšími.“

Fascinuje mě to! Je to politický text dolétající z budoucího času, ve kterém bych chtěl žít. Na rozdíl od umrtvujících sbírek stále stejných vět, které chtějí naráz postihnout všechna ALE, OVŠEM i KDYBY, a hlavně se úzkostně vyhýbají každé myšlence dosud neschválené shůry, on stručně a lidsky nazývá věci pravými jmény – i s rizikem omylu, pro kterýžto případ poctivě připichuje svou navštívenku. Slyším ho znovu, jak přejímá v dubnu navrácenou legitimaci strany.

„V usnesení se vlastně říká jen to, že se stala jakási procedurální chyba, neříká se nic k podstatě věci, tedy k názorům, které jsem na sjezdu řekl.“

Tušil správně – historie se opakuje. Je to ještě pořád jako dřív: potřebují nás jako berany proti moci, kterou hodlají vystřídat. Jakmile toho dosáhnou, jsme opět jen dvorní blázni, jež nelze brát vážně, anebo rozbojníci, na které opět platí jen útrpné právo. Dosud nám neukázali nástroje, ale po roce a po dni zní z předsednictva strany tón dost podobný loňskému.

„Bez ohledu na záměry těch, kteří prohlášení 2000 slov podepsali, směřují jeho formulace k tomu, aby znehodnotily obrodné úsilí nynějšího vedení Komunistické strany Československa, učinily stranu jako celek zodpovědnou za deformace a zločiny padesátých let a paušálně odsoudily výsledky obětavé práce milionů pracujících při výstavbě socialismu v uplynulých dvaceti letech.“

A opět se nám tu hemží miliony pracujících, kteří jsou bráni v zášti-tu, ačkoliv Vaculíkův text nehovoří o tom, čeho pracující dosáhli, nýbrž čeho dosáhnout jim zabránila tupost mocenského aparátu. A za to jsme zodpovědni, celá strana, stejně jako za deformace a zločiny, protože jsme s členskou legitimací přijali kromě práv také povinnost nejzákladnější: dozírat, aby revoluce spěla k naplnění svých ideálů, nikoli k jejich popření. Ostatně stejný pocit zodpovědnosti vedl v lednu dnešní kritiky Ludvíka Vaculíka k pokusu o záchranu strany.

Uvedl teď snad jejich čin v pochybnost? Odepsal komunistickou stranu ze soupisu progresivních sil, upřel jí vedoucí úlohu?

„Především budeme odporovat názorům, kdyby se vyskytly, že je možné dělat nějakou demokratickou obrodu bez komunistů, případně proti nim. Bylo by to nespravedlivé, ale také nerozumné. Komunisté mají vybudované organizace, v těch je třeba podpořit pokrokové křídlo. Mají zkušené funkcionáře, mají konečně pořád v ruce rozhodující páky a tlačítka. Před veřejností však stojí jejich Akční program, který je také programem prvního vyrovnání největších nesrovnalostí, a nikdo jiný nemá žádný stejně konkrétní program.“

Toho, kdo dvacet let vařil projevy z emocí a frází, může jistě zlobit, že se o tak svatých věcech mluví bez předepsané liturgie, nikoli – Musíme jít se stranou VE JMĚNU a V ZÁJMU, nýbrž – Musíme jít s komunisty, protože tu jsou. Ale pořád to není důvod, aby tisk bratrských zemí, inspirovaný hlasy z domova, hovořil o signálu ke kontrarevoluci! Miliony silných slov to dokazují na těchto dvaadesáti:

„Jestliže nelze v této době...“ – tedy před sjezdy a volbami – „... čekat od nynějších centrálních politických orgánů víc, je třeba dosáhnout více v okresech a obcích. Žádejme odchod lidí, kteří zneužili své moci, poškodili veřejný majetek, jednali nečestně nebo krutě. Je třeba vynalézat způsoby, jak je přimět k odchodu. Například: veřejná kritika, rezoluce, demonstrace, demonstrační pracovní brigády, sbírka na dary pro ně do důchodu, stávka, bojkot jejich dveří.“

Když mužové Ledna vytvořili v ÚV nátlakovou skupinu, aby v zájmu obecného blaha svrhli prvního tajemníka strany a prezidenta republiky, měli sotva pocit, že se dopouštějí puče nebo zrady. Avšak kolektiv socialistických občanů, který nechce mít v čele obce malého Antonína, by mohl „vážně narušit konstruktivní vývoj socialistického obrodného procesu“. To se tvrdí, přestože v žalovaném textu stojí vzápětí tyto řádky:

„Odmítat však způsoby nezákonné, neslušné a hrubé... Náš odpor k psaní hrubých dopisů musí být všeobecný... Organizujme při svých shromážděních pořádkovou službu... Uslyšíme-li divné zprávy, ověřujme si je... Podporujme orgány Bezpečnosti, když stíhají skutečnou trestnou činnost, naší snahou není způsobit bezvládí a stav všeobecné nejistoty... Vyhýbejme se sousedským hádkám, neožírejme se v politických souvislostech...!“

Takové poselství mohlo být napsáno jedině v češtině!

Avšak v myšlenkách, které jsou nad ním vyslovovány, se vznáší přízrak Maďarska 56. A to mne nutí položit si otázku, kterou nelze zamlčet ani obejít.

JE U NÁS MOŽNÁ KONTRAREVOLUCE?

Odpovídám-li hned, že nikoli, že je to absurdní, pak ne proto, že dnešní večer je tichý a pod břízami konejšivě zní Mozart. Diktují mi to fakta, fakta, fakta – z minulosti i přítomnosti.

Československo patří k zemím s nejstarší tradicí lidových sociálních hnutí v Evropě. Tábořský komunismus byl proto především napadán reakčními feudály Německa a Uher.

Československo je země na křižovatce Evropy, o níž všichni mocní sousedé, především Německo, Uhry a Polsko, po staletí prohlašovali, že patří jim. Národním úkolem se proto stalo – patřit jen sobě; dosáhnout i udržet suverenity a nastolit takový pořádek, v němž slabší nebude utlačován silnějším a malý velkým. Tento úkol musely respektovat dokonce i panské třídy. Tím se od středověku kultivuje v národním povědomí smysl pro pravdu a právo – nejen směrem ke světu, ale i dovnitř vlastní společnosti.

Československo se proto stalo zemí s dědičným poselstvím demokracie a sociální humanity, které bylo přítomno i v dvacetiletém období buržoazního parlamentarismu. Učili nás ve školách, že PRAVDA VÍTEŽÍ, zatímco ve školách v Německu, Polsku, Maďarsku a Bulharsku učili, že vítězí silnější nebo přinejmenším že nad pravdou a právem stojí národ.

Československo mělo už tenkrát silnou a dobře organizovanou dělnickou třídu, takže bylo ve srovnání s hospodářsky zaostalým Polskem, Bulharskem a Maďarskem pevností proletariátu.

Československo mělo už tenkrát komunistickou stranu s milionem voličů a desítkami poslanců, zatímco komunisté Německa, Rakouska, Polska, Maďarska a Bulharska umírali v koncentracích i na popravištích; pro azyl prchali často k nám.

Československo se stalo hnízdem odporu v zádech fašistů. Slovensko smylo zradu klerikálních vůdců všelidovým povstáním proti okupantům, zatímco vojáci Německa, Bulharska a Maďarska měli vymazat z mapy první socialistický stát světa.

Československo s ním uzavřelo první spojeneckou smlouvu už v roce 1935!

Československo bylo spolu s Jugoslávií jedinou evropskou zemí, která hned po válce svobodně volila socialismus, bez přítomnosti cizích armád na svém území a v době, kdy NDR neexistovala, Maďarsko setřásalo regentské království, Bulharsko carství a v Polsku doznívala občanská válka.

Rozdíl tradic je tedy evidentní i pro žáky obecné školy. S NDR, Polskem, Maďarskem a Bulharskem nás spojily počátky společného socialistického rozvoje a pak dlouhé období stalinských deformací, které začalo právě krutou exkomunikací Jugoslávie. Ale i v těch letech se vytvářely rozdíly, které musí zaznamenat každý spravedlivý soudce.

Československo na rozdíl od Maďarska a Polska téměř úplně kolektivizovalo zemědělství.

Československo na rozdíl od NDR úplně zrušilo soukromý sektor v průmyslu, obchodu a živnostech.

Československo na rozdíl od Polska a Maďarska zbavilo církev jakéhokoli politického vlivu.

Československo na rozdíl od Polska nepřijalo západní půjčku.

Československo na rozdíl od Bulharska neotevřelo dokořán dveře západním turistům.

Československo na rozdíl od NDR neorientovalo podstatnou část zahraničního obchodu na západní Německo.

Ale dál: Jaké podmínky měla kontrarevoluce v Maďarsku onoho tragického podzimu 56?

Reakční organizaci rolníků, mocný vliv Vatikánu, silné podzemní skupiny bývalých fašistických důstojníků, staré protiruské i protikomunistické resentimenty, které rozpoutaly šovinismus mládeže – a to vše: osm let po převzetí moci a v roce otrěsu, vyvolaného XX. sjezdem sovětských komunistů.

Jaké podmínky má kontrarevoluce v Československu dnes, na jaře 1968?

Dvacet let po Únoru a dvacet let po XX. sjezdu je tu země s úplně proměněnou sociální strukturou. Dvě lidské generace vyrostly v sympatii k Sovětskému svazu, jejíž kolébkou byl už stoletý panslavismus české a slovenské inteligence. Vyšší důstojnické kádry vyzrály ve sboru generála Svobody na sovětské frontě. Mladí důstojníci byli povoláni do armády z fabrik po Únoru 48. V Bezpečnosti a v policii jsou výhradně kádroví komunisté. Většinu soudců, advokátů, inženýrů i funkcionářů všeho druhu tvoří dělníční absolventi vysokých škol. Všechna mládež do dvaceti let se už narodila v socialismu. Jednoznačnou podporu mu vyhlásil i Klub angažovaných nestraníků. Nikdo nepožádal o navrácení znárodněného majetku. Nerozpadlo se jediné zemědělské družstvo. Místo tisíců výstřelů padlo nejvýš pár hospodských facek. Poslední reprezentativní a nefalšovaný průzkum veřejného mínění přinesl tento památný výsledek: Pro návrat kapitalismu – 5 %. Neví – 9 %. Pro další rozvoj socialistické výstavby – 86 %!

Kdo nám to namlouvá, že je kontrarevoluce za dveřmi? Kde je síla, která by ji mohla uskutečnit? A proč se to tedy opět tvrdí??

Souhlasili jsme v padesátých letech s tvrdým kurzem proti třídnímu nepříteli, v podmínkách studené války a na základě tvrzení vůdců, že on je příčinou všech našich hospodářských i politických neúspěchů. Vývoj nás donutil hledat jinou verzi. Mysliví lidé všech sociálních skupin našli novou příčinu v deformacích, které umožnily, aby pod firmou dělnické třídy vládli byrokrati a dokonce zločinci. Když teď konečně proměňujeme poznání v čin, chce nás někdo znovu vracet k verzi padesátých let? Jen jméno Stalina máme nahradit Brežněvovým a jméno Gottwalda nevím jakým?

Ať ti, kdo to tvrdí, kápnou božskou! Bud' věří, že jsme vybudovali základy socialismu – a v tom případě se nemusíme bát pěti procent pozůstalých a devíti procent nerozhodných! Anebo nevěří – a pak jsou sami nihilisté, kteří znehodnocují dvacetileté úsilí své společnosti!

Leden byl pokusem toto úsilí naopak zhodnotit. Změny probíhající ve vyspělých zemích světa mohou vyústit v tak pozitivní řešení sociálních otázek, že se zbyrokratizovaný socialismus stane studeným náhrobkem původních idejí. Leden znamená pokus uvést socialistickou společnost do souladu s požadavky vědeckotechnické revoluce, aby právě v ní rozvinula všechny své přednosti a mohla hodit tak naléhavě očekávaný záchranný kruh třetímu světu! Tento pokus byl nezbytný a progresivní v každém ohledu. Naopak síly, které chtějí zakonzervovat společnost v pseudosocialistickém pravěku, jsou bez ohledu na své zásluhy i svá hesla kontrarevoluční.

Ano, je to odvážný experiment, mění-li své metody, svou organizaci, stanovy i vedoucí kádry strana, která se nehodlá vzdát vedoucí úlohy v otřeseném státě. Ale proč by si to nemohla dovolit, je-li tento proces provázen nebyvalou vlnou sympatií celé země? Čeho se má bát, když jejím novým vůdcům žehnají i kněží, nikoliv za zradu socialismu, ale za to, že mu dodávají lidskost?

Jaký důvod k rozčilení tedy mají tito vůdcové, když spisovatel-komunista, jenž spolu s nimi, a snad i dřív než mnozí z nich, rozbíjel začarovaný kruh blbosti a zloby, napíše pár stovek slov, která jim mají sloužit k zamyšlení?

„Považujeme federaci za způsob řešení národnostní otázky, jinak je to jen jedno z významných opatření k demokratizaci poměrů. Toto opatření samo o sobě nemusí ani Slovákům přinést lepší život. Režim – v českých zemích zvláště a na Slovensku zvláště – se tím ještě neřeší. Vláda stranicko-státní byrokracie může trvat na Slovensku o to líp, že jako ,vybojovala svobodu.“

Nezbaví-li se politikové podrážděných reflexů, nesmíří-li se s veřejnou kritikou, nenaučí-li se odpovídat na otázku argumentem místo pomluvou, začnou znovu stavět babylonskou věž, ve které není dorozumění. Hle, dva argumenty z dobrých zdrojů:

„Hlavní příčina jejich bankrotu tkvěla v tom, že se zhlédli v jedné určité formě růstu dělnického hnutí a socialismu, zapomněli na její jednostrannost, nechtěli vidět příkrý zlom, který se v důsledku objektivních podmínek stal nezbytným, a nepřestávali omílat elementární, nabíjené a na první pohled nesporné pravdy: tři je více než dvě!“

Kdo a kdy to řekl? Vladimír Iljič Lenin, Spisy 31, strana 97.

„Otázka moci byla v Československu vnitropoliticky vcelku jednoznačně vyřešena tak, že vnitřní reakce nebude svými silami s to svrhnout lidově demokratický režim a bez intervence zvenčí nám nemůže být nebezpečná.“

Kdo a kdy řekl tohle? Klement Gottwald na zasedání ÚV strany 9. dubna 1946!

Jak paradoxně zní v té souvislosti rachot ruských tanků, které při cvičení u nás ztratily orientaci a nemohou najít zpáteční cestu ke svým hranicím. Bojím se, že vyvolávání duchů jejich cestovní rychlost nezvýší!

Je to báječné léto v báječné zemi, ve skleníku bujně rostou okurky, na zahradě ostře voní tráva, z desky útěšně zní Mozart, ale já si znovu a znovu čtu dvě tisícovky slov, ze kterých zní má naděje i moje úzkost.

„Letošního jara vrátila se nám znovu jako po válce velká příležitost. Máme znovu možnost vzít do ruky naši společnou věc, která má pracovní název socialismus, a dát jí tvar, který by lépe odpovídal naší kdysi dobré paměti i poměrně dobrému mínění, jež jsme o sobě původně měli. Toto jaro právě skončilo a už se nevrátí. V zimě se všechno dozvíme.“

* * *

28. X. 1956

(z deníku občana)

Praha

Jako za války jsme postupně poslouchali zprávy v angličtině, francouzštině i němčině. Chyběla nám jen kristovská tvář Vladimíra Petřeka, mučedníka heydrichiády. Zato k rádiu přibyl televizor. A přes zavřené dveře k nám doléhal smích i pláč: D. koupala děti. Na obrazovce už zase hořeli viselci, polití benzinem. Tentokrát Maďari.

Vzpomněl jsem si na letošní 9. květen. Ty dva večery spolu souvisely. Tehdy hořela nad Prahou fontána raket a salvy z děl připomínaly den, kdy rozkvetl šerák pro mrtvého Robka a živé osvoboditele. D. šla s dětmi na ohňostroj sama; cítil jsem se pod psa. Na tátově psacím stole ležely noviny s fotografiemi čerstvých laureátů. Mých přátel.

– To je přece nespravedlnost, žasl jsem. – Co se mi vytýká?? Nebyl to přece spisovatelský sjezd, ale jeho stranická skupina! Naštvalo mě, když nám tajemník Hendrych prostě oznámí, že vyhodili Čepičku a tím u nás skrečli celý kult osobnosti! Proboha, kdo už ví líp než já, že udělal z armády stát ve státě, ale v politbyru seděli přece i další! A ti byli celou válku v Moskvě! To museli čekat až na XX. sjezd? Copak předtím nic, ale vůbec nic nevěděli??

– Ty jsi byl taky v Moskvě, řekl táta. Seděl už v pyžamu u psacího stolu a pil své večerní mléko. – A já taky, dodal.

– Jenže mně bylo dvacet! Tak proč jste mi nic neřekli??

Čistil si brýle.

– Promiň, řekl jsem, – já to na nikoho neházím. Ale jedna taková sebekritika mi pro život úplně stačí. Žádal jsem ty nahoře, aby nechali Stalina Stalinem a kápli božskou, kde se to všude projevilo u nás. Čepička přece nebyl šéf strany!

– Ale Zápotocký ano.

– Zápotocký tam několikrát opakoval, že se mnou nediskutuje jako prezident, ale jako spisovatel. Seděl dokonce za mnou v plénu. Když mi donadával, řekl výslovně, že už nikdy nikoho nebudou trestat za názory vyslovené na stranické půdě. Tak proč mi, hergot, škrtli státní cenu, když mě na ni den před tím fotografovali?? Notabene za hru, která už před XX. sjezdem právě to téma otevřela!

– S tím jsi snad musel počítat, když ses rozhodl vystoupit v diskusi.

– To tedy nevím proč!

– Ted' už to tedy víš, pravil táta.

– A co si z toho mám vybrat? Že se státní cena dává za to, když komunista drží hubu?

– Patrně taky za to.

– Když ale já nechci držet hubu!

– Tak se příště nedávej fotografovat...

– Já jim na tu jejich slavnou cenu kašlu! Ale když s takovou parádou odhalili deformace a pak nejsou schopní říct Bé, jak si mám být jist, že třeba i naše procesy nebyly podvod??

– Nejhorší je, řekl táta, – že na to myslím taky. Když zatkli Evžena Löbla, nechápal jsem to, ale když jsem slyšel přenos ze soudní síně, přišlo mi absurdní mu nevěřit. Ted' mi přijde absurdní, že mi to přišlo absurdní.

– Tak to jsme dva jen v tomhle bytě! A co ty miliony nekomunistů, kteří si to šeptali dřív než my? Co když to Bé řeknou oni??

Ted' už byl říjen, a ti, kdo hořeli na budapeštských lucernách, byli komunisté. Pil jsem s tátou vodku, ale otupění nepřicházelo. Jak se to mohlo stát? Byl v zemi, kde vládli komunisté, skutečně popraven nevinný Rajk? A u nás?? Slyším pořád Jaroslava Seiferta, jak mluví 28. dubna z tribuny II. sjezdu spisovatelů.

„Nejednou tu bylo zdůrazněno, že spisovatelé jsou svědomím svého národa... Kéž bychom v této chvíli opravdu byli! Neboť, věřte, obávám se, že jsme jím nebyli již po více let, že jsme nebyli svědomím zástupů, svědomím milionů, ba dokonce že jsme nebyli svědomím sebe samých!“

Co tím chtěl říct?? Že já, táta, máma, moji příbuzní, přátelé, že jsme vsadili jedenáct let života do hry, ve které se vraždilo a kradlo? Ale vždyť jsem četl Marxe, vždyť jsem četl Engelse, kde je v nich stránka, kterou bych nemohl podepsat? Kdy a v čem jsem lhal?? Anebo jsme opravdu tak strašně nevěděli?? Když nám v dubnu dočetli Chruščovův projev na uzavřeném zasedání, letěl jsem rovnou za Petrem. Byl rozčilený, jak jsem ho ještě neviděl.

– Jak to mohli udělat?

– Co? Jak to mohli dopustit, anebo jak to mohli říct?

– Obojí. Dovedeš si představit, jak je v téhle chvíli Italům nebo Francouzům?

– Francouzi už museli přežít Stalinův pakt s Hitlerem, řekl jsem. – Dovedeš si představit, jak je v téhle chvíli mně?

– Nejspíš je nám oběma stejně. Já si jen kladu otázku, jestli si může komunistické hnutí dovolit prát své špinavé prádlo před celým světem. Proč to napřed nepřekonali činy? Proč nám to hodili na hlavu jako cihlu?

– Souhlasím. Ale hodili, a my máme bouli na hlavě i na duši. Co s ní?

– Hlavně nehysterčit, řekl. – My sami jsme se jim pověsili na krk jako kojenci. To je tím, že v našem vedení měla vždycky vrch moskevská emigrace. Zápotocký, a především ti mladší jako Novotný a Hendrych, se musí opřít o naše vlastní revoluční tradice. Nekopírovat, ale hledat vlastní model.

– Jako Jugoslávci?

– Proč Jugoslávci? Proč zas chodíte kupovat do cizího krámu, když máme svůj? Měli jsme vždycky na skladě dost vlastních myšlenek. Tak se k nim vraťme.

– Víš jistě, že tam něco zbylo...?

– Doufám...!

Když jsem se ho chtěl zeptat na procesy, přišla jeho žena a on převedl řeč na mé televizní komentáře. Vytýkal mi, že mluvím před kamerou s cigaretou v ruce... Proč nikdy nedopustil, abychom mluvili o politice před ní? Byla snad ještě kritičtější než já? Báł se, že by ho kompromitovala? Pokaždé jsem u nich cítil tajemství. A pokaždé jsem si uvědomil, jak nás oba dva změnily sňatky.

Potkal jsem ho pak zas v červnu, po mimořádné celostátní konferenci strany, na které s nečekanou tvrdostí vystoupil člen politbyra a ministr informací Václav Kopecký:

„Někteří spisovatelé si vsugerovali zcela mylnou představu o svém poslání, v souvislosti s kritikou v naší straně, a této představě holdovali na svém sjezdu, nevidíce a neslyšíce, a tak jejich diskusní vystoupení znamenala jen velkou senzaci pro Literární noviny a žel i pro Svobodnou Evropu. Svobodná Evropa zřejmě nyní čeká, že začneme nějak perzekučně zakročovat proti spisovatelům, kteří na sjezdu vystoupili proti našemu režimu. Avšak Svobodná Evropa se nedočká. Bude věcí spisovatelů samých, aby si ujasnili své stanovisko k těmto výlevům!“

– Nesouhlasím ve všem se Seifertem, řekl jsem Petrovi, – ale tím míň s Kopeckým! Proč se schovává za režim, když byl kritizován v první řadě on? Proč se hrozí organizacím, které žádaly mimořádný

sjezd, a proč to teď musí dokonce ex post odvolávat? Proč lezem po štaflích sundavat Stalinovy obrazy, když zřejmě vstává z mrtvých?

Byl jsem vzteklý a zdálo se mi, že bychom letos měli mít na praporech místo srpu a kladiva veliký otazník.

– Bráško... řekl mi tak po letech, – přišla zase doba, kdy být komunista znamená jít v řadě. V Polsku povolili a je to tam na spadnutí.

– Ale my nejsme Polsko!

– To se může stát kdekoli. Proto, že máme nahoře pár pitomců a mizerů, nehodlám ministrovat na pohřbu socialismu. A už vůbec ne na svém vlastním.

Teď byl tedy říjen a přes obrazovku tekla maďarská krev. Do pokoje přiběhly z koupelny děti, aby nám daly dobrou noc. Díval jsem se na toho chytrého, stále přitažlivého muže, jak se stal ve zlomku vteřiny dědečkem. Když jsme osaměli, vyslovil jsem svůj problém.

– Prosím tě, kdy se vlastně z mužského stane otec?

– Jak kdy.

– Ze mě asi nikdy.

– Proč myslíš?

– Nevím, co to je. Mám je rád, ale v podstatě mi jdou na nervy.

– Třeba je to tím, řekl, – že se hodíš víc k psacímu stroji než do manželství.

– Tak proč jsi mi ho nerozmluvil??

– Nezdá se ti, že toho po mně chceš vážně trochu moc? Ostatně – já si nestěžuju. Jsem docela rád dědem.

– To jsem si všim.

– Třeba sis povšiml, pravil, – že jsem si časem zvykl i na tebe.

– Ale kdy jsi teda začal být otec?

– Náhodou to vím přesně: když jsem zjistil, že ses ex privata industria naučil nazpaměť Cyrana. Od té doby se s tebou dá občas rozumně promluvit.

Do pokoje vstoupila máma. Vracela se z plenárky, unavená a sklíčená.

– To je hrůza, řekla, – představte si, že jsme přišli jen my z výboru. A dneska už dostal kádrovák dopis, aby si vybral lucernu.

– Uklidni se, pravil táta, – jak ho znám, napsal si ho nejspíš sám. Takové věci nejsou v kraji zvykem.

– Promiň, namítl jsem, – ale něco podobného jsme u nás v pětáctýřicátém viděli spolu!

– Viděli, opakoval, – ale už neuvidíme.

– Jak to víš?

– Protože to nepřipustí Sověti.

– V Maďarsku mají dokonce posádky! A přesto opouštějí Budapešť!

– Oni se tam teď vrátí. Nebudou mít, bohužel, jinou volbu.

– Dej pánbůh, řekla máma a obrátila se ke mně, – když už jsme u toho, řekni D., že ji znovu prosím, aby laskavě nevěšela prádlo tak nízko nad vanou, jak se tam pak má člověk koupat!

– Za prvé, mami, máš opravdu zvláštní asociace, a za druhé, proč jí to neřekneš sama?

Beze slova odešla do svého pokoje. Její trvalý nevztah k D. zhoršoval mou už tak mizernou náladu. Zazvonil telefon. Volali z Vinohradského divadla.

– Sedni si a uklidni se!

– Proč...?

– Přestáváme tě zkoušet.

– Proč, proboha??

– Chudáčka nám zakázali. Mimořádná opatření, vzhledem k Maďarsku...!

Vrazil jsem do sebe velkou vodku. Nepomohlo to ani v nejmenším.

– Táto, řekl jsem pak, – poprvé v dospělosti mám pocit, že bych nejradši nebyl!

– To se poddá, odpověděl, – z vlastní zkušenosti vím, že nejtěžších je těch prvních sedmdesát let.

- Ale tobě je teprve třiašedesát!
- No právě.

* * *

Čtvrtek 22. srpna 1968
(z deníku turisty – pokračování)
Roma

Pokoj, do něhož jsem vstoupil, nepřipomínal žádný z pokojů, ve kterých jsem s ní kdy bydlel. Prožil jsem krátký okamžik uspokojení, jaké jsem od svého druhého rozvodu cítil téměř stále, než jsem potkal ji. Občasný pocit samoty se dal překousnout. Fantastické a vždy uklidňující bylo vědomí, že po desítkách let, kdy jsem se dělil o své soukromí s jinými lidmi, třeba s blízkými, jsem to náhle já a jen já, kdo určuje, v jakém stavu najde svůj příbytek, který právě opouští. Tlustá a hodná paní Blechová ze Starého Města, co mi nakupovala, uklízela a prala, se naučila pohybovat v mém malinkém bytě jako archeolog: dobývala z předmětů vrstvy prachu, aniž jimi sebou pohnula. Navíc ji s přísností bývalého disponenta Živnobanky střežil můj starý, báječný strýc Josef, který mi vedl archiv. To bylo pryč. Onoho rána, kdy se tam poprvé probudila ona, začal zběsilý pohyb věcí, který pak už navždy doprovázel naše stěhování i cestování jako roj podrážděných včel. Dnes poprvé tomu bylo jinak. Stačila otevřít pouze vak s letními šaty, ostatní zavazadla byla dosud úhledně složena v rohu místnosti, jak jsem je včera přinesl z auta.

Otevřel jsem okno, aby sem vnikl ochlazený noční vzduch, a pustil rádio. Osvěžil jsem se v otřesně zašlém umyvadle a lehl si nahý na postel.

Šlo na jedenáctou, a svobodný legální vysílač Československo se ohlásil Smetanovým Blaníkem jako kdysi za dnů míru, kdy byla tato hodina vyhrazena milovníkům vážné hudby. Zavřel jsem oči. Po dlouhém čase jsem uviděl mámu, skloněnou nad pletacími dráty.

ALE TY MUSÍŠ DALEKO DOHLÍDNOUT!

Ano, byl jsem to zas já, já sám. Rozhodnutí, které jsem učinil před hodinou, jako by mě od základů proměnilo. *Klidně jed'*! Navrátila se jistota z Perugia. Věděl jsem, že za hodinu vstanu a vyjedu – k Blaníku. Že zřejmě bez ní, neprobouzelo už ve mně ani lítost. Rána, kterou vypálil tank na titulní stránce novin, byla s to přehlušit každé osobní trauma. *Jed' a nestarej se!*

Ted', když jsem znovu soudně myslel, mi bylo nepochopitelné, že jsem se před osmačtyřiceti hodinami slavnostně rozhodl změnit kvůli ní celý způsob života, *vrat' se sám!* vzdát se toho, co v něm bylo nejpodstatnější: své práce, jejímž smyslem bylo přece vždycky mnohem víc než vymýšlení fiktivních postav a dějů. V neznámé trattorii na úpatí sanmarinské skály jsem pohodil to, *vrat' se sám, mě už tvé vyhlídky nezajímají*, co bylo mým úhelným dědictvím a mělo být i odkazem: poselství českého ducha staré pět set padesát tři let.

Šestého července 1415 se dopustila Moc jednoho ze svých krvavých omylů, když dala v Kostnici upálit českého kněze, aby ostříhala pokojnou slovanskou mysl jeho oveček před kacírskými bludy. Trpěl bolestí zubů, a mě často napadá jako téma hry, co by se asi stalo, kdyby ho byli dovedli k mastičkáři a poslali pak s otcovským napomenutím zpět do Prahy, *můžeme Prahu vyměnit*, jak mu to zaručoval císařův glejt. Kdo ví, zda by nebyl vyveden z míry jako tolik intelektuálů před ním i po něm, když jim chytrý vladař místo kopance uštědřil řád. Kdo ví, jak by vypadaly naše dějiny, kdyby se vrátil do

Čech takto poučen, *můžeme Prahu vyměnit za kterékoli město*, aby usilovněji než dřív učil pokorné poslušnosti. Dali však opět jednou přednost hranici a naivně rozmetali jeho popel do Rýna, takže vyvolali hněv posledního pasáčka vepřů, který se rozhodl stát se kacířem, podobně jako dnes v noci pražští hippies píšou na cizí pancíře slovo DUBČEK. *Můžeme Prahu vyměnit za kterékoli město, aniž bychom postrádali víc než pár krásných portálů, jaké lze najít i jinde*. Probudili hnutí, které se v srdci středověké Evropy demokratizovalo natolik, že i po porážce husitů vypsalo na trůn téměř moderní konkurz, v němž zvítězil nad pomazanými hlavami Evropy mimořádně zdatný domácí politik Jiřík z Poděbrad.

Šestého listopadu 1620, v další bitvě o tentýž trůn, porazili však katoličtí Habsburkové špatně motivovaná vojska českých protestantských stavů na Bílé Hoře u Prahy, *můžeme vyměnit hymnu*, tři kilometry od letiště v Ruzyni, kde už třetí noc přistává invazní armáda. Opět měla Moc ojedinělou příležitost získat si vyčerpanou a zkorumpovanou zemi velkodušností, jež by byla poražené porazila i podruhé: v mysli lidu. Kdo ví, zda by byl nepřijal náboženství i kulturu vítězů tím vděčněji, *můžeme vyměnit hymnu i vlajku*, oč zdrženlivěji by se mu nabízely. Dali však opět jednou přednost monstrprocesu a za jediné červnové dopoledne roku 1621 postínali, zvětšeli a kolem dolámali výkvět české šlechty. Její zbytek a na ní závislá protestantská inteligence v čele s Komenským musela před Temnem prchnout do ciziny, kde marně hledala spojence, dokud nenašla hrob. Nato zavřela Moc české školy a spálila české knihy, čímž donutila sedláky v nejzapadlejších koutech země, pokud chtěli dál obcovat se svým Bohem pod obojí, aby vzdor hrdelním trestům ukrývali či dokonce po nocích opisovali Bibli kralickou, podobně jako se loni po sjezdu spisovatelů opisoval diskusní příspěvek Ludvíka

Vaculíka. Tak způsobila, že se nová česká inteligence narodila o dvě století později pod doškovými střechami vesnic a za průmyslové revoluce přes dělnické periferie v krátkém čase dobyla poněmčená města, aby se rázem stala nejdemokratičtější inteligencí Evropy. Učitelé, kněží i potulní herci, sami ještě vychovaní v německých školách, vrátili zasuté řeči otců zvuk, *můžeme vyměnit hymnu, vlajku i řeč*, zkrátily pravidly její zdivočelou gramatiku a doplnili prořídlý slovník nejen proto, aby mohla reflektovat moderní myšlení, ale aby se okamžitě stala hlavní zbraní lidu v jeho zápasech – národních i sociálních!

Proto byl v mé školní čítance Komenský přítomen nejen svým objevným pedagogickým principem SCHOLA LUDUS – ŠKOLA HROU, ale především svým vlastenectvím evropsky nadnárodním. Proto mě obrozenecká i demokratická literatura, provázející mé dospívání, uchvacovala nejen hledáním svébytných výrazových prostředků, ale neméně i konkrétní společenskou aktivitou důrazně sociálního ražení. *Můžeme vyměnit hymnu, vlajku i řeč, aniž bychom ztráceli víc než pár prázdných symbolů, jaké jsou k mání všude*. Proto jsem v okamžiku, kdy se mi v červnu 1944 vnutil první neumělý verš k oslavě spojenecké invaze v Normandii, přijal zcela samozřejmě i štafetový kolík české literatury: ANGAŽOVANOST.

S takovou tradicí a s takovým obsahem se nicméně téměř dobrovolně a sama vmanipulovala do nového Temna! Stačila válečná mezera ve všeobecném vzdělání i rozhledu a poválečný posun v myšlení, kdy informaci nahradily dobře organizované emoce. Česká i slovenská komunistická inteligence fungovaly jako neobyčejně výkonný elektronický mozek, který byl špatně naprogramován. Sotva však byla chyba odhalena, *změnit vlast!* zazněl jako první hlas dvou

českých spisovatelů, kteří se už v roce 1956 přihlásili ke svému selhání a vyvodili z něho důsledky. Jakou důležitost měly Seifertův i Hrubínův projev na druhém sjezdu, které jsem tehdy ještě odmítl, protože urážely mou idiotskou nevinnost! Především jejich zásluhou se mohla stát literatura u nás tak brzy součástí nové politické avantgardy, *změnit vlast není pro nás těžké*, která se formovala především uvnitř strany, aby ji osvobodila z léna Prvního Tajemníka a jeho aparátu. I když jí dali program ekonomové a politologové, i když se její bázi stala vědecká pracoviště a továrny, byl to hlas literatury, který ji scelil, protože nahradil uměle zpřetrhané komunikace.

Co dělají, kde jsou v této těžké hodině všichni mí přátelé z Pražského jara?

Blaník dozněl právě včas, abych zaslechl na schodišti dvojí krok. Doslova jsem skočil do kalhot. Nepočítal jsem, že by ji doprovodil až do pokoje. Okamžitě mě však napadlo, že za jeho přítomnosti proběhne alespoň náš poslední rozhovor bez hysterie. Začal jsem být zvědav i na jeho reakci. Bude jí domlouvat, aby odjela se mnou, anebo jí nabídne nezištnou pomoc, pokud tu zůstane? *Změnit vlast není pro nás těžší než přestoupit z tramvaje do tramvaje!* Nedalo se ani vyloučit, že jsou dávno domluveni! Ta představa mě zabořila. A bolest znepokojila. Musel jsem bezpodmínečně potlačit návaly sentimentality i ješitnosti. Musel jsem konečně vystoupit z vlaku, který mě unášel nesprávným směrem, a vrátit se po vlastní stopě k sobě samému.

NEJTĚŽŠÍ JE TĚCH PRVNÍCH SEDMDESÁT LET.

Když kroky ztichly u mých dveří, věděl jsem, že to zvládnou.

* * *

25. XI. 1960

(z deníku občana)

Praha

Kuchař pracoval jako dříve za skleněnou stěnou a koktajly míchala stále táž bardáma, po léta neměnná jako Čapkova paní Makropulos. Má krásná láska E., která ze mě snímala smutek, mě sem doslova vtáhla, přestože jsem se bránil.

– Nemohu! Až se podívám na parket, uvidím ho tam znova, jak o svých pětadesátinách tančí rokenrol...!

– Můj pane, pravila vlídně, – skonči už s tím ponurým zvykem, vztyčovat na každém kroku hřbitovní mohylky!

– To bys ty nesměla už rok držet smutek za pána, se kterým v životě nepromluvila slovo.

– Gérard Philipe je sen, řekla. – Měřítko čistoty lidství i kumštu, které si s sebou nosím v naší bídě jako švadlena metr. V ničem mi nepřekáží, zatímco ty o své hrobečky ustavičně zakopáváš. Tvůj otec, jak jsem ho viděla jen jednou, by tě určitě chodil zapíjet právě sem, do vámi uctívané Olympie, kde tapety dosud zní cinkotem vašich číší. Dotkni se ametystu, který mu sňali z prstu, a bude tu zas...!

Kdykoli takhle promluvila, padala ze mne tíha. Známý vrchní, malý postavou, avšak velký oním darem, jenž proměňuje řemeslo v umění, mě přivítal jako marnotratného syna, pozdravil E. tak vřele, jako by ji zde se mnou vídal odjakživa, a uvedl nás na mé oblíbené místo „do kůže“. Vyprávěl jsem jí, jak jsem ho před osmi lety požádal o dva padesátníky na telefon a on mi je už osm let dává při každém účtu. Pak jsem se podíval na parket a spatřil A.

Tančila s mladíčkem, kterého klidně mohla vydávat za svého syna, nebýt toho, že se k němu až ostentativně chovala jako k milenci. Dala se opět ostříhat na krátko, snad aby zdůraznila svůj holčičí obličej; pletené šaty s kovovou nití však příliš zdůrazňovaly její ženskou postavu.

Dvě hodiny nedala znát ani mrknutím, že mě uviděla. Ale sotva se E. poodešla upravit, opustila svého společníka vprostřed tance a usedla na její místo.

– Vypadáš dobře. A máš pěknou slečnu. Nestuduje čirou náhodou taky herectví?

– Čirou náhodou.

– Mám radost, že ses nám vrátil. Už jsi zase svobodnej?

– Ano.

Její tón mi začal být nepříjemný.

– Ty taky? zeptal jsem se.

– Ne, proč?

Svého chlapečka odsoudila jedním gestem k nebytí. Když se tenkrát vdala, neměl jsem už nejmenší důvod žárlit, a přece se mě to dotklo zcela osobně. Urazil ji přece před mýma očima způsobem, který poprvé narušil mou jistotu, že každý komunista je za každých okolností poslem lidskosti. Její svatba byla pak pro mě naprosto nepochopitelná.

– Chodíš s ní fest? zeptala se.

– Vidím, že ses od něho naučila vyšetřovat.

– Od něho jsem se naučila hovno.

Přišlo mi, že ji vidím prvně v životě. Vůbec se to k ní nehodilo. Rozpačitě se zasmála a byla si opět trochu podobná.

– Promiň. Ale to je to jediné, co mě skutečně naučil on. Bydlíš teď na Karláku?

– Jak to víš?

– Sám?

– Víceméně...

Počkala, až E. dojde těsně k nám. Teprve pak se zvedla z kůže se zářivým úsměvem.

– Já tě někdy zavolám. Pa...!

Vyzvedla svého zajíce a odvedla si ho znovu na parket. E. si podržela svou obvyklou úroveň.

– Až budeš pořádát sjezd svých srdcových dam, nezapomeň mě pozvat. Myslím, že to bude májová veselice.

– Budeš se divit, má paní, vystačí právě tak na kanastu!

Překvapilo mě, že o ní nikdy neslyšela. A. byla hvězda svého ročníku... Minulost mě zasahuje salvou. Druhý den ráno mě vzbudil telefon. Neznámý muž, jenž mi přátelsky tykal, mě chtěl navštívit. Řekl jsem, že mi uniklo jeho jméno.

– To má být překvapení, zasmál se. – Podotýkám, že příjemné.

Odříkal jsem zřídka. Snad z přemrštěné slušnosti, snad z profesionální zvědavosti. Ve zdánlivě nejzbytečnějších rozhovorech proskočilo často slovo, které po měsících zplodilo divadelní hru.

Nestačil jsem se umýt, když zadrnčel zvonek. Otevřel jsem v pyžamu. Má vizuální paměť, to jediné, čím jsem byl obdařen tak hojně a zbytečně, mi neřekla vůbec nic.

– Ty mě asi neznáš, pravil, – ale já tebe ano.

Otevřel malý průkaz Státní bezpečnosti. Usedl jsem na postel a nabídl mu jedinou židli, která se vešla do mé novomládenecké garsonky.

– Nemohu říct, že by mě to naplňovalo bujným veselím.

– Promiň, myslel jsem to úplně jinak. Stavěli jsme spolu Koldům v Litvínově. A studoval jsem v Moskvě, když jsi byl na ambasádě. Tam i tam jsem byl v tvém recitačním souboru. Jenomže tys nás viděl všechny najednou a my tebe sólo.

– Promiň, řekl jsem pro změnu já.

– Nic se neděje. Mizet v zástupu patří k mé profesi, jako k tvé tyčit se na pódiu.

– Chcete založit tajný soubor? zeptal jsem se. – Nevím, jsem-li pro vás ideální vedoucí. Zdá se mi, že o mně máte už docela slušný spis.

– Nepřeceňuj se, pravil. – Vás kumštýře bereme jako přírodní katastrofu.

– Takže o co kráčí?

- Pustili jsme ti především kamaráda.
  - Slávka??
  - Vyšel na amnestii, s podmínkou. Přišel jsem ti to říct, protože první dny venku jsou kritické. Mrkni na něho, sekal sice dobrotu, ale ať nevyvede samou radostí nějakou kravinu.
  - Proboha, ale co bude dělat? Kde ho s tou podmínkou vezmou?
  - Už jsme mu sehnali flek.
  - Ale on je nedoštudovanej herec...!
- Vítězoslavně se zazubil.
- Prosím tě, neplet' si nás. My jsme fízlové – ne volové. Přimluvili jsme se za něj ve vesnickým divadle...
- Přijel jsem k předměstské zkušebně těsně po desáté. Zkouška už začala. Vrátný mě naštěstí poznal a ochotně ho slíbil přivést. Požádal jsem:
- Neříkejte mu, kdo tu čeká. Ať je to překvapení...!
- Bylo. I pro mne. Na chodník vyšel drobný bledý člověk s proše-divělými vlasy; v jedné ruce držel hořící cigaretu, v druhé text. Uviděl mě, a text mu vypadl z ruky. Shýbl jsem se a podal mu ho. Upadla mu cigareta. Shýbl jsem se a podal mu ji. Upadl mu text. Shýbl jsem se a upadl mi taky.
- Víš co, řekl jsem, – nechme to zatím ležet...
- Objali jsme se. Pod vytahaným pulovrem jsem ucítil špičaté kosti. Pak jsem si ho prohlédl.
- Vidím, že tě pustili včas. Už jsi potřeboval krejčího.
- Odpověděl jako před dávnými léty Cyranem.

*V mém srdci nosím elegance květ
jak švihák moderní se ovšem neparádím*

Seděli jsme v nedalekém parku. Měl hodinu pauzu. Bylo sychravo a vyšel bez kabátu. Nabídl jsem mu, abychom šli někam do kavárny.

– Ne, ne! řekl rychle, – pojď zůstat tady, tady je... tolik místa... jestli ti není zima, samozřejmě...

– Mně ne, ale tobě!

– Panebože, jaká mně může být zima! Vždyť už mám i košili...

Pak rychle změnil téma a vyprávěl, jak ho v divadle dobře přijali.

– Ty o tom nechceš mluvit? zeptal jsem se ho přímo.

– O čem...? O krimu...? Radši ne...

Dodal, jako by se mi omlouval:

– Podepsal jsem revers, víš...

Pochopil jsem. Jedno jsem však vědět chtěl, protože mi to leželo v hlavě celá ta léta.

– Poslyš, pořád nemohu uvěřit... proč tě tam tenkrát Ofinka nechala? Jak mohla ujet?

Odpověděl bez přemýšlení, jako by byl tu otázku předpokládal.

– Čekala dítě, víš...

– ??

– To jsem se dozvěděl až pak. Dala si ho v Americe vzít.

– Jak to mohla udělat??

– No přece kvůli mně.

– ??

– Byl bych s ní přirozeně zůstal, a ona celou tu dobu věděla, že je to úplná hovadina. Nikdy nechtěla, abych tam šel... člověče, vždyť já přece patřím sem jako švestka do knedlíku!

Nebyl jsem si jist, není-li to jen krásná legenda, která mu pomohla žít. Ale cestou domů jsem věděl, že se našel a že se už sám sobě sotva ztratí.

A. se ozvala včera večer. Za ten měsíc jsem na ni dokonale zapomněl. Volala chvíli po zavření.

– Jsem u Faustova domu. Chceš mi otevřít?

Kdyby se ohlásila předem, určitě bych se vymluvil. Zaskočen řekl jsem ano. Ve výtahu mě krátce políbila na tvář.

– Za posledně se nezlob. Měla jsem špatnej den. Doufám, že ti nekazím rande, to mě rovnou vyhod'.

Řekla to tak přátelsky, že jsem se přestal zlobit. Přinesl jsem z lednice módní nápoj: kolu a kubánský rum. Stála uprostřed místnosti, upřímně udivená.

– Kolik to má metrů? Čtyři?

– Deset! Ale taky terasu!

– Tos tu svou tak nenáviděl, že ses odstěhoval z toho nádherného kvartýru sem?

– Proč nenáviděl...? Prostě nám to spolu nešlo...

– Vyprávěj mi o ní!

Odmítl jsem. Nikdy jsem nevypovídal o lidech, kteří prošli mým životem. Tím méně o D. Vášnivě lásky přebolely. D. zůstala v mém povědomí jako neuralgický bod. Stále ji slyším, jak říká našemu soudci:

– Pane předsedo, nechtějte po nás, abychom o sebe rozbíjeli talíře. Partneři se mohou rozcházet třeba právě proto, že si jeden druhého váží. Jestli vám jde opravdu o naše tři děti, tak nás rozved'te. Budou nás aspoň oba vždycky znát jako slušné lidi!

A. si sedla na gauč a pila dlouhými doušky, jako by to byla limonáda.

– Jsem rád, že ti chutná, ale budeš brzo nadranc.

– Neboj se. Já mám drahou opici.

– Co tomu říkají ledviny?

– Ptáš se jako můj manžel. Mám ti taky tak odpovědět?

Na tom jsem opravdu netrval. Zeptal jsem se jí dost opatrně, jestli pořád ještě hraje.

– Divadlo? Ovšem: přece v J. Ten přiblblý hošík, cos mě s ním viděl, je náš první milovník. Stačí?

V J. byla toho času opravdu šmíra. Zkoumal jsem dál.

– Baví tě to tam?

– Ne. Ale on to přímo nenávidí.

V tu chvíli mi logika ještě unikla. Nalila si znovu.

– Vídáš se ještě s Petrem?

– To není to slovo. Občas se potkáme úředně. V šestapadesátém byl chvíli naměkko. Ted' už mi vytýká, že jsem Titův revizionista.

Pak položila otázku, která mě překvapila.

– Nenávidíš mě?

– Za co...?

– Že jsem si toho bastarda vzala...?

Ted' jsem pochopil. To ona nenáviděla! Nenávist ji prostupovala tak, že snad nebyla schopná vnímat nic jiného. Řekl jsem jí to. Usmála se na mě jako na dítě, které rozluštilo prostoduchou hádanku. Vyzula si střevíce a položila rovné silné nohy na opěradlo jediného křesla. Jako tu noc před procesem se mi zdálo, že vypráví cizí příběh.

Potkala ho rok po svém soudu. Ministr informací, ten dábel'ský klaun, zval s oblibou na státní bankety mladé umělce. Prokurátor byl středem pozornosti jako jeden z těch, kdo zbavil stranu klubka zmijí. Edíčku, postarej se o ni, řekl mu ministr. Málem padl do mdlob. Staral se ale celý večer. Copak nechápete? říkal jí, byl to jediný způsob, jak vás z té šlamastyky dostat! Pak ji zavezl právě do Olympie. Pili šampaňské a on jí tvrdil, že ho naučila tančit. V autě ji objal. Vyprostila se. Chcete mi snad dokázat, že jste měl s tou děvkou pravdu? Dlouho se jí omlouval. Druhý den přišel do divadla. Poslal jí obrovskou kytici růží. Pak další a další. Odmítala schůzky. Doslova šlel. Nakonec jí nabídl sňatek.

– Byl ženatý. Měl ale štěstí, že včas spáchala sebevraždu.

To jsem vůbec netušil.

– Ututlalo se to. Byla dlouho nemocná, asi z něho. Ale především nemohli dopustit, aby on měl skandál. Tenkrát se začalo šuškat, že procesy byly podvod. Sám žaloval několik lidí pro pomluvu zřízení. V té době jsme se vzali.

– Prosím tě, a mělas ho ráda?

Zpočátku jí imponoval. Pozvedl ji z nicoty okresní komediantky. Odešla kvůli němu na čas od divadla. Chtěl mít ženu, která mu vytvoří domov.

– Byl to spíš noční podnik, kam chodila snad největší hovada z celého tábora míru a socialismu. Generálové. Ministři. Tajemníci. Jednou se objevil sám Taťka. Když odešel, řekl ten můj kašpar: Dřív chodil prezident k spisovatelům, dnes k prokurátorovi, není to důkaz, že drama času píšeme vlastně my?

Nemohl jsem se nezeptat.

– Víš něco o procesech?

– Ne. Musel mi slíbit, že o té jeho svinské práci nepadne přede mnou ani slovo. Ne, ne! Mně stačí vlastní účty.

Dostala anonymní psaní a našla ho v noci u jeho sekretářky. Přiznal, že s ní měl poměr celou tu dobu. Rozbila v tom bytě, co jí přišlo pod ruku. Prosil ji na kolenou, aby ho neničila.

– Chtěla jsem žádat o rozvod, ale pak jsem si řekla – proč? Dostane se z toho zas a já budu ve třiceti bez halíře. Nahnala jsem mu hrůzu a pak diktovala podmínky. Je mi někdy k blití, ale snažím se, aby jemu bylo hůř.

Nebyl jsem mocen slov. Pohládila mou ruku.

– Promiň... ale konečně jsem to mohla někomu říct...

Pak jsme, nevím jak, přišli ke vzpomínkám na léto 44, kdy jsme se poznali.

– To je ti zvláštní, řekla, – všude kolem válka a smrt, a přece vím, že jen tenkrát jsem v sobě měla mír... Víš vůbec, že jsem celou tu dobu příšerně milovala Robka...?

Jak je možné, že mě to nikdy nenapadlo!

– On jediný věděl, co nechce. A proto *musel* umřít.

O půlnoci jsme poslouchali na terase pražské zvony. Obrátila se ke mně jako tehdy před soudem.

– Necháš mě u sebe? Aspoň jednou v životě bysme se měli obejmout...

Kolik let jsem byl hotov nechat všeho pro její pohlazení, pro něžné slovo!

– Musím strašně brzo vstávat, řekl jsem, – nevyspala by ses.

Nedala na sobě nic znát a udržovala ještě chvíli veselý rozhovor o všem a o ničem. Když jsem jí konečně odemykal domovní dveře, uhodil jsem se dlaní do čela.

– Neřekl jsem ti největší novinu: pustili Slávka!

– Víím. Byla jsem s ním právě týden na horách.

Oněměl jsem.

– Můj manžel byl první, kdo prokázal, že jsem kurva. Dělán všechno, abych ho nezklamala. Škoda, že ty nemáš kurvy rád!

* * *

Čtvrtek 22. srpna 1968

(z deníku turisty – pokračování)

Roma

Místo zaklepání zarachotil klíč. Kde ho vzala, když náš trčel zevnitř? Otevřel jsem. Plešatý pán na mě hleděl se stejným ustrnutím jako já na něho. Zjistil jsem, že italské koktání se v ničem neliší od českého. Zato jeho společníci omyl vůbec nevzrušil. V minisukni, která odhalovala hubené nohy, s barevnou taštičkou a plochými ňadry jako by vystoupila z Cabiriiných nocí. Pán pohlédl na číslo klíče a začal odemykat sousední dveře. Pochopil jsem, proč se mu mírně třese ruka. Dívce bylo stěží čtrnáct. Hotel měl – vedle toho, že se stal útlukem vzácných hostů z Československa – zřejmě i další významné společenské poslání.

Padl jsem zas na postel a opřel hlavu o ruce. Levé oko se téměř dotýkalo skla mých hodinek. Zblízka se ciferník podobal nočnímu nebi a vteřinová ručička po něm kroužila jako

paprsek radaru. 23.00. Ale na obzoru nikdo. *Myslím, že se svedem bavit i sami.* Za tenkou příčkou opilý smích a tady opět hlas přítele. Četl slova, která jsem psal sotva před měsícem, a přesto už zněla jako ozvěna zašlých pergamenů.

JEDNOTNĚ A BEZ ÚSTUPKŮ OBHAJTE CESTU, NA KTEROU JSME VYŠLI A ZE KTERÉ ŽIVI NESEJDEME...

– Vzpomínáte ještě na tuto větu, drazí přátelé u přijímačů? Dva miliony podpisů potvrdily naše odhodlání pevně za ní stát. Byla přece v Poselství občanů předsednictvu ÚV KSČ před jeho odjezdem do Čierné, k jednání s politbyrem ÚV KSSS. Možná že jsme si tehdy ani neuvědomili, co znamená. Ted' přišel čas, kdy musíme prověřit naši pevnost a dát této větě smysl, který skutečně má. Když jsme ji jednou řekli, je naší povinností stát za ní i dnes!

Věta poselství, které se podepisovalo na náměstích a na návsích, až se proměnilo v celonárodní referendum, mi připomněla všechny podobné spisovatelské texty, co jich bylo od Mnichova do dneška. *Mám toho po krk!* Svět velké literatury nám mohl právem předhodit, že jsme za čtvrt století sepsali víc manifestů, a často sporných! než uměleckých děl, mohl však sotva popřít, že jsme byli v osudových hodinách národní existence svými čtenáři slyšeni a bráni vážně *mám po krk života v kleci!* jako snad žádní jiní autoři na světě. 23.09.

Už třetí noc stojí přes půl milionu těžce ozbrojených a nervózních okupantů proti čtrnácti milionům mých uražených a rozhněvaných spoluobčanů. Také oni mají zbraně: celou moderní armádu, *kdyby vtrhly tanky do téhle ulice*, která se uzavřela v kasárnách, a navíc vědomí práva. Co schází, aby kdekoli vyšlehl zoufalý čin, *kdyby vtrhly tanky do téhle ulice, lítaly by ze všech oken láhve s benzinem!* který by konečně nahradil neexistující kontrarevoluci a rozpoutal dodatečně zdůvodněnou odvetu? Už třetí noc zní však sbor hlasů z legálních

vysílačů, *protože jsme srabi!* které udržuje v provozu spíš vůle než technika, už třetí noc nespí stovky novinářů a spisovatelů, aby zdecimovaní politici neztratili podporu lidu, aby každé ráno vyšla znovu naděje, *protože nejsme hodni své existence!* která má teď dvě jména: Svědomí a Rozum.

DĚLAT, JAKO ŽE JSME SI JICH VŮBEC NEVŠIMLI!

Takové je teď pravidlo hry, které paralyzuje přesilu a zachraňuje životy. Snad připadáme zbabělí těm mladým Římanům, i vlastním synům! Ale ani my nejsme vlastní slepic. Bitva o Londýn, Tobruk, Sokolovo, Dukla a Dunkerque, tam všude umírali jen v poslední válce Češi i Slováci – a neumírali špatně! Jenže v téhle absurdní situaci nejde o to, předvést parádní sebevraždu: pohřbila by víc než jen dva malé národy. Vleklá choroba socialismu byla teď s to vyhrěznout ve zhoubný nádor. A jatka v srdci Evropy by ji rozdělila na další čtvrtstoletí! Když byla ještě obrovská Čína tučným a bezbranným soustem cvičených válečníků, mohla se bránit tím, že je do sebe tiše, pomalu, ale jistě a beze zbytku vstřebala. Malé a obklíčené Československo mělo dnes jako vždycky jedinou šanci: čelit bezpráví vrozeným intelektem a dědičnou zkušeností. Zachraňovalo nejen sebe, ale koneckonců i z řetězu utržené spojence, když jim nadlidskou disciplínou dosud zabraňovalo, aby ztratili poslední špetku soudnosti a oddriftovali možná na generace mezi barbary. Rozhodovalo o tom, budou-li čítanky nazývat toto přepadení historickým omylem – anebo krvavým zločinem! 23.23.

Poprvé od úterního večera v San Marinu, kdy jsem na desítce pohlednic radostně zvěstoval dokonce i v opilé azbuce, že odplouvám z bouří politiky k tichým zátokám umění a lásky, *jed' si sám!* jsem si znovu vzpomněl na své věrné přátele v Moskvě a v Leningradě. Jak často jsme o půlnoci nakupovali za složené ruble baterie lahví, abychom v soukromí dál vedli

nikdy nekončící spor. Jak byly vždycky krátké ty vzrušené noci v malých pokojících, kde nebylo pro lidi k hnutí, *sedali jsme s lidmi, kteří byli neobyčejně nudní!* u stolů, 23.27, které sténaly pod nákladem knih a kaviáru, klobás a grafik, not, notesů, sýrů a vodky. Úporně se snažili překonávat letitý hendikep sovětské inteligence – její násilnou izolaci od světa. Stal jsem se kurýrem myšlenek evropských marxistů, které místní listonoši vyloučili z přepravy. Gramsci, Garaudy, Ernst Fischer a Karel Kosík je pohoršovali jako o pár let předtím mě, ale příště mi už uměli přiznat svůj omyl *pořád jsi úporně bojoval za něco, co bylo v podstatě směšné!* Měl jsem je rád pro spontánnost, s níž navazovali přátelství, i pro oddanost, jakou je pak naplňovali až k hranici sebeobětování. Nahrazovali tak dojemně archaickou péčí, co na vztahu supervelmoci k maličkému soupevníku pošlapali kremelští sloni. 23.33. *Klidně jed!* Naše dějiny, naše kultura, náš způsob myšlení i naše praktické usilování je provokovaly k neustálé plodné konfrontaci. Před vlastní vrchností se zaštiťovali tím, že partneři přece přicházejí z bratrské socialistické země.

GUTTA CAVAT LAPIDEM NON VI SED SAEPE CADENDO...

Jeden z nich to řekl otevřeně: Snad právě Československo a jeho Pražské jaro budou těmi kapkami, které jim pomohou opracovat hrubost ruského balvanu nikoli silou, ale stálým dopadáváním...

Ted' nás však zavalil!

Co asi dělali, co si mysleli právě ted' 23.37 herci Olegové Jefremov a Tabakov, dramaturgyně Lála Kotova, můj překladatel Vladimír Savickij? Chápou, jak strašné se stalo neštěstí? Ale i když, i když – co učiní? Patrně to, co odnepaměti všichni osvícení Rusové, když jim zešílí car: opijou se do bezvědomí, *ručím ti za to, že i bez tebe* aby přehlušili své Hoře z rozumu.

Nikdy nezapomenu na ranní minutu v květnu 1945, kdy mi rachot tankových pásů zvěstoval zmrtvýchvstání. Z milionů podobných minut vznikl cit, který spolu s dávnou sympatií k Velkému Slovanskému Bratru prostoupil vědomí osvobozené země. Vydržel dokonce i brutální zkoušku stalinismem. A kriticismus Pražského jara 23.45 jej nespálil, *že i bez tebe budu do večera v Římě*, ale očistil. Nabytá svoboda a rovnost se staly novým impulzem bratrství, protože rovnice vždycky zněly a budou znít:

LIBERTÉ + EGALITÉ = FRATERNITÉ

FRATERNITÉ – (LIBERTÉ + EGALITÉ) = 0

Co s tím udělaly ty půlnoční minuty z 20. na 21. srpna 68? Co se stalo v duších českých dělníků, opilců a milenců, *do týdne se domluvím!* když vyšli z podzemí, z barů či z postelí před dělové hlavně těch, které chápali jako své spojence, ano, často i jako bratry? Čekala nás další zkouška, bez níž by dnešní morální vítězství nebylo završeno: až přijde čas účtů, 23.50 povznést se nad urážku a křivdu, projevit inspirující velkorysost, jako to dokázali třeba Jugoslávci vůči nám, třebaže jsme je tak těžce urazili před dvaceti lety. Vždyť msta není program, *a do měsíce vdávám!* msta vytlouká jedno bezpráví druhým, msta trestá svedené, zatímco svědci upevňují své trůny.

23.53. Štafeta naděje, kterou si předávaly krajové legální vysílače, dospěla opět do Prahy. Hlas přítele četl poslední zprávy. *Dokonce nejen bohatě, ale i z lásky!* Vojenské řešení nevykřesalo ani druhý den řešení politické. Vojska okupantů měla strávit i třetí noc pod hvězdami a bez jídla. 23.54. Sen o nové vládě, *až zmizíš* která jim otevře brány kasáren a skladů, se rozbíjel o neochvějný lid a neoblomného prezidenta. Bělovlasý muž na Hradě hájil 23.55 zákop cti a slávy jako kdysi zákopy Sokolova. Čtrnáctý mimořádný sjezd ve Vysočanech *až zmizíš támhle* potvrdil nutnost i správnost polednové poli-

tiky a odsoudil těžké porušení suverenity socialistické země. Byl zvolen nový ÚV bez hlupáků a zrádců. Vybavil jsem si 23.56 tváře prvního tajemníka strany, předsedy Národního shromáždění a premiéra. Jaký film jim letěl hlavou, *až zmizíš támhle v té protější ulici*, když do jejich pracoven vtrhli cizí výsadkáři a namířili na ně ostře nabitě zbraně? Bránili se, anebo rezignovali? Zachovali si důstojnost? Měli 23.57 strach? Doufali v něco? Věřili něčemu? Mysleli na někoho? Na Boha, na Lenina, nebo na své ženy? Poprvé od smrti Velikých Vůdců, jejichž mýtus i těla obrátil v popel Dvacátý sjezd, mě hluboce dojímalo osud politiků. 23.58.

- Končí druhý den okupace, řekl hlas přítele – hlas domova,
- zůstaňte věrni všem a všemu, na co jste přísahali!

V pauze 23.59 bylo slyšet, *až zmizíš támhle v té protější ulici, přijde mi*, jak za zdí divoce vrže postel. Plešatý pán nemarnil zaplacený čas. Představil jsem si to ještě dětské římské tělo, tak podobné profilu mých dcer, a pojal mě hnus nad světem vůbec.

Zazněla hymna. *Až zmizíš támhle v té protější ulici, přijde mi, jako bys nikdy nebyl!* Pustil jsem ji naplno, aby odplavila smutek a kal.

A začal jsem tedy balit.

* * *

12. července 1968

(z deníku spisovatele PK)

Sázava

Ještě v pět odpoledne jsem ležel pod svými pěti břízami.

- *Ty tam vážně nepojedeš...?* zeptala se Z.

Už čtyřiašedeset hodin jsem se proklínal, že mě nakonec přece jen přemluvili, abych kandidoval do České národní rady. V parlamentě to

logicky dopadlo stejně jako v březnu na obvodní konferenci; druhou mrtvolou byl spisovatel Jiří Hanzelka, profesor Šik prošel o jediný hlas. Nezvolení nám sice vyneslo všelidové ovace a navíc bylo darem, který mi navracel vidinu prázdnin u moře, ale přesto mě žrala vítězosláva stranických konzerv, které mohly ještě jednou zbytečně zaznamenat tak laciný gól.

– Už mám politiky plné zuby! řekl jsem. Od rána jsem se pokoušel psát scénář a pak z toho zase vylezl dopis. Tentokrát váženému velvyslanci SSSR v Praze.

„Vysvětlete své vládě, že země, kde vykonáváte úřad, byla a je socialistická celou svou podstatou. Kdo jiný než Vy mohl za léta svého působení pochopit, že návrat k demokratickým tradicím, kterým jsme se v padesátých letech tak nešťastně vzdálili, obnovil téměř ztracený kredit naší komunistické strany, jejíž vedoucí role je dnes uznávána celou společností jako nikdy předtím. Nedopusťte, aby zkreslené informace zavinily zhoršení vztahu mezi našimi zeměmi, který nemá v Evropě obdoby. Nedopusťte, aby ke jménu Sovětského svazu patřil někdy v Československu jiný přídomek než – Osvoboditel.“

Když jsem po třech hodinách skončil, byl jsem už klidný, ale chuť psát příběhy byla nenávratně pryč. Ležel jsem na zádech a hleděl do bříz, starých jako já a se mnou stárnoucích, rozmrzelý vším a hlavně sebou.

– Slíbil jsi, že necháš politiky, až ti bude čtyřicet! prohlásila překvapivě. – Těch pár dní to snad ještě vydržíš.

– Myslím, pravil jsem, – že zkrácení té lhůty bude jen prospěšné. Jsem rád, že jsem se dožil možnosti korigovat omyly svého mládí, a nevím, proč bych měl načínat nové. Rád to přenechám vaší osvětlené generaci, která je přesvědčena, že dědí tuto zem po padesáti pokoleních idiotů; prvním z nich byl zajisté už praotec Čech, jenž místo co by se přeplovil k břehům Manhattanu, usídlil svůj kmen v této mdlé krajině bez moře a coca-coly, kterou notabene každý soused, lhostejno zda na západě, na východě, na severu či jihu, považuje toliko

za rohožku u svých dveří. Uvěřil jsem ti a hodlám se pro zbytek života věnovat svým smyšleným hrdinům, kteří sotva mohou napáchat škody, jelikož návštěva divadel je nepovinná. Přispěl jsem snad svou skromnou troškou, že se u nás vzmáhá demokracie přímo otřesná a že kormidlo národního korábu uchopili po letech mužové, kteří mají charakter, vzdělání a důvěru. Necht' oni se nyní, střežení vaším vyspělým kritikem, starají o budování dálnic, rozvoj striptýzu jakož i o brzký odchod spojeneckých vojsk, která se zjevně nemohou nabažit svých manévrů. Já už nehraju!

– Tak proč jsi psal dneska ten dopis?

– Ze setrvačnosti, má lásko. Ve věku senility, do něhož jsem podle tebe vstoupil ve stejném okamžiku jako do komunistické strany, je kromobyčejně nesnadné zbavovati se návyků. Proto mi gratuluj k mému rozhodnutí a zadělej na jahodové knedlíky, abychom oslavili můj návrat do lůna nevinnosti.

– Už tě někdy pozval na sklenici předseda vlády? zeptala se rafinovaně.

– Víš sama, že nikoli, můj náročný miláčku, neboť všechny předchozí komunistické vlády považovaly komunistické umělce za tajtrdlíky, v čemž se s nimi kupodivu shoduješ.

– Nech toho! pravila Z. přísně. – Nebud'te pořád tak směšně ukřivdění. Neměli jsme nejmenší důvod vás milovat, dokud jste ve jménu jakési disciplíny nechávali vládnout psychopaty, kteří ke všemu neměli ani psýchu ani patu. Musíte už jednou pochopit, že jsme mohli sotva dělat rozdíl. Teď jste ho udělali vy sami, a právě proto vám začínáme věřit.

– Děkujeme vám! zvolal jsem dojatě, neboť mluvila tak, jako by se na trávníku mezi břízami a plotem tísnila její i moje generace. Ani to ji nezviklalo. Důstojně dokončila.

– Jestli zrovna vás, které ještě loni na podzim vylučovali ze strany, zve dneska předseda vlády na raut, pak nejít tam je nejenom neslušnost, ale i zjevná urážka. Sám jsi byl nadšen, když Ludvík Vaculík

bez okolků přijal zpět stranickou legitimaci. Nechápu, proč hodláš korunovat své ctihodné vítězství nad vlastní pošetilostí tím, že se nakonec zachováš jako kluk!

Za hodinu jsem byl v Praze, kde jsem si převlékl džíny a umyl krk, abych mohl reprezentovat českou literaturu před tváří nejvyšších.

Úderem osmé jsme dostali záchvat smíchu, když jsme se vzájemně spatřili přicházet k Hrzánskému paláci. Goldstücker, Procházka, Vaculík, Liehm, Klíma, Hanzelka, Havel, Škvorecký et cetera. Dvacítka, jež svou literární i mimoliterární činností zaměstnávala v minulých letech dobrých pár stovek stranických karatelů i státních detektivů.

Jan Procházka prohlásil, že kdyby nás takhle spatřil na veřejné ulici bývalý prezident, vyhlásil by patrně stanné právo.

Avšak ministerský předseda Oldřich Černík nás místo toho osobně vyvedl na terasu, nabídl nám drink a představil část svého mužstva. Bylo příjemné vidět nejkvalitnější vládu v padesátiletých dějinách republiky. Počet akademických titulů převyšoval počet členů. Zejména zásluhou ministra stavebnictví, jenž držel čtyři.

– Dobřej večír vespolek! pozdravil nás hluboký hlas.

– Ty přece máš dneska novináře, Josef! užasl premiér.

– Měl jsem mít, odtušil předseda Národního shromáždění, – ale špioni mi donesli, že jste tu, tak jsem si to přehodil!

Pod šedivým ježkem svítila bílá rozhalenka. Převyšoval nás o hlavu, a když mi vřele stiskl ruku, aby tak vyjádřil soustrast k naší včerejší volební prohře, které předsedal, zeptal jsem se ho, proč si s sebou nevodí chirurga.

– Jsem rád, že jste to vzali sportovně, pravil nám dvěma s Hanzelkou, – když demokracie, tak pro všechny, i pro nás. Ale stejně je to rošttárna. Mají plnou hubu stranické disciplíny, a v tajných volbách na usnesení kašlou!

Kdosi dodal, že jedním z organizátorů škrtací akce byl Jiří Hendrych. Docela nedávno jsem ho potkal na ÚV. Byli jsme v chodbě sami. Čerstvě odvolaný šéfideolog strany mi odpověděl na pozdrav

s dobromyslným úsměvem zahrádkáře, jenž právě vstal od svého alpina.

– Jsem rád, že tě vidím, řekl jsem upřímně. Muži, zbavení moci, bývali dosud v našem nejlidštějším systému zpravidla vydáváni osamocení a ústrkům. Chtěl jsem mu dát ze staré známosti najevo, že my už po asijských stezkách kráčet nehodláme.

– Co teď vlastně děláš?

Potěšeně se rozhovořil, jak zpracovává v Ústavu dějin KSČ třicátá léta. Byl tím tak zaujat, že dokonce nedělal pauzy ani neopakoval slova, jak činíval při svých velkoinkvizitorských vystoupeních. Když jsem se pak díval, jak pomalu odchází dlouhou chodbou, nachýlen vahou těžké aktovky, vymazával jsem z paměti zlou vzpomínku na loňský sjezd spisovatelů; zůstal v ní zas takový, jak jsem ho poznal před dvaadvaceti lety...

Zůstanu zřejmě naivní až na práh hrobu! Ale nešť: šedivá je teorie, věčně zelený života zlatý strom!

Zapadalo slunce a dým nad malostranskými střechami vytvořil scenérii, která brala dech. S těžkým srdcem jsme se k ní obrátili zády. Moc a literatura se na terase promíchaly a zahájily dlouhý, potřebný dialog, jenž ustal pouze tehdy, když neohlášen a bez fanfár, přiveden patrně rovněž dábelskou náhodou, vstoupil plaše jako pierot první tajemník strany. Nesl před sebou svůj věčný rozpačitý úsměv, kterým jako by se i na tribunách a na obrazovkách omlouval za to, že existuje, a tudíž ruší.

Zůstali jsme s Hanzelkou u Josefa Smrkovského. Byl jsem s ním počtvrté v životě, a přece tu byl pocit důvěrně známosti. Snad že jsem právě s ním zažil ty dva bouřlivé březnové mítinky, na kterých politika přestala budit strach. Možná že to byla dokonce sentimentální vazba až do dob pražského povstání, když jako hubený vlasatý mladík místopředsedal České národní radě.

Ach, kdeže loňské sněhy jsou...?

Stále jsem nebyl schopen rozhodnout, zdá-li se být JS starší, než je, anebo je-li starší, než vypadá. Sytý, temperamentní hlas a téměř klu-

kovské oči nešly dohromady s unavenou chůzí a ochablým držením těla. Kontrasty, jež se tak často objevují u lidí, kteří prošli dlouholetým žalářem. Jako by soustřeďovali zbytek sil z celého těla do několika bodů, kde jsou nejpotřebnější a nejúčinněji využity.

*Jenom na této malé terase stáli tři, odsouzení v padesátých letech na doživotí. JS, dr. Gustáv Husák a profesor Eduard Goldstücker do-
sluhovali momentálně své tresty ve funkcích předsedy parlamentu,
náměstka premiéra a předsedy Svazu spisovatelů. Snažil jsem se
marně představit si je v pozoru, s čepicí přitisknutou k noze, jak se
hlásí důležitému usmrkanci, který bděl nad jídlem, spánkem i tvrdou
prací těchto psích zrádců revoluce. Stačila malá náhoda – a mohl
jsem jím být právě tak dobře já. Stačilo nemít v sobě pramínek poezie,
který odplavuje z lidského organismu potřebu moci. Stačilo jít místo
na filozofii na práva a místo do revolučního rozhlasu k revoluční
bezpečnosti. Proto nepodnikám politický striptýz, kdykoli tvrdím, že
zodpovědnost za tragédie té doby padá na všechny komunisty, kteří
jim neuměli zabránit. I na mne. Dokonce i na tyhle tři.*

*– Prosím tě, zeptal jsem se JS, – jsi opravdu přesvědčen, že už kont-
rolujete Bezpečnost?*

*– Já ti rozumím..., typická věta, kterou začínal odpovídat na většinu
otázek, – to dneska nemůže asi žádná vláda, protože policajti nejsou
jen stát ve státě, ale svět ve světě.*

*– Podepisuju, řekl Jiří Hanzelka, – ale neměli byste jim právě proto
věnovat prvořadou pozornost? Řeknu ti upřímně, že si rád počkám
třeba na cestování, když budu mít v tomhle punktu jistotu.*

– Proto jsme tam dali Pavla, odpověděl. – To snad něco říká!

*To něco říkalo. Potkal jsem málokdy tolik nadšených lidí jako
ráno poté, co měl Josef Pavel první interview v rozhlase. Bojovník ze
Španělska, který velel milicím v Únoru, si přinesl do funkce intimní
znalost všech našich kriminálů a zmrzačené prsty, jimiž nikdy ne-
podepsal přiznání. Když ujistil posluchače, že setrvá ve svém křesle
jen tak dlouho, dokud bude s to zajistit absolutní zákonnost, věnoval*

půl hodiny času odborným radám z oboru, jemuž se vyučil ve své politické penzi: kterak pěstovati jahody ve vyšších, drsných polohách.

– Ano, řekli jsme, – Pavel je člověk, který vejde do dějin jako první ministr vnitra, jemuž občané posílají projevy sympatií a současně ho prosí o sazenice. Ale jak může být jeho náměstkem pro Státní bezpečnost kágébák Šalgovič??

– Já ti rozumím, rozhodil ruce, ale do vysvětlení se mu nechtělo. – Já taky nejsem moc rád, když potkám mezi tajnými právě toho, co mi nasazoval pouta. Ale ten byl zas jedinej, kdo mi dovolil rozloučit se s ženou, a to nebylo tenkrát málo...

Páchla z toho zřejmá úlitba Slovákům i Sovětům. Obrátili jsme list. Zeptal jsem se ho, jak se sám sobě líbil v posledním čísle Literárních listů. Znovuzrozená politická karikatura ho učinila jedním ze svých hlavních klientů. Právě ho namaloval karikaturista Hadák, an po příletu z Moskvy vystupuje z letadla, oděn od hlavy k patě v ruském národním kroji včetně papachy, řka:

„VYMĚNILI JSME SI NÁZORY.“

Nekončící řetěz kuriozit. Hadák byl ještě předloni odsouzen na rok jen proto, že nakreslil státní znak, v němž se místo lva bojovně vypínal dvouocasý Švejks s půllitrem piva.

Zahlédl jsem, jak dr. Husák po anglicku mizí. Zdálo se mi celou dobu, že se v této společnosti necítí, ačkoliv právě ona po léta usilovně a nakonec úspěšně bojovala za jeho rehabilitaci. Praha si nasadila apartní klobouk noci, zdobený girlandami světél. Ludvík Vaculík, opřen o zídku terasy, ukazoval prvnímu tajemníkovi nedaleké okno.

– Stačil by támhle jeden kulomet, a byl by tu na pár let klid.

Ozval se srdečný smích. JS vedle mne lovil v balíčku další cigaretu a potřásal hlavou.

– Jen aby to zůstala legrace...

– Děje se něco?

– Neptej se mě. Některý věci musí běžet podle protokolu. Pak vám řekneme všechno.

Mohl jsem vyslovit otázku, kterou jsem měl na jazyku celý večer.

– Vy jste odmítli jet na koncil, vid'...?

– Jak na koncil...?

– No do Varšavy, na schůzku pěti.

Reakci jsem nečekal. Nedonesl zápalku k cigaretě, jak se lekl a taky namíchl.

– Jak to víš??

– Spálíš si prsty!

– Kdo ti to řekl??

Pokynul jsem neurčitě všemi směry.

– Kamarádi, přijel jsem z venkova. V Praze to už věděl každý.

Konečně se spálil a mnul si zlostně prsty.

– To se na to vykašlu!

– Co se tak divíš? Tvůj prosincový projev na uzavřeném plénu se citoval tentýž večer. To, že má být Ludvík Svoboda prezidentem, věděl můj holič dřív než on. O vašem odmítnutí se dokonce ví, že si soudruh Brežněv ověřoval, jestli s tím souhlasí i soudruh Kolder. Tak se nezlob! Můžete samozřejmě vyměnit šoféry, písárky, tajemníky i celé předsednictvo. Ale jednodušší je – dělat otevřenou politiku. Informovat lidi dřív, než to stihnou holiči. Víš, v čem je asi klíč k úspěchu českého politika?

– No...?

– Když si uvědomí, že je politikem v Čechách!

– Já ti rozumím...!

Opět se klukovsky zasmál, ale byl to jen záblesk. Varšavské téma mu zůstalo sedět za krkem. Nahrbil se ještě víc, vytáhl ze sousední skupinky prvního tajemníka a šli si spolu ustaraně šeptat.

Ochladilo se. Hyde Park se stěhoval do jídelny. Minul mě premiér v ohnivé diskusi s autorem Dvou tisíc slov, která tak ostře odmítl v parlamentě. Přel se s ním dál, ale už mu říkal Ludvíku.

Zůstal jsem na terase. Nad zářícím městem, téměř na dosah ruky, se rýsovala temná silueta petřínského parku. Celé generace pražských milenců tam úspěšně kamenovaly žárovky luceren, aby mohly déle hledat

ukryté poklady sblížených těl. Vzpomněl jsem své nadcházející čtyřicítky, svých dětí, schůzí, divadelních plánů, svého jezevčíka i více jeho než mé Z. Přepadla mne úzkost, že všechny moje kameny byly už možná vrženy. Nostalgicky jsem se odvrátil a jal se raději skrze sklo pozorovat lídry.

Kdybych měl napsat hru pro trio mužů s co nejodlišnějším charakterem, stěžl bych našel lepší mustr než tyhle tři.

AD: Když se před devíti měsíci rozneslo, že se na říjnovém zasedání ÚV tvrdě střetl s Antonínem Novotným, ptali se lidé v Čechách – Kdo to je? Ukázalo se, že ten, jež Tat'ka před pár lety jmenoval prvním tajemníkem slovenské strany jakožto mravného hochy s perfektním třídním původem, mu sice neodmlouval, ale zato tiše a vytrvale dělal na Slovensku rozumnou politiku. Jako mluvčí nejkompaktnějšího uskupení, radikálního v otázce národnosti a umírněného v otázkách obecně politických, byl prakticky jediný, kdo se mohl stát v lednu novou hlavou strany, s podporou progresivních i s trpným souhlasem konzerv, pro které byl přece jen přijatelnější než třeba JS. V zajetí domácí reality pochopitelně sotvakdo myslel na to, že na pohled banální přesun sil ve vedení povede ke vzniku nové alternativy socialismu, která pobouří i nadchne Východ i Západ.

AD se stal světovou politickou hvězdou, které to zapoměli říct. Připomínal mi onoho geniálního neherce Formanových filmů, jenž sklízí vavříny po všech festivalech od Cannes k Mar del Plata, na které však nejezdí, protože musí denně dirigovat dechovku v Kolíně u Prahy. Za normálních okolností by AD asi do smrti zůstal rezonérem myšlenek Nejvyššího. Ted' byl názornou obžalobou režimu osobní moci, který vyráběl z latentních individualit sardinky v jednotném balení. Byl přímo školským příkladem, jak může z nezřetelného člověka vyrůst osobnost, jestliže v něm je a společnost pro to vytvoří podmínky.

Bylo to poprvé, co se Slovák stal prvním tajemníkem strany, v níž mají Češi zdrcující většinu. Přesto nemusel v potu tváře bourat hráze národnostních resentimentů; překonával je pouhou svou fyzickou existencí. Po mnoha slovenských politicích, kteří se předháněli ve správné výslovnosti češtiny, aniž si dobyli sympatií, nosil své slovenství

stejně viditelně jako bílou košili – a český organismus ho přijal beze zbytku. V pražských tramvajích, v hospodách i mezi přáteli se začalo z legrace hlaholit slovensky. Znělo to patrně přišerně, ale nebyla v tom špetka výsměchu. Praha vždycky milovala svérázně. A zřídka kdy!

Byl prvním politikem po Únoru, který začal znovu respektovat vůli většiny, jak dokázal změnou svého stanoviska k urychlenému svolání mimořádného sjezdu. Ale skutečné kouzlo, kterým si podmanil babičky na penzi stejně jako univerzitní profesory, tkvělo v jeho slabostech. Po božských vůdcích stalinské éry, kteří přísně dbali, aby jim fotografové retušovali bradavice a rozhlasoví technici uřezávali sykavky, byla prostě rozkoš vídat a slychat náhle muže, který se zdál umírat trémou. Se svými těžkými víčky vypadal při každém vystoupení, jako by ho právě vytáhli z postele. A jak koktal! Když četl, bylo doslova utrpení ho poslouchat. Kupodivu, kdykoli nechal klesnout text a pohlédl přímo do kamery –

– Prosím tě, zeptal jsem se ho dneska, – jak to, že mluvíš tak ne-skonale líp spatra?

– Keď sa pozerám do papiera, mám dojem, že sa mi smejú...

Rozhodného vítězství dobyl ovšem tím, že přinesl do politiky srozu-mitelná, nekaširovaná slova. Snad se nemohl dočkat vyššího ocenění, než jaké zaznělo z úst Jana Wericha.

– S ním se dá mluvit.

Byl to opět Jan Werich, kdo vylovil z jeho projevu kratičkou větu o dvou podstatných jménech, přídavném jménu a předložce, aby ji označil za program, jaký už dlouho na světě nebyl.

SOCIALISMUS S LIDSKOU TVÁŘÍ

AD zásadně nedával interview. Před fotografie dřevěněl. Rodinu s třemi odrůstajícími mladíky nechal v Bratislavě a tady bydlel už půl roku v hotelu. Snad aby se měl kam vrátit, kdyby mu to nevyšlo. Ostatně získal už dřív titul doktora politologie a mohl si tedy v nej-horším otevřít politickou ordinaci.

Připadal mi kromobyčejně senzitivní. Podezřívám jsem ho, že se umí červenat. Když jsem se na něho tak dlouho díval zblízka, napadlo mě,

jak by asi uměl vzdorovat hrubému násilí. Tu myšlenku jsem hned zahnal. Byla nedůstojná Evropy, tohoto století, nás i našich spojenců.

OČ: Vedle proletářského tribuna JS a funkcionářského lyrika AD vypadal jako jeden z tisíců mužů, kteří zaplňují po skončení pracovní doby slavné pražské pivnice. Podle úsečného staccata slabik by v něm maximálně odhalili Ostravaka. Je taková hra, že se řadě lidí ukáže fotografie a položí otázka – Kdo by to byl, kdyby to nebyl...?

V případě JS řeklo sedm z deseti – sedlák. V případě AD pět z deseti – učitel. U OČ vypadaly odpovědi takto: úředník (2×), číšník, zubní lékař, obchodvedoucí, masér, fotbalový trenér, funkcionář (na otázku jaký – jakýkoli), filmový režisér a charakterní herec.

Ve skutečnosti byl jako družící dva dělník, jeden z bezpočtu těch, kterým teprve rok 1948 otevřel cestu k rozvoji vrozeného talentu. Jako jiný malířem, byl od přírody manažerem. I on se dlouhá léta ztrácel v politickém aparátu Antonína Novotného, jenž povýšil průměrnost do šlechtického stavu. Pak rychle avancoval až do funkce předsedy plánovacího úřadu. Jako jeden z mála musel znát katastrofální trend vývoje naší ekonomiky. Také na něho tedy vlastně mířila kritika profesora Šika. Striktně vzato, i on se podílel na budování Potěmkinovy vesnice, kterou hodlal Tatka prezentovat našim synům coby oázu komunismu, třebaže se svým zpožděním za světem blížila k elegickým časům vynálezu ruchadla. To by o něm jistě řekli všichni přátelé Z., pro něž jsem konjunkturalistou i já. Prakticky je to asi jediná možnost, jak uvnitř monolitního systému, který je navíc součástí mocenského uskupení, připravit a provést reformu – bez krve, jež by jinak tekla právě tak hojně jako marně.

Čas zrál. Marxem objevená příkázání byla tak brilantní, že fungovala i proti vlastní církvi. Naše Železná koncepce, plod studené války, Stalinových tezí i diletantismu domácí výroby, vyvolávala v celém hospodářství otřesy, které už nezažehnaly ani výkřiky SOUDRUŽKY, MASO BUDE! Skupina ekonomů reprezentovaná Otou Šikem vystoupila s návrhem nového modelu. Jeho kontrarevolučnost spočívala v tom, že vrátila myšlení socialistické společnosti od voluntaristického idealismu

k ekonomické vědě. Koráb se již viditelně nakláněl, a kapitán dal po delším váhání souhlas, aby byla tedy sestrojena čerpadla. Kategoricky však odmítl onu část projektu – bohužel rozhodující – která předpokládala i reformy politické. Nový model měl být experimentálně zaveden pouze v některých vybraných podnicích a při zachování direktivních otěží, jež chtěl i nadále trítat Nejvyšší Kočí.

Nastala fraška, kterou nejlépe vystihl pohotový vtip, jak pražský Dopravní podnik hodlal zlepšit katastrofální stav městské taxislužby. Když byl informován, že nejlepší úroveň má obdobná služba v Londýně, vyslal tam své experty, aby analyzovali příčiny. Jejich zprávu pak zbavil nežádoucích politických aspektů a vyhlásil experiment: polovina pražských taxíků bude jezdit vlevo!

OČ se tehdy pro Šikův projekt exponoval méně, než by se slušelo. Ted' se stal předsedou vlády, která ho měla realizovat. Paradox? Pouze realita: nikoli AD, ale právě Šik byl v očích konzerv pravou příčinou jejich porážky, neboť nakazil svými argumenty i část stranického aparátu, „se sprostotou, jaké je schopen jedině profesor“, jak by jistě řekl soudruh Jodas. Byl nebezpečný, protože chtěl uzákonit kvalifikaci nejen pro ředitele fabrik, ale i pro politické funkcionáře.

A byl, s prominutím, Žid. My komunisté jsme ovšemže odpůrci rasismu! Ale mezi námi staršími soudruhy úplně privátně: i když to pak přehnal, měl Hitler v tomhle punktu nos...

Ačkoliv jsem rozhodně příslušel k tomu křídlu společnosti, které by snad bylo možno s Haškem nazvat „radikálním v mezích zákona“, začínal jsem chápat, že slovo centrista nemusí vždy znamenat nádivku. V demokracii – i socialistické – je asi vždycky zapotřebí něko-ho, kdo je schopen vyrovnat protichůdné tlaky a neustále obnovovat rovnováhu, bez níž není demokracie – a tím méně právě socialistické, která je zatím slabá jako čerstvě vylíhlé kuře.

Profesor Šik se tedy stal náměstkem předsedy vlády, a já nepochyboval, že mu OČ vytvoří potřebný prostor. Málokdo torpéduje loď, které velí. Tím spíš, pluje-li konečně kurzem, který mu dělá čest.

OČ, jak jsem dnes mohl zjistit, měl stejný způsob projevu na tribunách i v soukromí. Mluvil suše, bez emocí, téměř monotónně. Ale ta strohá věcnost k němu jaksi patřila. Byla mi o to sympatičtější, čím mň jsem snášel halasnou žvanivost staré gardy. Slyšel jsem o něm, že je okázale důstojný, bez smyslu pro humor. Neměl jsem ten dojem, třebaže řadu hodin skutečně seděl, jako by spolkl pravítko. Postřehl jsem však, že se vtipům směje jakoby pro sebe, a když pak suše pronesl několik chytrých bonmotů, byl jsem si jist, že v Anglii by mu nedostatek humoru nikdo nevyčetl. Pověst pocházela nejspíš od lidí, pro které začínala legrace, teprve když se dva klauni kopali do zadku. Co se důstojnosti týče, líbilo se mi, že se před časem nestyděl skládat zkoušky na Vysoké škole báňské, třebaže byl rezortním ministrem.

Vyzařovala z něho neobyčejná houževnatost, kombinovaná s palčatostí – tu prozrazovala jeho argumentace. Pak zde byla ještě jedna vrstva, asi nejzajímavější, protože až nápadně zakrývaná neprůstřednou vrstvou sebevědomí, jakási rozkolísanost, snad citová, čert ví, byl bych se vsázel, že někdy tajně píše verše, ve kterých je úplně jiný, než se jeví. Takový druhý plán v duši vedoucího politika může právě tak vytvářet vnitřní harmonii jako vést k rozlomu osobnosti: Caesar, Napoleon, Stalin. Jako občan bych se cítil ochuzen, kdyby OČ nebyl členem vládnoucího grémia. Kdyby se stal samovládcem, cítil bych se ohrožen. Je to naprosto stejný pocit, který ve mně probouzí osobnost dr. Gustáva Husáka.

Vzpomněl jsem ekonoma Seluckého, jenž v březnu na slavném mítinku ve Slovanském domě zahájil své vystoupení velmi veselým vtipem.

„Měl jsem strašnej sen. Zdálo se mi, že nás všechny, jak tu jsme na tribuně, nechal zavřít Černík...”

Znovu byli všichni na terase. Úplněk se dovalil až nad nás. S červeným okrajem vypadal jako obrovský zákaz průjezdu. Bud' věštil déšť, anebo zatraceně špatné časy. Řeč šla o muži, kterého AD, JS i OČ přes rozdíl svých povah něžně nazývali Ludvíčkem. Míněna byla sama šedivá hlava státu.

– Jsme ti dlužni omluvu, pravil jsem prvnímu tajemníkovi. – Dostavili jsme se k tobě svého času s peticí, aby na pohaněný stolec dosedl opět prezident hodný toho jména. Zdůrazňovali jsme, že k jeho kvalitám musí patřit mladý duch a svěžest těla. Pochopil jsi, že jsme právě odhalili tvého kandidáta. Ano, nač to tajit: lékařské kapacity si byly téměř jisty, že jeho organismus vydrží plnou zátěž nejvýš dvě tři hodiny denně. Zapřísahali jsme tě marně; prosadils v ÚV svoje. Pak jsme se při volbě křížovali u televizorů, když vyšel stěží po schůdkách k mikrofonu, když se mu trásla ruka při podpisu slibu, když mu při čtení skoro selhal hlas. No a potom začal tanec. Starý pán, který už dávno plul na širém moři Penze, odkud není návratu, přistál znovu u břehů Práce a v tu ránu ožil jako bývalý bitevní kůň, když uslyší polnici. Za čtvrt roku sjezdil a slétal republiku, že jí málem došly vítací chleby a sůl. Byl v místech, kde neviděli hlavu státu za celých padesát let. Vrátil smysl mnoha zapomenutým věcem. Mám tvrdý trénink a jen tak se nedojímám. Ale kdykoli vidím teď z okna, jak nad střechou Hradu pleskavě stoupá pestrobarevné křídlo prezidentské vlajky, hlasitě smrkám a jdu si nalít koňak. Doktoři tvrdí, že je to biblický zázrak. Jestli ano, tak máš náš dvojitý obdiv. Protožes to byl ty, kdo mu řekl Vstaň a chod'!

AD vypadal, že z té chvály do minuty omdlí. Couval ke svým dvěma partnerům jako mladý adept herectví, jenž se děkuje společně s Oliverem a O'Toolem.

– Na to sme prišli my všetci traja!

Pak v něm přece jen zvítězila přirozená ješitnost politického profesionála.

– Tak ste pochopili, že aj vy sa môžete pomýliť?

– Jsi první politik, kterému to, byť nerad, přiznávám.

– A ty si prvý umelec, od ktorého to rád počujem.

Nic naplat, nepřišli jsme si vyměňovat komplimenty, ale především odlišné názory.

– V jedné věci se zaručeně mylíš ty, řekl Jan Procházka, – když pořád věříš lidem, jako jsou Šalgovič a Bilák!

AD rozhodil rukama jako předtím JS. Jenomže JS tím chtěl otázku poslat výše. AD ji už mohl jediné zodpovědět, což učinil zřejmě poiks-té, a stále bez úspěchu.

– Šalgovič robil chyby, ale je to poctivý človek, takisto ako Bilák. Keď sa budeme správať takýmto spôsobom, ako hovoríte, bude to naozaj nespravodlivé k tým, ktorí dali celý svoj život strane! Takto ich môžeme získať na svoju stranu.

Nebylo pochyb – v té velkomyslnosti hrála roli navyklá sounáležitost třídní i stavovská, sentimentální semknutost komunistů z aparátu, vyrostlá v dobách, kdy skoro všichni ostatní komunisté byli agenti imperialistických rozvědek a zasloužili pověsit. Okamžitě mi zazněl slavný monolog, v němž je obsaženo nejvážnější poučení pro všechny revolucionáře.

*Vždyť všichni jsou to čestní mužové
a Brutus? To je nejčestnější muž!*

Ubohý Saško-Brute! vykřikl jsem, proboha, nedovoluj Antoniům, aby spolu s tebou pohřbívali Caesara, neboť oni tě posléze nazvou zločincem a strhnou i s námi do záhuby, aby ten vavřík získali sami!

Jako člověk na prahu dospělosti jsem to pochopitelně řekl tiše, zdvořile a úplně neúčinnými slovy.

Když jsme vyšli na náměstíčko před palácem, bylo už zítra. A zítřek znamenal starosti. Loučili jsme se tak trochu jako abiturienti po dvaceti letech, kteří se už příště nemusejí sejít všichni. Předseda parlamentu mi opět zmrzačil ruku. Přežil jsem to a zeptal se ho.

– Myslíš, že se nezlomíme v kříži?

Přesvědčeně zavrtěl hlavou.

– Ludvíček nás podrží.

Měl jsem ke své pražské posteli necelých dvě stě metrů, ale volil jsem sázavský gauč vzdálený padesát kilometrů. Jako vždy, když mi nebylo nejveseleji, chtěl jsem se probudit mezi okurkami a datly. Ostře jsem jel spícími vesnicemi a kličkoval mezi zajíci; museli rovněž prožívat jakousi historickou – či jen hysterickou??– epochu, neboť masově jevíli sebevražedné úmysly.

Uvažoval jsem, proč si ti tři zvolili právě včerejší večer ke schůzce s lidmi, kterých všichni jejich předchůdci používali jako hromosvodu, kdykoli jim teklo do bot. Pochopili konečně, že jsme nejvěrnější spojenci každé vlády, která má čisté úmysly i ruce? Anebo bylo opravdu tak zle, že začal platit zákon národního ohrožení?

V jednu jsem vjel do garáže. Na stěnách dosud visela čistá plátna, jak je tam opustil Pravoslav Sovák, jenž kdysi na dlouhý čas připravil mou volhu o přístřešek, když v celé Evropě nenalezl více inspirující ateliér. Fascinovalo ho především sousedství záhonu zeleniny, kterou upravoval v naší kuchyni mezi jednotlivými tahy štětcem podle receptur pěti kontinentů.

Bílé obdélníky nenamalovaných obrazů byly tajuplné jako zítřejší den.

Pod nohama mi skřípal písek. Dům byl tmavý, ale Adam se probudil a ospalým štěkotem slavil návrat milovaného pána. Noc byla teplá, nebe jasné. Koneckonců, loni touhle dobou mi bylo hůř!

* * *

25.–29. června 1967

(z deníku spisovatele PK)

Sázava

SJEZD SPISOVATELŮ aneb HENDRYCHIÁDA

Tragikomedie o pěti dějstvích, s prologem a epilogem. (Stručný obsah hry, doplněný nepodstatně zkráceným textem čtvrtého aktu.)

Osoby a obsazení:

Tajemník ÚV KSČ, předseda ideologické komise ÚV KSČ..... Jiří Hendrych

Tajemník ÚV KSS, předseda ideologické komise ÚV KSČ..... Vasil Bilak

*Vedoucí ideologického oddělení ÚV KSS.....František
Havlíček*

Bratranec a jeho žena..... JK & LK

Družstevní rolník.....pan Kulháněk j. h.

Z.....Z.

P.....P.

Hlas ze sálu..... +++

Kdosi.....+++

*Spisovatelé, překladatelé, kritici a literární vědci.....Členové
a kandidáti Svazu čs. Spisovatelů*

Vesnický lid.....+++

PROLOG

Sázava nad Sázavou, pozdní odpoledne v neděli 25. 6. 67. Vesnický lid radostně staví rodinné domky, zatímco na polích státního statku hnijí sena. Vane západní vítr, takže jen nemnozí cítí střelný prach ze Středního východu, kde právě dozuřila arabsko-izraelská válka.

Spisovatel PK dopsal svůj diskusní příspěvek na sjezd a slézá ze střechy, aby jej přečetl. Činí tak v plavkách pod skupinou bříz. Jeho posluchači jsou bratranec-lékař a jeho žena, s nimiž ho navíc spojuje i délka členství ve straně, dále družstevní rolník pan Kulhánek a Z., která servíruje kávu. Když autor dočte, praví přítomní jednohlasně:

PŘÍTOMNÍ: Těbůh...!

Spisovatel PK si na okamžik představí místo bříz, keřů a trav shromáždění tvůrčích duchů, a místo příbuzných i přátel delegaci ÚV KSČ. Pocítí lehkou závrať a hlavou mu proletí vzpomínka na stovky hodin, které zmarnil v uplynulém desetiletí přípravou jiných diskusních příspěvků, a na řetěz represí i depresí, jež byly jejich jediným ovocem. Rozhlédne se. Všude kolem koná právě zrozené léto hotové zázraky. Tráva, voda, slunce a vzduch hrají velkolepý kvartet. Na střeše čeká rozepsaná hra jako žena, která se právě přestala zdráhat. Pomyslí si, že jeho ochotnické výstupy na politické scéně nemají sebelepší význam; jeho životní cesta je již po léta dlážděna mrtvolkami námětů, které neměl čas napsat. Cítí, že se musí hned teď rozhodnout, chce-li po sobě zanechat několik divadelních příběhů, anebo sbírku jepičích projevů. Rozhodne se na sjezd nejít, což bratranec kvituje s nesouhlasem, pan Kulhánek s porozuměním a Z. s výkřikem radosti. Příbuzní s rolníkem odcházejí. Když je doprovází, najde spisovatel PK ve schránce u branky obálku, která zde tlí patrně již delší čas. Přítel ze Sovětského svazu, jenž ho nenašel v Praze, mu posílá opis dopisu, který adresoval nedávnému sjezdu sovětských spisovatelů Alexandr Solženicyn. Dopis je vášnivým protestem proti cenzuře, která opět hrozí zpřetrhat lidskou komunikaci, což vedlo v minulosti ke zrození nelidského systému, jenž stál sovětskou společností i celý svět bezpočet talentů. Spisovatel PK jej čte na tmavnoucí zahradě, kterou iluminují lampičky svatojánských broučků. Poselství muže, v jehož díle k němu po tak dlouhé době znovu dolehl hlas velké ruské literatury, ho šokuje. Uvědomuje si přítomnost neviditelného spojení, které přes tisíce verst dává lidem sílu otloukat si opět a opět hlavy pro ideály mladé tisíce

let. Z. nese jeho milované jídlo – čočku s rýží – a líčí v dlouhém lyrickém monologu krásy života na venkově. Prolog vrcholí jejím příslibem, že voda bude zítra teplejší než dnes a k obědu zavoní jahodové knedlíky.

1. AKT – EXPOZICE

Velký sál Ústředního domu dopravy a spojů v Praze na Vinohradech, v pondělí 26. 6. 67 ve 14.12 hodin. Začíná předsjezdová stranická skupina, jež je po mnoha urgencích záměrně svolána tak, aby na ni bylo co nejméně času. Spisovatel PK se pozdravuje s přáteli, které řadu týdnů neviděl. Na všech tvářích se zračí stejná skepse. Na scénu vchází Vedoucí oddělení HAVLÍČEK, který vítá na tribuně Tajemníka HENDRYCHA a Tajemníka BILÁKA. Tajemník HENDRYCH předčítá dopis, který zasílá stranické skupině předsednictvo ÚV KSČ. Vyplyne z něho, že strana je znepokojena tendencí zbavit vlivu ve Svazu ty spisovatele-komunisty, kteří zastávají pevný stranický postoj, a že proto žádá, aby do nových orgánů nebyli připuštěni lidé zmatení, či dokonce programově vzdálení úsilí naší socialistické společnosti. Poté kritizuje Literární noviny za řadu článků, které byly v poslední době pozastaveny, zejména za pokus spisovatelů Procházky, Lustiga a Klímy otisknout rozhovor, který obhazuje Izrael a snižuje dějinnou úlohu Sjednocené arabské republiky. Hned nato vystoupí spisovatel ŠOTOLA a jako bývalý šéf Literárních novin čte nekonečný seznam zabavených materiálů, z něhož vyplyne, že se vlastně pro každé číslo Literárek musí dělat číslo náhradní. Po něm totéž učiní spisovatel TREFULKA z brněnského Hosta do domu. Spisovatel PROCHÁZKA podá jako vedoucí stranické skupiny Svazu zprávu o činnosti spisovatelů-komunistů mezi III. a IV. sjezdem. Neradostný monolog, který je bilancí krizových situací, vyvolávaných nešťastnými zásahy stranického a státního aparátu, má několik veselých míst, když příkladně prozrazuje, že Marxovy citáty zabavuje v Bratislavě pracovník ministerstva vnitra, jenž se jmenuje Jan Hus. Čte také dopis

spisovatele-nekomunisty Václava Havla, který žádá, aby se Svaz stal společným garantem spisovateli Janu Benešovi, s nímž má být zahájen politický proces. Spisovatel VACULÍK k vystoupení Tajemníka HENDRYCHA namítne, že nechápe, proč by občané nemohli kritizovat činnost své vlády včetně její zahraniční politiky. Spisovatel LUSTIG čte dopis, který zaslal vedení strany spolu se spisovatelem Procházkou a šachovým velmistrem Pachmanem. Praví se v něm, že účelná a principiální politika socialistické země vůči Střednímu východu by měla spočívat v podpoře progresivních sil na té i oné straně. Připomíná se i arabská doktrína fyzické likvidace Izraele, jež je u nás zamlčována. Spisovatel HANUŠ kritizuje redakci Literárek, že negativně ovlivňuje činnost celého Svazu. Vyzván hlasem ze sálu, aby mluvil konkrétně, požádá o čtvrt hodiny času, aby si to připravil. Vedoucí oddělení HAVLÍČEK naznačí, že je zde vyvíjena frakční činnost, ale naštěstí jsou lidé, kteří chodí na ÚV strany a informují nás o tom. Spisovatel PK, ačkoliv, jak prohlásí, není milovaným dítkem Literárek, odmítne výhrady spisovatele Hanuše jako nepodložené. Po několika dalších vystoupeních je krátká přestávka. V druhém obraze vystoupí úvodem Vedoucí oddělení HAVLÍČEK. Kritiku velkého počtu cenzurovaných článků odmítne s poukazem, že to zavinuje několik jednotlivců, kteří schválně píší tak, že musí být stále cenzurováni. Pak navrhne ukončit diskusi, neboť je nutno připravit kandidátku. Šéfredaktor JUNGMANN však žádá, aby stranická skupina zaujala stanovisko k dopisu spisovatele Václava Havla a k obvinění redakce Literárních novin. Žádá dále, aby Vedoucí oddělení HAVLÍČEK vysvětlil, kdo si chodí stěžovat na ÚV strany a na koho. Vedoucí oddělení to odmítne, protože s tím má špatné zkušenosti. Tajemník HENDRYCH vysloví podiv, že nikdo zatím nehovořil k dopisu předsednictva strany. Pokud jde o dotaz šéfredaktora Jungmanna, Tajemník HENDRYCH neví, zda chodíme se zavřenýma očima, anebo je máme otevřené. Co se kandidátky týče, není třeba taktizovat, neboť všichni víme, jak věci stojí. Spisovatel ŠPITZER navrhne usnést, aby orgány Svazu jednaly o garanci za spi-

sovatele Jana Beneše, v souhlase s platnými zákony. Ozve se potlesk. Začíná diskuse o kandidátce. Spisovatel ŠULEŘ žádá, ať mu šéfredaktor Jungmann promine, že v kandidátce je zřetelný skupinový zájem Literárních novin. Spisovatel HANUŠ navrhne vyřadit z ní Jungmanna, Klímu a Vaculíka. U spisovatele Klímy se mu nelíbila jeho zákulisní činnost. Spisovatel KLÍMA žádá o bližší popis své zákulisní činnosti. Spisovatel HANUŠ řekne, že není jeho povinností popisovat činnost. Spisovatele Klímu prostě nebude volit. Spisovatel Vaculík je hodný člověk, napsal pěknou knížku, ale nemá dost zkušeností. Spisovatel KLÍMA trvá na tom, aby byla jeho zákulisní činnost specifikována. Spisovatel HANUŠ opravuje, aby to spisovatele Klímu nebolelo, to, co říkal, a uvádí jako jediný důvod, že se mu nelíbila jeho činnost. HLAS ZE SÁLU shrnuje, že šlo tedy o činnost bez zákulisí. Na stole je už vedle původně připravených 45 návrhů dalších 26 z pléna. Spisovatel PTÁČNÍK upozorňuje, že volby budou nesnadné a že by se toho snad jako zkušený svazový funkcionář ujal. Vedoucí oddělení HAVLÍČEK hrdě prohlásí, že řízením schůze byl stranou pověřen on. Záhy se mu podaří vyvolat neobyčejný zmatek. Hlasuje se zdvižením ruky, o každém zvlášť. Skrutátoři hlásí výsledky ke stolu volební komise. Časem se ukazuje, že právě kandidáti, na nichž má strana největší zájem, dostávají nejméně hlasů. Tajemník HENDRYCH opouští židli na tribuně, kterou ozdobil svým sakem, a v bílé košili doplněné kšandami kontroluje přímo u stolku volební komise, zda se nešvindluje. Vzдор tomu nepříznivý vývoj pokračuje. Završí jej spisovatel PK, když navrhne, aby byla kandidována spisovatelka Smetanová, neboť nám hrozí, že Svazu povládně nudný spolek mužů. Každý v sále ví, že jmenovaná je především kurážná žena velmi pokrokových názorů. Je zvolena manifestačně. Vedoucí oddělení HAVLÍČEK unaveně prohlásí, že volby skončily, a navrhne, aby se stranická skupina usnesla, že spisovatelé-komunisté přispějí na sjezdu k pozitivnímu řešení otázek dalšího rozvoje čs. literatury v duchu rezoluce XIII. sjezdu KSČ. Pak ochraptěle děkuje za účast a končí schůzi již v úterý v 0.09 hodin.

II. AKT – KOLIZE

Tamtéž, v úterý 27. 6. 67. Vstoupí všichni předchozí, k nimž se připojí spisovatelé-nekomunisté a nečetní hosté. Novináři jsou připuštěni v omezeném počtu a po prozkoumání, jsou-li domácího původu. Spisovatelé zasmušile pijí kávu a na základě včerejších zkušeností se vzájemně utvrzují, že dokonale zabijí tři dlouhé dny v krátkém životě. Spisovatel PK přesto odevzdá přihlášku do diskuse. I když si je jist, že se zbytečně a sám řítí do maléru, chce aspoň takto soukromě pozdravit osamělého ruského kolegu v Kazani. Hodiny ukazují 10.06. Na scénu vyjde včerejší předsednictvo. Po zahájení se ujímá slova spisovatel KUNDERA. Ví se, že toto úvodní slovo opracovávala strana řadu měsíců. Text, který posléze slíbil přečíst, aniž by se musel stydět, zhubl na pouhé dvě stránky. Když však již stojí na tribuně, požádá, aby mohl připojit několik slov sám za sebe. Pak, zcela nečekaně, rozvine vzrušující úvahu o smyslu kultury malého národa, jehož existence nebyla nikdy samozřejmostí. Poté podává brilantní studii vandalství, k němuž přičítá i zakazování uměleckých děl, která přerostla lidský obzor posuzovatelů.

KUNDERA: ... To se ví, že má každá svoboda své hranice, dané už třeba mírou soudobých znalostí, vzděláním, předsudků atd. Jenomže žádné progresivní období se přece samo nedefinovalo svými omezeními... U nás však je pořád větší ctností střežit hranice než je překračovat. Nejrozumnější momentální společensko-politické okolnosti mají ospravedlnit, že se duchovní svobody různě ohraničují. Ale velká politika je ta, která nadřazuje epochální zájmy nad momentální zájmy. A velikost české kultury je pro český národ zájmem epochálním...

Připomene, co všechno determinovalo současný stav myšlení českého národa: demokracie, fašistická poroba, stalinismus a socialismus plus zcela jedinečná problematika nacionální, tedy vše, co dělá dvacáté století dvacátým stoletím.

KUNDERA: ... Tento národ prožil snad v tomto století více než mnohé jiné národy, a byl-li jeho génius bdělý, snad také i více ví. Toto větší vědění by se mohlo proměnit v ono osvobozující překročení hranic dosavadních vědomostí a jeho údělu, a dát tak české kultuře smysl, dospělost i velikost...

Úvod, který naráz pozvedl laťku diskuse proklatě vysoko, vyvolá v sále napjatou pozornost. Do ní se ozve hlas Tajemníka HENDRYCHA. Po obvyklém rituálu, jímž je úvaha o zcela mimořádné zahraničněpolitické situaci, ohromí sjezd myšlenkou, že silou, schopnou integrovat rozdílné zájmy vrstev a skupin lidu ve společný proud socialistického rozvoje, je komunistická strana – s čímž valná většina přítomných spojila své naděje už před více než dvaceti lety. Poté připomíná pokrokovou a humanitní tradici české i slovenské literatury, o níž mají přítomní rovněž jakousi slušnou vědomost. Nebezpečných tendencí ve Svazu spisovatelů, o kterých naplno hovořil v úvodu prvního dějství, se dotkne jen v taktním náznaku. Aniž se i jen zmíní o problémech s cenzurou, přislíbujíc hledání nových cest v oblasti ekonomiky kultury, čímž je významně naznačena možnost zvýšení honorářů a snížení daní. Nato vyjádří pevnou víru, že IV. sjezd prokáže souznění ideových východisek Svazu s politikou strany, a přeje jednání, aby dospělo k plodným podnětům. Předsedající spisovatel PTÁČNÍK vyvolá na řečniště spisovatele PK. Ten přichází v šedé sportovní košili s krátkými rukávy, neboť teplota v sále vystupuje k bodu, při němž v botanických zahradách usychají palmy. Také hosté svlékají saka a tribuna se mění v přehlídku různých modelů kšand. Spisovatelé PK nyní již nezbyvá než přednést svůj text. Začíná historickou asociací, z níž vyvozuje, že občané státu, který prožil svůj Mnichov, chtějí být o proběhlém konfliktu na Středním východě informováni nezakresleně.

PK: ... Vláda má zajisté zaujímat své stanovisko vzhledem ke spojeneckým i jiným závazkům, proto je to vláda. Ale občan, ač v principu loajální, má třeba ještě své soukromé stanovisko – a v dvaadvacátém roce socialismu musí mít právo svůj názor taky publikovat...

Poté kriticky rozebírá nový tiskový zákon a napadá skutečnost, že právo protestu není vyhrazeno autorům, ale pouze redakcím. Ty však jsou vázány tajným stranickým usnesením, podle něhož spor s cenzurou nesmí být řešen soudně, nýbrž toliko arbitráží. Arbitrem je však sám aparát strany, začasto strana sporu. Spisovatel PK poukazuje na obrovský počet článků zabavených jen svazovému tisku a táže se, kolikrát byla cenzura žalována.

Předsedající romanopisec PTÁČNÍK: Ani jednou.

PK: Myslím, že je povinností našeho sjezdu žádat novelizaci tiskového zákona v tom smyslu, aby právo hájit svobodu svého projevu v rámci socialistické ústavy měl každý autor sám...!

Mluví dál o škodách, které působí sporé a zkreslené informace o stavu společnosti i světa na mladé generaci, jejímuž myslivému jádru je strana ve své dnešní podobě zakazovatele a příkazovatele stále cizejší.

PK: ... Revoluci začínají zbraně, ale o jejím bytí a nebytí se rozhoduje výhradně na bitevním poli srdcí a mozků, především dalších generací, které tu revoluci dědí... Historická zkušenost položila důraz na dialektiku marxismu. Československo, země chytrých a tvořivých lidí, má jedinečnou a současně jedinou příležitost: aby naší specifickou cestou byla socialistická svoboda ducha!

Zatímco usedá, vystupuje na tribunu spisovatel-nekomunista KLIMENT. Mluví o tom, že společnost má možnost nahradit literaturu nezávazným brakem, anebo přiznat své intelektuální menšině svobodně angažované postavení, které vytváří dialog. Též on se vysloví pro zrušení cenzury a v té souvislosti označí za skandální, jestliže se spisovatelé dozvídají o existenci dopisu Alexandra Solženicyna z pařížského Le Mondu, jenž se prodává v pražských hotelích, a nikoli z vlastních informačních zdrojů. Žádá, aby byl sjezd s tímto dopisem seznámen. Spisovatel PK reflexivně vstává a volá ze svého místa.

PK: Mám zde český překlad Solženicynova dopisu. Přeje si sjezd, aby s ním byl seznámen? (Potlesk.)

Předsedající PTÁČNÍK: Soudruzi, i když váš potlesk byl jakýmsi vyjádřením vašeho přání, nezlobte se, musím dát o tom hlasovat!

Hlasuje se. Jeden proti, dva se zdrželi. Spisovatel PK jde znovu na tribunu a začne číst. Asi po minutě ho vyruší šum. Čte a přitom zahlédá, že se stovky párů očí stáčí doprava od něho. Čte a přitom už jasně vidí, jak se za předsednickým stolem zvedá bílá košile obepnutá šlemi, jak se mihne sako stržené z opěradla židle, jak se Tajemník HENDRYCH ubírá mezi dvěma řadami předsednických stolů k lítacím dveřím, čte a slyší jeho dušený, rozčilený hlas: VŠECKO PROSERETE...! Pak se dveře zahoupají, odchod je dovršen, krize vypukla, krize, jaká tu nebyla, odchod, jaký tu nebyl, ale jemu zbývá přečíst srozumitelně a nahlas dalších pět stránek dopisu. Jeho ruskému autorovi patří pak dlouhý potlesk solidarity a spisovatel PK zatím odchází ze sálu, na chodbě se přidrží zábradlí, jelikož si náhle připadl příliš lehkým, pak pohlédne dolů, dostane závrať, která se ho ostatně zmocňuje vždy a všude již od výše jednoho metru, podaří se mu dojít k výčepu a poručí si vhodně jednu vodku stoličnuju. Zbytek dne absolvuje jako v mlze. Čtenáři se odkazují na úplný text této hry, nazvaný Protokol IV. sjezdu Svazu spisovatelů, jenž vyšel v tu- i cizozemsku, samozřejmě bez Prologu, Epilogu, I. a IV. aktu.

III. AKT – KRIZE

Spisovatel PK je přikován k pravé věži Svatého Víta. Třikrát denně přilétá tlustý, jako člověk velký a tlustý sršeň v bílé košili, s plandavými kšandami a s očima jako semaforey, v nichž planou rudá písmena H. Svůj sosák v podobě vývrtky proboří skřípavě lebku do jeho mozku a vysaje mlaskavě dvě třetiny cukající se masy, která třikrát denně dorůstá, načež pokaždé, jako by plnil pekelný úkol, zasyčí

VŠECKO PROSERETE!

zasvítí rudými Há a slíbí přiletět za osm hodin. Spisovatel PK se probudí, vypráví sen Z. a ta mu jej, bledá jako japonský papír, odmítne

vyložit. Pocítí, že žánr hry se výrazně změnil, pročež obléká, vzdor ne-
utuchající výhni, černé šaty s kravatou. Pozdě zjistí, že se opět neoholil.
Od začátku jednání lze cítit, že dělicí čára neleží mezi stranickou
delegací a spisovateli, ale táhne se napříč sjezdem. Spisovatel PK se
nyní sám stává divákem. Naslouchá svému generačnímu druhovi,
slovenskému spisovateli LAJČIAKOVI, který dokazuje, že sjezd rafi-
novaně ovládá režisérská skupinečka, což je stav, který si cenzuru
přímo vynucuje. Řečník ji žádá i pro sebe; je to jedinečný případ
v dějinách písemnictví. Spisovatel PK slyší od vrstevníka formulace,
jakých používal před patnácti lety též, a myslí se zlobou na Velké
Manipulátory, kteří jsou příčinou tolika lidských tragédií. Ale už vy-
stupuje na jeviště napjatě očekávaný filozof KOSÍK a počíná číst list
českého intelektuála, psaný ve vězení 18. června 1415.

HUS (ústý Kosíka): Jeden teolog mi řekl, že vše je pro mne dobré
a dovoleno, jen když se podrobím koncilu, a dodal: Kdyby koncil pro-
hlásil, že máš toliko jedno oko, třebaš máš dvě, bylo by tvou povinností
vyznat s koncilem, že tomu tak jest. Odpověděl jsem mu: I kdyby mi
to tvrdil celý svět, já, maje rozum, jaký nyní mám, nemohl bych to
připustit bez odporu svědomí.

Ve svém nedlouhém, ale o to sugestivnějším monologu, klene filo-
zof-marxista oblouk k závěrečné tezi.

KOSÍK: Český intelektuál 15. století obhajoval jednotu rozumu
i svědomí a odmítl nabídku koncilu jako falešnou alternativu, neboť
člověk, který vyzná s koncilem, že má toliko jedno oko, třebaže ví,
že má oči dvě, nezískává nic, nýbrž ztrácí všechno, protože ztratit
rozum a svědomí znamená ztratit základ svého lidství. Člověk, který
nahradil rozum soukromým počtářstvím a potlačil své svědomí tak,
že je přeměnil na špatné svědomí, je člověkem bez rozumu a svědomí.
Takový člověk ztratil všechno a nezískal nic. Stal se nicotným člověkem,
člověkem, kterého ovládá nicota. A jestliže víme, že Nic znamená Nihil,
je člověk bez rozumu a svědomí skutečným nihilistou. Český intelek-
tuál 15. století volil proto mezi svědomím a rozumem na jedné straně

a nihilismem na straně druhé. A protože rozpor mezi pravdou a nicotou je radikální, zdá se, že také jeho volba mohla být pouze radikální.

Sál pohnutě tleská a spisovatel PK ví, že právě uslyšel argument, který mu chyběl před tříadvaceti lety a dvěma měsíci v hádce s přítelem, který už skoro tak dlouho nežije. Ale to už mluví spisovatel KLÍMA. Podává historický přehled boje českého národa proti habsburské cenzuře, který úspěšně skončil prosincovou ústavou v roce 1867.

KLÍMA: Je tedy třeba s určitým uznáním konstatovat, že ti, kteří si zvolili pro vydání tiskového zákona, obnovujícího předběžnou cenzuru, právě sté výročí jejího zrušení, nepostrádali určitý druh absurdního humoru.

Intenzita střetnutí sílí. I když je zcela zřetelné, kdo má sympatie většiny, je miska vah druhé strany posilována závažím kromobyčejného kalibru: tvoří je prázdná židle uprostřed předsednického stolu. Tajemník HENDRYCH se od svého včerejšího dramatického odchodu na zasedání nevrátil. Proslychá se, že zasedá předsednictvo strany v čele s Prvním. Informovaní tvrdí, že se jedná o sankcích, a nabádají k umírněnosti. Mezitím již hovoří mladý spisovatel-nekomunista.

HAVEL: ... Snažím se věřit, že je ku prospěchu věci držet čtení Solženicynova dopisu jako interní věc tohoto sjezdu. Byl-li však už jednou čten, nenalézám důvodu, proč bych ho nemohl – opět interně – komentovat... Mám intenzivní pocit, že autor v něm řekl právě jen tolik, kolik toho může sám beze zbytku celým svým životem a až do posledka zaručit; nebývalá otevřenost je opřena o přesné vědomí hranic zaručitelného; jako by v tom nebylo o jediné slovo méně, než plná výpověď pravdy vyžaduje, ale zároveň ani o jediné slovo víc, než za kolika může autor před sebou, před kýmkoli a kdykoli stát...

Talentovaný mladík-dramatik se pak zabývá strukturou Svazu spisovatelů, jenž vznikl v padesátých letech jako jedna z oněch pověstných Převodových Pák, a předloží četné návrhy k jeho demokratizaci. Udivuje chladnou a přesnou logikou, ale jeho energická cílevědomost budí naopak obavy, neboť mnohým připomíná někdejší

intoleranci řady jeho předchůdců, příkladně spisovatele PK. Ten zatím, protože je pozdní odpoledne, pracuje jako plénem zvolený člen návrhové komise na závěrečných dokumentech. Do malé konferenční místnosti se vrhne KDOSI a okamžitě ji zas opouští s výkřikem.

KDOSI: Lidi, pojd'te honem, teď je teda ale fakticky průser!

U mikrofonu stojí muž asi čtyřicetiletý, s bujnými vlasy a solidními brýlemi, které dobře doplňují stejně solidní obličej Moravana od slovenských hranic. Spisovatel PK byl už vloni uchvácen jeho románem Sekyra, o životě, víře a smrti starého komunisty, ale v této chvíli ho vidí poprvé. LUDVÍK VACULÍK není zkušený řečník, ale ani kokta s trémou. Vypadá jako člověk od přírody spíš plachý, na němž právě leží tíha neobyčejného napětí, která zavaluje i sál. První, co ohromuje, je styl tohoto projevu, který se svou přímočarostí, obrazností a především absolutní neotřelostí liší od všeho, co bylo v zemi slyšáno.

VACULÍK: ... Občan, to bylo kdysi slavné, revoluční slovo. Označovalo člověka, nad nímž nemohl nikdo nekontrolovatelně panovat, jemuž bylo možno pouze šikovně vládnout, aby měl dojem, že si vládne sám. Dosáhnout u ovládaného takového dojmu bývalo cílem náročné pracovní specializace, která se jmenuje politika... Sociální revoluce u nás se zdařila – a problém moci trvá dál. Ačkoli jsme „chytli býka za rohy“ a držíme ho, kdosi nás zatím pořád kope do zadku a nepřestává.

Bufet a stolky na chodbě osíří, všechno se tlačí v sále. Stovky předních spisovatelů země poslouchají s ustrnutím myšlenky, které chtěli stokrát vyslovit sami, ale vždycky jim do toho něco přišlo. Je to dlouhá řeč, je to nejodvážnější, nejčestnější řeč, jaká tu byla pronesena, ale přesto ji až téměř u konce přeruší nesmělý potlesk. To, co prožívá většina přítomných, je obdiv s úzkostí. Obdiv nad tím, že komunista na tribuně naráz povalil všechna tabu a prakticky demonstruje, že rozum a svědomí mohou současně fungovat i pět set padesát let po Husovi. Úzkost z toho, že byla poprvé flagrantně porušena nepsaná pravidla hry, podle nichž právě zachování všech tabu bylo podmínkou činnosti Svazu i jeho zařízení. Spisovatel PK se desítky minut nepohne

a nezapálí si cigaretu, visí na ústech řečníka, a ostatní prostor pro něho přestává existovat – aby si zakrátko uvědomil, že není schopen reprodukovat jedinou souvislou myšlenku, jako si kdysi v Sixtinské kapli nezapamatoval jediný detail Posledního soudu.

VACULÍK: ... Na závěr bych chtěl výslovně vyjádřit, snad zbytečně, co jistě plyne z celé mé řeči: svou kritiku moci v tomto státě neházím na čelo socialismu, protože nejsem přesvědčen, že takový jeho vývoj u nás byl nutný, a protože tuto moc neztotožňuji s pojmem socialismu, jak se s ním chce ztotožňovat ona sama... A kdyby lidé vykonávající tuto moc – kdyby sem přišli a nám všem položili jednu otázku – zda ten sen je uskutečnitelný, museli by pak pokládat za projev naší dobré vůle a zároveň nejvyšší občanské loajality, kdyby odpověď byla: nevim.

Náhle je konec, sál nevýrazně tleská. Obvyklá výměna názorů v kuloárech téměř nezní. Spisovatel PK vyjde na chodbu a bloudí po ní jako bez ducha. Spatří VACULÍKA, kterému tisknou ruku dva tři přátelé. Jinak ho obklopuje tichý kruh samoty a mlčení. Každý má prostě příliš mnoho starostí sám se sebou. Spisovatel PK si dodá odvahy a dojde k tomu člověku, kterého vůbec nezná.

PK: Ludvíku, jak ti je?

VACULÍK: Blbě. Člověče, já ti už dva dny strachy nežeru a teď je to ještě horší.

PK: Potřebuješ něco?

VACULÍK: Asi jo. Asi něco, po čem bych dneska usnul, a pak něco, po čem bych zítra vstal.

Spisovatel PK volá Z., aby okamžitě sehnala a dovezla jedno valium a jedno librium. Přichází, a na její maxiklobouk i minisukni se bude i po letech vzpomínat jako na jediný záblesk naděje. Diskuse ještě pokračuje, ale málokdo vnímá, o čem se mluví. Pouze jediná informace pronikne do vědomí účastníků. Vedoucí oddělení HAVLÍČEK oznámí, že se zítra ráno v 9.00 koná mimořádná stranická skupina delegátů-komunistů. Ostatní jsou žádáni, aby se dostavili o hodinu

později. Striktně limitovaná lhůta je první předzvěstí katastrofy. Následuje hlavní přestávka.

IV. AKT – PERIPETIE

Tamtéž, 29. června 67 v 9.07 hodin ráno. Osoby z I. aktu jsou u vchodu pečlivě kontrolovány. Spisovatelé-nekomunisté popíjejí na chodbě za zavřenými dveřmi kávu a nespokojeně hlučí. Spisovatel PK se vzhledem k situaci konečně oholil. Tajemník HENDRYCH opět usedl na opuštěnou židli.

Tajemník BILAK (slovensky): Vážené soudružky a soudruzi, na žádost mnoha delegátů a z pověření předsednictva ÚV KSČ byla svolána stranická skupina k posouzení velmi vážné situace, která se na sjezdu vytvořila. Nechci poučovat, jen připomenout některé zásady, které musí každý komunista respektovat. V naší straně platí široká vnitrostranická demokracie, ale i demokratický centralismus. Kdo nerespektuje tyto principy, vědomě či nevědomě... usiluje o přeměnu strany z revoluční organizace, která je vedoucí silou společnosti, v beztvary spolek... Nezastupujeme zde své osoby, ale ústřední výbor KSČ... Prosím soudruha Hendrycha, vedoucího delegace, aby se ujal slova.

Tajemník HENDRYCH: Soudružky a soudruzi... myslím, že to, co se odehrálo na sjezdu, zejména v některých jeho fázích, nemohlo ponechat žádného skutečného komunistu v klidu. Muselo ho vážně znepokojit, kam zavádějí někteří jednotlivci sjezdové jednání. Je vidět, že šlo o domluvenou skupinu lidí, většinou členů strany, kteří vystoupili s názory, jež jsou v zásadním rozporu s politikou naší republiky, politikou komunistické strany, s linií XIII. sjezdu... Nelze přejít, že soudruh PK přes jednání na stranické skupině sjezdu považoval za nutné také na sjezdu vystoupit s nesprávným stanoviskem k otázkám Středního východu. Dovedeme pochopit nejasnosti, ale nemůžeme odpustit, ale ani trpět, aby komunista vystupoval na veřejnosti s kritikou politiky

vlády, útočil proti vládě a své komunistické straně v době, kdy se fronty ve světě povážlivě rozestoupily, kdy se střelily. Stejně tak musíme ostře kritizovat, že soudruh PK zveřejnil dokument, který nebyl sjezdu adresován a nebyl publikován ani jako dokument bratrského svazu spisovatelů. Tento čin je nutno kvalifikovat jako neodpovědný krok, který vážně poškozuje naše bratrské svazky... Je třeba se ptát, co chce Vaculík a jemu podobní, co chce Havel a jemu podobní. Co chcete, Vaculíku...?? Sirky v rukou neodpovědných lidí nenecháme! Trpělivost má své meze a shovívavost také. My nepřipustíme, aby tuto republiku kdokoli rozvracel. Ti, kteří vystupují s různými anarchistickými výpady jako Vaculík, se rozcházejí se stranou... Tady jde o útoky, jaké od Února tato republika nepodstoupila, ze strany určitých lidí, a takto s nimi v tomto směru musíme zatočit. Nechci konkrétně polemizovat s včerejším vystoupením spisovatele Vaculíka. Je to vystoupení naprosto nekvalifikované a útoky, kterých použil, jasně ukazují jeho záměry. Když zveřejníme, co tady Vaculík řekl, pánbůh zaplať! To bude obraz! Za tím ještě napíšeme, že byl dlouhotrvající potlesk! ... Myslím, že z průběhu sjezdu je nutno vyvodit i závěry v kandidátce ústředního výboru Svazu... Chtěl bych připomenout z dopisu ÚV strany, že do kandidátky nepatří ti, co nedávají dostatečnou záruku zpevnění ideového svazu. Kritériem této zralosti byl vedle sjezdové přípravy i sám sjezd. Proto doporučujeme kandidátku doplnit převážně ze spisovatelů, kteří měli v pondělí menší počet hlasů než třicátý navržený člen. Doporučuji po případné dílčí úpravě návrhu schválit kandidátku vcelku... čili zavázat všechny přítomné soudruhy, aby pro ni hlasovali. ÚV KSČ zavazuje komunisty, v případě, že usnesení sjezdu a složení nového orgánu nebude odpovídat tomu, o čem jsme hovořili, opustit sjezd. To by byl ovšem konec Svazu...! (Vzrušení v sále.)

Tajemník BILÁK: Slyšeli jste stanovisko delegace ÚV. Situace nedovoluje diskutovat o jednotlivostech... Prosím, chce se někdo z vás vyjádřit? (První se vzpomíná spisovatelka, která za Povstání ošetřovala partyzány.)

VOLANSKÁ (vyjde na tribunu, mluví rovněž slovensky): Soudružky a soudruzi, nejsem připravena a nemyslela jsem, že budu na sjezdu hovořit. Omluvte mě, že jsem velmi rozrušená. Chtěla bych jen požádat soudruhy z ÚV, aby uvážili, že jde o mladé lidi, kteří nemají zkušenosti... Mám dojem, že chyba se stala i z druhé strany stolu... Prosím, aby strana uvážila, jestli by to nebyl špatný krok!

Tajemník BILAK: Chci připomenout, že na stranické skupině, která trvala v pondělí do pozdních nočních hodin, byl přečten dopis ÚV nám komunistům a žádalo se, aby se komunisté na sjezdu těchto zásad drželi... To není žádný špás, co se zde snaží prosazovat. To jde na podstatu, na které stojí republika... Není čas diskutovat o podrobnostech... Jestliže má někdo ještě připomínku, prosím, ale jinak musíme přikročit k dalšímu jednání. (Sál zašuměl. Na tribunu jde Vaculík.)

VACULÍK: Soudružky a soudruzi, vystupuji proto, že jsem byl přímo vyzván. Moje činnost byla označena za otevřeně protistátní, protisocialistickou, a moje osobní vystoupení bylo uváděno do souvislosti s vystoupením domluvené skupiny. Vystoupil jsem proto, abych měl sám v sobě jednu pořádek... Vsadil jsem na jednu věc: že už nikdo nemluví přímo, ale podrobuje svou řeč v jejím průběhu korekci, uchyluje se k obraznému vyjadřování, k zamlžování atd... Tak, jak jsem mluvil, nemluví nikdo, kdo si dělá aspiraci na působení na poli politiky. Já jsem nevyzýval k rozvratu státu, ale k přemýšlení, k upřímnosti; dal jsem najevo, že chápu zvláštní situaci lidí, kteří musí vykonávat moc. Každá společnost vykonává moc. Neházel jsem ty věci na socialismus, protože ten ztotožňuji s vědeckým řízením společnosti... Vyslovil jsem se o tom, že ozdravující proces probíhá ve středu vládnoucích kruhů. Přidal jsem se bez postranních úmyslů na stranu těch z nich, kteří tam mají těžkou situaci. Odmítám označení „protistátní“ a „protisocialistické“ a prosím, aby mi soudruh Hendrych odpověděl po tom, co mu teď říkám. Jestli na tom chce dál trvat. Podal jsem návrhy ke zlepšení zákonnosti, k prohlédnutí Ústavy atd. Jestli strana chce reagovat na myšlení lidí, musí to podporovat. Jestli to nebude podporovat, tak za

mne vyřeší otázku, kterou jsem si dal... I v tom, co jsem psal, jsem se distancoval od snah spojovat nějak to kritické hnutí s nadějemi těch, kteří čekají pomoc od Západu. Já na ně kašlu. Já jsem na Západě nebyl, není to moje touha se tam podívat... Já jsem ovlivněn jedinečně tím, co a za jakých podmínek náš pracující lid musel vybudovat... Vyzval jsem k přemýšlení, jak upravit slušně formu styků mezi dvěma póly, které u nás jsou, to je pól moci, který je nutný, a pól, na kterém je každý, kdo pracuje na poli myšlení, na poli – já to nerad říkám – umění. K tomu, aby zde člověk takto vystoupil – to není nafoukanost –, k tomu je třeba skromnosti. Já jsem měl strach, a mám strach... Ale kromě hlasování v sále existuje ještě hlasování v člověku... Pokuste se to pochopit. Vaše obvinění odmítám. Řekněte mi, co si myslíte...!

Tajemník BILÁK: Soudruzi, znovu opakují, že stanovisko delegace bylo řečeno. Kdyby komunisté nedbali, aby sjezd důstojně skončil, nemohla by setrvat a bylo by třeba udělat jiná opatření. Myslím, že by nebylo vhodné, aby soudruh Hendrych na jednotlivé věci znovu odpovídal a rozvinula se polemika.

VACULÍK: Prosím, aby mi soudruh Hendrych odpověděl! Aby prožil tuto situaci jako já!

Tajemník HENDRYCH: Soudruzi... co je psáno, to je dáno! My můžeme Vaculíkův projev dát straně k posouzení, a uvidíme, co strana řekne. Co řeknou prostí lidé k tomuto projevu. Protože to je projev plný urážek pracujících, plný urážek zástupců, které si pracující zvolili. Jak ty charakterizuješ tyto lidi všechny? Celý státní aparát včetně učitelů, poslanců, národních výborů atd.? Jako lid bažící po moci, poslušný svou povahou, se špatným svědomím, bez morálních zábran, mající strach a mnoho dětí, od přírody hloupý. Pěkně děkuji! (Část přítomných nesouhlasně hučí.)

Tajemník BILÁK: Klud súdruhovia!

Tajemník HENDRYCH: Tvůj projev, soudruhu Vaculíku, to je evidentní, o tom rozumní lidé nemohou vůbec zapochybovat, je vystoupením anarchisty, s notnou dávkou aristokratismu. (Hučení opět sílí.)

Protože je to povýšenectví vůči našim lidem a vůči tomuto zřízení, bez jakéhokoli ohledu na obsah moci... Ty voláš po odstranění moci dělnické třídy, což je pravý obsah tvého požadavku kultivace moci!

VACULÍK: To tedy ne!

Tajemník BILÁK: Soudruhu Vaculíku, prosím, aby nikdo nevykřikoval!

Tajemník HENDRYCH: Co je záměrem této kritiky moci? Na nevědecké a demagogické základně se buduje ideologický základ pro prosazení anarchie ve společnosti... Je to směr, jehož důsledky jsme již poznali při jiných příležitostech... A pokud jde o úmysly – některými dobrými úmysly je dlážděna cesta do pekla! Tak to je! (Rozlehne se menšinový potlesk. Na řečniště kráčí v černém spisovatel PK.)

PK: Drahá Helenko Volanská, já děkuju za tvou obhajobu, ale byla to spíš obhajoba čtyřnásobného vraha, jehož advokát může poukazovat už jen na jeho mládí a původ z rozvrácené rodiny. Já jsem ve svých 39 letech sdostatek dospělý, abych mohl nést odpovědnost za všechno, co dělám. Tvrdí-li se, že čtení dopisu Alexandra Solženicyna bylo zinscenováno, je to nepravda! Za dvanáct let, co pracuju ve svazových funkcích, mně můžete vytknout mnoho nedostatků; myslím, s jistou dávkou ješitnosti, že jeden nikoli: nedostatek cti. Říkám vše, co si myslím, v soukromí i na tribunách... Solženicynův dopis, jak se nyní ukazuje, chtělo přechíst na sjezdu několik soudruhů. To neříkám z alibismu. Protože i když zvažuji svůj úterní reflex dnes, myslím, že bych udělal totéž. Fakt, že se o tak závažném dokumentu nemohou spisovatelé dozvědět jinak, není ani tak moje chyba, jako spíš, soudruhu Hendrychu, chyba tvoje jako šéfa ideologického oddělení. Jestliže se, soudruzi, domníváte, že mé vystoupení ohrozilo sjezd – protože jsem taky na nižším než třicátém místě kandidátky –, udělejte, co uznáte za vhodné. Vzduchoplavci v určitých situacích rovněž musí zbavit balon přítěže, aby zachránili posádku. Ale ať už přeletíte nejbližší hřebeny nebo nouzově přistanete, zachovejte ve

své paměti, že tentokrát přítěží nebyly pytlíky písku. (Odchází za potlesku, který předsedající přeruší.)

Tajemník BILÁK: Není možné se divit, že soudruzi ospravedlňují svůj postup, ale žádám, aby diskuse k tomuto bodu skončila... Nikdo nemůže považovat za správné, aby ÚV KSČ rozšiřoval dopis, který byl napsán bratrskému sjezdu, a nikdo nepožádal ze Sovětského svazu, abychom tento list propagovali. Komunisté musí mít nějaký cit, zodpovědnost, že jedna strana ke druhé musí chovat i určitý takt. Tento bod by se skončil, vážené soudružky a soudruzi. Mým úkolem bylo oznámit vám postup delegace. Prosím, aby soudruh Havlíček přečetl určitou úvahu k samotné kandidátce. (Napětí vrcholí.)

Vedoucí oddělení HAVLÍČEK: Soudružky a soudruzi, prosím, abyste zvážili tento návrh. Týká se české části ústředního výboru Svazu, slovenského návrhu se netýká. (Zatímco se slovenští spisovatelé začínají ostře diferencovat, čte jména. 11 chybí! Jsou nahrazena především těmi, která v pondělí neprošla.)

Tajemník BILÁK: Děkuji soudruhu Havlíčkovi. Vyslechli jste návrh na složení kandidátů. Prosím, kdo má k tomuto návrhu připomínky? Nejsou. Doporučujeme, vážené soudružky a soudruzi, aby stranická skupina přijala usnesení... že zavazuje komunisty hlasovat za tuto kandidátku. Prosím! (První se ze šoku vzpomíná autor známých románů o holocaustu. Na tribunu téměř vyběhne.)

LUSTIG: Soudruzi... to není možné! Tady jsou někteří lidé vynecháni a vůbec není zdůvodněno proč. Kdybychom to přijali bez diskuse, porušili bychom sami jakoukoli stranickou demokracii! (Potlesk.)

Básník a kritik ČERVENKA: Soudružky a soudruzi! Srovnávám starou kandidátku s novou a chtěl bych položit několik otázek. Pro mne je ÚV Svazu spisovatelů především zastupitelským orgánem, který se skládá z lidí, kterých si vážím jako spisovatelů. Zaujímám vztah k jejich práci, a ne k náhodným emocionálním vystoupením... Pro mne je Ludvík Vaculík především autorem neobyčejně poetické a zajímavé knihy Sekyra... Neznám důvody, proč z kandidátky zmizel

například Lumír Čivrný, vynikající překladatel, soudruh Trefulka nebo soudruh Brabec, který ukázal svoji schopnost nikoli v debatách na sjezdech, ale v konkrétní kritické činnosti, ve schopnosti hodnotit literaturu a přivést její kritické hodnocení na nový stupeň. Naproti tomu se zde objevuje třeba znovu kandidatura Jiřího Hájka, kterého osobně pokládám za kritika neobyčejně proměnlivých a nesolidních metodologických základů, který svým vystupováním diskredituje socialistickou kritiku a který není schopen dostát elementárním základům marxistické metodologie...!

Profesor GOLDSTÜCKER (vstává): Prosím, soudruzi, abych nebyl kandidován...! (Překvapení v sále i na tribuně. K mikrofonu kráčí oblíbená prozaička.)

SMETANOVÁ: Chtěla bych jen stručně říci: I při zcela nepatrné míře sebekritiky se musím rozhodnout k tomu, že ve srovnání se jmény, která tolik znamenají pro českou literaturu, by nebylo správné, abych zůstávala dál na kandidátce. Navíc si myslím, že k tomu mám další důvod, protože mne navrhoval soudruh PK. (Potlesk. Když kráčí kolem něho, políbí jí spisovatel PK ruku.)

Básník SKÁCEL (vykřikne svým chraptivým hlasem): Vzdávám se rovněž kandidatury!

HLAS ZE SÁLU: Já taky...!

HANUŠ (vyjde k mikrofonu): Soudruzi, budu vzhledem k času stručný. Je mi osobně velmi těžko. Vy všichni víte... že se můj názor do značné míry kryje se stanoviskem ÚV strany a předsednictva, ale nemohu souhlasit s návrhy, které jsou z toho prakticky vyvozovány. Já nejsem kandidován, proto se nemohu vzdát funkce, ale chci zde otevřeně říci, že se vzdám svého práva hlasovacího, poněvadž nemohu o takto předkládané kandidátce hlasovat. (Sílí potlesk a s ním nervozita stranické delegace.)

Tajemník HENDRYCH (přitahuje si mikrofon předsedajícího): Soudružky a soudruzi... my nejsme rádi, že dochází k této srážce, ale pochopte, že jako stranický orgán, jako ÚV, nemůžeme nikdy souhla-

sit, aby se na kandidátku Svazu, kterou schvaluje stranická skupina, dostali lidé, kteří neskýtají záruku zodpovědného postupu, jak se to ukázalo na sjezdu...! (Od stolu se hlásí dramatik a ředitel Divadla na Vinohradech.)

PAVLÍČEK: Žádám, abych byl škrtnut z kandidátky, protože jsem se přesvědčil, že na ni nepatřím...

Tajemník BILAK (rychle): Budeme hlasovat o tom, zda má být plénu předložena kandidátka změněná proti té, kterou stranická skupina v pondělí večer dohodla... (Hlásí se před chvílí chválený kritik.)

BRABEC: Soudruzi... bylo tu řečeno, že lidé, kteří neskýtají záruku, nejsou na kandidátce... Mne osobně se to dotklo, protože jsem na ní byl. Velmi mě zajímá, proč neskýtají záruku tito lidé: Šotola, Čivrný, Vrba, Vaculík, Trefulka, Kosík, Klíma, Havel, Brabec, Jungmann a PK. Aspoň pokud jde o komunisty, bylo by třeba zde o tom něco říct! (Potlesk. Druhá strana vysílá k mikrofonu svého třetího mluviče.)

Vedoucí oddělení HAVLÍČEK: Soudruzi... pokud například na kandidátce není spisovatel Vaculík nebo soudruh PK, myslím, že tyto věci jsou naprosto jasné. Když soudruh PK prohlásil, že by zase nevystupoval jinak, není možné, aby byl členem ÚV Svazu. Není možné, aby členy ÚV byli lidé, kteří dostanou stranu, vládu atd. do nemožných situací v mezinárodních socialistických vztazích... ÚV Svazu spisovatelů musí přece vstupovat do řady jednání se Svazem sovětských spisovatelů a řadou jiných. Půjde-li to takto dále, jak budeme vypadat v mezinárodních kulturních stycích. Měl jsem nedávno jednání v NDR. I když v celé řadě taktických postupů nesouhlasíme s německými soudruhy a máme s nimi spory, není možné, aby nám otloukali o hlavu různé skopičiny některých soudruhů...

Tajemník BILAK (mezitím se radil s tajemníkem HENDRYCHEM): Soudružky a soudruzi, doporučuji přijmout toto usnesení: Stranická skupina IV. sjezdu ukládá komunistům ve volební komisi, aby do návrhu kandidátky nového ÚV Svazu spisovatelů nebyli zahrnuti ti, kteří

na sjezdu vystoupili v rozporu s linií strany. Nechám o tom hlasovat. Kdo je pro tento návrh? (Opět se to nezdaří, o slovo se hlásí autor z Bratislavy.)

ŠPITZER (slovensky): Soudruzi... prosím všechny, kteří sedíme zde dole i nahoře, abychom neuváženě, pod vlivem prestiže, tvrdohlavosti nebo emocí neudělali něco, co by nás mohlo velmi mrzet... Uvažujme ještě chvíli, abychom našli cestu, aby tyto volby nevyvolaly konfliktní situaci.

Tajemník HENDRYCH (už pochopil, že původní návrh neprojde): Soudružky a soudruzi, chtěl bych říci, že bude správné, abychom hlasovali o návrhu, který předložil soudruh Bilák, to znamená, aby na kandidátce nebyli ti, kteří na sjezdu vystoupili v rozporu s linií strany, tj. Vaculík, Klíma, Havel a PK. (Sál vztekle zahučí, když sezná, jak lze usnesení ÚV strany libovolně měnit.) Odpusťte, ale s těmito soudruhy nemůžeme v žádném případě souhlasit. Zde nejde o prestiž. Neznamená to, že se soudruhy nebudeme dále mluvit, že si nebudeme věc vyjasňovat, ale ukázali tak malou odpovědnost, že na kandidátce nemohou být. Je třeba uložit volební komisi, aby místo nich byli na kandidátce jiní soudruzi.

Tajemník BILÁK: Tento návrh splňuje i to, že ne všichni, jak zde bylo přečteno, nebudou na nové kandidátce. Volební komise to posoudí. (Vedoucí oddělení HAVLÍČEK se nestačí divit. K mikrofonu přichází bratislavský básník.)

MIHÁLIK (slovensky): Soudruzi... zjistili jsme s Procházkou, že oba dva máme být ve volební komisi... Nyní jsme v situaci, že pět z navrhovaných nových členů ÚV Svazu se vzdalo. Dostali jsme se do dalšího stadia jednání, v němž z původních 11 navrhovaných, kteří měli vypadnout z kandidátky, se nyní navrhuje čtyři. Plně chápu, že soudruzi ze stranického vedení mají své výhrady proti některým soudruhům a že mají i právo tyto výhrady uplatnit při sestavování nové kandidátky, ale my ve skutečnosti musíme sestavit kompletní kandidátku zde, na schůzi stranické skupiny, a nemůžeme tuto práci svalovat na volební komisi,

protože potom v plénu se nám stane, že nám kandidátka neprojde. (O slovo se hlásí před chvílí kritizovaný kritik.)

HÁJEK: Soudružky a soudruzi, dnes se tady dovídám, že jsem se znovu octl v návrhu kandidátky, v situaci svrchovaně krizové, za kterou nesou plnou zodpovědnost ti, kdo ji zrežírovali a chtěli. Chápal jsem návrh kandidátky, který tady byl původně přednesen, jako pokus o záchranu Svazu spisovatelů. Tak stála věc. V této mocenské konfrontaci, kterou tady někteří naši soudruzi vyvolali, byla zde dána poslední nabídka, návrh na jakousi platformu spolupráce. V této souvislosti jsem se znovu octl na kandidátce, dokonce spolu s lidmi, s nimiž už opravdu za jedním stolem sedět nechci. Po lidských a jiných zkušenostech, které s nimi mám a které se tady znovu projevují přímo na této schůzi... Chtěl bych, aby se celá další problematika řešila už definitivně bez úvah o mé účasti v jakýchkoli dalších svazových orgánech.

Tajemník HENDRYCH (mezitím pilně psal i škrtal a nyní jde znovu na řečníště, aniž se už hlásí o slovo): Soudruzi, jen proto, abychom došli k rychlejšímu závěru, vystupuji zde ex presidio k těmto věcem. Doporučuji, aby zůstala stará kandidátka kromě soudruhů Vaculíka, Klímy, Havla a PK a aby tam místo nich byli dáni soudruzi Skála, Hanzlík, Frýd Norbert a soudruh Šuleř z Ostravy.

Tajemník BILAK (rychle): Nechám o tomto návrhu hlasovat. Kdo je pro návrh za změnu kandidátky tak, jak je navrhována? (Začínají se zvedat ruce.)

VOLANSKÁ: Mám dotaz, zda soudruzi, kteří se vzdali kandidatury, zůstávají na kandidátce!

Tajemník BILAK (nikoho se neptá): Ano! Prosím, aby se to pak vydiskutovalo v komisi! Kdo je pro? (137) Kdo je proti? (12) Kdo se zdržel? (34) Je tedy jasná převaha soudruhů, kteří hlasovali pro změněnou kandidátku. Prosím, aby bylo vzato v úvahu, že stranická disciplína zavazuje nás komunisty vždy, abychom se podřídili většině. Většina komunistů byla pro tuto změnu, aby se takto na sjezdu

při volbě hlasovalo. Tím končím tuto stranickou skupinu. (Hodiny ukazují 10.39.)

V. AKT – KATASTROFA

Do sálu jsou připuštěni spisovatelé-nekomunisté. Nemusejí se příliš ptát. Nálada je příslušně katastrofální. Kolem každého ze čtyř vyškrtnutých je shluk přátel. Jedni vysvětlují, že hlasovali pro tento kompromis, aby zachránili Svaz, jeho nakladatelství, noviny a Literární fond. Jiní to nazývají hromadnou morální sebevraždou. Tak brutální manipulace se nedopustil ani nebožtík ministr Kopecký po II. sjezdu v roce 56. Nikdo není schopen rozhodnout, kdo má pravdu. V 10.57 začne poslední zasedání. Naposled promlouvá Tajemník HENDRYCH. Na rozdíl od druhého dějství je teď jeho řeč stručná a tvrdá. Sjezd byl zmanipulován a zneužit. Strana očekává, že z toho závěrečné jednání vyvodí důsledky, bez kterých není pro literaturu východiska. Při diskusi o pozměněné kandidátce vyjde z řad nekomunistů znovu návrh, aby na ni byli zařazeni spisovatelé Havel, Klíma, Vaculík a PK. Komunisté, vázaní svým usnesením, hlasují disciplinovaně proti. Tajné volby pak kandidátku potvrdí. Spisovatel PK vyjde před závěrem na chodbu a po třech dnech narazí na svého dávného přítele. P. je viditelně zdrcen, neboť se ve své funkci na přípravě sjezdu významně podílel. Stalo se věcí jeho cti přesvědčit nás o potřebách strany, ale i hledat kompromis, aby za žádnou cenu nedošlo ke konfliktu. Nyní vypadá jako člověk, kterému utekla milovaná žena s nejlepším přítelem. PK ho nicméně zastaví.

PK: Byl bych rád, kdybys tlumočil můj dotaz, hodlá-li strana vyzovat ze sjezdu opět i jiné než stranické důsledky. V tom případě nepodepíšu dnes večer smlouvu s hamburským Schauspielhausem, kde mám v září inscenovat svého Švejka. Rád bych se ušetřil nerváku a tuhle zem zbytečné ostudy.

P: Divím se ti, jak si to vůbec můžeš myslet. A obdivuju tě, že máš právě teď takové starosti!

Přesto odchází a vrátí se od své velké trojky s ujištěním, že divadelní činnost nemá přirozeně se sjezdem nic společného. Tajemník HENDRYCH je prý závěrem sjezdu uspokojen. Až zítra zjistí, že v tom zmatku nikdo nezmanipuloval sjezdové dokumenty. Usnesení i dopis straně hájí sjezdovou diskusi a opakují její hlavní myšlenky. Novému orgánu se ukládá usilovat o novelizaci tiskového zákona, aby právo protestu měl autor sám. Spisovatel PROCHÁZKA, ostře sledován Tajemníky, mezitím sjezd uzavírá.

PROCHÁZKA: Vážení přátelé, vyslovit jakýkoli soud na konci našeho jednání je v této chvíli nad síly kohokoli, protože už teď je náš sjezd historií a podléhá soudům hlubším a trvalejším... Spisovatel nebude chtít být podřízen doktrínám ani dogmatům, bude sverepě chtít sám si je podřizovat. Pokud se nezpronevěří svému poslání, bude odmítat ideál člověka ztrácejícího se v davu a v uniformě jako nedůstojný velikých lidských dějin. Neboť právě spisovatel už nejednou poznal, že samota o samotě není ničím proti tíži samoty v množství... Sjezd skončil, hledání pokračuje, je štěstím literatury, že nic není definitivní!

Z nedostatku druhého schodiště odcházejí vítězové i poražení středem.

EPILOG

Opět na Sázavě, opět večer. Spisovatel PK, dosud v černém, položí sklíčen gramofon pod brízy, aby celá zahrada zahrála Malou noční hudbu. Třebaže neuposlechl dobře míněné rady, dostane se mu slíbených jahodových knedlíků. Velkou chuť na ně nemá. Padá opona noci.

KONEC

* * *

21. III. 1963

(z deníku občana)

Karlovy Vary

Všechno bylo přesně takové, jaké jsme to tu opustili o Vánocích. Jen náš pokoj opět podražil, ale vzali jsme ho stejně, protože prdelatý andělíček mezi vysokými květy, nepopsatelně kýčovitě dílo neznámého mistra, který místo zaplacení účtu vyvedl v pestrých barvách nejmladší ratolest hoteliéra Puppa, byl pro nás oba přes tři roky erbovním znakem krátkých prázdnin od života.

Secesní betlém města nostalgicky mlčel v řídkém dešti, a k pramenům už chodili pít první lázeňští hosté. Vedle obvyklých sovětských se po dlouhé době objevili neobvyklí ptáci až z Ameriky, aby zvěstovali návrat deviz. Obě hejna spojovala křiklavá barva obleků a milá naivita prostých občanů nesmírných kontinentů, kteří žasnou nad neznámými barbary.

Všechno bylo v podstatě stejné. Jen my dva jsme byli jiní. E. zoufalá z první sezony u profesionálního divadla, pro něž, jak tvrdila, nemá potřebný dar zdravého cynismu, já zdrcený z desáté sezony v profesionální literatuře, která začala zákazem další z mých her, zvané Říkali mi soudruhu!. Ji začala navíc nesmyslně trápit konkurence mých dětí. Já jsem zas jednou neměl skoro žádné peníze, máma už podezřele dlouho postonávala a Antonín Novotný se dal podruhé volit prezidentem, takže perspektivy byly neutěšené ve všech směrech.

Na sklonku svého funkčního období a současně na sklonku mládí jsem se rozhodl přednést v plénu ÚV ČSM zásadní projev o krizové situaci mezi mládeží. Pobouřilo mě, že úvodní referát předsedy přešel jen letmou zmínkou demonstraci studentů a učňů, k níž loni došlo v petřínském parku právě na 1. máje. Řekl jsem, že rány obuškem, byť byly poprvé rozdíleny rukama komunistů, sotva dohoní, co zmeškala svazácká organizace, která se změnila ve státní úřad a přestala zastupovat životní zájmy mladých.

V diskusi mě funkcionáři Svazu rozbili napadrt'. Dovrřil to závěrečným projevem předseda Vedra. Jednu příznačně přízračnou větu jsem neváhal opsat ze stenogramu, protože se v ní jako v slze zrcadlila úroveň shromáždění, jež si zvyklo záměrně zaměňovat kozu vozem.

„Já myslím, že soudruh, soudruzi, podléhá různým maloměstáckým, různým nesprávným tendencím, které se projevují v určitých částech naší inteligence, a on bohužel se stává, byť já věřím, že mu jde upřímně o nápravu věci, stává někdy nositelem, a tím ubližuje nejen sobě, soudruzi, ale ubližuje nám všem, já myslím, že soudruh chápe, že dnes nešlo o to, že členové ústředního výboru se na něho sesypali, ale že jde o to, aby pochopil, že všichni cítíme odpovědnost za naši zem, cítíme také odpovědnost jako komunisté za další vývoj naší mládežnické organizace, za to prostě, abychom skutečně my všichni sjednotili svoje úsilí, semkli se kolem strany, soudruzi, a pomohli jí řešit problémy, které ona dnes překonává, a že také vystoupení členů ústředního výboru se právě neslo, i kritická slova, která právě touto snahou, touto snahou i jemu koneckonců ukázat, o co tady jde.“

Což mi tedy ukázali, a já se ponejprv na týdný stáhl do své miniaturní garsonky. Popsané papíry jsem večer pravidelně vyhazoval do odpadků, až jsem konečně úplně přestal psát. Půjčil jsem si od dětí své staré knížky, abych den co den po probuzení znovu putoval a vítězil s Garibaldim, Strogoffem i Třemi mušketýry, dokud mě neodzbrojí spánek. Vzdor tomu však byly v mých snech stále bezútěšnější chodby, na jejichž konci čekali dva šmíráci v černém, s nožem, který probodl Josefa K. S nadále milovanou E. jsme se vídali vlastně jen v klubu oblastního divadla v K., kde jsem jí odevzdával premiérové kytice a marně hledal slova, jež by jí vrátila ztracenou jistotu.

Přesto jsme nyní v první den jara opět vyjeli spolu, v naději, že nám snad naše město-azyl hodí provázek, kterým se znovu přitáh-

neme k sobě i k životu. Nestalo se. Byli jsme na sebe hodní, ale byli jsme si blízcí asi jako dvě karyatidy, co společně nesou balkon. Měli jsme dost práce každý se svou tíhou.

Šla vedle mne po kolonádě, upíjela z tenkého porcelánového hrdla svého Karla, a já stejně mlčky chroupal své oblíbené oplatky, ta teplá karlovarská slunce, která nikdy nezapadají. Byly doby, kdy nás přítomnost třetího těžce našila. Tentokrát nám přinesla úlevu.

Slávek byl jako vždy chlapecky utlý, jen jeho vlasy už téměř úplně zbělely. Tvrdil jsem, že vypadá zajímavě, že na něho musí ženské přímo letět. E. zdvořile souhlasila, ale vzápětí se omluvila, že si máme jistě dost co vyprávět a že se ráda projde sama.

Usedl se mnou v cukrárně Moskvý – Puppu; byla pro mě už řadu let pupkem světa a současně jediným místem, kterým nezmítaly poruchy jeho zažívání. Vyměnili jsme si obvyklé informace o přátelích z mládí a o našich dávných láskách, jejichž světlo stále ještě letělo prostorem, přestože hvězdy dávno vyhasly. Vzpomněli jsme Robka i Petra a zdálo se nám, že jsou oba dva stejně nenávratní. Objednal jsem dvě vodky, ale on se omluvil, že nesmí pít.

– Prosím tě, co tobě může být? řekl jsem bujaře.

Slabě pokrčil rameny a já zmlkl, protože mě na vteřinu zavalila tma jáchymovských dolů. Zahnal ji úsměvem.

– Představ si, že už nejsem v divadle.

Vyděsil jsem se.

– Co se stalo??

– Nic. Přijali mě v rozhlase. Budu hlásit.

– Ne...!

Po dlouhé době se mi vrátila nálada. Jestliže přijali jeho, znamená to, že kožený kabát kádrové politiky ztrácí svou tvrdost.

– Když Státní bezpečnost projevuje svým bývalým klientům tolik důvěry, řekl jsem, – pak je to blýskání na časy!

– Nebo špatné svědomí... poznamenal.

– Proč? Už jednou se k tobě přece zachovali nad očekávání!

Chvilí váhal. Pak se rozhodl.

– Spisovateli, rodný synu fantazie, copak jsi pořád ještě nepochopil můj případ?

Vůbec jsem mu nerozuměl.

– Já jsem se přece vrátil v cizích službách jen jednou a měl jsem toho tak plné zuby, že jsem se při druhé cestě přihlásil. Ty další jsem už absolvoval v našich službách. Splácel jsem svůj dluh. Jenomže když jsem toho měl plné zuby, oni mi pak nečekaně připsali úroky, abych nezdrhl zas a neshodil je. No – a teď dostávám bolestné.

* * *

Pátek 23. srpna 1968

(z deníku turisty – pokračování)

Roma

Lavina se dala do pohybu dvě minuty po půlnoci. Sotva dozněla hymna, ozval se opět jeho hlas. Byl neobvykle vzrušený, jako kdysi dávno, když jsme se potkali po dlouhém odloučení.

„Občané! V Praze se očekává noční zatýkání! Přemalujte či strhněte názvy ulic a čísla domů, odstraňte vizitky u bytů i zbylé orientační tabule na silnicích a v obcích v celé zemi!“

Strašlivá bílá stěna se rychle blížila a pod ní mizeli téměř všichni, kdo psali příběh mého života. Strnule jsem stál nad kufrem, z něhož jsem vybíral její věci, a díval se, jak se mi třesou ruce. Do pokoje vstoupil vrátný, kterého jsem dosud nepotkal. Ani on se neobtěžoval klepáním.

– Il telefono per Lei.

Běžel jsem ze schodů a pocítil s hrůzou, že se mě rychle a nezadržitelně zmocňuje panika. Svůj návrat domů jsem si dosud představoval mimo čas, jak jsem ho prožíval stokrát: táhlé stoupání silnice se náhle zlomí a vyhoupne se dlouhé

panorama Prahy; vzdálený Vít mi bude opět připomínat věžičky holubů vztyčené přímo nad mou střechou. Co jsem se rozhodl, dělala mi jedinou starost uzavřená hranice. Byl jsem však přesvědčen, že jakmile ji překročím, splynu přímo s organismem vzdorujícího národa. Teď poprvé mě napadlo, že člověk, který vezme do ruky můj pas, může být sice krajan, ale snad proto nenávislnější nepřítel, než jakým kdy dokáže být voják v cizí uniformě. Jistý hraniční příběh z minulého léta, který mi dosud připomínal spíš frašku, zvoněl náhle krví.

V hotelu nebyla ani telefonní kabina, sluchátko leželo na pultě recepcy, u níž postával další nerovný pár. Nevadilo mi to. Nevadilo mi vůbec nic. Zatímco jim vydával klíče, vzal jsem ten kousek bakelitu, jako by byl poukázka na život.

– Haló! Haló! Jsi to ty??

– Ano, řekla.

Slyšel jsem ji strašně nezřetelně. Ale byla tu, nablízku, byla v tomto městě. Hráz argumentů, kterou jsem tak dlouho a pečlivě stavěl mezi nás dva, aby zasypala lásku i zvyk, se rozpadla. Pohltila ji puklá zem.

– Prosím tě, přijed' sem, já tu na tebe čekám!

Řekla něco, čemu jsem nerozuměl.

– Špatně tě slyším! Mluv nahlas!

Jako každý, kdo neslyší, začal jsem sám křičet. Nikoho z Italů to nevzrušilo, byl to jejich běžný životní projev. Pán a hodinová slečna kráčeli v objetí do schodů, vrátný se ponořil do sportovní rubriky Corriere della sera. Na jih od Alp existoval jediný člověk, kterého jsem mohl obtížit svou úzkostí.

– Kde jsi?? křičel jsem.

– V Praze...

Poslech byl trochu lepší. Zato můj stav se rychle zhoršoval. Rozbušilo se mi srdce. Musel jsem se opřít o pult.

– Prosím tě, neblbni, není na to čas! Odkud voláš??

– No z Prahy...

Teprve pak jsem, spíš instinktem, pochopil, že je to hovor, který jsem objednal před čtyřiaadvaceti hodinami. Mluvil jsem se svou bývalou druhou ženou.

– To je ohromné! řekla. – Měli jsme strach, že ses vrátil!
Vzpamatoval jsem se.

– Strach mám já o vás. Co je s vámi? Co děcka?

– V pořádku, řekla. – Večer jsme je seřezali, protože ráno utekli a celý den chodili někde s vlajkou.

My, to byla ona a její dnešní partner.

– Zamkněte je! řekl jsem, – proboha, nepouštějte je z domu!
Je to tam zlý?

– Je, řekla, – moc. Máme plnou ulici tanků. Nevracej se!

– Právě balím. Zítra v noci jsem v Praze.

Skoro vykřikla.

– Prosím tě, zůstaň tam! My jsme tak rádi, že jste venku!

Vy, to byla pro ni vždycky i moje dnešní... co...??

– Proč...?

– Volala tě sem spousta lidí, abys nechodil domů!

– Ale proč??

– U vás na Hradčanském se střílelo. Máte prostřílená okna!

– To je snad pitomost!!

– Je to pravda! Nikdo už nespí doma. Tvoji kamarádi zmizeli!

– Jak zmizeli...?

– Nevíme. Nikdo nic neví. Je to jak za války. Slib mi, že tam zůstaneš, jinak se zblázníme strachy.

– Proboha, řekl jsem znovu, – nedělej mi to těžší!

– Ty nám taky ne!

– Víš, co by to pro mne znamenalo?

– Víím, řekla, – ale kdysi jsem tě nechala odejít, tak teď zas ty udělej něco pro mě. Kdyby bylo nejhůř, snad dostaneš ven aspoň děti...!

Slyšel jsem kapelu potápějícího se Titaniku. Nebyl jsem s to mluvit.

– Mám ti je dát? zeptala se. – Řeknou ti to samy!

– Nebud' je...

Strašně jsem je chtěl slyšet.

– Já je probudím, řekla. – Bylo by jim zítra líto.

– Ano, řekl jsem, – probud' je.

Televize mého mozku sledovala její cestu z kdysi krásné haly, zmrzačené po rozvodu cihlovou příčkou, přes síně do pokoje, kam padá zář lucerny na veselé hříbě, které jsem kdysi přivezl přímo z Číny od pana Či-paj-š'. Viděl jsem, jak se sklání nad gauči a opatrně, aby se nelekli, budí jednoho po druhém. Viděl jsem bosé nohy, které šátrají po papučích, když omámené oči uhýbají před světlem. Pak šla v čele náměsíčního průvodu zpět ke sluchátku, od něhož až sem vedl drát, tenký jako má naděje. Právě, když jsem to očekával, ozval se ženský hlas:

– Tre mille sette cento lire, signore.

Křičel jsem tak, že i vrátný pochopil naléhavost mého přání. Řekli mu však, že mohu nejvýš objednat nový hovor. Neměl jsem sílu. Vlekl jsem se po schodech a viděl je, jak stojí okolo mlčícího aparátu, zatímco pod okny hrozivě ční dělové hlavně.

V pokoji byl stále přítomen Slávkův hlas. Oznamoval, že XIV. mimořádný sjezd strany vyhlásil na dnešní poledne generální stávkou. Orchestr Titaniku přehlušily sirény. Sirény okupace, sirény Května, sirény Února, sirény okupace. Kruh se uzavřel. Byl jsem mimo.

„Občané!“ ozvalo se znovu, „zadržte vozidla AE-40-01 a ABA-71-19, která jedou zatýkat naše lidi. Opakuji...“

Svobodný vysílač utonul v atmosférické poruše. Jako když blesk náraz odhalí celou plastickou mapu krajiny, vyvstalo přede mnou 600 stran Solženicynova mohutného románu V prvním kruhu, které jsem loni musel přečíst za tři noci

v moskevském hotelu a ve dne nosit s sebou v aktovce, aby je neobjevily tajné pokojské. I v téměř nečitelném opisu, který koupil můj sovětský přítel fyzik za měsíční plat, byla do detailu zmapována odvrácená tvář socialismu, jak ji stvořil Sedmého dne revoluce zrůdný génius Stalina.

LASCIATE OGNI SPERANZA VOI CH'ENTRATE!

Prskání a šum mne přiváděly k zoufalství. Vypnul jsem rádio. Znovu se ozvalo odvedle vrzání milostného lože. Opřel jsem se o stěnu a pozoroval pokoj, jehož ohavnost jako by právě teď dostávala nový rozměr. Byl to rozměr nekonečného času a na mne poprvé dolehla živoucí tíha beznaděje Remarquových běženců.

Pak jsem vylovil klíčky, bouchl dveřmi, seběhl po schodech, vyrazil ze dveří, odemkl auto, nasedl a vystartoval jako šílenec.

* * *

?-? srpna 1967

(z deníku spisovatele PK)

Hamburk

CESTA DO HAMBURKU aneb UKAŽTE MU NÁSTROJE!

Filmová synopse (Poznámka: Film je zamýšlen jako nevšední kompilace crazy komedie s grand Guignolem; inscenován má být proto smrtelně vážně ve scénách groteskních a naopak frivolně v sekvencích smrtelně vážných.)

TITULEK: ÚTERÝ

OBRAZ 1 Exteriér – den. Blíží se velkoletadlo Bristol-Britannia.

OBRAZ 2 Reál – den. PK se vrací z EXPO 67. V hlavě mu burácejí niagarské vodopády vzpomínek a dojmů. Těší se, jak je nyní zažije, roztřídí a zpracuje při tichém kolovrátku sázavského jezu.

OBRAZ 3 Reál – den. V letištní hale čeká Z., která PK sděluje, že zkoušky na Švejka začnou v Hamburku již pozítří. PK omdlí.

OBRAZ 4 Interiér – den. Zrychlený film. PK všelijak legračně pobíhá po bytě, shání, ztrácí, hledá, volá, píše, vyřizuje a zařizuje. Soukromou korespondenci hází do kufru; když otvírá úřední, zaujme ho dopis s hlavičkou ÚV KSČ. Nájezd na text: „Dostavte se na Ústřední kontrolní a revizní komisi k projednání svého vystoupení na IV. sjezdu spisovatelů. Uhlíř.“ – Z. radí zaslat podepsanému z Hamburku pohled s textem „Polib mi šos, tvá Máňa!“ PK to rozhořčeně odmítne a zvedá telefon.

OBRAZ 5 Reál – den. ÚV KSČ. Soudruh Uhlíř vyslechne, že PK je v Praze jen na skok a může přijít až v září. Poté mu navrhne, aby přišel hned.

OBRAZ 6 Interiér – den. PK zakleje a Z. je zvědavá, zdaří-li se mu zchystat věci na cestu. PK prohlásí, aby se nestarala, že se vrátí hned.

OBRAZ 7 Reál – den. Na stole stoh spisů. Snad kompletní sbírka vystoupení PK za posledních deset let. Jeden ze čtyř mužů předčítá čtyři body obžaloby: útok proti SSSR (čtení Solženicynova dopisu), útok na zahraniční politiku státu (kritika čs. postoje k válce na Středním východě), útok na vnitřní politiku strany (kritika cenzury) a měšťácký defétismus (tvrzení, že mládež na takovou stranu kašle).

– Co tomu říkáš, zeptá se soudruh Uhlíř.

– Je toho hodně, zacituje PK. Zdá se však, že už dlouho nečetli Švejka. Pak obvinění odmítne. Soudruh, jenž zapisuje jeho myšlenky do školního sešitu, si ověřuje jméno sovětského spisovatele a praví.

– Ty z něho děláš div ne klasika a von se ani nedá vyslovit.

PK zapochybuje, že jeho myšlenky budou zaznamenány přesně, a požádá, aby je mohl přednést přímo plénu Ústřední revizní a kont-

rolní komise. To se jich dotkne. Sdělí mu, že orgán je přetížen, a na oplátku začnou rozebírat text jeho sjezdového vystoupení jako Písmo svaté. Hledají podtexty, jež tam nejsou, až dospějí k pasáži:

„Okruh mých mladých přátel tvoří většinou vysokoškoláci. Dá se namítnout, že můj pohled na tuto generaci je tedy zaplatřpánbůh zkreslený, neboť v továrnách a na polích, jak aspoň soudí někteří funkcionáři Svazu mládeže, žije mládež čistá a nezkažená, která vidí svůj cíl ve vstupu do komunistické strany...”

Soudruh Uhlíř znenadání vykřikne:

– Tahle věta dokazuje, že si už léta děláš ze strany šprtouchlata!

PK zbledne, založí si ruce, opře se do židle a přestane s nimi mluvit. Vzniká komická situace, kdy předstírají, že si toho nevšimli, a ze všech sil udržují konverzaci sami mezi sebou. Přivolávají jeho lepší minulost a posléze o něm hovoří téměř jako o drahém zesnulém. Za půl hodiny již chápou, že je s to zůstat uražen až do rána. Tu se zeptá soudruh Uhlíř s líčeným překvapením.

– Ty s náma nemluvíš...?

PK mu odpoví, že platí-li jeho tvrzení, pak tu s ním zbůhdarma utrácejí čas.

– Prosím tě, volá soudruh Uhlíř, – ty se urazíš jako malej kluk kvůli jedný trošku přehnaný formulaci!

PK odtuší, že oni se třetí hodinu snaží z jeho formulací, které mohou být taky nanejvýš přehnané, uplést důkaz o protistranické platformě. Doporučí, aby vyšli na ulici a řekli to prvnímu člověku, který četl jeho verše nebo viděl hry, ten že se jim vysměje. Scéna dostává rázem charakter rozhovoru čtyř otců se zatoulaným synem. Jeho případ, praví se, je samozřejmě odlišný od případu Vaculíka a spol. Bude benevolentně uzavřen, napíše-li ratolest rodné Straně dopis, v němž se od svých názorů distancuje. PK prohlásí, že si nehodlá dělat ze strany šprtouchlata ani v letech příštích. Žádá, aby se mohl ve smyslu stanov účastnit projednání své věci na schůzi celé komise, až

se vrátí. Nyní že již musí jít. Zeptají se ho přísně, uvědomuje-li si, že na nich záleží, jestli zůstane nebo nezůstane komunistou.

– To se mylíte, na vás záleží nanejvýš to, jestli zůstanu nebo nezůstanu ve straně.

Protože již vstal, chtějí uhrát alespoň nový zápas. Vyzvou ho, aby se ve vlastním zájmu dostavil zítra znovu. Řekne, že zítra touhle dobou bude na cestě do Hamburku, neboť se mezi šprťouchlaty zabývá uměním. Transfokátorový nájezd: Vyměňují si udivené pohledy.

OBRAZ 8 Reál – noc. PK rozčileně hází do kufru knihy, texty, magnetofonové pásky a také noviny za 14 dnů, co byl v Montrealu.

– Tvá milovaná strana, praví Z., – je nejzábavnější spolek pod sluncem.

TITULEK: STŘEDA

OBRAZ 9 Exteriér – den. V zářivém ránu nakládají Z. a PK na dvoře tehdejšího Salmovského paláce volhu bezpočtem kufrů a ranců, neboť odjíždějí téměř na dva měsíce. Za oknem jim na rozloučenou kyne domovnice.

OBRAZ 10 Exteriér – den. Již o polednách přijíždějí ve šňůře aut napěchovaných konzervami a dětmi k celní a pasové kontrole v Rozvadově, která plyne jak na běžícím pásu. Dostanou příslušná razítka, a tím již teoreticky opustí území republiky. Poté však odbavovač znovu pohlédne na pasy a zakoktá, že přijde hned. Čekají dlouho a vozy je obtékají jako torpédovanou loď. Z. vysloví věštbu, že PK nevyjede. PK jí doporučí, aby se uklidnila. Chápe sice, že jsou schopni různých hovadin, ale nevěří, že by se chtěli zesměšnit. Vědí o něm, že říká své názory slušně a veřejně, na rozdíl od řečí, jež vede po hospodách Z. Nedivil by se, kdyby nevyjela naopak ona! – Z celnice vychází skupinka uniforem, v čele s Prvním celníkem, který obřadně salutuje.

– Pane spisovateli, padlo to na vás; zajed'te si na rampu!

OBRAZ 11 Exteriér – den. Prohlídku provádí na rampě Druhý celník za asistence boubelaté Celnice. Je to ostrý hoch, který chce v životě vyniknout. Nejdřív je na řadě listinný materiál. Knihy, noviny, dopisy a divadelní texty jsou po hromadách odnášeny do budovy k důkladnému zkoumání. Zájem o ně je tak evidentní, že PK chce orgánům ušetřit práci.

– Hledáte-li čirou náhodou materiály IV. sjezdu spisovatelů, pak si ušetřete práci, neboť je přirozeně nevezu.

Reakce je překvapivá. Jako by na to čekal, vybočí Druhý celník daleko z mezí slušného chování a oznámí mu striktně, že se ho nikdo na nic neptal.

Od té chvíle vypukne nepřátelství.

OBRAZ 12 Tamtéž později. Idylický obrázek ze starých poutí: oděvy, košile, spodky a ponožky rozložené na lavičkách a rozvěšené na plotě. Švenk: volha má vysazená sedadla a rozmontovaný kufr. PK a Z. ironicky komentují činnost Druhého celníka, který oplácí tím, že významně prohmatává dámské kalhotky a zkoumá vnitřek rtěnky. Řidiči tu- i cizozemských vozů míjejí skupinku s vytřeštěnýma očima. Počet pracovníků nasazených na případ roste s čtvercem času.

OBRAZ 13 Reál – den. Hala budovy. PK se obrátí s protestem přímo k Náčelníkovi. Řekne, že ho čeká ještě 1 000 kilometrů jízdy a že by snad mohli tu trapnou scénu ukončit. Současně mu oznámí, že si bude stěžovat, jelikož chování některých pracovníků zachází až příliš za rámec případu. Náčelník mu doporučí, aby se nestaral, neboť o tom, kdy odjede, bude rozhodnuto jinde.

OBRAZ 14 Tamtéž později. Nasazený personál se začíná zřetelně diferencovat. V nestřeženém okamžiku řekne První celník, jenž se stále snaží mizet, rychle polohlasem, že PK do toho vidí správně a aby se nedal.

OBRAZ 15 Tamtéž později. Nervozita stoupá. Ve vzduchu je blamáž. Scéna vrcholí. Sám Náčelník předčítá PK i Z. text vyhlášky, která připouští osobní prohlídku. Je však rozrušen, a proto čte s patosem,

jenž by spíše odpovídal rozsudku smrti. Zeptá se jich, mají-li k tomu co dodat. Z. mu sděluje, že má poslední přání, aby ji svlékal nějaký mladší soudruh, kupříkladu Druhý celník. Přesto ji Náčelník vydá uniformované Celníci a se dvěma důstojníky osobně eskortuje PK vzhůru po schodech.

OBRAZ 16 Reál – den. Pracovna Náčelníka. Stůl, sofa, sejf. Do okna se lyricky naklání smrk. PK svlékne spodky a předkloní se, pak vyplázne jazyk a řekne ááá. Tři uniformy a nahé tělo tvoří dohromady nejtypičtější žánrový obrázek století. První důstojník si to patrně uvědomí, neboť mu začne sám podávat součásti oděvu. PK řekne, že při jeho minulosti není vyloučeno, aby hledaný materiál obsahovaly mikrofilmy, které včas spolkl. Ptá se, jsou-li na to zařízení. Beze slova ho vyvedou.

OBRAZ 17 Reál – podvečer. Hala budovy. Z celního prostoru vychází Náčelník s vítězoslavným úsměvem a volá PK dovnitř.

OBRAZ 18 Reál – podvečer. Celnice. Přítomni všichni důstojníci i celníci. Na stole leží vkladní knížka, která obnáší částku 1 900 DM. PK oznamuje, že jsou to peníze přidělené mu Státní bankou z jeho zahraničních honorářů. Jelikož jde o částku na čtyři cesty, bylo mu doporučeno, aby si pro zjednodušení agendy nespotřebovaný zbytek vždy uložil. Proto byla též knížka vždy volně převážena v aktovce spolu s cestovními doklady. Činí o tom zápis.

OBRAZ 19 Tamtéž později. Na stole leží 200 korun československých a 6 korun dánských. PK vysvětluje, že bankovky patrně zapoměla v peněžence jeho roztržitá spolčnice, stejně jako dánské mince, jež vozí v kapse pro štěstí již řadu let. O tom, že nebyly určeny ke směně za protihodnotu pouhých 22 DM, svědčí snad i suma přidělená Státní bankou. Domnívá se, že jde o banální přestupek, který by normálně spravila pořádková pokuta, již bude Z. jistě ochotna zaplatit. Náčelník mu však sděluje, že všechno ku všemu zakládá skutkovou podstatu trestného činu.

OBRAZ 20 Tamtéž později. Další vyvrcholení. Na stole leží kapna od polštáře, jež byla rafinovaně ukryta v prádle. Detail kapny: na jedné straně je červenou filcovou tužkou vymalováno divadlo, před nímž se tlačí zástupy, dále pak jezevčik s devíti štěňaty a postel plná slečen. Na druhé straně je v barvě modré vyvedena brána s nápisem KSČ; velká noha z ní vykopává malou postavu. Vyzván za napjatého mlčení všech, aby objasnil smysl této provokace, dostane PK záchvat smíchu a požádá, aby byla vyslechnuta autorka.

OBRAZ 21 Tamtéž později. Z. vysvětluje, že kapnu pořídila PK jako dar k jeho nedávným narozeninám. Upozorňuje na nápisy CO TI PŘEJI v barvě červené a CO TI NEPŘEJI v barvě modré. Idea díla je následující: Z. přeje PK, aby měl úspěch u diváků, u slečen i u psů. Nepřeje mu naopak, aby byl za sjezd spisovatelů odstraněn ze strany, neboť by to patrně nepřežil. Z. poznamenává, že při kresbě bylo použito humoru. Náčelník takovýto humor kategoricky odmítá. Z. připomíná, že kapna nebyla původně určena jemu. Náčelník chce vědět, za jakým účelem měla být kapna vyvezena do kapitalistické ciziny. Z. prohlašuje, že vzala kapnu s sebou, aby měl PK radost. PK dodává, že se jí úmysl dokonale zdařil. Náčelník a První důstojník odcházejí konzultovat případ s vyššími místy.

OBRAZ 22 Tamtéž později. Druhý důstojník na vlastní zodpovědnost odvádí Z. do bufetu, aby se konečně najedla. První celník navrhne PK, aby zavolal rovněž vyšší instance. Volá sám okresní ústřednu a družně rozmlouvá s neviditelnou slečnou. V důsledku toho dostane PK Prahu bleskem a zadarmo.

OBRAZ 23 Reál – podvečer. ÚV KSČ. Pracovník oznamuje, že soudruh P. není přítomen. Slibuje však, že mu okamžitě podá zprávu.

OBRAZ 24 Reál – podvečer. Celnice. PK žádá pracovníka, aby mu P. co nejdřív zavolal. Připomíná, že smlouvu s Hamburkem podepsal až po výslovném dotazu u soudruha Hendrycha. V Hamburku čeká celý tým z Prahy a staví se dekorace. Zpoždění může mít těžké důsledky, ekonomické i politické.

OBRAZ 25 Reál – noc. Pracovna Náčelníka. Po stole, po sofa i po sejfu jsou rozloženy zadržené písemnosti. Náčelník drží v ruce Rudá práva za 14 dnů. Jeho otázky zrcadlí hluboké přesvědčení, že se mu zdařil velký lov. Scéna připomíná Švejkův výslech v Putimi prováděný četnickým strážmistrem Flanderkou.

– Vysvětlete, za jakým účelem vyvážíte do kapitalistické ciziny větší množství československého denního tisku!

PK diktuje do protokolu.

– Otázka je směšná a nedůstojná.

První důstojník to vytukává na stroji se zřejmou nevolí. PK líčí, jak již v raném mládí uvykl číst denní tisk, především československý, zejména pak stranický. Neví, proč by měl přijít o pozoruhodné informace ze dnů své nepřítomnosti. Náčelník bere do ruky svazek soukromých dopisů.

– Vysvětlete, za jakým účelem vyvážíte do kapitalistické ciziny dopisy A. V. z Prahy-Vinohrad, Kouřimská ulice.

PK žádá, aby byl s dopisem seznámen, jelikož jej dosud nečetl. Ukáže se, že neznámá paní A. V. z Prahy-Vinohrad, Kouřimské ulice, pojala úmysl poděkovat mu za jeho vystoupení na sjezdu spisovatelů. Kamera najíždí na text. „Nevím, co jste přesně říkal o Izraeli, ale tisknu Vám za to ruku.“ PK diktuje do protokolu.

– Otázka je směšná a nedůstojná...

První důstojník praští do stolu a oznámí mu, že už toho má dost. PK se mýlí, myslí-li, že si může zahrávat s vyšetřujícími orgány, protože je spisovatel. PK prohlásí, že k nemnoha právům, která mu dnes ještě zbyla, patří právo odpovídat na otázky tak, jak uzná za vhodné. První důstojník mu oznámí, že takové odpovědi psát nebude. PK řekne, že si protokol nevymyslel a že na jeho psaní netrvá. Vyzván, aby pokračoval, diktuje.

– Otázka je směšná a nedůstojná...

Věta opět není zapsána a spor pokračuje. Náčelník tvrdí, že protokol koncipují oni. PK nemá námitek, aby si koncipovali, avšak upo-

zorní, že takový protokol nikdy nepodepíše. Vstoupí Druhý důstojník, aby si oblékl motokombinézu, protože mu skončila služba. Přes záda nadřizeného povzbudivě mrká na PK.

OBRAZ 26 Tamtéž později. První důstojník skřípe zuby a vytukává na stroji, že otázka je směšná a nedůstojná: PK je od mládí zvyklý odpovídat na dopisy, v čemž hodlal pokračovat i z Hamburku.

OBRAZ 27 Tamtéž později. Po další půlhodině sporu připisuje První důstojník vyčerpaně doušku, v níž PK tvrdí, že byla v jeho případě porušena presumpce neviny, neboť se s ním zachází jako s provinilcem, třebaže mu dosud nebylo nic dokázáno. Poté PK protokol s dobrým svědomím podepisuje.

OBRAZ 28 Tamtéž později. Náčelník a První důstojník sestavují Zápis o podezřelých věcech. Pod číslem 9 figuruje 1 kus pohled od tety Máni, pod číslem 21 1 kus polštář ručně malovaný se skicou k narozeninám. PK žádá, aby mu byl specifikován předmět uvedený pod číslem 8 jako 1 kus Kostnice. Po dlouhém hledání zjištěno, že jde o mapu Konstance a okolí. Závěrem PK konstatuje, že mu byly zabaveny i všechny materiály potřebné k inscenaci Švejka, takže může v Hamburku nanejvýš krmit racky. Škodu způsobenou divadlu odhadne na 250 000 DM a ptá se, kdo to bude platit, když smlouvu uzavřela za něho státní agentura. Unavený Náčelník ho posílá dolů, aby se mohl opět konzultovat s vyššími instancemi.

OBRAZ 29 Reál – noc. Celnice. Volá Praha. Pracovník ÚV KSČ sděluje PK vzkaz P, že případ je vysloveně celní povahy a že se strana nemůže vměšovat do kompetence státních orgánů. Futuristicky tím předběhne o půl roku Akční program Pražského jara.

OBRAZ 30 Reál – noc. Hala budovy. Z. spí v křesle. Vchází Náčelník a budí ji. Oznamuje PK, že mu je odebírán i cestovní pas. PK se má navrátit do Prahy, kde ho navštíví pověření pracovníci. Z. může však, ovšemže bez šesti dánských korun!, volně pokračovat do Hamburku. Z. se začne šíleně smát a hodlá učinit projev. PK jí v tom zabrání.

OBRAZ 31 Exteriér – noc. PK a Z. házejí do kufrů zvlhlé prádlo i šatstvo, za asistence nehybně přihlížejícího Náčelníka a Prvního důstojníka. Děje se na neosvětlené rampě. Následuje veselá scénka, kdy PK spadne do díry pod vozem a natluče si koleno. Náčelník se ptá, co mu je. Spisovatel řekne neslušné slovo, které noc cudně ztlumí. Poté nasedne se Z. do volhy a odjíždí bez pozdravu zpět ku Praze.

TITULEK: ČTVRTEK

OBRAZ 32 Montáž – exteriér – reál – den. Rapid střih. Zatímco Z. čeká na pověřené pracovníky, proplíží se PK pod okny domovnice a navštíví postupně svého právního zástupce, Svaz spisovatelů, Svaz divadelníků, státní agenturu Prakokonzert, obvodní prokuraturu, Generální prokuraturu a Nejvyšší soud. Vynechá pouze ÚV KSČ, protože s P. nehodlá už v životě promluvit. Posléze umí vylíčit celý případ za 12 minut. Všude se však dozví, že na něho nebylo učiněno žádné trestní oznámení. Všude mu též dávají dobrou radu, aby se jel koupat na Sázavu, neboť za škodu v Hamburku není právně odpovědný. Nakonec dorazí na ministerstvo vnitra, avšak dostane se pouze do hovorny, kde s ním jedná neznámý muž, jenž ho rovněž ujistí, že jim o věci není nic známo.

OBRAZ 33 Reál – podvečer. Doma čeká PK překvapení v podobě dvou mužů, z nichž jeden se představí jako Blatný a tvrdí mu s úsměvem, že je listonošem ministerstva vnitra. Podle seznamu vracejí zadržované materiály a vesele s ním žertují. O pasu však nemají žádné zprávy. PK jim za 11 minut vylíčí svůj příběh a spočítá, co bude tento žertík republiku stát. Během hovoru volá přítel šéfredaktor, jenž dostal právě vnitrostranickou informaci, že PK byl zadržen, když se chystal uprchnout na Západ s velkou sumou peněz a kompromitujícími politickými dokumenty. Protože projeví domněnku, že snad na věci přece jen něco bylo, pošle ho PK telefonicky někam a zavěsí.

Muž, který se představil jako Blatný, mu navrhne, aby napsal stížnost ministroví, což on ihned učiní a oni si ji odnášejí.

TITULEK: PÁTEK

OBRAZ 34 Tamtéž ráno. PK se nemůže smířit s tím, že kvůli anonymnímu mizerovi má mít republika ostudu a ještě za ni platit ve valutách. Obléká se, aby navštívil další instance. Zvoní telefon: volá muž, jenž se včera představil jako Blatný. Sděluje, že ho ta legrace stála celou noc a zve se za to na kafe. PK i Z. na sebe zírají.

OBRAZ 35 Tamtéž – v poledne. Muž, který se představil jako Blatný, konečně přichází na kávu. S pocitem dobře vykonané práce sdělí PK i Z., aby se opět spakovali. PK má poté přejít napříč Hradčanským náměstím na Správu pasů a víz. Je očekáván v čísle 200, kde obdrží opět svůj pas. Pohraniční Náčelník bude informován, že PK spěchá.

– Pojedete jako žížnivá čára, praví muž, který se představil jako Blatný.

OBRAZ 36 Exteriér – den. Pracovník ministerstva vnitra pomáhá PK a Z. nosit kufry a rance do volhy. Domovnice za oknem přihlíží a nejistě se usmívá.

OBRAZ 37 Reál – den. Kancelář 200. Za stolem sedí muž s neproniknutelnou tváří Číňana, který se představí jako Benda. PK radostně usedá proti němu.

– Byl jsem pověřen, mluví tiše a pomalu muž, jenž se představil jako Benda, – abych vám oznámil, že se vám pas definitivně odebírá.

PK má náhle výraz debilního dítěte. Přerývaně vypravuje, že sem byl pro pas poslán pracovníkem tohoto ministerstva, jenž se představil jako Blatný a dokonce mu nosil kufry. Muž, který se představil jako Benda, praví pomalu a tiše:

– Já si to prověřím.

OBRAZ 38 Tamtéž později. Muž, který se představil jako Benda, se vrací. V jeho tváři se nehne ani sval, když tiše a pomalu hovoří.

– Soudruhu, prověřil jsem si to. Nelhal jste. Jenom se mezitím změnila situace. Pas vám vydán nebude.

PK je poprvé blízek hysterickému smíchu nebo pláči. Ovládne se však a za 10 minut vyličí Čiňanovi svou při. Zapřísahá ho, aby osobně informoval ministra. PK je jinak schopen prohlásit z pomníku svatého Václava, že tento stát řídí jakýsi idiotský policajt. Bude-li zatčen, rozvine tuto tezi v soudní síni. Muž, který se představil jako Benda, vydá neurčitý zvuk, jenž může znamenat cokoli.

OBRAZ 39 Reál – noc. PK k sobě pozve odvěkého přítele a snaží se opít, což se mu nezdaří, jelikož má tatínkovu školu. Režisér Luboš Pistorius zkoumá svým analytickým mozkiem další možnosti. Pak navrhne PK, aby ráno zavolal náměstka ministra zahraničních věcí Kličku.

TITULEK: SOBOTA

OBRAZ 40 Tamtéž ráno. PK volá náměstka Kličku, jež viděl dvakrát v životě. Přesto je okamžitě pozván do Černínského paláce.

OBRAZ 41 Reál – ráno. Pracovna, káva, koňak. PK vypoví za 9 minut svou anabázi. Náměstek ministra zahraničí Klička volá náměstka ministra vnitra Klímu.

– Soudruhu náměstku, praví náměstek, – mám zde nešťastného přítele, který... aha, ty to máš na stole.

Dlouho poslouchá a přikyvuje. Nato říká, že by nicméně prosil, kdyby náměstek vnitra příznivě zasáhl, dříve než se případ vrátí na stůl náměstka zahraničí jako faux pas v mezinárodních vztazích. Poté zavěsí a tlumočí PK, že důvodem odebrání pasu je pokus o neoprávněný vývoz dvou set korun československých a šesti korun dánských. Celní správa jej může řešit právě tak pokutou na hranicích jako řízením v Praze. V případě PK se rozhodla pro druhý způsob a ministerstvo vnitra je bezmocné. Řízení má proběhnout v září. PK má pocit, že

by měl okamžitě někde něco rozbít. Náměstek Klička mu slibuje, že bude dále jednat. Je však sobota a za dvě hodiny odjíždí celé město za město. Pak se PK ještě dozví, že ve chvíli, kdy včera přecházel náměstí od muže, který se představil jako Blatný, k muži, jenž se představil jako Benda, přišla zpráva, že z Československa emigroval spisovatel Ladislav Mňačko.

OBRAZ 42 Reál – den. PK přichází domů, vrhne se na gauč a touží nebýt. Z. ho všelijak obskakuje a opět mu líčí krásy života na venkově. Knedlíky, které mu rovněž slibuje, mají být tentokráte švestkové. Zvoní telefon. PK odmítá vstát. Volá P, aby k němu ihned přišel na ÚV KSČ. PK nechce. Z. použije násilí. Oznámí mu, že zůstanou-li zde, bude trvat na tom, aby si ji vzal.

OBRAZ 43 Reál – den. ÚV KSČ. P. vysvětluje PK, že první zpráva, kterou dostal, mu svázala ruce, protože hovořila jednoznačně o trestním činu. Strávil plné dva dny, aby zjistil, že případ je přinejmenším sporný, protože sama Celní správa se o něm dozvěděla včera. Dohodl s ní proto, že přestupek týkající se dvou set korun československých a šesti korun dánských vyřídí sice až v září, ale nebude mít námitek, aby PK mezitím zřežíroval v Hamburku Švejka, neboť k případnému krytí pořádkové pokuty, jež může dosáhnout výše až padesáti korun, zanechává v Praze veškeren svůj movitý i nemovitý majetek. P. žádá PK, aby okamžitě odjel do kachlíkové budovy ministerstva vnitra na Letné a hlásil se u vrátnice, která jest informována. Musí však spěchat, neboť za dvacet minut končí úřední doba. PK mu mlčky, avšak vřele tiskne ruku a prchá ze dveří.

OBRAZ 44 Reál – den. PK přibíhá k vrátnici, kolem níž pospíchají poslední pracovníci vnitra vstříc lesům, vodám a stráním. Vrátný chladně konstatuje, že mu není nic známo. PK přerývané prosí, aby ho nechal zavolat. Vrátný praví, že je to zakázáno. PK vybíhá na ulici.

OBRAZ 45 Exteriér – den. PK uběhl dvoustovku ve světovém čase a vrazí do telefonní budky, která kupodivu funguje. Volá ÚV KSČ. Blízek zadušení oznamuje P, že se stal hříčkou živlů. P. ho prosí, aby

se uklidnil a obratem vrátil na vnitro, kam ihned zavolá. PK zavěsí bez pozdravu, protože už na něj nemá dech.

OBRAZ 46 Exteriér – den. PK dobíhá k budově, hotov zatarasit dveře svým tělem. Je to však zbytečné, protože na schodech před kachlíkovou budovou stojí muž, který se včera v budově Správy pasů a víz představil jako Benda. Jeho čínská tvář září radostným úsměvem. V natažené ruce drží cestovní pas. PK bezhlase poděkuje a potácí se ke svému vozu.

OBRAZ 47 Exteriér – den. Opět dvůr. PK a Z. potřetí nakládají do volhy rance a kufry. Za oknem opět přihlíží domovnice. Její tvář zrcadlí silný duševní zmatek.

OBRAZ 48 Exteriér – den. PK a Z. opět projíždějí ve šňůře aut napěchovaných konzervami a dětmi k celní a pasové kontrole v Rozvadově, která plyne jak na běžícím pásu. Oba mají stejné oblečení jako v úterý. Ve stejném oblečení je i Náčelník, jenž právě vychází z budovy. Na okamžik má pocit, že se mu zdá zlý sen. Poté strnule kývne a prkenně odchází ze záběru. Druhý důstojník salutuje a přitom povzbudivě mrkne. První celník slabě zamává. Volha míjí hraniční závoru.

– Ted' už tomu teda nerozumím vůbec, řekne PK vyčerpaně.

– Brecht, Galileo Galilei, scéna oblékání papeže, praví Z.

– ???

– Ukázali ti mučicí nástroje.

OBRAZ 49 Vnitřek vozu – noc. Pod koly ubíhají stovky kilometrů únavného autobahnu. Z. tvrdě spí, stočena na sedadle jako jezevčík. PK má dost času přemýšlet. Myslí na hranici. Ne na tu, která dělí státy. Na tu druhou, absurdní a děsivou, která vedla ve středu večer pracovním náčelníka, přes stůl, sofa a sejf. Rozdělovala tři muže: dva kapitány v činné službě a jednoho v záloze; tři svazáky, všechny už v záloze; tři komunisty, všechny ještě v činné službě. Co se to stalo?

Kde se ta hranice vzala? Kdo ji mezi ně položil? Ve jménu čeho? Kdo z toho měl mít prospěch, že dva komunisté budou držet třetího za lumpa a on je za idioty? Revoluce? Strana? Země? Lid?

Seděl tam on sám proti nim dvěma? Byli oni dva sami proti němu? Anebo byli všichni tři sami proti sobě? Proboha, co to znovu začíná? A kde to skončí? PK jede dusnou srpnovou nocí. Otevírá okénko a nastavuje čelo letícímu vzduchu.

OBRAZ 50 Exteriér – noc. Volha se vzdaluje.

* * *

Pátek 23. srpna 1968

(z deníku turisty – pokračování)

Roma

Vozy byly dva. Jednosměrnou ulicí jely těsně za mnou v levém i pravém jízdním pruhu. Když jsem zapnul blinkr, ozval se ostrý klakson. Musel jsem pokračovat přímo. Na čele mi vyrazil pot: našli mě i tady. Ulice byla liduprázdná. Obě auta začala zrychlovat, až se ocitla na mé úrovni. Byla plná mužů, kteří mlčky hleděli přímo před sebe.

Věděl jsem, že mi v příštím okamžiku zkříží cestu. Byla to scéna, kterou jsem tisíckrát a jednou viděl ve filmu i v televizi. Ted' jsem v ní hrál. Před námi zahořel a rostl červený signál semaforu. Začali brzdit. Přidal jsem plyn a vletěl do křižovatky. Poslední, co jsem zahlédl, byl lesklý stín velké karoserie. Ozval se náraz, můj Renault šestnáct vyletěl do výše a současně vzplanul jako pochodeň.

Neměl jsem na to. Brzdil jsem současně s nimi. Zastavil jsem na křižovatce mezi oběma vozy. Jejich šoféři na mě lhostejně pohlédli. Sotva naskočila zelená, odbočil jeden vlevo a druhý vpravo. Pozoroval jsem mizející stopky, ale strach mi zůstal sedět v týle. Představil jsem si ulice města, kde se můj přízrak stává skutečností. Mezi patrolujícími tanky jely vozy

s českými čísly AE-40-01 a ABA-11-19. Vpředu seděl světlovlasý muž s ostrým obličejem a chladnýma očima, kterého jsem nedávno potkal v Klášterní vinárně. Neodvážel však Solženicynova Volodina, nýbrž mé kamarády.

Došlo mi, že už hodnou chvíli stojím před striptýzem. Nechal jsem klíček v motoru a rychle vešel. Už tam nebyli. Chtěl jsem vědět, kdy odešli. Vrchní rozuměl jen italsky. Vůbec nechápal, co po něm chci. Teprve když jsem potřetí ukázal na stůl a na své hodinky, chápavě se zasmál a vedl mě k baru. Nabídl mi volnou stoličku vedle volné slečny. Striptérka, kterou jsem před pár hodinami urazil, na mě hleděla se směsí nevole a očekávání. Sáhl jsem do kapsy, položil před ní jakousi bankovku a vyběhl ven. Ještě jsem zahlédl, jak vyběhla za mnou.

Jel jsem přímo k němu. Strach ustoupil vzteku. Nemýlil jsem se tedy! Jeho vůz stál před domem, ale v oknech byla přesto tma. Zaparkoval jsem za rohem, aby ho mé auto nevarovalo. Pak jsem začal zvonit. Ozval se poměrně brzy. Z domovního telefonu zazněl udýchaný hlas.

– Kdo je...?

Nepromluvil jsem, jen mačkal znovu a znovu tlačítko zvonku. Pak sjížděl výtah a rozsvítilo se světlo. Odemkl a nejistě stál v otevřených dveřích. Měl na sobě jen pyžamové kalhoty a tílko.

– Kde je?? udeřil jsem na něho.

– Kdo? Já už spím...

Bylo mi úplně jedno, jestli je opilý anebo opilost pouze předstírá. Odstrčil jsem ho. Zavrával, ale chytil mě za rameno.

– Co blázníš??

Všechny urážky a lítosti, co jich bylo za čtyřicet let, se slily v jednu. Celá složitá škála pocitů ustoupila jedinému, starému

jako lidstvo. Poslední zábrana povolila. Udeřil jsem někdejšího „brášku“ tak, že vzal ještě druhou o zed'. To už jsem běžel do schodů.

* * *

10. srpna 1968

(z deníku spisovatele PK)

Na hranici

Poslední středu v červenci přišla zpráva, že k setkání delegací KSČ a KSSS kdesi na našem území dojde v nejbližších dnech. Jednotky Varšavské smlouvy, které se zúčastnily červnového cvičení, stále ještě usilovně popojížděly ke svým hranicím. Nervozita vzrůstala. Ve čtvrtek nato jsme chtěli obědvat v Klášterní. Drobně pršelo. K našemu stolu si bez ptaní přisedl cizí mladý muž, blondýn s výraznou tváří, ve které cosi nesouhlasilo. Vzali jsme ho s tichým pohoršením na vědomí a studovali jídelní lístek, když se na mě obrátil.

– Pačemu taxi nějedět?

Překvapila mě ruština stejně jako strohý tón. Upřel na mě světlé oči. Ta vada byla v nich. Chladně vyzývavý pohled mohl být spíš adresován ženě, ale nesměla by s sebou mít prchlivého společníka. Opakoval otázku. Pochopil jsem, že něco vypil. Řekl jsem zdvořile, že za deště bývá dispečink přetížen a že je nejlepší čekat na ulici.

– Tagdá idi sa mnoj, řekl, – mně něchočetsja ždat' adnamu.

Z. na něho zírala jako na blázna. Vysvětlil jsem mu, že hodláme obědvat, ale i bez toho že nevím, proč bych mu měl dělat doprovod. Jeho oči se pojednou zúžily.

– A pačemu ty tak charašo gavariš pa russki??

Samo slůvko „proč“ bylo dostatečně podivné. Z. se teď dívala na mě. Její oči se ptaly, jak dlouho si to dám líbit. Měl jsem však dosti slušné vychování, slabost pro opilce a nadto mě začal zajímat.

– *Prosto naučilsja, odpověděl jsem.*
– *No pačemu že?? Kto ty takoj??*
– *Promiňte, pokračoval jsem rusky, – ale to byste se nám napřed sám musel představit.*

Přeslechl to.

– *Davaj, skaži! Ty ruskij?*

– *Pačemu ruskij? Ja Čech.*

– *Stranno! I začem pa ruski tak charašo naučilsja??*

Rozhodl jsem se ho vychovat. Obrátil jsem se k Z. a přiměl ji pokračovat v diskusi o pokrmech. Dlouho nás pozoroval. Pak změnil tón.

– *Nu charašo. Ja turist. A ty kto?*

Oblekem i vystupováním se podobal sovětským turistům asi jako jestřáb vrabcům. Kromě toho byly turistické zájezdy ze SSSR už pár týdnů zastaveny, aby tu nechytly bacillus politicus.

– *Když vy jste turista, pak já jsem prostě domorodec.*

– *Ach, ty Čech! řekl. – Kak vy k nam atnasitěs! Što vy sdělali s Novotnym! Ved' Novotnyj – jedinstvennyj drug Savětskovo Sajuza i lučšij marxist Čechoslovakiji!*

– *Kolik je vám let? zeptal jsem se.*

– *A těbje začem znat'!?*

Když jsem zas obracel hlavu k jídelnímu lístku, řekl rychle.

– *Mně tridsať. A što?*

– *Mně je čtyřicet a vykám vám. Vy jste o deset let mladší a tykáte mi. Zdá se, že je to charakteristické pro vzájemný vztah našich zemí i stran.*

Byl jsem zvědav na jeho reakci.

– *Nu ladno, řekl kupodivu, – izvinitě.*

– *Novotný, pokračoval jsem, – zavinil, že u nás marxismus málem vymřel a právě ho musíme křísit. Ale i tak je to jen a jen naše záležitost. My vám neposíláme dopisy, jak máte myslet a žít.*

Usmál se. Dalo se to stěží nazvat úsměvem. Bylo v něm příliš mnoho ironie i loby. Promluvil ke mně jako ke zločinci, který se právě podřekl.

– Znáješ, kto ty? Ja těbje skažu: ty kontra. Da, ty prosto kontrrevolju-
cioněr! No dolgo smějatsja něbuděš, svoloč!

Z. vstávala současně se mnou. Na chodbě nás dostihl vrchní.

– Stál půl hodiny u výčepu a pak si sedl rovnou k vám!

– Čeká na taxi...!

– Dyt' si žádný neobjednal!

Z. mě táhla ven.

– Já mám strach.

– Prosím tě, proč! Je zřejmě z ambasády nebo z obchodní mise
a někde se napil.

– Měl strašně zlý oči.

– A co? I kdyby to byl fízl, můžu se na něho zas jen vykašlat. Nikdo
mě nedonutí, abych měl ve vlastní zemi strach.

– Za války jsi ho neměl?

– Je snad válka? zeptal jsem se podrážděně. – Leda válka nervů.
Naštěstí je mám zatraceně v pořádku!

– Jen jestli je má v pořádku taky Dubček a spol., řekla.

Nedalo se upřít, že náš polední příběh korespondoval s podivnou
atmosférou, která se vytvořila po dopisu pěti „bratrských“ stran a po
odpovědi předsednictva ÚV KSČ. Mluvili jsme o tom dlouho v redakci
Literárních listů. Navrhl jsem, aby Ludvík Vaculík napsal ještě před
schůzkou stranických delegací text, který by vyjádřil, o co se hraje.
Řekl, že má po Dvou tisících slov obavu, aby nevyvolal třetí světovou
válku. Bumerang skončil u mne. Dlouho jsem přemýšlel, kdo má být
adresátem. Pak jsem našel i nadpis.

**POSELSTVÍ OBČANŮ PŘEDSEDNICTVU ÚSTŘEDNÍHO VÝBORU
KOMUNISTICKÉ STRANY ČESKOSLOVENSKA**

„... Nadešel okamžik, kdy se naše vlast po staletích stala opět ko-
lébkou nadějí, nikoli pouze našich. Nadešel okamžik, kdy můžeme
podat světu důkaz, že socialismus je jediná skutečná alternativa pro
celou civilizaci. Očekávali jsme, že tuto skutečnost přivítá se sympatií

především socialistické společenství. Místo toho jsme obžalováni ze zrahy..."

„... Vše, oč usilujeme, se dá shrnout do čtyř slov: SOCIALISMUS! SPOJENECTVÍ! SUVERENITA! SVOBODA! V socialismu a spojenectví je naše garance bratrským zemím a stranám, že nepřipustíme vývoj, který by ohrožoval skutečné zájmy národů, v jejichž svazku po dvacet let bojujeme za společnou věc. V suverenitě a svobodě je naopak garance naší zemi, že se nebudou opakovat těžké chyby, které ještě před nedávnem hrozily vyústit v krizi..."

„... Vysvětlete svým partnerům, že extrémní hlasy, které tu a tam zaznívají v našich domácích diskusích, jsou právě produktem policejně byrokratického systému, jenž tak dlouho dusil tvůrčí myšlení, až zahnal řadu lidí do vnitřní opozice. Přesvědčte je bezpočtem příkladů, že autorita strany a pozice socialismu u nás jsou právě dnes nesrovnatelně silnější než kdykoli v minulosti..."

„Soudruzi... (14 jmen členů předsednictva), je možné, že ne všichni zastáváte stejný názor. Někteří z vás, přestože spoluvybojovali Leden, jsou ostře kritizováni za své předlednové chyby. Takový je úděl politiků, a sedm měsíců od ledna prokázalo, že nikdo nehodlá proměnit kritiku v krevní mstu..."

„... Jednejte, vysvětlujte, ale jednotně a bez ústupků obhajte cestu, na kterou jsme vyšli a ze které živi nesejdeme... Myslíme na vás, myslíte na nás...! Jsme s vámi, buďte s námi! Vyzýváme všechny spoluobčany, kteří s námi souhlasí, aby podpořili toto poselství."

Uvažoval jsem, co s textem. Kdosi navrhl zvláštní vydání Literárních listů, ale šéfredaktor Jungmann mínil, že by s námi přetížena tiskárna vyběhla. V tu chvíli volala tiskárna, jestli nechceme vydat zvláštní vydání Literárních listů, jinak že si něco vytisknou sami. Bylo mi nejasné, kdo to stačí do zítřka podepsat, když na to nemáme aparát. Pak jsem uklouzl na točitém schodišti a nalomil si prostředník pravé ruky.

Pozdě večer kdosi zvonil. Byl to S. a chtěl zprávu pro rozhlas a texty. Když jsem mu nabídl jeden ze dvou, rozhněval se, že má v autě pověřence Pražských kanalizací a dalších jedenáct zájemců čeká doma. Žádal po mně, abych to opsal. Ukázal jsem mu otékající prst. Nato usedl k mému psacímu stroji a začal tukat jako datel.

Ráno byla redakce plná studentů Karlovy univerzity, kteří uslyšeli o zvláštním vydání v rozhlase a nabídli se, že rozvezou texty k podpisu do pražských fabrik. Začaly se žhavit dráty, do všech sluchátek se četlo Poselství a vzduchem poletovala úctyhodná jména. Hned za národními umělci jsem na první straně spatřil podpis Z.

– Donesla jsem ho tam sama, abys ho nezapomněl.

Chodil jsem po redakci rozčilen jako slepice. Přicházely návrhy na doplňky, které jsem hned zpracovával. Při jedné obchůzce jsem zastihl S., jak odevzdává 1 100 podpisů právě ze závodů. Šel jsem s ním za to na oběd. Vzpomínali jsme na naši třídu, hlavně na Paulovou, které jsme až do maturity denně schovávali střevíc. Z. prohlásila, že jí to vysvětluje mnohé z mých pozdějších deformací.

Když jsem se vrátil, byl už šéfredaktor v tiskárně. Zjistil jsem, že mu nedali nejdůležitější papír. Dorazil jsem s ním pozdě. Na dvoře se řadili kameloti. Vrchní strojník přistoupil k rotačce, poplácal ji, poplival a spustil.

– Za Dubčeka!

S., jenž mě stále následoval, otevřel čerstvé číslo, umazal si kabát černí a hledal svých 1 100 podpisů. Byly na tom papíru, co zůstal v redakci. Než někomu ublížil, požádal jsem ho, aby je všechny přečetl v rozhlase.

V sedm večer se rozsvítily televizní kamery. Přednášeli jsme Poselství střídavě s Jiřím Hanzelkou. Když jsme skončili, měla hlasatelka v očích slzy. Připomnělo nám to, že čas, který žijeme, nepatří k nejveřejnějším. Avšak žili jsme, a proto jsem pozval Z. na večeři. Po půlnoci jsme šli od Golema kolem Dětského domu. Byl tam sběh lidí. Jeden mladý muž sem ráno postavil stůl, který mu obchod zapůjčil proti

občanské legitimaci. V tu chvíli měl už 7 000 podpisů pod Poselstvím a pár horlivých spolupracovníků, kteří se rekrutovali z kolemjdoucích. Potkal nás herec Litera; dorazil právě z představení na Karlštejně. Vyprávěl, že si Karel IV. o přestávce nasadil brýle a přečetl Poselství publiku, které mocně aplaudovalo.

V sobotu jsem se marně snažil psát filmový scénář. Příběh o rozdělené Praze, na jejímž levém břehu stojí Američané a na pravém Rusové. Odpoledne opět zvonek. Na chodbě stál mladý muž od Dětského domu. Měli 22 000 podpisů a ptali se, komu je mají předat. Napadlo mě zeptat se v televizi. Řekli mi, že za půl hodiny dorazí Dubček natáčet večerní projev. Právě přijela Z. Vzali jsme podpisy a řítili se do Vladislavovy.

Cestou jsem se v tom probíral. Potěšilo mě, že skoro všechna jména byla doplněna osobními daty i plnými adresami, jako by se nikdo nechtěl před ničím schovat. Největší dojem na mě udělal podpisový list zaměstnanců restaurace U Rozvařilů; obsahoval paletu fleků dávajících tušit, jak bohatý byl polední jídelníček.

Na chodníku už čekala televizní generalita. Z. šeptala, jak početný doprovod má v těchto bouřlivých dnech první tajemník rebelující strany. Pak přijela osamělá šestsettrojka a z ní vystoupil jediný Dubček.

Namačkali jsme se do režie. Na spodních monitorech hrál Slovan Bratislava a na horních mluvil na záznam on. Hovořil rychleji a přeříkával se víc než jindy. Jeden z techniků ho politoval.

– Stejně ten fotbal prošvihne. Co má vlastně ze života?

Vedle v bufétce seděl opilý mladík a pokřikoval, že mu Dubček může být ukraden. Litovali jsme, že nemůže být on ukraden Dubčekovi. Sympatické bylo, že se to smí. Nesympatické, že to on věděl taky.

Hleděli jsme zas na monitory, jak se první tajemník prohnul, když mu do náruče naložili archy. V tu chvíli bylo vidět, že ty podpisy něco váží. Zajímalo mě, kolik. Pak se spěchal odlíčit. Když mě mýjel, pozdravil jsem ho. Zeptal se mě, proč ten fák na prstě. Odpověděl jsem

vtipně, že mi někdo šlápl na ruku, protože mě v té historické chvíli nic chytřejšího nenapadlo.

Jeli jsme domů zhlédnout televizní noviny. Podepisovala celá republika.

– To je fantastické! řekl jsem. – Před osmačtyřiceti hodinami jsme seděli v redakci čtyři a bylo nám úzko.

– Mně je pořád, řekla Z. – Přemýšlím, co asi zrovna podepisuje ten milej pán z Klášterní.

Vzal jsem ji znovu mezi lidi. Dětský dům dal k dispozici přízemní místnost a počítací stroj. Právě odešel předseda Národní fronty Kriegel, jemuž se v zástupu ztratila žena. Před ním tu byl i Smrkovský. Vysadili ho na stůl, a on k všeobecné radosti nespádl, protože měl trénink od té mříže ve Slovanském domě. Ujistil zástupy hřímavým hlasem barda, že kdo by zradil obrodný proces, tomu by se klnulo sto let, a on že to nebude. Turisté z bratrských zemí otevírali oči a připojovali podpisy. Zapletl jsem se do diskuse. Z. ji bez protestu sledovala hluboko přes půlnoc. Jeden pán mi dal otázku, co se stane, když nás Sověti obsadí. Privil jsem, že mám dost bujnou fantazii, ale že si to neumím představit, aniž bych nabyl dojmu, že se mi těch třiadvacet let před tím jenom zdálo. Nedal se však odbýt a nutil mě, abych to přece jen zkusil, a řekl, co bychom v tom pádě měli dělat my.

Řekl jsem mu tedy, že bychom v tom pádě pádů měli dělat, jako že jsme si jich vůbec nevšimli.

Zástup se smál a šel hlas, že to není marný nápad.

V neděli odpoledne oznámil rozhlas, že letadlo s předsednictvem ÚV KSČ odlétá z Prahy, cíl nesdělen. Detektivka začínala.

Štáb dobrovolníků od Dětského domu rozšířil svou působnost na Hradčanské náměstí, k Národnímu divadlu, na Václavák a na pražská nádraží. Občané se vraceli z víkendu. Za posledních osm hodin přibýlo tolik podpisů jako za uplynulé dva dny. Bylo jich teď 71 566. Štáb měl už fungující skupinu překladatelů, která informovala v osmi jazycích

zahraniční turisty i novináře. Restaurace U Pelikána mu zaslala gratis ták chlebičků, minerálky a pivo.

Mezi půl devátou a půl desátou se konala špička. Za hodinu podepsalo téměř 9 000 lidí. Potkal jsem už všechny příbuzné a známé včetně svých dětí. Zavezli jsme je domů a vypili láhev s jejich matkou i náhradním otcem.

Opět se vysílaly zprávy. Ostře sledovaný vlak s předsednictvem vlády vyjel z Košic neznámo kam. Pokoušel jsem si představit vagony plné politbyr. Pomyslel jsem si také, že vedení s takovou důvěrou v zádech by nemuselo jezdit na tajný skautský výlet.

Pak byla půlnoc a začali jsme, už znovu u Dětského domu, reálně uvažovat, kam ten stoh podpisů uložit na noc. Než jsme se dohodli, přivezla Z. mou obrovskou cestovní brašnu. Počítací stroj zafungoval naposled a ukázal 85 507. Zapsal jsem to, ale vtom nějaká paní vyběhla z tramvaje, napsala Ticháčková Anna, Praha 5, Na Skalce a ještě stačila nastoupit. Zapsal jsem si tedy 85 508. Pak někdo zabušil na dveře a doopravdy to uzavřel major A. Hynek z Ministerstva národní obrany 85 509.

Nato se mi zdálo, že by měly zvonit zvony, téct šampaňské a vypuknout veselí. Ale byli jsme unavení a taky nám nešel z mysli ten vlak. Za pomoci Z. jsem vzepřel zdravou rukou tašku, poděkoval a jel domů. V koupelně jsme ji zvážili, 85 509 podpisů vážilo osmnáct kilo a pětadvacet deka netto. Za všechny jsem popřál dobré noci Heleně Kubíčkové, Pionýrů 1713, která ležela navrchu. Z. dotáhla tašku až ke gauči.

– Myslíš, řekla, – že někdy v nějakým pokoji spalo tolik lidí? – Co s tím Dubček asi bude dělat?

– Nevím, zahuhlal jsem ospale.

Posadila se na tašku a začala fabulovat.

– To by chtělo truhlu. Malovanou, nejlíp z moravsko-slovenský hranice, aby nebyla zlá krev. Ty papíry by se do té truhly měly dát a ta truhla do jeho kanceláře. A kdyby někdo přišel a něco hloupýho říkal, měl by Dubček vstát a otevřít tu truhlu.

- Výtečně, já to navrhnu. Nechce se ti čirou náhodou spát? Mně jo.
- Víš co? řekla. – Já jsem asi šťastná.
- To sis teda vybrala chvíli..., pravil jsem usínaje.

Ráno odvezla brašnu do redakce. Rádio hlásilo, že schůzka se koná v Čierné. Výhoda vlastního území obnášela zhruba kilometr. Bylo to čím dál víc pokořující. Večerní komuniké oznámilo, že se zítra pokračuje. Nemohl jsem už dál čekat. Od včerejška už jsem byl vlastně v Norimberku, abych dohodl podzimní premiéru Augusta. Až budu hotov, měla se připojit Z. – směr slané vody.

Přejel jsem tam v noci a jednal pozdě do večera. Pak jsem si poslechl zprávy. Schůzka neskončila. V noci jsem objednal soukromé číslo starého přítele Ladislava Lise z městského výboru strany, s nímž jsem se včera loučil.

- Poslyš, proč to tak dlouho trvá?
- Můžeš přijet ráno do Baráku? zachrptěl probuzeně.
- Musí to být? zeptal jsem se nešťastně.
- Bylo by to lepší, řekl významně.

Napsal jsem partnerům omluvné dopisy. Ve tři jsem pozdravil své celníky v Rozvadově a v sedm ráno probudil Z. Měla mě za ducha. Krátce po osmé jsem položivý nakráčel do přítelovy pracovny.

- Co se děje?? zeptal jsem se rozčileně.
- Vlastně nic. Nemáme žádné zprávy.
- A proto mě honíš až z Norimberka??
- Jo ty jsi volal z Norimberka...!

Myslel jsem, že ho přerazím, ale pak jsem byl rád. Dovolená v téhle situaci nemohla stát za grešli. Byl bych zíral duchem nepřítomen na krajinu i na Z. Strávil jsem tedy na městském výboru celý den, s bezpočtem lidí, kteří tu jako já hledali informace od pramene. Státníci naší moderní země však měli s lidem a se svými aparáty horší spojení než turistický oddíl vlastníci amatérskou vysílačku. Jednou denně se ozval některý z nich, aby téměř neslyšitelně oznámil, že jsou všichni zdraví, zdraví a těší se na shledanou.

Až ve čtvrtek přišla překvapující zvěst, že se v Bratislavě sejde už pozítří schůzka Šesti. V sobotu zachytily teleobjektivy televize sevřený šik vůdců. Naši měli veselé tváře. Brežněv vysoko zvedal Svobodu a Dubčkovu ruku. Spojenectví se opět rozklenulo jako jarní duha.

Když šli v neděli věřící do kostela, jel jsem na ÚV. Hádal jsem správně. Dojížděli z letiště jeden po druhém: Černík, Smrkovský, Kriegel, Mlynář, Jakeš a další. Slováci zůstali v Bratislavě u rodin. Dubček se prý jel koupat. Byli unavení, ale i zblízka se zdáli být spokojeni. O jednání se nešířili. Smrk a Černík se shodli.

– Bylo to tvrdé, ale přesvědčili jsme je.

Jen Kriegel zůstal uzavřený a vážný. Když jsem ho potkal v jisté kachlíčkové místnosti, vyslovil jedinou větu.

– Bylo to hrozné.

Už v pondělí však začalo napětí opravdu opadávat. Zbylé spojenecké jednotky rychle opustily naše území. Úspěšně pokračovaly žně i přípravy na XIV. sjezd. Především se znormalizovala Z.

– Máme už deset dní zpoždění, řekla. – Pojedu na ty prázdniny, anebo to dopadne jako loni a předloni?

Šel jsem se tajně poradit s přáteli.

– Jed'! pravili všichni od Jana Procházky až po S., – teď bude do sjezdu pokoj!

Dosáhl jsem však ještě jednoho odkladu.

Na našem náměstí se zvedl jásos. V prvním poschodí Hradu se objevil Tito. Vzdušnou čarou to nemohlo být k mému oknu víc než třicet metrů. Vyklonil jsem se a zamával mu. Byla to vlastně žádost o pardon za jednu mou nezletilou báseň. S úsměvem zamával taky, jako by uděloval kolektivní rozhřešení.

Ráno jsme neodvolatelně vyjeli. V Rudém právu vyšel návrh nových stanov strany. S nadšením jsem si v nich četl, dokud jsem nemusel vystřídat Z., protože se rozpoutala bouře s krupobitím. Zdálo se, že nás rozbije napadrt'. Ale pak vyšlo slunce a krajina do písmene odpovídala vzletným popisům obrozeneckých poetů.

*V bufetu na jižní hranici jsme si dali kávu.
– Vidíš, pravil jsem jako Galileo, – a přece se jede!
– Co myslíš, řekla, – odjel už taky tamten hnusnej pán...?*

* * *

Pátek 23. srpna 1968
(z deníku turisty – pokračování)
Roma

On: Víc vody?

Já: Spíš míň. Co dělá hlava?

On: Hlava dobrá... kolik kostek?

Já: Bez! Sladké časy minuly. Kdy ses vlastně rozvedl?

On: Těsně před odjezdem.

Já: Promiň, ale tebe se dovolím zeptat – proč?

On: Můžeš třikrát hádat. Ale vždycky řekni: kvůli partaji.

Já: Aha. Tak něco podobného znám.

On: Myslím, že něco takového neznáš. Pamatuješ se na ni?

Já: Ty snad nevíš, že jsem ti byl za svědka?

On: To už jsem zapomněl... já vlastně tobě taky!

Já: Odsvědčili jsme si navzájem celý život, ale nikdo nám nic nevěří.

On: Ženil ses přece pro štěstí v den Stalinových narozenin!

Já: A tvoje svatba – to byl skoro sjezd strany!

On: Byla z takové rodiny: Zápotockého kamarádi z dětství. Horníci – a kdo je víc! Oni tu partaj založili. Byli její první generace. Proletářská šlechta v tom nejlepším slova smyslu. Vždycky Martě zazlívali, že si vzala inkousta. Jediná polehčující okolnost byla, že mě potkala na vysoké stranické a že jsem byl kádrový pracovník aparátu. Prosadila si mě. Ale jinak byla ve všem po nich.

Já: Smím se tě teď taky zeptat, proč sis ji vůbec vzal? Byl bych přísahal, že se nikdy neoženíš. Závídel jsem ti kdysi, že prostě nejsi schopen ztrácet soudnost jako já.

On: Zato jsem ji pak ztratil všechnu najednou.

Já: Ale na čem to po tolika letech konkrétně krachlo?

On: Nemohla mít děti.

Já: Aha... a ty je tolik chceš mít?

On: Nevím. Hlavně šlo o to, že všechno, co ze sebe ženská obvykle dává dítěti, upnula právě k partaji.

Já: Ona měla nějakou funkci?

On: Ano: byla moje manželka.

Já: ??

On: Havířská šlechta má i svoje erbovní nemoci. U nich v rodině se dědila tubera. Marta střídala sanatoria, ale tím víc pracovala pro stranu mým prostřednictvím. Ona i celý rod. Vracel jsem se večer zbitý domů a tam znovu začal můj pracovní den.

Já: Ale v tom jste si přece museli báječně rozumět. Vlastně jsem tě nikdy v životě neslyšel mluvit o něčem jiném než o politice. Obětoval jsi jí svůj talent. Mohl jsi být dneska v kumštu dál než já!

On: Toho nelituju. Nemám fakt nejmenší pocit, že jsem přinesl nějakou oběť. Já jsem asi opravdu, od přirození, profesionální revolucionář.

Já: No tak! Tak v čem byl problém?

On: Že jsem byl revolucionář pro všechny, jenom ne pro ni. Nikdy mi neuvěřila, že to se stranou myslím upřímně. Pro vás jsem byl dogmatik, pro ni revizionista.

Já: Ne! To je až groteskní!

On: Je a není. Třeba měla pravdu. Mluvili jsme o tom přece dneska odpoledne.

Já: Prosím tě, vzpamatuj se! Jsi myslící, vzdělaný člověk! Nemůžeš se dívat na moderní svět optikou revolucio-

nářů z devatenáctého století. Žijeme ve věku civilizační revoluce. Chce-li strana vůbec přežít, musí to vzít na vědomí. Pravdu máme my, kdo chceme, aby se zformovala k obrazu nastupující superchytré generace!

On: Ať tě nemýlí, že jsem trochu ožralý. Jsem ožralý, protože vím. Vždyť ta jejich optika má daleko blíž ke skutečné tváři zeměkoule! Kde se vzalo myšlení, z něhož odvozujeme všechny své dnešní závěry? Porodila ho stará dobrá Evropa a vyvezla na několika lodích přes oceán, kde inspirovala zrod dočasné velmoci. Jsme proto přesvědčeni, že ovládá celou planetu, a zatím jsme jen směšný hlouček bělochů, který zkultivoval mýtinu v pralese a má pocit vítězných dobyvatelů. Jenomže prales je plný bytostí, které jsou v něm doma, které mají své tradice, své zákony i vlastní představy o budoucím světě a které především mnohonásobně přecházejí jeho domnělé vládcy. Kolik je nás, co aspoň vzdáleně myslíme jako my dva? Podle atlasu půl miliardy. Jeden na pět. Ale kolik je nás doopravdy? Moje žena nemyslela jako já. Ani její rodina. Ani celý její kmen! Daleko blíž než k nám mají k těm dvěma a půl miliardám skutečných proletářů v Asii, Africe a Latinské Americe. Jsme zničeni, já stejně jako ty, že do starého sídelního města v srdci Evropy vtrhly v mlze a v noci stovky tanků, jsme zděšeni, že se navlas podobají těm, které nás před tříadvaceti lety osvobodily. Ale vždyť to byla jen legenda, kterou rovněž stvořilo naše myšlení odkojené andersenovskými pohádkami o zlém draku a hodném rytíři. Neosvobodili nás tenkrát, jako nás neokupovali teď. To se k nám jenom poznenáhlu, nepostřehnutelně, krok co krok posunuje moderně strukturovaný svět

otrokářů a otroků, který tu byl dávno před námi, který stavěl čínské zdi a paláce Aztéků a egyptské pyramidy pomalu ještě v době, kdy z Evropy couval ledovec. Když jsme chodili do obecné, umírala Amerika hrůzou, protože si Orson Welles vymyslel rozhlasovou hru o náletu Martanů. Tenkrát jsme se báli jít bez baterky na záchod. Dneska se tomu spolu s Amerikou smějeme, předháníme se ve výrobě vodíkových pum, soutěžíme v dobytí Měsíce, máme NATO i Varšavskou smlouvu a usínáme s konejšivým vědomím, že jsme stvořili nádhernou a neselehávající rovnováhu. Jenomže už za třicet let bude na světě skoro deset miliard lidí a na každého z nás jich už připadne dvacet, a nejasné je pouze to, bude-li hlavním městem světa Peking nebo Kinshasa. Proto se nediv, že už dneska jsou za bílého dne zatčeni a možná rovnou skrečováni politikové nebo básníci trpasličí země, která je stejně odsouzena k vymření. Jako se nedivím já, že mě daleko od ní v cizím městě praští můj někdejší nejlepší přítel, jehož závistihodnou slečnu jsem už před dvěma hodinami ve vší počestnosti vysadil na Piazza del Popolo, protože se chtěla projít sama.

* * *

2. XII. 1963

(z deníku občana)

Praha

*Ty
narozená na prahu
obrovského zmateného bludiště
kterému říkají Dvacáté století*

*vedla jsi mě neomylně
k teplu a světlu
značíc naši cestu
milionem vydrhnutých parket
Kdykoli jsem se ztratil
vztyčila jsi na všechna ráhna
tisíce vypraných košil
a zapálila strážní ohně
s vůní bábovek a vánočního cukroví
Zašívala jsi mi ponožky i srdce
drobnými a pevnými stehy
takže je mohu dodnes nosit
Salvou probdělých nocí
jsi ode mne odrazila hordu horeček
dvěma pletacími dráty
jsi probodla světovou krizi
a světovou válku jsi vyhrála u plotny
proměňujíc hlínu v chléb a vodu v čaj*

O půlnoci jsem znovu zajel k nemocnici, postavil vůz napříč silnice a několikrát blikl reflektorem do jejích oken. Říkávala, že když nezaberou prášky a nemůže spát, pouští si na stropě filmy o mém dětství. Chtěl jsem jí jeden promítnout pro radost sám. Ráno jsem volal z divadla, jak se jí daří. Sdělili mi, že o půlnoci zemřela.

Nikomu jsem nic neřekl.

Režíroval jsem svého Švejka jako spolehlivě fungující stroj. Jenom jsem neustále mluvil. Kdykoli jsem přestal, vracela se utkvělá myšlenka: stihl ji ještě můj poslední pozdrav?

Nezavolal jsem ani E. Z divadla se jí už začalo dělat zle, a i já jsem byl kus divadla. Neozvala se celou řadu dnů, kdy jsem rovnou ze zkoušky chodil do špitálu. Prosedl jsem v malém bílém motolském ajnclíku hodiny a hodiny, abych nepropásl žádné z krátkých pro-

buzení. Měl jsem zoufalý pocit, že se musím zeptat na spoustu důležitých věcí, které ví jen ona. Například na svůj ascendent. Byla však vždycky ze spánku tak unavená, že jsem se nezeptal.

Proto jsem teď každou chvíli vsunul ruku do náprsní kapsy. Byl tam zalepený dopis, který mi poslala v létě na exteriéry do Varů. Nikdy jsem jej neotevřel. Možná, že obsahoval úplně banální zprávy. Ale byla už tehdy beznadějně nemocná a já jsem si vsugeroval, že je v něm poselství mnohem významnější než všechna, která mi posílal svět. Chtěl jsem je otevřít, až přijde zlý čas a budu sám.

Odpoledne mě drželo nad vodou zařizování pohřbu. Pak jsem byl u dětí. Oplakaly ji a za chvíli se už bytem znovu rozléhaly jejich spory a smích. Asi to bylo dobře. Můj pocit osamění však rostl. Jel jsem domů a po letech psal verše.

*Vždycky jsem věřil
že jsi nezranitelná a nestárnoucí
Mlhou dětských nemocí
krupobitím strachu
rudým zákalem vášní
hrobovou tmou milostných zklamání
probleskovala tvoje tvář
jako první stálice na mém nebi
a tvá ruka odhrnula
děsy i bolesti i smutky
tak snadno jako korálový závěs
který nám cinkával v koupelně
Kdo mohl tušit
že i ty máš Achillovu patu
malé neviditelné místo
kudy se provlékne
smrt*

Garsonka, na kterou jsem si čtyři roky od rozvodu marně zvykal, mi začala padat na hlavu. Bloudil jsem po ní, hledaje ve svých věcech a plánech náznak pevného bodu, ale pokud byl ještě včera v něčem nějaký smysl, teď jsem ho tam nenalézal. Konečně jsem pochopil, že dnes nemohu být sám.

Viola na Národní byla předmikulášsky opilá. Sedl jsem si na jedinou volnou židličku k baru. Pil jsem českou whisky a snažil se zachytit útržky slov a tónů. Zády ke mně seděla dívka. Viděl jsem jenom její nakrátko ostříhané vlasy. Zdálo se, že si povídá se všemi a s nikým. Tu se ke mně otočila s otázkou.

– Proč neveselým jste v tento radostný čas?

Začínalo to jako všechny jalové dialogy toho druhu. Ale právě dnes se mi je chtělo vést.

– Bojím se sám doma, řekl jsem.

– V takovém případě nejlepším bývá přivést si slečnu, či ne?

Přehozený slovosled nezněl v jejích ústech násilně, ale naopak příjemně ozvláštňoval řeč. Napodobil jsem ji.

– Kde vzít ji a nekrásti?

– Pak vezměte tu, co nepatří nikomu.

Nepřipadala mi krásná, ale měla pod světlou ofinou jemný obličej a oči, které se dovedly dívat teple a zpříma.

V tlustém svetru se podobala spíš chlapci. Seznamoval jsem se vždycky těžce a dlouho. Podobné konverzace jsem vedl jen k určité hranici, za níž jsem převedl řeč na poměry či na kumšt. Byl to spíš stud, ale vypadal jako demonstrativní nezájem, kontakty se rychle zpretrhávaly. Tentokrát jsem svou mez překročil naráz.

– Patříte vy někomu? zeptal jsem se.

– Protože teď s vámi mluvím, tak právě patrně vám.

– A co když si tedy přivedu vás?

– V takovém případě já budu přivedena.

– Takže jděme! řekl jsem.

U šatny se ke mně přitočil známý výtvarník.

– Bacha! oznámil mi šeptem, – čeká tě celá noc intelektuálního klábosu, anebo pár facek. Ta je tím proslulá!

Nic lepšího mě nemohlo potkat. Doufal jsem, že nelhal. Šla ke mně tak samozřejmě, jako by tam chodila každý den. Jen když jsem odemykal, pohlédla na vizitku a zeptala se.

– Co děláte, když něco děláte?

– Píšu, odpověděl jsem.

Dostala nával smíchu, ale odmítla vysvětlit proč. Vypili jsme láhev vodky a dívali se z terasy na noční tramvaje a Faustův dům. Poskakovala u zábradlí v mém koupacím plášti, který oblékla jako zimník, a sypala z jeho rukávů historku za historkou. Zdálo se mi, že terasa je plná veselých lidí, které důvěrně znám. Díky tomu jsem po mnoha měsících pocítil ohromnou úlevu, přestože stále ještě trval den, ve kterém přišla smrt.

– Co děláte vy? zeptal jsem se.

– Hledím na město přece.

– A co děláte, když zrovna nehledíte?

– Co nezbytně je nutné.

– Aha. Ale něco je pro vás možná v životě hlavní? Něco třeba chcete být, ne?

– To jo, to jo, odpověděla. – Já šťastná chci být.

* * *

Pátek 23. srpna 1968

(z deníku turisty – pokračování)

Roma

Zamával mi a odjel k nebi výtahem jako zmoudřelý Faust moderní doby. Přesně tehdy mě napadlo rozluštění. Spatřil jsem znovu oči Čechokanadana, který se nakláněl přes stůl a líbal jí ruce.

A KDYBY BYLA JAKO VY, AŽ MĚ VZBUDÍ TŘEBA VE DVĚ RÁNO!

Bylo čtvrt na tři. Šlápl jsem na plyn. Ozvalo se sténání brzd a uražený jekot klaksonu jakéhosi vozu. Nedohonil mě. Spolehl jsem se úplně na svůj instinkt. Vyšplhal jsem serpentinami k Villa Borghese, vybral si jednu z cest, které protínaly park, a vůbec mě nepřekvapilo, když jsem už v druhé příčné ulici spatřil neon hotelu Parco dei Principi. Byl to de-Luxe. I v tuto hodinu mi otevřel hoch v bílých rukavicích. Za skleněnou stěnou zeleně fosforeskoval na zahradě swimming-pool. Přivítaly mě dva páry zdvořile rezervovaných očí. Položil jsem na pult jeho vizitku.

– Ano, pravil vrátný anglicky, – je doma...

– May I see him?

Místo odpovědi pohlédl významně na hodinky.

– Jsem jeho přítel, řekl jsem.

Recepční se omluvně usmál.

– Má návštěvu, pane...

Zrychlil se mi tep.

– Řekl mi, že ho mohu navštívit v kteroukoli dobu!

Neměl důvod nevěřit, a proto se odvážil až k samé hranici indiskrece.

– Nemyslím, že by byl právě teď rád...!

Uplynulo několik vteřin. Nedovedl jsem se soustředit na jedinou myšlenku. Otočil jsem se. Přímo proti mně byl otevřený výtah.

Vrátný tam stačil dojít dřív než já. Stál mezi mnou a otevřenými dveřmi kabiny; jeho hlas byl teď spíš zdvořile varovný.

– Sorry, Sir!

Měl jsem už dnes v noci trénink. Uchopil jsem ho za ruku a smýkl jím za sebe. Vůbec to nečekal a zastavil se až o re-

cepční desku. Zmáčkl jsem nejvyšší knoflík a výtah se rychle rozjel. Vystoupil jsem na dlouhé chodbě s desítkami dveří. Druhý lift dojel za několik vteřin. Vyrázili z něho oba dva, užaslí a vztekli. Rozběhl jsem se a začal křičet její jméno. Než jsem doběhl k nejvzdálenějšímu pokoji, otevíraly se už první dveře. Boxoval a kopal jsem do prázdna před sebou tak zuřivě, že se ke mně neodvážili přiblížit. Vrátný uklidňoval hosty:

– Scusate, signori e signore, I'm calling the police!

Spěchal zpátky k výtahu. Tu jsem ji spatřil. Stála na prahu dveří v pánském županu, jehož rukávy několikrát ohrnula, jak to dělávala u mne. Ruce mi klesly, ale nikdo se nepohnul. Všichni se na nás mlčky dívali.

– Vrať se! řekl jsem ochraptěle.

– Ne, řekla. – Opustil jsi mě už v Perugii. Nemám vlast a nechci ani tebe. Zničili jste všechno, co vám kdy přišlo do ruky. Dělej, co chceš, třeba mě zabij. Nenávidím tě. Nenávidím vás všechny!

Hleděl jsem na její útlé ruce, které mizely v rukávech županu jako v bezpečném úkrytu. Pochopil jsem, že je se mnou konec, a do očí mi vstoupily slzy. Zůstaly v nich, i když přelud skončil.

Vrátný, jenž dosud stále stál ve vstupní hale mezi mnou a otevřenými dveřmi zdviže, odvrátil diskrétně hlavu. Pomalu jsem odcházel. Když jsem míjel pult, uslyšel jsem recepčního.

– Take it easy, Sir...!

Hoch v bílých rukavicích mi otevřel dveře vozu. Hrábl jsem do kapsy a podal mu smotek bankovek. Otevřel ústa a nevypravil ze sebe ani slovo. Zabouchl jsem dvířka sám. Hotel Parco dei Principi mizel ve zpětném zrcátku jako poslední maják pevniny, na kterou jsem se už nikdy neměl vrátit. Slzy mi tekly proudem. Plakal jsem naposled před pěti lety, za sklem motolské prosektury. Potkal jsem smrt tolikrát v životě,

že jsem nikdy vážně nepomyslel na svou. Kolikrát jsem si na úzkých silnicích Čech, když se proti mně z deště a mlhy řítila světa protijedoucího vozu, říkal v duchu i nahlas.

– Táhle přijíždí má smrt!

Ale byla to jen hra, světla mě pokaždé minula a přede mnou byla zas volná dráha k večeri, k zápasům, k potlesku i k lásce. Musel jsem naložit vůz knížkami i plavkami, musel jsem přejet půl Evropy s vidinou moře, polibků a prázdnin, aby mě zaskočila po dni plném slunce, aby mi nastražila past v krajině vína, cypřišů a cikád, aby mě vydala pomíjivosti právě ve Věčném městě. Jel jsem jeho ulicemi, abych našel svou výpadovku ze života.

V těch minutách, kdy kolem mne naposled defiloval svět lidí, kdy jsem ho přes slzy opět vnímal rozmazaný a znásobený jako ta obrovská truchlivá moucha ze staré učebnice přírodopisu, jsem pochopil vše, co mi dosud unikalo. Od začátku až do konce jsem svůj život stavěl na iluzích a sebeklamu. Stvořil jsem si z fantazie neexistující svět zbožných představ a přání, který se znovu a znovu hroutil jako domek z karet, kdykoli se ho dotkla skutečnost.

TOUŽÍM PO TOBĚ, ALE NECHCI, ABY SES MI DALA V TÉTO NOCI LOUČENÍ A KRVE! PŘIPADALO BY MI TO JAKO OBĚŤ!

Vyskočil jsem oknem do povstání, které mě potřebovalo v noci právě tak málo jako ráno. Snad právě v tom mém zbabělém útěku byl počátek její nenasycenosti, která ji už neopustila nikdy.

REVOLUCE JSEM PŘECE I JÁ! JESTLI CHCEŠ, NAUČÍM TĚ ŽÍT!

Chtěla, ale pak já jsem nezodpověděl žádnou z jejích logických otázek, protože jsem odpovědi neznal sám. Musela opustit domov a obeplout zeměkouli, aby jí to řekl neznámý doktor z Kuby.

NA TAKOVÉ LODI NENÍ NIKOMU SMUTNO, MÁ DRAHÁ! NA
TAKOVÉ LODI NENÍ NIKDO SÁM!

Ale neuměl jsem pak od ní zahnat strach ani samotu, třebaže jsem si ji přivedl pod svou střechu. Její spor s mou mámou o místo na plotně a pořádek v příborníku mi připadal příliš směšný proti velkolepé bitvě tříd a ras. Vzdala se velkého bytu i dobrého jména pro malou jistotu, která patřila pouze jí.

AŽ VYROSTEŠ, MŮJ SYNU, BUDU TI O NICH VYPRÁVĚT
UPROSTŘED KVETOUcíHO JARA, V NĚMŽ SE ČLOVĚK ČLO-
VĚKU STANE BRATREM!

Ted' neklidně spí s vlajkou, s níž celý den statečně pro-
testoval proti stejným tankům, kterým jsem připsal svou
první uveřejněnou báseň.

ALE NĚCO JE SNAD PRO VÁS V ŽIVOTĚ HLAVNÍ?

Šťastná chci být!

Je to skutečně tak sobecké přání, jakým se mi jevilo být?
Anebo odvaha vyslovit otevřeně krédo lidské existence?
Proboha, vždyť je to klíč ke všemu! Jak může zlepšit svět
člověk, jenž nezlepšil jediný z osudů, kterých se dotýkal?

Hádala se se mnou, vyčítala mi, ale její objetí na mě oddaně
čekalo každou noc, aby mě uchránilo před zlými sny...

Projížděl jsem křižovatkou a hledal tu krásnou dopravní
značku z dětské hry.

VRAŤ SE KE STARTU A ZAČNI ZNOVA!

Ale bylo pozdě hledat leopardí kostru v bílých sně-
žích Kilimandžára. Nebyl jsem Jan Hus, abych se dokázal
dobrovolně odevzdat muži s chladnýma očima, který čekal
u hraničního sloupu, ale nebyl jsem ani Komenský, abych byl
schopen dovršit dílo i život u dobrých mecenášů z University
of Iowa, stát Iowa. Nemohl jsem se utéci ani k Bohu, jež jsem
opustil, a Marxe, kterého jsem hledal, jsem nenašel. Nezbyvalo

mi než pokračovat směr Via Appia, abych mohl sešlápnout plyn, položit hlavu na volant a spát.

Vůz s blikajícím světlem, který jel už chvíli po mém boku, zrychlil, předjel mě a riskantně zatarasil mou dráhu. Byl jsem příliš unaven, abych se znovu vyděsil. Pouze jsem reagoval o něco pomaleji a stačil zastavit jen tak, že jsem lehce narazil číslem do jejich stupátka.

– I suoi documenti, per favore!

Druhý už adjustoval přístroj na měření hladiny alkoholu. Vytáhl jsem současně pas i kapesník. Bylo mi jasné, že jsem mohl spáchat ne jeden, ale deset dopravních přestupků. Rychle jsem si utíral tvář. Kapesník byl okamžitě mokrý.

– Viene dalla Cecoslovacchia?

– Sí...

– Perché la sua macchina non porta la targa del paese?

Pochopil jsem, když jsem s ním obešel vůz. Někdo si zřejmě odšrouboval mou poznávací značku jako suvenýr. Pokrčil jsem bezradně rameny. Ale z jejich hlasu se úplně vytratila úřední strohost.

– Non si sente bene?

Přitiskl si tázavě ruce na spánky, jako by ho bolela hlava.

– No..., řekl jsem; slyšel jsem sám, že to zní jako z hrobu.

Prohodili pár slov. Pak se velitel hlídky zeptal znovu:

– Dove abita?

Schopnost uhadovat smysl vět podle latiny mé opustila.

– Non capisco...

– L'albergo?

To jsem znal. Řekl jsem jméno hotelu. Posadil se s omluvou za volant mého renaulta a otevřel mi protějšší dveře. Policejní fiat jel před námi. Dostavilo se úplné vyčerpání. Položil jsem hlavu na opěradlo a zavřel oči. Pomohl mi pak z vozu, zkontroloval zámky a podal mi klíčky.

– Grazie, řekl jsem. Na víc jsem neměl.

– Non c'è di che. Buona notte. Tanti saluti alla Cecoslovacchia libera!

Naklonil se ke mně, jako by to neměl slyšet kolega.

– Sono socialista!

Hotel byl otevřený i v noci. Vrátnice prázdná. Marně jsem hledal klíč, až jsem si vzpomněl, že jsem ho nechal nahoře ve dveřích. Zatoužil jsem, abych našel pokoj úplně vykradený. Báł jsem se spatřit znovu její věci. Desítky předmětů, které jsem nenáviděl, protože po léta zavalovaly mé stoly, postele i židle, na mě teď čekaly jako miny, v nichž při pouhém pohledu exploduje moje náročná, ale životodárná minulost s ní. Spoléhal jsem jen na svou únavu.

Pod netěsnícími dveřmi vytékalo světlo, které jsem zapomněl zhasnout. Otevřel jsem a zůstal v ustrnutí stát. Zdálo se mi, že místo lupiče navštívil pokoj šílenec. Na oknech, na lampě, na pelestích, na umyvadle, na židlích i na skříni visely moje košile, trika, spodky, ponožky a kapesníky. Podlahu pokrývaly knihy, časopisy, zápisníky, fotografie a desítky kladívkových čtvrtků, na nichž byla nakreslena mnoha způsoby a v nejrůznějších velikostech jediná tvář. Moje. Uprostřed té spouště leželo v klubíčku polonahé ženské tělo. Vrhł jsem se k němu. Ale ještě dřív otevřela oči a vykřikla. Přitáhla mě k sobě, bloudila rukama po mé hlavě, ramenou, bocích a opakovala znovu a znovu teplé slovo z dobrých časů.

– Milej, milej, milej, milej, milej...

Ze slov přerývaných vzlyky jsem pochopil, že došla pěšky k hotelu a vstoupila do restaurace dole, aby nám koupila litr frascati, kterým se mnou chtěla zapít všechny ošklivosti světa. Tu mě viděla, jak skáču do vozu a řítím se pryč. Běžela za mnou s lahví až na roh ulice a křičela, že se i v Římě otvírala okna.

– Myslela jsem, že jedeš domů a mě's tu nechal!

Přišlo mi to teď úplně absurdní.

Zůstala s lahví vína a plnými kufry, které ztratily smysl, sama v tom ohavném pokoji, v cizím městě, bez telefonních čísel a bez adres.

– Mělas tu přece jeho!

– Ty blázne, ty hloupej, zlej, krutej, mizernej blázne, ty můj miláčku malej, ty sis myslel, že tě v tom nechám??

Vyprávěl jsem jí útržkovitě celou zmatenou odyseu své noci až po vodníka a ona střídavě propukala v slzy i smích.

– Řekli mi, že má v pokoji návštěvu a že by nebyl rád...!

– Asi konečně našel českou ženskou! Ty ji máš, tak buď rád!

– Já jsem...

– A opakuj si s Čapkem: vždycky zbývá nějaká malá možnost, ta zbyla i při potopě světa!

Z paměti vyplynul známý text a já vděčně přijal svůj part.

– Jaká?

– Že se mloci poperou mezi sebou a vyhynou!

– A potom?

– Že po nich zůstane zas jen ten starý fosilní otisk Andriase Scheuchzeriho!

– A potom?

– Že se pár lidí uchová na lodích anebo znovu povstanou z opice a potom objeví oheň a potom napíšou legendu o potopě světa a potom vytvoří možná novou civilizaci.

– A potom? zeptal jsem se a odpověděl za ni, – dál už to nevíš...!

– Potom je daleko, řekla. – Napřed se mnou musíš spát..., chci mít dítě!

Tady začal výstup, který jsme spolu hráli už mnohokrát. Po narážce měla následovat moje replika, že nejsem kočka, abych měl několik životů, že je mi čtyřicet, že nechci mít děti stejně staré jako vnuky a že jsem ji nikdy nenutil, aby

svůj život spojila s mým. Místo toho jsem ji vzal do náruče a nesl přes trosky našich věcí i osudů až tam daleko, kde se počíná lidská nesmrtelnost. Věděl jsem, že kráčím po stejné stezce jako statisíce mých krajanů ztracených dnešní noci v Labyrintu světa, kteří rovněž hledají Hlubinu bezpečnosti, kde by přečkali bouři a odkud by znovu povstal jak fénix náš těžce zkoušený národ.

A aj, uslyšel jsem Hlas, jenž mluvil k Poutníkovi:

NAVRAŤ SE, ODKUDS VYŠEL, DO DOMU SRDCE SVÉHO,
A ZAVŘI PO SOBĚ DVĚŘE!

(konec příběhu na pokračování)

* * *

25. ledna 1969

(z deníku spisovatele PK)

Praha – Karlovy Vary

Když zmlkla hudba a začal první smuteční projev, pozdravily studenta Jana Palacha všechny pražské zvony. Do studny úzkého nádvoří staroslavného Karolina dopadl jejich zvuk tlumeně a měkce, stačil však přehlušit hlasy řečníků. Měl jsem čas vracet se proti proudu času...

Když jsem se 24. září 1968, po zrušení tříleté smlouvy se státní čínouhou v Düsseldorfu, proškubal dešťovými mraky – Z. čekala na opravu stávkujícího renaulta, aby přepravila domů naši nepoužitou výbavu plážovou i svatební –, spatřil jsem místo ruzyňského letiště tankodrom. Stovky pancérů neskryli do lesa ani pod maskovací síť, bylo v tom sebevědomí invazorů, kteří ovládali i vzduch.

Zato na zemi jim nebylo hej. Běžel pátý týden, a posádky dosud nuzovaly v polních stanech, protože v suchu a teple kasáren stále

ještě trucovali poražení. Vojáci v umazaných plátěných uniformách působili i v té mase zplihle.

Za celníci čekali oba tajemníci Svazu spisovatelů. Ještě začátkem léta bychom se patrně objali. Začátkem podzimu měla už objetí špatnou pověst. Cestou mi četli včerejší článek z Neues Deutschland, citovaný zrovna dnes v Rudém právu. Byl jsem v něm prezentován jako hlava kontrarevoluční emigrace v západním Německu. Přišlo mi to spíš k smíchu.

Méně veselé, protože mnohovýznamné, byly dokumenty, které se našly po odchodu invazních oddílů v budově Svazu a Akademie věd. Obě instituce byly obsazeny tak, že sovětští velitelé vyzvali zaměstnance, aby šli domů, což tito učinili. Ted' jsem držel v ruce papír, v němž jakýsi soudruh Davydovskij odůvodňuje v azbuce svůj návrh na vyznamenání gardového nadporučíka Orlova Jurije Alexandroviče.

„Soudruh Orlov J. A. při plnění úkolu obsazování budovy Československé akademie věd projevil velitelskou rozhodnost, odvahu, iniciativu, uskutečnil manévry do týlu objektu a rozhodným jednáním ovládl levé křídlo budovy. Dále v průběhu dne ovládl celou budovu a organizoval ochranu a obranu.“

Podobná formulace stačila za války zdůvodnit nemalý počet mrtvých a pohřešovaných.

Pak jsem dlouhou chvíli nemyslel na nic, protože jsem vnímal Prahu. Lidé na refýžích byli vážní, ale zdáli se mi sebevědomější než kdy předtím. Ulice byly dosud beze jmen a domy bez čísel. Asfalt jízdní dráhy se proměnil v nekonečnou nástěnku. Polovina nápisů byla čerstvě zatřena; zřejmě odporovala Dohodám. Zbytek tvořila čtyři stále se opakující jména. Za čtvrtým jsem právě jel.

Před prezidiem vlády postávala dvojice, jaké ted' chodily po celém městě: postarší SNB a mladý vojáček. Měli spíš symbolickou funkci, jako ostatně všechny naše domácí ozbrojené složky od roku 1620. Ale už to, že tam stáli sami, neříkalo tak málo. Premiér nás nenechal dlouho čekat. Vstoupil do místnosti a oslovil nás s ostravským

přízvukem křestními jmény jako tehdy naposled v červenci. Zahlédl jsem v duchu úplněk nad Petřínem, který mi tehdy připomínal zákaz vjezdu; nebyla to marná metafora.

Přečetl jsem mu prohlášení, jež podepsali před čtyřmi dny čeští účastníci frankfurtského knižního veletrhu. Text, který zavínil pobouření Neues Deutschland, obsahoval tyto kontrarevoluční myšlenky:

„Důvěru v osvědčené vedení státu a strany sdílíme i my, českoslovenští spisovatelé a kulturní pracovníci, které okupace překvapila v zahraničí. S námi ji sdílí i ti, kteří odjeli a odjíždějí z ČSSR v těchto dnech, aby pokračovali ve své plánované umělecké činnosti. My všichni jsme v zahraničí legálně, jsme českoslovenští občané a bez rozdílu politické příslušnosti podporujeme úsilí vlády republiky i ÚV KSČ. Jsme socialisté a náš domov je v Československu, kam se budeme vracet a odkud chceme opět svobodně vyjíždět za svou tvůrčí prací, která pomáhá zažehnat přízrak nové studené války.“

– Prosili mě, abych to odevzdal nejdřív tobě, řekl jsem, – hlavně nekomunisté nechtěli udělat nic, co by vám zkomplikovalo život.

Studoval listinu s podpisy Fukse, Škvoreckého, Hiršala, Seluckého, Valtra Tauba, Pravoslava Sováka a dalších.

– Zatím to nepublikuj, požádal pak.

– Ale to je přece důkaz, že lžou!

Přikývl, ale opakoval.

– Jestli můžete, nechte to zatím plavat...

Neodporovalo to mému mandátu, ale pocítil jsem první zklamání. OČ se rozhovořil o Srpnových Událostech. Nezvyklý termín, jež užíval místo prostého slova „okupace“, odhalil mi krátkým spojením šířku prostoru, který nám vymezily moskevské protokoly. Připomněl jsem si Provolání, vydané ještě ve dnech, kdy také na tuto budovu mířily hlavně tanky.

„Odpor našeho lidu proti nezákonné okupaci naší krásné socialistické vlasti se stále stupňuje. Oprávněně je požadován odchod okupačních jednotek, propuštění našich představitelů a plná legalizace

práce zákonných orgánů naší země...!“ Podepsáni: za parlament Való, za odbory Poláček, za vládu Lubomír Štrougal v. r.

Ted' byly tanky za městem, ale náš slovník měl vytlučené koleje, jako by po něm přejely jejich pásy. Ze zajetí propuštěný premiér pokračoval ve svém rozboru. Byl přesný, promyšlený – a deprimující. K mému překvapení se opíral o myšlenku, kterou jsem už slyšel jedné srpnové noci v Itálii. Podle ní nebylo Československo středem světa, ale pouhým pěšákem na šachovnici, kde probíhal nelítostný zápas Králů. Pochopil jsem, že houževnatý muž, na němž vůbec nebylo znát, že snad mezi touto a minulou schůzkou prožil malé soukromé peklo, je rozhodnut učinit vše, aby ten pěšák zůstal ve hře. Zřejmě i za cenu, kterou bych já nebyl ochoten platit. Loučil se s námi srdečně a dlouho.

– Na shledanou, řekl mi.

Byl jsem si však jist, že nás už na drink nepozve.

Při obědě se v Klubu spisovatelů sešla stolní společnost, kterou jsem už málem oplakal. Spolu s Janem Procházkou a Karlem Kosíkem jsme slzeli smíchy, když nám Ludvík Vaculík líčil, kterak byl v těžkých dnech přáteli vyvezen na moravskou vísku a svěřen do opatrování bratrancei.

– Zkoušel jsem marně psát, když tu před chalupou zastavila šestsettrojka. Tož ve mně hrklo. Ale byl to jen bratranec, on je tam kus dál na závodě. Byl rozčilený, což se poznalo podle toho, že mluvil dvakrát pomaleji než normálně. Ty – Ludvo, řekl, ptají sa – na tebe – z Prahy – tož si – daj – pozor! Tož jsem si ho dával a zkoušel psát dál, ale za půl hodiny ve mně hrklo zas, protože u chalupy zastavil autobus plný dělnické milice. Ale z něho znova vystoupil bratranec a povídá: Tož – Ludvo – sakra – co je? Přišla – hláška –, že pro tebe přijela – nějaká šestsettrojka!

Poslouchal jsem jejich okupační historky a ranní deprese mě rychle opouštěla. Byli unavení, ale přesto plní energie, byli uražení, ale neporažení. Měl jsem útěšný pocit, že tvoří pevnou součást mého života; nedala se přesně definovat, ale měla v něm významné místo, kus rodiny a kus vlasti.

Když jsem vstoupil do Hygie v Metru, padali holiči úžasem. Pan Ptáčník, který mě žárlivě ošetřuje už sedmnáct let, ho vyjádřil slovně.

– To se na to vyseru! My jsme mysleli, že zůstaneš tam!

– Václave, řekl jsem vyčítavě, – podívej se na mou hlavu! Copak tam takhle můžu chodit?

S jiným argumentem bych byl nejspíš prohlášen za vola. Měl jsem ji v umyvadle, když mě volal telefon. Šel k němu a pak mi hlásil:

– Máš volat 099, nákýho H.!

Potom se zlobil, protože jsem začal spěchat, což ho profesionálně uráželo. 099 však bylo číslo ústředního sekretariátu strany. H. jsem znal jen povrchně. Přesto mi řekl velmi naléhavě:

– Řekli mi na Svazu, kde jseš. Přijď sem, je tu po tobě shánka.

Velký dům na nábreží byl už zas chladně neosobní, jako býval před lednem. H. pustil okamžitě rádio, jak se to dělávalo v letech odposlouchávaných telefonů.

– Dozvěděl se, žeš dojel, a chtěl by s tebou mluvit.

Víc říkat nemusel. Pak mě vodil zadními schodišti a postranními chodbami. Vysvětlil to stručně. – Lidé jsou tu teď různé a některé velmi blbě.

Skončili jsme v malé kanceláři. Majitel se omlouval.

– Právě si k němu přišel stěžovat sovětskej komandant Prahy, máme ho teď na krku furt. Musíš chvíli počkat.

Chvilu se protáhla na půl druhé hodiny. Právě jsem chtěl rezignovat, když AD vešel bez zaklepání, nervní a rtuťovitý jako vždy. Rukou rozháněl kouř.

– Ved' ste tu údení! Otvorte hoci okno!

Měl napuchlé oči a zarudlá víčka. Sotva však usedl proti mně, začal se neúnavně vyptávat. Zajímal se především o lidi, kteří byli dosud venku. Přečetl jsem mu opět prohlášení z Frankfurtu.

– Takhle přece nemyslí emigranti, řekl jsem, – jsou to většinou lidé, kteří už na některé věci nemají prostě nervy. Nezahánějte je do slepé uličky. Byla by to křivda i luxus.

– Budeme robiť všetko, aby sa mohli vrátiť. Ale aj oni musia zas chápať tých doma a nestážovať ich pozíciu. Veď štrnásť miliónov vycestovať nemôže, a my sa musíme postarať, aby tu mohli aj žiť!

Vyprávěl o jednom ze svých spolupracovníků, který statečně absolvoval srpen, aby pak v náhlé depresi odjel s celou rodinou do Vídně.

– Hovorili mu odo mňa, aby sa ukludnil a vrátil. Napísal mi, aké mu môžem dať garancie. Poslal som mu odkaz: Keď chceš mať istotu, môžeš spať v mojom byte.

Zasmál jsem se, ale veselost jsem necítil. Jistot, které tu mohl kdokoli komukoli nabídnout, bylo opravdu poskrovnu. Vstoupil jeho tajemník jako ztělesněná výčitka.

– Soudruhovi stydne oběd, už jsme mu ho přinesli podruhé...!

Byly tři. Okamžitě jsem vstal. Zůstal sedět, jako by to přeslechl.

– Povedz mi, řekl, – vrátí sa z Viedne Werich? Neviem si predstaviť, ako by tu bolo, keby tam zostal.

Nic jsem o něm nevěděl, ale přesto jsem si byl jist.

– Vráť se. On ví, že už dávno nepatří jen sobě, asi jako ty.

– Ako to myslíš?

Začal jsem vyprávět o svém putování. Snažil jsem se mu ve zkratce vylíčit z osobní zkušenosti, jakou roli sehrálo československé jaro i léto v životě evropské levice.

– Její myslivé jádro pochopilo, že se u nás v lednu narodila šance i pro ně. V srpnu byli svědky ukřižování, které se proti všem zvyklostem nepovedlo. Jsou zděšení i nadšení, a nesmíš se divit, že při tom symbolicky vyslovují tvé jméno.

Chtěl namítat, ale nedal jsem se přerušit.

– Stal ses pojmem, který existuje nezávisle na tobě. Vím, že jsi politik, vím, že musíte ustupovat; neposlali sem půl milionu vojáků, aby nám přáli dobrý den. Ale i ústup má svou mez, za kterou se mění v porážku. Promiň, že to říkám, ale kdyby se tvé jméno stalo symbolem kapitulace, byla by to tragédie nejen pro nás doma!

– My budeme robiť pojanuárovú politiku ďalej, řekl, – niet pre nás inej cesty!

Něco mi to připomnělo. Co jen??

Tajemník přišel oznámit, že oběd podruhé vystydne. Vůbec na to nereagoval, mluvil dál, poslouchal, smál se i napjatě mlčel. Čím dál tím víc jsem měl pocit, že mu sotva jde o informace – co už jsem mu mohl říct nového? –, ale že si chce docela obyčejně a od srdce popovídat. Padl jsem mu do rukou jako rezonér z jiného světa, který je zvyklý hledat i v hlíně hrobů zrníčka naděje. Byly okamžiky, kdy se uprostřed smíchu zlomil do únavy a skepse.

– To je taká síla... řekl třeba náhle zdrceně, – nikto si nevie predstaviť, aká je to síla!

A hned za tím absurdní povzdech.

– Keby som bol hoci na rok murárom...

Spatřil jsem opět malého pěšáka na hrozně šachovnici světa a přepadla mě úzkost. To už však zase přesvědčeně hovořil o tom, že společnost, která prokázala takovou aktivitu i kázeň, je schopna překonat jakoukoli krizi.

– Jedno je možno pozitívne, zasmál se, – keďže nebudeme smieť toľko diskutovať, budeme mať čas viac robiť!

Z dobře míněného žertu se zašklebil přízrak cenzury. Chtěl jsem se začít přít, ale už jsem se nemohl dívat na tajemníka, který mi přes jeho záda naznačoval, abych měl rozum aspoň já. S těžkým srdcem jsem to tedy ukončil sám. Pak mi dlouho potřásl rukou a opakoval, jako by mi to chtěl vštípit do paměti:

– Pojanuárovú politiku budeme robiť i ďalej!

Po cestě jsem znovu marně přemýšlel, co mi ta banální věta připomíná.

O něco později na Smíchově mě mutující mladý muž zavedl do svého hájemství a dychtivě předvedl nové plátno. V kompozici pastelových koulí byla malá, jedovatě zelená krychle.

– Jak se to jmenuje? otázal jsem se.

– Individualista, pravil. – Že jako harmonie na povel může bejt životu nebezpečná.

Poprvé za léta jeho malířských pokusů jsem k tomu neměl co podatknout. Zeptal se opatrně:

– Je to tak blbý...?

– Naopak. Ondráku, řekl bych, že je to přímo prima.

– Mám za to slíbených sto padesát korun, ale jestli chceš, tak ti to dám, prohlásil s gestem granda.

Vzal jsem. Pak ho pojala nedůvěra.

– Proč se směješ?

Zamluvil jsem to. Těžko jsem mu mohl vysvětlit, že jsem se právě teď v tak nevhodné chvíli, konečně stal otcem.

Byly tři čtvrti na šest. Vytočil jsem centrálu parlamentu a nevěřil uším, když se rovnou ozval známý basbaryton. Radostně jsem se ohlásil.

– Rád bych k tobě přišel.

– A proč už tady nejsi?

Nevěřil jsem stále svému sluchu.

– Prosím tě, řekl jsem, – ty tam taky obsluhuješ centrálu?

– Asi se šli najíst, řekl, – teď se to tak nebere.

Policista s vojákem u Jindřišské věže mě vpustili bez průkazu.

– To je dobrý, pravil SNB pobaveně, – zrovna jsem někde čet, že jste hlava zrádný emigrace!

– Když může být okupace bratrská pomoc, řekl jsem, – proč by nemohla žít emigrace doma?

Vstoupil jsem do pracovny v druhém poschodí. Setkali jsme se popáté, ale měl jsem pocit, že ho důvěrně znám celý život. JS mě objal, až mi zapraštěly kosti. Navíc píchal skutečně jako smrk. Od něho jsem to rád snesl. Pak jsem propukl v smích. V jeho tmavém obleku se skvěla těžká hedvábná kravata, v níž byla vetkána státní vlajka a zlatou nití vyveden nápis pravda zvítězí.

– To nám vyrobili na přivítanou, řekl, – tak to teď nosím.

Dýchlo z toho minulého století. Ale vlastně to bylo v žánru. Sestoupili jsme opět jednou až na dno a museli se přidržit základních jistot.

– Jsi taky přesvědčen, zeptal jsem se, když jsme si připili číškou koňaku, – že ještě můžem pokračovat?

– Jestli můžeme, to nevím, já jen vím, že musíme.

– Ale jak si to prakticky představuješ? Copak nám fakticky zbyl nějaký prostor?

Zádumčivě pokyvoval hlavou. Potom našel odpověď.

– Čas.

– Čas může pracovat i proti nám!

– Já ti rozumím... únava, rozpad jednoty...

Podíval jsem se mu do očí.

– Nebo třeba ztráta důvěry! Tahle země už těžko snese politiky, kteří budou sloužit cizím zájmům.

– Já to nebudu! prohlásil stručně.

Objevila se sekretářka. Přinesla mu k podpisu fascikl listin. Musel jsem čekat. Za jeho křeslem byl v chodu televizor. Když jsem předtím vstoupil, přidal zvuk; bylo jasné, že to patří k době. Ted' mu šel na nervy, takže ho úplně stáhl. Bylo půl sedmé, běžel jakýsi naučný film pro mládež. Přihlížel jsem, jak se nad jeho hlavou beze zvuku spouštěli obrovsky zvětšení pavouci. Tkali sít' z nití tlustých jako lana. Kafkovská kulisa.

Chtěl jsem se zeptat na zážitky ze srpnového výletu v poutech. Neudělal jsem to. Bylo by to patrně stejně beztaktní jako ptát se na rakovinu. Když jsme se loučili, byl jsem naměkko.

– Chci ti poděkovat.

– Za co?

– Za to, že ses nezměnil.

K mému překvapení vyslovil mou vlastní myšlenku.

– Byl jsem tuhle v Národním a uvědomil jsem si, že ani já nejsem víc než herec národního osudu. A já tu svou roli sehraju, ať má jakej chce konec.

Rodiče Z. mi vydali její autíčko, Vzpomínal jsem, kde je v Praze nejlepší svíčková, a rozjel se do Bruselské restaurace. V jídelně nebyl jediný host. Personál zíral stejně překvapeně jako v poledne lazebníci.

– Vy máte zavřeno? zeptal jsem se zklamaně.

Vysvětlili mi, že se tu dosud po setmění nevychází, zejména ne do parků. Korzovalo v nich příliš mnoho osob cizí státní příslušnosti, které měly místo cestovního pasu samopal. Ze svíčkové jsem měl malý požitek. Zato jsem v novinách zjistil, že se zrovna dnes hraje August August, august. Dospěl jsem do Vinohradského těsně po přestávce. Opřel jsem se o vysokou předprseň lóže, která mě podpírala už osmnáct let. Obvykle nenápadný pozdrav herců autorovi musela tentokrát zaregistrovat i galerie. Zavřel jsem oči. Teprve teď jsem byl skutečně doma.

Pak už byl důvěřivý August obstaven mřížemi a zbývalo otevřít branku, kterou se na něho vyřítí tygři. Vesele práskal bičem a bezelstně opakoval posté svou utkvělou myšlenku.

– Já chci frizírovat vosum bílejch licipánů...!

MY BUDEME ROBIŤ POJANUÁROVÚ POLITIKU ĎALEJ...!

Konečně jsem našel spojitost s tou odpolední větou.

Zbývalo mi už jen dojet k domu na Hradčanech, který jsem po celý den pouze zahlédl, kdykoli jsem přejížděl vltavské mosty. Blížil jsem se k němu napříč městem. V deset hodin večer bylo neživé jako opuštěná dekorace. Z boční ulice vyjel náhle sovětský obrněný transportér a zařadil se přímo za mne. V malinkém bílém fiátku jsem si mohl před jeho silnými světlomety právem připadat jako zajíc. Kupodivu to bylo úplně jiné. Secesní štíty Pařížské, za nimiž vyhlédla silueta Staroměstské radnice, to byla moje mateřská scéna, kde se mě nikdy nemohla zmocnit tréma ani strach. Zahnul jsem důvěrně známou zkratkou kolem tmavé hospody U Golema, odbočil dvakrát doprava, a když jsem opět vyjel na hlavní, byl jsem obrněnci v zádech. Dvakrát jsem blikl světlem a hrdě ho předjel.

Při odemykání se mi třáslы ruce. Postavil jsem kufr na zem a rozsvítil. Růžovobílý fajánsový lustr tiše zářil proti modrému stropu, na němž skutečně chyběly jen hvězdy.

Na desce mého psacího stolu byly pečlivě vyrovnány maličké kousky kovu. Chvíli mi trvalo, než jsem poznal kulky z 21. srpna.

Okna už byla zasklena. Přistoupil jsem k rohovému, vytáhl roletu a otevřel je.

Praha, která se přede mnou objevila ve všech horizontálních i vertikálních, od Petřína k Žižkovu a od vltavské hladiny až ke špicím Svatého Víta, mi vyrazila dech. Přepadl mě stesk všech, kteří dnes usínali daleko od ní. Chtěl jsem udělat všechno, aby se mohli vrátit.

V dlani mi cinkalo deset maličkých smrtí, ale nad protějšší střechou dál pleskala prezidentská vlajka jako křídlo neudolatelného fénixe.

Průvod za Palachovou rakví šel mlčky němým špalírem statisců. Spatřil jsem jediného policistu, uvězněného v davu. Co bránilo nesmírným masám, aby se daly do pohybu, zpřetrhaly šestistupy konduktu a uvolnily lavinu, jež by mohla zdůvodnit novou bratrskou pancéřovou pomoc? Jenom řídký řetěz studentů filozofické fakulty, kteří měli na klopách papírovou sovu a v rukou provázek, snad nejtenčí, jaký se dal koupit.

Jako by to mělo současně připomenout vůdcům, že důvěra dokáže v téhle zemi víc než pendreky a tanky...

Předvánoční Basilej byla švýcarsky bohatá, německy hlučná a francouzsky rozmarná. Nic z toho se neodráželo v bytě, kam jsem přijel z pověření českých uměleckých svazů a Akademie věd. V pokoji bez koberců a záclon byl pouze televizor, stůl a židle. Postele do ložnice zapůjčil Červený kříž.

Proti mně seděl člen ÚV KSČ a bývalý náměstek předsedy vlády, muž, jenž byl nazván otcem našeho nového ekonomického modelu. Označován tiskem pěti intervenčních zemí za zrádného emigranta, dostával současně z domova vzkazy, že jeho návrat je prozatím nežá-

doucí. Smyslem mé mise bylo zaznamenat jeho stanovisko, aby mohlo být konfrontováno s tvrzením odpůrců. Ztrácet lidi jeho formátu byl pro nás luxus, ne-li přímo harakiri. Když už jsem měl příležitost s ním mluvit, musel jsem mu položit otázku, která hýbala Evropou.

– Byli jsme opravdu na cestě k. novému kapitalismu?

Odpověď Oty Šika jsem přivezl na kazetě.

„Přesvědčil jsem se teď při svých přednáškách, že nejen na Východě, ale i na Západě panuje představa, že nám vlastně nešlo o nic jiného než o uznání a znovuzavedení tržních vztahů, že jsme tedy nechtěli než dosáhnout efektivní výroby a vysoké konzumace, jakou mají na Západě. Vzhledem k boji, který sami vedou proti industriálně konzumní společnosti a jejím vážným nedostatkům, považovali to především mladí lidé tady za krok zpět. Teď, když mám příležitost vyložit naše úsilí do hloubky, setkávám se s obrovským zájmem, který hraničí s nadšením. Zabezpečení efektivního hospodářského vývoje je sice nezbytností naší země, ale především jsme si kladli za cíl dosáhnout takové socialistické společnosti, kterou dnes charakterizuje převlastek demokratická. Chtěli jsme překonat daný stav, kdy stále ještě společenská menšina vnucuje svou vůli a zájmy většině společnosti. Tou menšinou je v kapitalismu vedle vlastníků i vrstva velmi mocné hospodářské technokracie, která vnucuje celé společnosti zájmy producentů, a právě tím jí vtiskuje onen materiálně omezený konzumní charakter. Chtěli jsme vytvořit teorii vskutku přímé demokracie. Šlo nám o to, aby se neprosazovala ani kapitalistická technostruktura, ale ani ne zájem úzké vrstvy státních a vůbec politických byrokratů. Aby se prosadily skutečné zájmy společnosti, tedy nejen výrobců, ale právě tak i konzumentů. Tam, kde lidé nevládnou nad svými společenskými vztahy, nejsou ani vládcí produktivních sil. Moc je od nich odtržena, je neprůhledná, stojí nad nimi, nemají na ni vliv. Tak jako dosud v industriálně-konzumní společnosti se i v centralisticko-byrokratickém modelu udržuje určité odcizení lidí; nemají pocit skutečné svobody, nemají pocit, že vládnou svému osudu. Najít

model, který by to odstranil, znamená dát perspektivu nejen Východu, ale i Západu. Znamená to dát perspektivu progresivním silám celého lidstva.“

V Praze na mě čekal dopis z Frankfurtu nad Mohanem. S. poslal p. f. 1969 s dodatkem, že ho přes noc vyslali jako zpravodaje do Německa, protože je za svá srpnová vysílání denně osočován tiskem i rozhlasem okupantů. Bylo mu jasné, že dny jeho práce jsou i tam sečteny, a smutně se omlouval Z. i mně, že pak zůstane venku, protože si na druhý Jáchymov už netroufá.

„Pokud Ti to snad uniklo,“ končil, „byl náš úhlavní kamarád P. povolán z fešáckého diplomatického exilu zpět na ÚV jako čelný představitel zdravého jádra. Vrátil se kajícíně i ke své Martě, která to vše zařídila a nadále ho už rodné straně i sobě ohlídá.“

Tak mi osud sehrál s oběma nejstaršími přáteli klasickou rošádu a uzavřel jedním tahem dva bludné kruhy.

Ten můj zůstal až na další otevřen všem možností.

Pomník mistra Jana Husa na Staroměstském náměstí byl obsypán mladými; zdálo se, že je odlit z lidských těl.

KDO PRAVDU MLUVÍ, HLAVU SI ROZBÍJÍ. KDO SE BOJÍ SMRTI, POZBÝVÁ RADOSTI ŽIVOTA.

Mrtvý Jan Palach, Jeho žák ze stejné školy, se smrti nebál, ale radosti života stejně pozbyl. Na rozdíl od mistra zapálil svou hranici sám. Jeho čin se vzpíral soudu. Přesto mě neopouštěla myšlenka, že každý z nás, kdo odejde, ať za hranici života nebo za hranici země, zbytečně vyklízí ten malý kousek prostoru a naděje, jež hájí.

Z hlubiny času jsem zaslechl hlas jiného mrtvého, který byl s léty čím dál více živý.

HUMANITA NENÍ SENTIMENTALITA, ALE PRÁCE A OPĚT PRÁCE!

Normalizace pokračovala, obdivuhodná i deprimující. Bylo spravedlivé říci, že od srpnového tajfunu až do této chvíle zaručovali kapi-

táni československého korábu bezpečnost všem cestujícím, kteří se rozhodli setrvat na palubě. Srovnání s jarními nadějemi bylo ovšem smutné. Stačilo přečíst si slovenskou Pravdu, která vyšla z rotaček ještě v noci na 21. srpen, s projevem doktora Gustáva Husáka ke ždiarským hutníkům.

„Faktom zostáva, že obrodny proces na Slovensku zostal na pol ceste. Kým vo vedení všetkých orgánov v Čechách došlo k výrazným zmenám, na Slovensku sa takmer nič nezmenilo, prípadne došlo len k nepatrným zmenám. Či možno veriť väčšine ľudí, ktorí už pätnásť rokov pracovali v tých istých funkciách starými metódami, že sa odrazu zmenia a budú schopní pracovať ponovom? Demokratizačný proces musí aj na Slovensku zasiahnuť široké masy verejnosti. Musí sa dotknúť každého občana!“

Lidé, kteří už patnáct let pracovali „v tých istých funkciách“, v nich teď zůstali nadále, chráněni zvláštním článkem moskevských protokolů. Lidé, kteří patnáct let připravovali československé jaro, odcházeli s podzimem. Vasil Bilák, jež dr. Husák kritizoval jmenovitě a kterého slovenský sjezd strany zbavil funkce, zůstal tajemníkem celostátního ÚV. Zato Zdeněk Hejzlar, jenž se stal krátce před srpnem ředitelem rozhlasu a udržel v chodu svobodné legální vysílače, které zabránily krveprolití, musel opět odejít z funkce, stejně jako už před patnácti lety, kdy byl předsedou Svazu mládeže; ministr vnitra Pavel se už zas plně věnoval svým jahodám, zatímco jeho smutně proslulý náměstek Šalgovič, hlavní domácí organizátor nočního přepadení, pozvedl číši při vyhlášení federace.

Ve svém vánočním televizním projevu dr. Husák neočekávaně navrhl, aby byl do čela Federálního shromáždění postaven místo Smrkovského slovenský kandidát; sklidil za to ovace českých konzerv, které mu ještě v srpnu nemohly přijít na jméno. Snad se jen ujal nepříjemné role předepsané sovětským autorem. Snad i on hrál tu velkou hru o malého pěšce. Politici jsou koneckonců od toho, aby dělali kompromisy. Spisovatelé od toho nejsou. Napsal jsem mu ostrý

otevřený dopis, k němuž se ihned připojil milionový svaz kovodělníků. Dr. Husák věnoval své nejbližší vystoupení pravicovým nátlakovým skupinám; slavná argumentace Antonína Novotného zazněla tentokrát slovensky.

Dějiny národa pokračovaly a v nich i úděl národní literatury. Začalo nové kolo. A byl jsem v tom zas.

V úterý jsme na ruzyňském letišti očekávali profesora Šika. Byl to jediný den, kdy se celá Evropa propadla do mlhy. Ptal se dálhopisem, má-li přijet vozem. Z malé místnosti u celního prostoru jsem odpovídal, že je to šílenství. Byl jsem v duchu rád; dny mezi smrtí a pohřbem Jana Palacha doslova čpěly střelným prachem. Touha vrátit se domů, která nahrazovala v basilejském bytě chybějící nábytek, byla však silnější než strach. Sdělil, že přijede o půlnoci na Hlavní nádraží.

Používal krycího jména dr. Peter, pod kterým ve Švýcarsku dlouho po srpnu unikal žurnalistům. Když jsem opouštěl letiště, sdělil mi neznámý mladý celník, že si pro text dálhopisu jede Bezpečnost. Vzal jsem si originál pro kontrolu a nechal je pozdravovat.

Večer jsem byl pozván jako svědek do bytu dramatika Václava Havla. Na základě jisté informace objevil ve stropě svého bytu odposlouchávací zařízení. Dalo se usoudit, že se stará dobrá Státní vylízala z jarní nemoci. My ještě ne. Rozhodli jsme se interpelovat a žalovat.

Slavný muž přijel o půlnoci bez doprovodu, popelavý, ale dojat, protože ho od hranice provázely vřelé sympatie celníků, železničářů i cestujících. Místo bývalých přátel z vyšších kruhů ho však uvítala jen skupina vědců a umělců, které většinou ani neznal. Vlak byl skoro prázdný. Jaký div, že na peroně zůstali čtyři pání, kterým nikdo viditelný nepřijel. Z lítosti jeli potom za námi.

Ráno jsem pocítil pro změnu pohnutí sám; schůzi ústředního výboru Svazu spisovatelů řídil profesor Eduard Goldstücker. Dojat děkoval básníku Jaroslavu Seifertovi, který se po srpnu vrátil z politické penze a z nemocničního pokoje, aby ho ve funkci zastupoval, dokud nepoleví rasistická kampaň bratrského tisku.

Týž den složili Šik i Goldstücker poslanecký slib v České národní radě. Od té chvíle se dalo jen s námahou tvrdit, že jsou emigranti a zrádcové národa. V pátek, den před pohřbem, oba profesori opět odjeli na neurčito, aby se jejich přítomnost nestala příčinou nových následků.

Děšť se změnil v liják, ale nikdo neměl nejmenší chuť roztáhnout deštník. Říkalo to mnoho. Pohřeb byl současně demonstrací síly. Naše nejtěžší zbraň se jmenovala paličatost. Přivíral jsem oči, do kterých mi stékala dešťová voda. V Pařížské jsem mimoděk zvedl hlavu. Spatřil jsem obraz, který nezapomenu nikdy. Za všemi okny vzosných secesních činžáků hořely svíčky. Mnohé z nich držely v ruce děti.

15. ledna se konal mítink na počest prvního výročí Ledna. Jako loni – ve Sjezdovém paláci. Jen složení předsednictva se změnilo. Z politiků se odhodlal přijít pouze člen ÚV KSČ František Vodsloň. Jako loni jsme však otevřeně odpovídali na každou otázku. Z toho, jak tisíce mladých lidí v sále reagovaly, přímo vyzařovala důstojnost i pocit vnitřní svobody; připadala mi v dané chvíli významnější než privilegia udělovaná velkomyslnými vladaři. Jak vzdálen emocím a masovým hysteriím z dob mého mládí byl dlouhovlasý chlapec, který přišel k mikrofonu z pléna, aby vyložil, že Československo nemůže být středem světa, je-li na něm krvácející Vietnam, a že hněv vůči okupantům nesmí vyústit v hněv vůči jejich národům.

– Staneme-li se blbými nacionalisty, pravil, – budem přesně tam, kde nás chtěli mít!

Potlesk. Když už jsem téměř končil své vystoupení, dospěl jsem k papírku s otázkou:

„Začali jste po Lednu říkat, že budujete socialismus s lidskou tváří. Prosím o vysvětlení, jaký socialismus jste vlastně budovali předtím.“

Podepsán OK. Nepodařilo se mi ho uvidět, a proto jsem mu odpověděl do všech stran obrovského sálu, odkud na mě hleděly stovky tváří, mladých jako ta jeho.

– Můj milý synu, také proto, abych na to přišel, píšu teď sebezpytnou knihu, kterou tě v máji hodlám obdarovat k tvým šestnáctým narozeninám. Ponese ironický titul Z deníku kontrarevolucionáře a pokusím se v ní vyvolat myšlenky, pocity i obrazy, které provázely klikatou cestu mnoha lidí, jako jsem já – od tanků k tankům!

Bylo příznačné, že se nezeptal doma, ale zde. Dokazoval mi tím nejen, že už se s ním dá mluvit, ale dokonce, že se s ním mluvit musí.

Čelo konduktu dospělo k filozofické fakultě, dvaadvacet let poté, co jsem prvně překročil její práh. Orchestr hrál hymnu. Praha znehybněla. Vzpomínal jsem pohřbu Největšího Soudruha a zdálo se mi, že žiju sto let. Místo sirén stále zněl orchestr pražských zvonů. Podobně tu vyzváněly už při popravě českých pánů.

FOR WHOM THE BELL TOLLS? KOMU ZVONÍ HRANA?

Národu, který umí vstávat z mrtvých.

Vůz s rakví odjel. Statisíce se rozešly v několika minutách. Smeknuté klobouky pozdravovaly loňského předsedu Národní fronty Františka Kriegla, jediného, který nepodepsal moskevské protokoly, a jednoho ze čtyř, kdo hlasovali v parlamentu proti smlouvě o dočasném umístění vojsk. Takže ono to šlo...!

Z. musela zůstat na FAMU, já jsem jel rovnou do Varů. Bylo odpoledne, ale všechna auta měla smutečně rozsvícená světla. Výjimku tvořilo jedno. Pod plachtou vyhlédaly oválné venkovské tváře vojáků, kteří drželi v ruce zbraně, protože jim kdosi namluvil, že jsou v nepřátelské zemi. Zachtělo se mi setkat se s nimi za deset let. Tam u nich, samozřejmě.

Do zhaslých lázní jsem doslova doklouzal mlhou a po náledí. Vstoupil jsem do pokoje spisovatelského penzionu, jenž mě hostil už od podzimu. Gauče, židle i koberec byly posety stránkami rukopisu této knihy. Tři strašidla mé Z.: zima, hlad a papíry. Ihned jsem vypadl.

V jídelně už opět liduprázdného hotelu Pupp, z něhož prchli vyděšení cizinci, seděl spisovatel Jan Procházka a radoval se ze života.

Poprvé od své operace pil opět moravské víno. S důmyslem sedláka, jímž kdysi byl a kterým zůstával i ve svém díle, využil politické pauzy ke generální opravě tělesné schránky.

Při večeři s ním jsem rychle prohlédl poštu za celý měsíc, kterou jsem si přivezl z Prahy. Byl v ní dopis pana Kulhánka. Jako každý rok mi posílal vyúčtování za práce zahradnické, které doprovázel svérázným komentářem. Protože se jeho listy časově kryly s lednovým vystoupením amerických prezidentů, nazýval jsem je ZPRÁVOU O STAVU PŘÍRODY. Když jsem dočetl, ztratil jsem řeč. Podal jsem dopis svému příteli. Byl psán kostrbatě, s gramatickými chybami, a obsahoval myšlenky muže, který se více než šedesát let téměř nevzdálil od stodoly a stáje, dříve vlastní, nyní družstevní. Jan Procházka, dříve rolník, nyní spisovatel, přečetl a zaradoval se.

– Český národ nezahyne!

Zde je neupravený text:

„Vážený pane Kohout,

přikládám k dopisu výkaz práce za r. 1968. Letošní starý rok končí. Musíme o něm říci, jaký po celou dobu byl. Zima byla celkem mírná. Jaro přišlo hodně ranně. Počátkem března přilétly již špačkové a jiné ptactvo stěhovavé. Vracelo se o 14 dní dříve než loňský rok. V březnu se sela kořenová zelenina, a ještě jiné ranné druhy zeleniny. Země na polí byla zralá a schopná k výsevu jarního obilí. Počátkem t. m. rozkvétaly květy farzicií (což nebývá za více let.) Počátkem dubna začaly rozkvétat ranné třešně. A další pozdní za nimi následovaly. Ke konci dubna kvetly slívy, blumi, lingre, švestky a dále za sebou jabloně a hrušně. Okrasné křoviny si také pospíšily k rozkvětu, při tak ranném jaru. Bylo vidět na všem ranném, že se ukazuje lepší a krásnější než pozdní. Ke konci květnu, ranná zelenina dorůstala a mohla se používat k jídlu. Třešně ranné také ke konci květnu byly zralé. Obilí na polí, na vzrůst bylo také

pěkné. Žita v půli května metaly; (což jindy nebylo.) Včeličky měly také radost, s toho krásného počasí a pilně pracovaly, opílovaly a nosily med do domečkůch. I to mělo velký hospodářský užitek. Do konce června, polorané rostliny dorůstaly, i veškeré obiloviny. V červenci nastává doba zrání, u obilí a u některých druhů ranného ovoce. Od počátku března, do konce července, bylo počasí na vlahů a teplo dobré. Pokračování na listu II

II

Proto se všechno urodilo, jak u obilí, tak u ovoce a zeleniny. Do téhle doby, zasloužila tato hojná úroda, aby jsme za ní poděkovaly, vyšší moci. Po lednovém obrození a 20letém nevolnictví, se nám trochu lepší dýchalo, a žilo. I Vy pane Kohout, v létě ste byl na Sázavě, více než jiná léta. Lepší to něco bylo, že?

Přichází srpen: velkého zklamání a hrůzy! Z čeho jsme měly velkou radost, proměňuje se ve strach a tmu. Všecko se zastavilo a čekalo se co bude dál. Těmito hrůzami v celém našem hospodářství se práce a výroba spomalila, nejistotou že zní žádný užitek nebude. Výsledek je toho že hodně potřeb nejni a nemůže se koupit. Uhlýho je také velký nedostatek. I v zemědělství těmito událostmi se práce hodně opozdila. Nebýti delšího podzimu, bez sněhu a mrazu, tak se práce na poli neudělala.

Ve vaší zahradě, práci každého měsíce dělám, dál.

Písmo je neúhledné, mám těžkou ruku a trochu mi chromne. Musíte prominout.

*Bedřich Kulháněk, rolník,
Xaverov, p. Sázava
27/XII roku 1968“*

* * *

Úterý 20. srpna 1968
(z deníku turisty – začátek příběhu)
San Marino

V dlouhé rovině, téměř splývající s mořem, se objevila poštovní známka; byla na ní skála se třemi bílými hrady. Zdálo se mi, že jedu znovu vstříc svému dětství, do něhož zářila v albu mého otce.

– Rocca Guaita, Rocca della Fratta, Rocca Montale...

– Co si to zpíváš? zeptala se.

– Hymnu, již jsem si složil, když jsem ještě chtěl být Garibaldim...

– To mi uniklo. Myslela jsem, že jsi chtěl být pouze Cyranem z Bergeraku, evangelickým vikářem, prvním milovníkem, rudým komisařem a konečně národním mučedníkem!

– Garibaldi byl dávno dřív, pravil jsem shovívavě. – A ještě před ním hasič, Michal Strogoff a pan Chroust.

– Kdo to, prosím tě, je...?

– To byl papírník v naší ulici.

– Panebože, teď konečně chápu, proč si v každém obchodním domě hodiny prohlížíš ořezávátka a gumy!

– Ano! zvolal jsem emfaticky, – a proto jsem vždy hořce litoval, že nejsem dělnicko-rolnický synek z NDR, kde drobné soukromé podnikání utěšeně vzkvétá. Dopřeje-li nám nyní pánbůh a soudruh Šik téhož, najmu si malý papírnický krámkem na výhodném místě a budu u cíle své pouti, tralalalá!

Opřela se o dveře vozu a pozorovala mě s údivem. Slunce zapadalo přesně nad horou. Tři černé hrady vypadaly teď jako kulisa mého loutkového divadélka. Uslyšel jsem maminčin poctivý ruční zvonec, ohlašující počátek představení. Na příští křižovatce jsem odbočil vpravo. Div mi nezačala točit volantem.

– Vlevo! Rimini bylo vlevo!

- Vím to. Ach, já již vím vše!
- Jedeme přece k moři!
- Zajisté, ale až zítra. Nyní si zastolujeme.
- To můžeme v Rimini taky!

– Nikoli, mé dítě, neboť noc nablízku a právě teď, v hodině mezi psem a vlkem, bloudí skrze Rimini dle našeho průvodce duch inteligentního, leč krutého kondotiéra Malatesty, jenž byl svou první manželku probodl, druhou otrávil a třetí zardousil, aby mohl konečně pojmout za choť svou milovanou metresu Isottu. Naproti tomu San Marino jest vlastí vlídných obchodníků a pastevců, kteří odedávna poskytují azyl štvancům. Byli to ostatně oni, kdo již v patnáctém století porazili Malatestu z Rimini na hlavu, ježto se na jeho zvěrstva nemohli shora déle dívat.

– Ale právě tvůj příběh naznačuje, že pro mě je Rimini to správné místo, kde by ses konečně mohl vyjádřit!

– Podle pořadí mých svateb bys přišla k zardoušení, má drahá.

– Ale třeba bych se před tím stačila vykoupat!

– Lituji! Podle tvých rozkazů jsem projel stovky kilometrů poledním směrem, dobyl jsem pro tebe nudný Linec, zasněžený Salcburk, pyšný Grossglockner i Benátky, perlu moří, avšak nyní musíš připustit, abych skutečný začátek prázdnin vzal do svých zkušených rukou. Mám pro dnešek řadu plánů, jež ti vyjeví postupně, s rafinovaností až ďábelskou!

Rozesmála se.

– Ty začínáš být dokonce zábavný...!

– Od zítřka budu k sežrání! prohlásil jsem přesvědčeně.

– Proč právě od zítřka?

– Protože dnes, má lásko, zahajuji s měsíčním odkladem, který zavinily nejasnosti uvnitř tábora míru a socialismu, druhý poločas svého záviděníhodného života. Ač tak mlád,

mohu již s čistým svědomím ukončiti svou zástupnou kariéru politického amatéra a předat starost o blaho obce tvému nádhernému pokolení. Hodlám se věnovati vínu, tanci, zpěvu, chovu drsnosrstých jezevčků a psaní Pamětí, dříve než je zapomenu. Pročež mi dovol, abych s tebou dnes večer ještě jednou a pořádně oslavil svou čtyřicítku!

Objevila se kovová konstrukce s nápisem, jenž nás vítal v Republice San Marino. Zastavil jsem u první dobře vyhlíže-jící taverny.

– Proč nejedem rovnou nahoru? zeptala se, hledíc výše, kam se krkolomně vinula strada panoramica.

– Štěstí jest jako ženy, pravil jsem hluboce filozoficky, vcházeje na terasu, – k čemu se na ně vrhat střemhlav, můžeme-li je zlézat od úpatí, abychom tak prodloužili svou slast až k nepřičetnosti. Hej, hochu, oslovil jsem číšníka česky, – královna, kterou doprovázím, je věru hodna tvého úsilí, jež bude navíc po zásluze odměněno. Dones nám všechny své spaghetti milanese i bolognese, vystav na odiv své ravioli i své caneloni, vylov pro nás všechny frutti di mare a k tomu dodej vinum et panem. Hry si už uspořádáme sami!

Pochopil, že je svědkem mimořádné události, a byl zde s karafou na obrtlíku.

– Děkuji ti, žes byla ke mně tak trpělivá, pravil jsem jí. – Za to ti nyní mohu odevzdat vlast – zemský ráj to na pohled, kde opět skví se jara květ, jak předpisuje naše státní hymna. Po večeři pojedem nahoru do kasina, kde rozbijeme bank. Za výhru si koupíme hůl a budem s ní radostně třískat do rolet. Závěrem objednáám apartmá s nejkrásnější vyhlídkou a ráno ti položím k nohám celý jih, od Apenin až k Dalmácii. Neboť věz, že jsem konečně volný a – jaks mě to vyučila – šťastný!

(pokračování na začátku knihy)

*Takto při této příležitosti hledím na svou minulost,
tedy i na svůj vstup do KSČ v roce 1946. Ten považuju za pochopi-
telný generačně i sociálně, a jako by byl řízen nějakou silou, jež
možná věděla, k čemu to má být dobré.*

LUDVÍK VACULÍK
(V ČLÁNKU O IV. SJEZDU SPISOVATELŮ,
LIDOVÉ NOVINY 26. 6. 1997)

Autor čtenáři

I

Počátkem srpna 1968 se v Československu po všech dramatických událostech posledních měsíců rozhostila jakási blažená únava, která vytvářela umělou jistotu, že krize byla konečně zažehnána a reformu úspěšně dotáhne podzimní mimořádný sjezd komunistů. O vítězství mužů „Pražského jara“ se už nepochybovalo. I valná většina společnosti jim držela palce.

(Kacířská domněnka hned zde: Tanky zřejmě ušetřily reformním komunistům tragický střet mezi sebou samými a pak i s celou společností. Vždyť skutečně efektivní změna by byla musela následně zahrnout také obnovu pluralitního politického systému stejně jako převedení hospodářství od státu k trhu – oboje tenkrát pro kremelskou mocnost smrtelný hřích!)

Také pozdější autor této knihy opustil s jistou mladou ženou, zvanou zde Z. a pak i v jedné další knize Zet, domácí kolbiště, aby v té létem provoněné pauze a v anonymitě zbytku světa svým v pořadí třetím sňatkem konečně zlegalizoval pět let divokého svazku.

(Oblíbený dodatek Z., která tehdy měla zažít svou premiéru: Tak divoký zase nebyl...!)

Potřebné papíry zaslané úřední cestou z Prahy přes Vídeň, takzvaná „delegace k uzavření manželství v cizině“, však v den D na salcburské radnici chyběly. Příslušný referent usilovným telefonováním zjistil, že byly omylem zaslány jinam, ale jsou už na správné cestě. Mohl však další termín nabídnout až na konec srpna.

(Salcburk byl zvolen proto, že tam právě hrál v divadle autorův mnohaletý přítel Valtr Taub, jenž měl spolu se svou ženou Lux při obřadu svědčit. A pár tehdy nepochopil, že se právě stal poprvé obětí

svébytné byrokracie, kterou nicméně za jedenáct let, po svém násilném vynesení z vlasti do Rakouska, dobrovolně zvolí za svou.)

Autor i jeho nastávající se proto rozhodli vyplnit čekání krátkým výletem do Benátek a Říma, kde dosud nikdy nebyli. Cestou k moři však z náhlého hnutí mysli neplánovitě odbočili do horské republiky San Marino.

(Vše, co se odehrálo v návaznosti, je literárně přetaveno v Deník turisty, jednu ze tří rovin této knihy. V tomto úvodu, psaném téměř o tři desetiletí později, najde čtenář pouze informace, které sahají za rámec zde vyprávěného.)

Po šokující zprávě o okupaci jejich vlasti, kterou na ně jako deus ex machina zakřičel kamelot v městě Perugia, odjela dvojice přes Řím, kde se zdržela dva nekonečné dny, do Gordevia ve švýcarském Tessinu, kam ji pro útěchu pozval německý kolega Günter Grass. Nést nenadálý kříž jí tam pomáhali také domácí dramatici Friedrich Dürrenmatt a Max Frisch. S nimi vystoupil český autor i v dramatickém diskusním pořadu curyšské televize.

Příští den ho telefonicky požádali tři švýcarští nakladatelé, aby pro ně napsal o událostech právě převálcovaného „Pražského jara“ knihu. Odmítl důrazně s tím, že je téměř dvacet let pisatelem divadelních her, který nikdy nezamýšlel a ani teď nezamýšlí psát prózu. Dva zájemci to neradi pochopili.

Třetí, třicetiletý Šváb Jürgen Braunschweiger, ředitel ctihodného soukromého nakladatelství C. J. Bucher v Lucernu, se přesto objevil v curyšském hotelu, aby to zkusil osobně. Byl opět oslyšen, ale jeho sympatický zjev i seriózní vystupování způsobily, že mu autor pevně přislíbil obstarat místo sebe některého z čelných českých prozaiků své generace.

Když se za měsíc, který potřeboval, aby zrušil svou na jaře uzavřenou smlouvu se státní činohrou v Düsseldorfu, vrátil neoženěn domů do Prahy, zjistil, že všichni do jednoho už pro někoho v Evropě

píšou. „Pražské jaro“ bylo à la mode! S politováním to mu i v Lucernu písemně sdělil a věnoval se vlastním starostem, kterých nebylo málo.

Salám sotva nabytých svobod byl kolaboranty okupantů odkrajován nenápadně. Dosud se třeba stále mohlo cestovat. Autor byl už v říjnu pozván do švýcarského Bernu na premiéru své hry o augustu Augustu Augustovi, která se nechtěně stala podobenstvím československého osudu. V hotelu se tam neohlášen objevil muž z Lucernu s opětovnou prosbou.

Autor opět zdvořile odmítl. Aby to tak nebolelo, slíbil však, že pozítří, cestou do Říma, kde měl přednášet, přijme od něho při průjezdu Lucernem na nádraží kolekci z tamní nakladatelské produkce, aby alespoň uviděl, v jak dobré společnosti by se byl býval ocítl. Velmi se mu ulevilo, když na peronu nikdo nečekal.

Muž z Lucernu totiž propásl vlak o pouhé dvě minuty a potrestal se rozhodnutím, že jej svým autem dojede. O dvě až deset minut pozdě dorážel i na další stanice. Do hotelu v Římě vstoupil zato současně s autorem.

Když se za ten výkon postavila na jeho stranu i Z., autor už psychicky nevydržel a slíbil, že to tedy zkusí.

Tak se stal prozaikem, a Jürgen Braunschweiger zprvu jeho nakladatelem (BÍLÁ KNIHA O ADAMU JURÁČKOVÍ, KATYNĚ, NÁPADY SVATÉ KLÁRY) a pak generálním zástupcem, jímž je až podnes.

Nadto, i když bylo „Pražské jaro“ dávno z módy, přivedl do lucernského nakladatelství a tím i do světa celou plejádu zakázaných českých spisovatelů: Alexandra Klimenta, Ivana Klímu, Ludvíka Vaculíka, Edu Kriseovou, Jaroslava Vejdovu a Jiřího Grušu.

Tuto knihu pro něho napsal její prozaicky začínající autor ještě v zimě 1968/69 v tehdejší spisovatelském domě v Karlových Varech. Pracoval téměř nepřetržitě, protože v tom čase nebylo vyloučeno, že píše svou politickou i lidskou závěť. Proplétání a postupné prorůstání tří do značné míry nezávislých rovin o společném jmenovateli – autentický záznam jednoho z aktérů reformního pokusu, stylizovaný

občanský deník generace, ohraničený dvojím příjezdem tanků, a malá novela o prvních hodinách okupace prožitých v matoucí kulise letní Itálie, poslední dvě se silnými autobiografickými rysy – je určité dědictví autorovy předcházející práce divadelní a filmové.

*Nad některými pasážemi se ho při psaní – a tím spíš při jejich pro-
čítání – zmocňovaly rozpaky, ano, trapnost! Je možné, že tyhle naivní,
bombastické věty byly někdy dokonce vysloveny nahlas? Bohužel. Ale
byly znakem doby a nebylo možno je zamlčet, měla-li mít práce smysl!*

*S originálními grafikami Pravoslava Sováka, který se trvale usa-
dil ve Švýcarsku, vyšly fiktivně-reálné zápisky Z DENÍKU KONTRA-
REVOLUCIONÁŘE – sarkastický titul poskytl označení autora v so-
větské Bílé knize – už na podzim 1969 německy, anglicky, italsky
a francouzsky. Vzápětí následovalo finské a holandské vydání, a později
i další cizojazyčná.*

*Doma se současně chystala knihu vydat Mladá fronta, konkrétně
Karel Šiktanc. Jednu kapitolu stačila uveřejnit Jihočeská pravda dík
kuráži Borise Jachnina. Což byla i labutí píseň všech zúčastněných.*

II

*Událostmi líčenými v závěru této knihy autorův volný pád teprve
započal.*

*(O té době mezi lety 1969 a 1979, kdy došlo i k opožděné svatbě,
vypráví „memoáromán“ KDE JE ZAKOPÁN PES, který končí odsunu-
tím autora i jeho rovněž píšící ženy do Rakouska.)*

*Po deset let, které prožil autor ještě doma, i po dalších jedenáct,
kdy byl v nedobrovolném exilu, pokračovalo udolávání českoslo-
venské společnosti domácím satelitním režimem Kremlu. Mučením
se stal především zdánlivě nekonečný čas. Stud ze spoluviny jedněch
a nestoudný cynismus druhých prohlubovaly beznaděj.*

Pak se však závratnou rychlostí splnily i nejbujnější sny. Je další českou iluzí, že svobodu vyzvonily v několika listopadových dnech 1989 klíče. Totalitu rozložila moudrá dvacetiletá strategie vedoucích státníků demokratického světa a dvakrát tak dlouhý zápas zprvu roztržštěných a pak spojených opozic všech postižených zemí. Domněle utopení „ztroskotanci“ se vynořili z hlubin a stali mnohde dokonce kapitány nového kurzu.

Podobně, jak to chtěli duchovní vůdcové „Pražského jara“, došlo k historickému obratu prostřednictvím reformního pokusu, tentokrát kupodivu v samém SSSR. A ať už bude konečná bilance Gorbačovovy éry jakákoli, za jedno mu současníci i potomci nikdy nemohou být dost vděční: že v kritické době, kdy se národy střední a východní Evropy začaly probírat ze svých mdlob, učinil jako jediný z ruských despotů něco jedinečného: nic!

Když se rozkřiklo, že už nikam nepošle své tanky, mohlo být kolaborantským režimům sametově odzvoněno.

Naproti tomu zcela jinak, než očekávali umlčení, ale nikdy nezlovení reformátoři osmašedesátého roku, pokračoval vývoj po změně v roce 1989. K přímým následkům teroristického a pancéřového komunismu patří, že i sám pojem „socialismus“, který dobrých sto let vléval milionům odvahu čelit surovostem extrémního kapitalismu, byl pošpiněn lží a potřísněn krví.

Není však těžké prorokovat: Protože se ani osvobozená společnost nikdy úplně nezbaví nespravedlností a chudoby, budou hrát možná dříve, než to očekáváme, opět velkou roli oba její radikální okraje. O našem dalším osudu rozhodne, jaké formy tento střet nabere a jak se s ním tentokrát vypořádá tradičně nemilitantní demokracie.

Tato kniha chtěla podat sice velmi subjektivní, ale současně i co nejautentičtější obraz, jak u nás proběhl podobný třesk naposledy, s důsledky trvajících pak skoro půl století...

III

Při každé ze svých devíti próz se autor snažil, aby všechny překlady byly pořizovány z českého originálu. To se nedařilo proto, že ten vyšel často jako poslední, když ani naše nejlepší exilová nakladatelství zdaleka nestačila možnostem velkých zahraničních domů. Rozhodující korekturu, vlastně poslední verzi, prováděl tedy autor zpravidla v německé sazbě. Právě díky jazykovému zcizení objevoval při tom v textu další možnosti zkratů, vpisů i přesmyků; když je zpětně přenášel do českého rukopisu, využil toho k novým, mnohdy rovněž významným posunům.

Důsledkem jsou tedy dva originály každé z jeho próz – český a německý –, často, jako právě v případě „memoárománu“ o zakopaném psu, stavebně zásadně odlišné.

Ani tato kniha nebyla po třiceti letech podrobena autocenzuře, aby neztratila svou původní vůni, barvu a chuť – vždyť cituje i skutečné deníky a dopisy! –, ale tím spíše prošla tvůrčím procesem uvedeným výše. Zde nutno naléhavě poznamenat, že hlavní postavy Deníku občana nesou sice zřetelné znaky skutečných osob, ale byly v některých případech složeny z více osudů. Podobnosti jsou proto zdánlivě očividné, ale zároveň i zavádějící. Také tomuto dílu by slušelo označení „memoáromán“.

Zbývá zodpovědět často kladenou otázku – a to chci už v první osobě! –, proč jsem tuto knihu jako jedinou ze svých próz nevydal nikdy ani u Adolfa Müllera v kölnském Indexu, ani u Škvoreckých v Torontu, kde česky střídavě vycházely ty ostatní.

Vysvětlení je prosté. Vzdor své nátuře, vždy nakloněné nutnému riziku, jsem těsně po ruské okupaci opravdu nechtěl riskovat, že někteří z těžce zasažených rodáků a krajanů nepochopí můj záměr – napodobit věrně myšlení i slovník čtyřicátých až šedesátých let – a utvrdí se ve svém zafixovaném přesvědčení, že jsem byl a navždy zůstanu zajatcem bludů.

Myslím si, že právě teď, se součtem jak svých politických aktivit, tak i abstencí, a hlavně s podporou svých dalších osmi knih, především s volným pokračováním této, zvaném KDE JE ZAKOPÁN PES, si mohu první české vydání třívrstevných kapitol Z DENÍKU KONTRAREVOLUCIONÁŘE, adresované soudnému čtenáři, klidně dovolit.

Dokonce věřím, že jsem je byl jemu i Mladé frontě dlužen.

*Autor této knihy
ještě po třiceti letech
20. 7. 1997*

Tato kniha vznikala od podzimu 1968 do jara 1969 v Karlových Varech, v Praze a ve švýcarském Lucernu.

Ediční poznámka

Tak jako by tomuto dílu Pavla Kohouta podle autora samého „*slušelo označení ,memoáromán‘*“, slušela by mu i fotografická příloha zobrazující aktéry líčené historie. Z důvodu licenčního omezení jsme však do naší e-knihy snímky z knižní předlohy zahrnout nemohli a odkazujeme zvědavého čtenáře na tištěnou podobu titulu.

Redakce MKP

Pavel Kohout
Z deníku kontrarevolucionáře
aneb Životy od tanku k tanku

Ilustrace na obálce Julia Waller/Shutterstock.com
Redakce Markéta Teuchnerová

Vydala Městská knihovna v Praze
Mariánské nám. 1, 115 72 Praha 1

V MKP 1. elektronické vydání
Verze 1.0 z 15. 5. 2020

ISBN 978-80-274-0704-0 (epub)
ISBN 978-80-274-0705-7 (pdf)
ISBN 978-80-274-0706-4 (prc)